JEAN-PAUL SARTRE

UNIVERS

1990

ROMANUL SECOLULUI XX

Greaţa
Prelată de IRINA MAVROSIN
Traducere de ALEXANDRU fiEOROE
Editura UNIVERS
Bucureşti © 1990

ROMANUL SECOLULUI XX

Coperta de VASILE SOCOLIUC
JEAN-PAUL SARTRE
LA NAUSÉE
eeditions Gallimard, 1938
ISBN 973 – 34 – 0171 – 4
FACEREA TEXTULUI

LA NAUSÉE ESTE O CARTE MAI ÎNTÂI REFUZATĂ: În 1936, de către editura Gallimard. Titlul ei este în acel

moment *Melancholia*[12]. Sartre are treizeci şi unu de ani: făcuse strălucite studii de filosofic, pe care o şi preda ca profesor într-un orăşel de provincie, colaborase, împreună cu Paul Nizan, la traducerea *Psihopatologiei* lui Jaspers (1927 – 1928), publicase *URmagination* (1936) şi scrisese nuvela *Érostrate*. *La Nausée* în cele din urmă apare totuşi, în martie 1938, într-o perioadă când Sartre terminase *La Psyché*, prima formă a viitoarei *Esquisse pour une théorie des émotions* (1939) şi publicase o parte din nuvelele din *Le Mur* (volumul integral apare în 1939).

Am dat toate aceste detalii pentru a situa *La Nausée* într-o primă etapă a creaţiei lui Sartre, primă etapă care se încheie odată cu începutul celui de-al doilea război mondial, când gândirea şi opera sartriană se vor modifica sensibil (fapt ce poate fi observat şi la alţi scriitori francezi, la Camus, de exemplu; schimbarea survenită în cazul lui Sartre este însă, credem, de natură mult mai profundă). Le-am dat, totodată, pentru a semnala prezenţă, încă de pe acum, a unui context de creaţie filosofică sartriană cu care opera literară propriu-zisă întreţine (ceea ce îi e specific) o relaţie, diferită însă, după cum vom încerca să arătăm, în raport cu modurile ei de manifestare din etapele ulterioare. În sfârşit, dar nu în ultimul rând, le-am dat pentru a marca tipul de impact pe care *La Nausée* l-a stabilit cu primul ei editor, primă instanţă de valorizare a sa: refuzul, impact relevant pentru *noutatea* operei (evident, relevant numai în măsura în care a fost confirmată această noutate prin ulterioare valorizări).

Două lucruri ni se impun la o primă abordare a „romanului" *La Nausée*: locul singular pe care-l ocupă în creaţia sartriană, datorită statutului său de *text* (în sensul pe care unii teoreticieni francezi, cu precădere cei ataşaţi grupului Tel Quel, îl dau acestui termen: textul „produce" sensuri, nu „re-produce", nu reprezintă sensuri ce-i preexistă; el se autodesemnează, fiind totodată propriul

1 Lectura fusese făcută de către Paulhan. Asupra acestui refuz planează totuși unele incertitudini.

2 Care trimite la gravura lui Albrecht Dürer.

său metatext, propunându-se cititorului cu insistenţă în modul lui de a fi structurat şi de a funcţiona, în *materialitatea* lui dură, opacă, de obiect textual, deschis unor lecturi multiple şi solicitându-le la nesfârşit, prin chiar rezistenţa obiectuală pe care continuă să o opună odată lectura săvârşită, ceea ce îi atestă specificitatea de obiect artistic), şi locul singular pe care, în mod cu totul surprinzător încă (deşi această evaluare s-a impus în bună măsură, fiind acum pe cale de a se cristaliza într-un clişeu) îl ocupă în literatura franceză a secolului XX ca „nouă scriitură" cu mult premergătoare celei a Noului Roman.

De ce această situare a lui Sartre printre precursorii Noului Roman (relaţia poate fi răsturnată: Noii Romancieri îi sunt precursori, în măsura în care *La Nausée* îşi revelează calitatea de „nouă scriitură" doar citită prin grila de lectură oferită de „noua scriitură a acestora) continuă să ne surprindă? Fără îndoială, din pricina tuturor presupoziţiilor pe care noi, contemporanii lui, le-am acumulat în legătură cu opera literară a filosofului Sartre. Fără îndoială, de asemenea, şi din pricina unei alte presupoziţii: incompatibilitatea proclamată de toate studiile de literatură franceză contemporană dintre literatura existenţialistă franceză (sintagmă ce desemnează în fapt romanul cu problematică existenţialistă al lui Sartre, Camus şi Simone de Beauvoir) şi Noul Roman, incompatibilitate reală, dar în care trebuie să sesizăm şi să menţinem un raport fie el şi de semn negativ. Noul Roman se postulează ca anti-roman nu numai faţă de romanul de tip balzacian, ci şi faţă de cel existenţialist[3], care, cronologic, îl precede îndeaproape. De

3 Sînt cunoscute paginile în care Robbe-Grillet discută, de pe poziții opuse, L'Étranger și La Nausée, reproșîndu-le, în fapt, apartenența la vechea literatură prin imaginea analogică, antropomorfă (prezentă în L'Etranger mai ales în a doua parte). Pentru Nathalie Sarraute, în schimb, La Nausée este una dintre operele „cele mai importante ale timpului nostru". Literatura pe care o face romanciera franceză este tipologic foarte aproape de cea realizată de Sartre prin La Nausée și fiind parțial scrisă și publicată în revista lui Sartre Les Temps modernes cu cîțiva ani mai înainte. Importanta prefață a lui Sartre la

ce nu am putea răsturna relaţia şi să vedem în Sartre un scriitor ce începe la un moment dat, determinat de o nouă „punere în situaţie”, istorică şi existenţială, ce-i revelează necesitatea presantă a angajării, să scrie un alt fel de literatură, o antiliteratură în raport cu anti-literatura pe care o făcuse până atunci (termenul de anti-literatură recăpătând aici primul lui sens, propriu, prin care „actul” este privilegiat în raport cu „literatura”, ce nu va mai avea decât rolul de a-l consemna, de a depune mărturie despre el)?

Aceste constatări pot fi reformulate astfel: Sartre este mare scriitor, *inventator al unui nou limbaj*, doar în *La Nausée*, absolutizare ce poate să pară excesivă, dar pe

---

Portrait d’un inconnu (1948) este manifestarea aceleiași înrudiri tipologice. Comentariul lui Sartre la romanul lui Nathalie Sarraute, desemnat aici pentru prima oară de anti-roman (termen care va fi curînd aplicat întregii „coli” a Noului Roman), își poate avea aplicarea și la La Nausée. Asemenea comentarii bivalente (prin care scriitorul, analizînd o altă creație, își analizează totodată propria creație) sînt aproape o regulă în cazul tuturor scriitorilor importanți, prin ele punîndu-se în evidență o funcție critică imanentă activității artistice.

1 Nuvele din Le Mur, dintre care unele oarecum apropiate ca modalitate de La Nausée, sînt scrise și publicate într-o perioadă de coincidență parțială cu scrierea și publicarea acestui roman.

1 „Am văzut copii murind de foame. în fața unui copil care moare, La Nausée înseamnă prea puțin", spune Sartre, într-un interviu dat ziarului Le Monde. Iată răspunsul lui Jean Ricardou, în cadrul unei dezbateri pe tema Que peut la littérature ?, ce are loc în 1964 între Simone de Beauvoir, Semprun, Berger, Faye. Ricardou : „Ce poate face La Nausée ? în mod evident, această carte determină, prin simpla ei prezență (și, după cum vom vedea, indiferent de ficțiunea ei), spațiul prin care moartea unui copil prin inaniție este un scandal : ea dă deci un sens acestei morți. Fără prezența literaturii (și trebuie să înțelegem prezență în accepția cea mai puternică a termenului), undeva în lume moartea unui copil n-ar " avea mai multă importanță decît cea a unui animal dus la abator". (în Problèmes du Nouveau Roman, Seuil, 1967, p. 17.)
Intervenția lui Ricardou arată limpede că La Nausée era, în 1964, receptată, din perspectivă tel-quel-istă, ca text prezent în materialitatea lui și avînd capacitatea, ca text participant la o revoluționare a structurilor limbajului poetic, să ducă și la o revoluționare a structurilor sociale.

care nu o putem atenua decât eventual prin adaosul: ca mare scriitor, deci ca inventator al unui nou limbaj, el se manifestă în parte şi în alte câteva opere, aserţiune pe care o ştim discutabilă, deoarece opera – şi activitatea specifică prin care ea e instituită – trebuie privite întotdeauna ca tot: tehnicile simultaneiste utilizate, de exemplu, în *Les Chemins de la liberté*, apar ca fiind placate pe un ansamblu – structura romanului de tip esenţialist – ce rămâne heterogen în raport cu ele.

Îndată după *La Nausée 1*, Sartre începe să se despartă de literatură. Sau poate ar fi mai corect să spunem, lucru pe care vom încerca să-l şi argumentăm, că literatura se desparte de Sartre. Despărţirea va fi relativ lentă. Etapele ei: ciclul, rămas neterminat, Les *Chemins de la liberté – l'âge de raison*, 1945; *Le Sursis*, 1945; *La Mort dans l'âme*, 1949 – şi, paralel cu acesta, piesele de teatru, de la *Les Mouches*, 1943, *Huis clos*, 1945, şi până la Les *Séquestrés d'Altona*, 1960. Unele pagini din *La Force de l'âge* de Simone de Beauvoir, precum şi Les *Mots* (1963) par a spune că este vorba de o despărţire programatică: sunt descrise aici fascinaţia şi totodată repulsia trăite de Sartre faţă de literatură ca activitate de creaţie imaginară, fictivă, şi faţă de actul însuşi de a scrie, resimţit ca inautentic, ca o „punere în scenă" (prin dedublarea pe care o comportă: scriitorul scrie despre experienţa lui existenţială, dar, în chiar momentul în care scrie, se distanţează de ea, o truchează deci, tocmai pentru a putea scrie despre ea), şi totodată ca van, derizoriu (pentru că, după Sartre, nu are putere de intervenţie în realitate, nu are puterea de intervenţie a altor acte f).

Dar, în *fapt*, a fost oare cu putinţă vreodată pentru un artist o asemenea despărţire? Sau mai curând *programul* se află nu la originea despărţirii, ci e doar o tentativă (ce nu-şi cunoaşte deloc sau în cea mai mare măsură statutul ei de act determinat şi nu determinant) de a motiva *a posteriori* despărţirea, şi de a o face astfel suportabilă prin ceea ce devine un mod de a o asuma? Iată această motivare, aşa cum o dă Sartre însuşi, la mai mult de un

sfert de secol după scrierea textului *La Nausée*: „A scrie a însemnat multă vreme pentru mine a cere Morţii, Religiei, sub o mască, să-mi smulgă viaţa de sub incidenţa hazardului. Am aparţinut unei Biserici. Militant, am vrut să mă salvez prin opere; mistic, am încercat să dezvălui tăcerea fiinţei printr-un murmur contrariat de cuvinte şi, mai ales, am confundat lucrurile cu numele lor: asta înseamnă a crede. Aveam orbul găinilor. Atâta vreme cât am crezut, m-am socotit salvat. Am reuşit la treizeci de ani această lovitură de maestru: să înscriu în *La Nausée* existenţa nejustificată, sălcie, a semenilor mei, şi să o scot pe a mea din cauză. *Eram* Roquentin, arătam prin el, fără nicio complezenţă, urzeala vieţii mele; „totodată eram *eu*, alesul, analistul infernului, fotomicroscop de sticlă şi oţel aplecat asupra propriilor mele sucuri protoplasmatice. […] Trucat până în oase şi mistificat, scriam voios despre nefericita noastră condiţie. Dogmatic, mă îndoiam de toate în afară de faptul că sunt alesul îndoielii; restabileam cu o mână ceea ce distrugeam cu cealaltă, şi vedeam în nelinişte garanţia propriei mele linişti; eram fericit” 4.

Sartre ar fi evoluat astfel prin decizie personală (trecând prin etapa unei literaturi „angajate”, a cărei definire rămâne la Sartre ambiguă[45], atâta vreme cât conceptul însuşi de literatură este abordat de el în termeni de act iluzoriu, automistificator şi mistificator) de la literatură la nonliteratură, în ultimele două decenii ale existenţei sale el implicându-se cu precădere (vrând cel puţin să se implice cu precădere) în acţiunea politică susţinută de o reflecţie filosofică care se apropie şi se distanţează alternativ de marxism. Totodată, în aceeaşi perioadă, în mod simptomatic, din punctul nostru de vedere, în activitatea lui capătă o pondere importantă

---

4 Les Mots, Gallimard/Blanche, pp. 209—210.

5 Pentru ambiguitățile gîndirii sartriene precum și pentru alte numeroase observații deosebit de interesante cu privire la opera lui Sartre în general, și la La Nausée în particular, a se vedea studiul introductiv al lui Romul Munteanu la Greața, Editura Minerva, B.P.T. 1981, în traducerea lui Marius Robescu.

reflecţia asupra literaturii (eseurile din *Situations* şi mai ales monumentalul studiu despre Flaubert, *L'Idiot de la familie*), manifestare, după părerea noastră, a unei nostalgii, a unei despărţiri încă neconsumate, mai bine zis încă nu total asumate.

Căci nu asistăm oare tocmai acum la adevăratul act de mistificare şi automistificare, acum, când scriitorul, părăsit de putinţa scriitoricească, încearcă să-şi justifice neputinţa deghizând-o în opţiune şi atribuindu-şi astfel un rol frumos? Nu avem oare mai bune argumente pentru a presupune că Sartre este abandonat treptat[6] de literatură, despărţindu-se de ea prin romane şi piese de teatru care încep tot mai mult să devină instrumente de ilustrare, şi de mai largă vehiculare, a ideilor filosofului, pe măsură ce, printr-un lent şi subteran proces, discursul filosofic invadează discursul literar, evacuându-l în mai mari sau mai mici zone, pentru a i se substitui?

Acest proces ireversibil (pe care moartea lui Sartre l-a statuat ca atare, în orice caz), ascultă de legi tot atât de obscure, şi doar în foarte mică măsură analizabile (fenomenul poate fi cel mult parţial descris, dar explicarea lui rămâne incertă), în cazul concret Sartre (dar şi în cazul tuturor constructorilor de opere artistice ce au cunoscut evoluţii analoage) ca şi procesul prin care Sartre intră în literatură, intră prin textul *La Nausée*.

Contextul filosofic există şi în acest moment al *intrării* în „spaţiul literar": de formaţie şi cu pasionate

---

6 O separare bruscă ar fi putut mai curînd să fie justificată ca act determinant și nu determinat. Astfel, despărțirea bruscă și definitivă de poezie (Rimbaud nu va mai scrie niciodată despre literatură) a poetului Iluminărilor ar putea fi interpretată ca opțiune. Și totuși, ea nu poate fi oare redusă și la dimensiunea de act determinat de incapacitatea (trăită de Rimbaud ca virtualitate de reînnoire formală ? în acest caz, nu putem vorbi oare mai curînd de asumarea unei situații de fapt (incapacitatea de reînnoire formală după ce o formulă a fost explorată „pînă lă capăt", acest „pînă la capăt" fiind relativ, în speță un „pînă la capăt" al fiecărui artist în parte) ca rezultat al refuzului de a trișa în plan artistic (autopastișarea fiind o formă de mistificare și automis- tificare) ?

preocupări filosofice (concretizate în câteva scrieri arătate mai sus), Sartre descoperă fenomenologia lui Husserl, tocmai într-un moment când este pe cale de a pune premisele propriei sale filosofii, pe care le regăseşte, cel puţin în parte, în opera fenomenologului german. E o recunoaştere aproape dramatică, relatată de Simone de Beauvoir în memoriile sale: „El (R. Aron) îl studia pe Husserl. Când a venit la Paris, i-a vorbit despre acesta lui Sartre. Petreceam împreună o seară la «Le Bec au Gaz» din strada Montparnasse; am comandat specialitatea casei: cocteiluri cu suc de caise. Aron arătă către paharul său: «Vezi, dragul meu, dacă eşti fenomenolog, poţi vorbi despre acest cocteil, şi faci astfel filosofic!» Sartre aproape păli de emoţie; era tocmai ce dorea să facă de ani de zile: să vorbească despre lucrurile pe care le atingea, şi să facă astfel filosofic. Aron îl convinse că fenomenologia răspundea întocmai preocupărilor sale: depăşirea opoziţiei dintre idealism şi realism, afirmarea suveranităţii conştiinţei şi totodată a prezenţei lumii aşa cum ni se oferă ca nouă”. În urma acestei conversaţii ce are loc în 1933 (R. Aron studia la Institutul francez din Berlin, unde îşi va face curând şi Sartre studiile), Sartre citeşte lucrarea lui E. Lévinas despre Husserl, lectură astfel Comentată de către Simone de Beauvoir (în continuarea textului de mai sus): „Avu o strângere de inimă când găsi aici aluzii la contingenţă”. „Cineva i-o luase oare înainte? Citind mai departe, se linişti. Contingenţa nu părea să joace un rol important în sistemul lui Husserl.”[7]

Încercăm să propunem această ipoteză: Sartre ezită în acest moment între discursul filosofic şi cel artistic (literar). În direcţia discursului literar, o nouă ezitare: între poem şi „roman”, Sartre scriind, lucru mai puţin cunoscut, în 1929, poeme, dintre care unul, *IVA – rbre*, va fi astfel comentat de Simone de Beauvoir: „Ca mai târziu în *La Nausée*, copacul, prin vana-i proliferare, indica tocmai contingenţa”. Contactul cu acea „substanţă nouă” (pentru a relua o binecunoscută formulă *a* lui Nathalie Sarraute

7 La Force de l’Age, Gallimard, 1960, p. 143, p. 142.

privitoare la propria ei experienţă creatoare) care este „contingenţa" e încă imediat, puternic ataşat domeniului senzorialului, neconceptualizat, în egală măsură deschis spre calea cunoaşterii prin concept (filosofică) şi spre cea a cunoaşterii prin metaforă (poetică). Discursul filosofic sartrian nu este în acel moment (cel al genezei textului *La Nausée*) decât un vag proiect, o umbră ce abia se profilează, el nu s-a interpus încă între lume şi conştiinţa care o percepe. În raport cu discursul abstract, raţional, al filosofului (oricât de concret s-ar postula, şi oricât de înrădăcinat s-ar recunoaşte, la origine, în zone ale iraţionalului, chiar şi discursul fenomenologilor şi al existenţialiştilor alunecă mereu spre pietrificare – stabilizare – terminologică şi spre sistematizare), discursul artistului este informat (şi) de zone iraţionale şi de moduri ale concretului menţinute active, atât unele cât şi celelalte, pe tot parcursul producerii lui. Sartre este „fericit" scriind *La Nausée* (după propria-i mărturisire) tocmai pentru că în acel moment pentru el „lucrurile se confundau cu numele lor" (cf. mai sus citatul din *Les Mots*), constatare prin care este desemnat însuşi modul poetic de a aprehenda (cunoaşte) lumea, desprinderea lucrurilor de numele lor reprezentând demersul opus, conceptualizator (filosofic).

Coincidenţa aceasta originară a Celor două tipuri de cunoaştere este sesizată de însuşi Sartre, într-un text cât se poate de semnificativ: „Husserl a introdus din nou oroarea şi farmecul în lucruri. *El ne-a restituit lumea artiştilor* (subl. ns.) şi a profeţilor: înspăimântătoare, ostilă, primejdioasă, cu ostroave de har şi de iubire (…) Ne vom descoperi pe noi înşine nu în cine ştie ce loc retras, ci pe stradă, în oraş, în mijlocul mulţimii, ca lucru printre lucruri, ca om printre oameni". 1 Copacul, temă ce va reveni şi în alte texte cu caracter filosofic şi autobiografic (cf. *Les Mots* mai ales), slujeşte nu o dată drept „suport al reflecţiei lui Sartre asupra raportului dintre conştiinţă şi

obiect”[89]. În articolul citat, mai întâlnim: „A cunoaşte înseamnă a «exploda către», a te smulge intimităţii gastrice pentru a alerga, acolo, dincolo de sine, acolo, lângă copac, şi totuşi în afara lui, căci el îmi scapă şi mă respinge, şi eu nu mă pot pierde în el, aşa cum nici el nu se poate dilua în mine: în afara lui, în afara mea”. Ceea ce am identificat ca fiind la origine coincidenţă între cunoaşterea de tip artistic şi cea de tip filosofic generează, în chip firesc, o ezitare a lui Sartre între două tipuri de demersuri.

După Simone de Beauvoir, ea este cea care ar fi orientat La *Nausée* către literatură (mărturie ce nu are valoare decât în măsura în care este o nouă dovadă a coincidenţei de planuri semnalată de noi; altminteri, Sartre nu a făcut decât ceea ce în acel moment stătea în primul rând în putinţă, şi în dorinţa lui de a face, dincolo de orice îndemnuri sau încuviinţări venite din partea altcuiva): „Am insistat ca Sartre să confere descoperirii făcute de Roquentin o dimensiune romanescă, introducând în povestirea sa puţin din acel suspans care ne plăcea atât de mult în romanele poliţiste. A fost de acord”[10].

Ar mai fi de remarcat că poeticitatea textului *La Nausée* e departe de a sta în suspansul (destul de precar) de care uzează.

Orice tentativă de explorare a domeniului activităţii spirituale prin care opera este „instituită, domeniu tratat indistinct de cel al poeticii sau al esteticii până la Valéry, şi pe care acesta îl desemnează ca specific, numindu-i – *poetic1*, comportă mari riscuri şi e nu o dată condamnată să rămână la stadiul ipotezelor. Dar oricât de fragile ar putea fi rezultatele analizei pe care am sugerat-o, fragile

---

8 Cf. articolul, scris în 1939, Une idée fondamentale de la phénoménologie de Husserl : l’intentionnalité (reluat în Situations I) apud Georges Raillard, «La Nausée» de J.-P. Sartre, Paris, Librairie Hachette, 1972.

9 Cf. Georges Raillard, op. cit., care semnalează recurența „temei" copacului prin numeroase și variate citate ce ni se par deosebit de utile întru demonstrarea tezei noastre.

10 La Force de l’Âge, op. cit., pp. 111—112.

pentru că ne vom afla întotdeauna în imposibilitatea de a le proba pozitiv, adică altfel decât prin acumulare de cazuri analoage, anumite fapte ne îngăduie să înclinăm totuşi mai curând spre ele decât spre alte rezolvări.

Momentul *La Nausée* este cel în care Sartre se angajează pe calea cunoaşterii artistice, care este facere (deci acţiune) salvatoare, singura în măsură (pentru Sartre, atunci) să justifice existenţa fiinţei umane, să o sustragă acelui mod de a fi „de trop" al lucrului, să o sustragă, altfel spus, hazardului, contingenţei, statuând-o ca necesitate. Din imperiul lui „a exista", artistul (dar şi cititorul), prin operă, trece în imperiul lui „a fi": „Nu există, din moment ce nu are nimic inutil: dimpotrivă în raport cu ea tot restul e inutil. Melodia *este*. Şi eu am vrut *să fiu*. Ba n-am voit decât acest lucru; iată cuvântul hotărâtor al vieţii mele; în adâncul tuturor acestor încercări care păreau lipsite de legătură între ele, regăsesc aceeaşi dorinţă, dorinţă de a izgoni din mine existenţa, de a goli clipele de unsoarea lor, de a le toarce, de a le usca, de a mă purifica, de a mă întări, pentru a reda în cele din urmă sunetul net şi precis al unei note de saxofon. […] De cealaltă parte a existenţei, în lumea cealaltă, pe care o putem vedea în depărtare, dar de care nu ne putem nicicând apropia, o mică melodie a început să cânte, să danseze: «Ca mine trebuie să fiţi, trebuie să suferiţi în măsură»".

Această „temă", a „salvării prin artă"[11], atât de caracteristică pentru prima perioadă a creaţiei sartriene, prezintă nu puţine analogii cu „tema" „salvării prin artă" aşa cum apare ea la Valéry, şi mai ales la Proust.

---

11 Ea e în general specifică literaturii franceze a secolului XX, făcînd pandant cu „tema" „salvării prin acțiune", acțiune înțeleasă ca aventură individuală sau ca acțiune solidară cu destinul unui grup social. Oscilația între „salvarea prin artă" și „salvarea prin acțiune", ce poate fi întîlnită la cîțiva dintre cei mai importanți scriitori francezi din această epocă (Montherlant, Malraux, Camus) este și cea a lui Sartre însuși. Am putea de asemenea spune că evoluția lui Sartre este, sub acest raport, inversă față de cea a lui Malraux (în ceea ce privește ideea de salvare prin artă, nu în realizarea ei artistică).

Ca şi la Proustl, „tema” operei artistice ca „act salvator” este în *La Nausée* textualizată, în sensul că textul *La Nausée* este o spunere despre facerea textului *La Nausée*, despre FACEREA TEXTULUI. Este o istorie a naşterii continue a textului literar care este *La Nausée*, dar şi a oricărui alt text artistic. Există aici un foarte mare număr de termeni prin care este denotat sau conotat nu numai domeniul literaturii, ci şi cel al picturii, gravurii., muzicii, şi care funcţionează ca tot atâtea „puneri în abis”, la nivelul ficţiunii, dar şi la cel al naraţiunii, ca tot atâtea enclave ce întreţin cu ansamblul, care este textul, o relaţie de similitudine (pentru a relua definiţia generală dată de Lucien Dällenbach „punerii în abis”[1213]). Listele care s-ar putea da cu astfel de termeni sau cu microtextele conotate ca vizând procesul travaliului artistic sunt impresionante, atât de impresionante încât nu mai pot fi atribuite doar efectului realizat prin aplicarea unei grile de lectură oferită de noile scrituri romaneşti din ultimele trei decenii ale secolului nostru, ci înseşi concepţiei pe care o are Sartre despre roman în momentul în care scrie *La Nausée*.

Iată doar un foarte mic număr de exemple (eseul de faţă nu se vrea, şi nici nu poate fi, şi nici nu trebuie să fie, exhaustiv – funcţionalitatea lui fiind alta: cea de stimulare a unui apetit de lectură prin sugerarea unui demers oarecum surprinzător): naratorul ţine un jurnal care este însuşi – textul cărţii *La Nausée* pe cale de a se scrie (procedeul aminteşte într-o oarecare măsură de „punerea în abis” din romanul lui Gide *Falsificatorii de bani*), text decupat pe zile („*Lundi 29 janvier* 1932”, „*Mardi SE janvier*” etc.)., decupaj ce stabileşte o relaţie de izomorfism între *viaţă* şi *carte*; el scrie totodată o carte despre viaţa unui personaj istoric, domnul de Rollebon, carte abandonată şi repudiată la un moment dat în favoarea activităţii scripturale cu adevărat „salvatoare” care este

12 în a cărui masivă operă există însă și pasaje în care „tema" este „expusă" printr-un discurs care o explicitează și o problematizează.

13 Cf. Le Récit spé cataire, Essai sur la mise en abpme, Paris, Seuil, 1977.

jurnalul, adică adevărata Carte, cealaltă, dat fiind caracterul ei preponderent referenţial, denotativ, prin care se comunică o cunoaştere preexistentă facerii textului, înscriindu-se printre activităţile mecanice, rutiniere ale celor pe care Roquentin îi numeşte *les salauds*; polemica dusă cu o literatură a reprezentării, polemică imanentă întregului text, apare explicitată într-un fragment că acesta „oraşele nu dispun decât de o singură zi care revine, absolut identică în fiecare dimineaţă. Numai duminica oamenii o împopoţonează întrucâtva. Imbecilii. Îmi repugnă că am să văd feţele, grosolane şi calme. Legiferează, *scriu romane populare* (subl. ns.), se căsătoresc, comit extrema prostie de a face copii" etc; unul dintre personaje este desemnat prin numele, comportând conotaţii livreşti, de Autodidact; Anny, un alt personaj, vrea să-şi trăiască existenţa ca pe un rol, să o organizeze într-o serie de „momente perfecte", omologabile cu o serie de gravuri care i-au frapat imaginaţia în copilărie; aceeaşi Anny; afirmă ideea imposibilităţii oricărei acţiuni, conotaţia fiind ideea posibilităţii artei ca acţiune prin excelenţă: „voiam să acţionez. Ştii, pe vremea când ne jucam de-a aventurierul şi de-a aventuriera: tu erai cel căruia i se întâmplă aventuri, eu eram aceea care le face să se întâmple. Ziceam: «Sunt un om de acţiune». Îţi aminteşti? Ei bine, acum spun pur şi simplu.: nu poţi să fii un om de acţiune". O parte din peregrinările lui Roquentin au loc în spaţiul artificial, riguros organizat, al unei biblioteci publice, propus în opoziţie cu spaţiul natural, proliferant, dezorganizat, al Grădinii Publice etc., etc. Toate aceste „semnale", „indicii", „urme", „teme" 1, sau cum vrem să le numim, instituie şi susţin un raport de omologie între *a scrie* (ce devine aici acţiunea prin excelenţă) şi *a fi* (nu: *a exista*).

Încă o dată vom reveni la ideea definirii textului literar, în ceea ce are el specific, ca text care nu reprezintă o cunoaştere ce-i preexistă, ci produce o cunoaştere în şi prin propria-i producere. Faţă de alte texte, ce se pretează la atare definiţie şi prin care sunt desemnate cu precădere

forme inventate de secolul nostru2, textul *La Nausée* se află într-o situaţie specială: toate presupoziţiile cititorului îl fac pe acesta să considere că, în cazul acestui scriitor-filosof, o anumită problematică preexistă textului

1 Reluăm o terminologie utilizată de Jean Ricardou şi de alţi scriitori din grupul Tel Quel.

2 A se vedea expunerea lui Jean Ricardou din *Nouveau roman*; *hier*, *aujourd'hui*, 1, Paris, Union générale d'Éditions, 1972, p. 72, unde figurează schema:

Epoca clasică	Epoca romantică	Epoca modernă
Retorică	I *1* j Reprezentare j	Expresie e	Producer

literar, care nu ar face decât să o re-producă (nu ar produce-o un exemplu ilustru de asemenea operă ce reprezintă, o problematică filosofică preexistentă este *Ciuma* de Camus). Or, întreaga carte, abordată la multiple niveluri, nu face decât să spună că: „revelaţia „greţii" nu are loc decât în şi prin scriitură, producerea cărţii este concomitentă cu această evidenţă existenţială, niciuna nici cealaltă nepreexistându-şi.

Prin procesualitatea care este producerea textului, subiectul cunoscător (autorul) ia cunoştinţă de propria-i relaţie cu existentul (cu trecutul său, de fapt, într-un sens foarte apropiat de cel proustian), depăşind astfel starea de „a exista" (proprie celor numiţi de Sartre, *les salauds*), prin trecerea în starea de *a scrie*! *a fi*. Starea de evidenţă existenţială este de natură analoagă cu cea de evidenţă poetică (a se vedea cunoscutele pasaje în care referentul care este realul în fizicalitatea lui – Castanul din Grădina, publică, Mâna[14] etc. etc – este perceput *altfel*, *deformat*,

14 Mulți artiști,, și mai cu seamă mulți poeți arată că momentul cînd au început să scrie coincide cu un mod nou de a-și. percepe propria mînă, ca pe un obiect straniu și străin. Perceperea altor obiecte (inclusiv părți ale propriului trup) ca „străine", este frecvent invocată de ei ca fiind simultană cu intrarea în starea de a scrie, dar mîna,

prin metaforizare, în raport cu percepţia abstractă care este de obicei percepţia noastră, deformat, adică, prin acea percepere concretă care este perceperea artistică).

Trecerea de la non-text la text (literar) este trecerea de la perceperea automată, rutinieră a existenţei la o nouă percepere a ei, la evidenţa poetică numită *Greaţa*. Am putea spune aşadar în concluzie, punând între cei doi termeni un semn de egalitate impus de demonstraţia noastră, că *facerea textului este Greaţa*. Din pur filosofic, aşa cum a fost receptat până acum, conceptul sartrian de „greaţă" poate deveni foarte operant în orice tentativă de descriere a fenomenologiei producerii textului artistic.

IRINA MAVRQDI – ltf

Avertisment al editorilor

Aceste caiete au fost găsite printre hârtiile lui Antoine Roquentin. Le publicăm fără a schimba în ele nimic.

Prima pagină nu e datată, dar avem temeinice motive să credem că e anterioară cu câteva săptămâni începutului jurnalului propriu-zis. Ea trebuie să fi fost scrisă, cel mai târziu, pe la începutul lui ianuarie 1932.

La vremea aceea, Antoine Roquentin, după ce călătorise în Europa Centrală, în Africa de Nord şi în Extremul Orient „se stabilise de trei ani în oraşul Bouville, pentru a-şi termina acolo studiile sale istorice asupra marchizului de Rollebon.

EDITORII

Filă nedatată

Cel mai bine ar fi să însemn evenimentele de la o zi la alta. Să ţin un jurnal pentru a vedea limpede aceste evenimente. Să nu las să scape nuanţele, faptele mărunte, chiar dacă nu au nicio importanţă aparentă, şi îndeosebi să le clasez. Trebuie să spun cum văd eu masa aceasta, strada, oamenii, pachetul meu de tutun, din moment ce ele s-au schimbat. Trebuie să determin cu exactitate

---

printre ele, se bucură de o situație privilegiată. Un studiu de psihanaliză a creației ar putea da, neîndoielnic, interesante rezultate dacă s-ar porni de la aceste mărturii pozitive.

proporţiile şi natura acestei schimbări.

De pildă, iată o cutie de carton care conţine sticluţa mea de cerneală. Ar trebui să încerc să spun cum o vedeam *mai înainte* şi cum o[15] acum.

Ei bine, e un paralelipiped dreptunghiular, se detaşează pe – e o prostie, nu se poate spune nimic despre ea. Iată ce trebuie să evit, să nu introduc nicio ciudăţenie acolo unde nu există. Cred că acesta e pericolul atunci când ţii un jurnal: exagerezi totul, stai necontenit la pândă, forţezi continuu adevărul. Pe de-altă parte, e sigur că, de la o clipă la alta – şi tocmai în legătură cu această cutie sau cu un contează ce obiect – pot regăsi impresia de alaltăieri, trebuie să fiu totdeauna pregătit, altminteri ea îmi va scăpa din nou printre degete. Nu trebuie să[16] nimic, ci să notez cu grijă şi în modul cel mai miunţios tot ceea ce survine.

Fireşte că nu pot să scriu nimic clar despre ceea ce s-a întâmplat sâmbătă, sau alaltăieri, m-am îndepărtat prea mult de acele întâmplări; ceea ce pot spune numai e că nici într-un caz nici în celălalt nu s-a întâmplat nimic din ceea ce ar fi numit de obicei un eveniment. Sâmbătă, copiii se jucau făcând să sară pietrele pe suprafaţa apei şi am vrut şi eu să arunc cu o piatră în mare. În clipa aceea, m-am oprit, am lăsat să cadă piatra şi am plecat. Trebuie să fi avut un aer probabil derutat, pentru că în urma mea copiii au izbucnit în râs.

Asta în ceea ce priveşte exteriorul. Ceea ce s-a petrecut în mine n-a lăsat urme clare. Am mai văzut ceva ce m-a dezgustat, dar nu mai ştiu dacă priveam marea sau galetul. Galetul era plat, uscat pe una din laturi, umed şi noroios pe cealaltă. îl ţineam de margini, cu degetele răşchirate, căutând să nu mă murdăresc.

Alaltăieri a fost mult mai complicat. Şi apoi s-a mai produs şi acea serie de coincidenţe, de *qui pro* qwo-uri pe care nu izbutesc să mi le explic. Dar n-am să mă amuz

15 Un cuvînt nescris în text.

16 Cuvînt șters (poate „să forțez" sau „să invent"), un altul adăugat, pe deasupra, e ilizibil.

însemnând toate acestea pe hârtie, la sfârşit, e cert că am fost cuprins de frică sau de alt sentiment de acelaşi soi. Dacă aş şti numai de ce anume mi-a fost frică şi aş fi şi făcut un mare pas înainte.

Interesant e că nu am fost câtuşi de puţin înclinat să mă consider nebun; văd chiar cât se poate de clar că nu sunt nebun: toate schimbările se referă la obiecte. Cel puţin de asta aş vrea să fiu singur.

Orele 10 V2[17]

La urma urmei, se poate totuşi să fi fost o mică criză de nebunie. Nu a mai rămas din ea nicio urmă. Caraghioasele mele sentimente de săptămâna trecută îmi par azi cu totul ridicole: nu mă mai interesează. În seara asta mă simt bine, mă simt foarte burghez în lume. Aici e camera mea, orientată spre nord-est. Dedesubt, strada Mutilaţilor şi şantierul noii gări. De la fereastra mea văd la colţul bulevardului Victor-Noir, flacăra roşie şi albă a reclamei de la *întâlnirea feroviarilor*. Trenul de Paris a sosit chiar acum. Oamenii ies din vechea gară şi se risipesc pe străzi. Aud paşi şi glasuri. Multe persoane aşteaptă ultimul tramvai; formează un mic grup trist în jurul becului de gaz, exact sub fereastra mea. Ei bine, oamenii mai au de aşteptat câteva minute: tramvaiul nu va trece decât la ora zece şi patruzeci şi cinci. Numai să nu vină în noaptea asta voiajori comerciali: doresc foarte mult să dorm şi sunt în urmă cu somnul. O noapte de somn bun, numai una, şi toate poveştile astea se vor şterge.

Orele unsprezece fără un sfert, nu mai am de ce să mă tem, ar fi trebuit să ajungă. Numai să nu fie azi ziua domnului din Rouen. El vine în fiecare săptămână, i se rezervă camera nr. 2, la etajul I, cea care are un bideu, încă mai poate veni: adeseori ia o halbă de bere la *întâlnirea feroviarilor* înainte de a se culca. De altminteri nu prea face zgomot. E un om foarte mic şi foarte curat, cu o mustaţă neagră lustruită şi cu o perucă. Iată-l.

---

17 Ale serii, evident. Paragraful care urmează este mult posterior precedentelor. înclinăm a crede că a fost scris, cel mai devreme, a doua zi.

Ei bine, când l-am auzit urcând scara, faptul mi-a provocat o mică emoţie, într-atâta era de liniştitor: de ce te-ai putea teme într-o lume atât de bine reglementată? Cred că sunt vindecat.

Şi iată tramvaiul 7, „Abatoare – Marile bazine44. Soseşte cu un mare vacarm de fierăraie. Apoi pleacă, în clipa de faţă, se îndreaptă, încărcat de geamantane şi de copii adormiţi, spre Marile Bazine, spre Uzine, spre

Estul negru. E penultimul tramvai; ultimul va trece peste o oră.

Am să mă culc. M-am vindecat, renunţ să-mi mai scriu memoriile de la o zi la alta, ca fetiţele, pe un caiet frumos şi nou.

Numai într-un caz ar putea fi interesant să ţii un jurnal: în cazul că[18]

Jurnal

Luni 29 ianuarie 1932

Mi s-a întâmplat ceva, faptul e neîndoielnic. A survenit asemeni unei boli, nu ca o certitudine obişnuită, nu ca un lucru evident. S-a instalat pe ascuns, încetul cu încetul, m-am simţit puţin cam ciudat, puţin cam jenat, asta-i totul. Odată instalat, nu s-a mai mişcat, a rămas fără glas şi m-am putut convinge că n-aveam nimic, că mă alarmasem degeaba. Şi iată că acum totul capătă amploare.

Eu nu cred că meseria de istorie predispune la analiza psihologică. În domeniul nostru, noi n-avem de-a face decât cu sentimente întregi cărora le dăm nume generice, precum Ambiţie, Interes. Cu toate acestea, dacă aş avea o urmă de cunoaştere de sine, tocmai acum ar fi cazul să mă servesc de ea.

De pildă, mâinile mele au ceva nou, un mod oarecare de a apuca pipa sau furculiţa. Sau, furculiţa a căpătat acum un mod anume de a se lăsa apucată, nu ştiu. Deodată, tocmai în momentul în care intram în cameră m-am oprit, pentru că simţeam în mâna mea un obiect rece care nu-mi reţinea atenţia prin acel soi de personalitate.

18 Textul filei nedatate se oprește aici.

Am desfăcut palma, am privit: ţineam în mână pur şi simplu clanţa uşii. În dimineaţa aceasta, la bibliotecă, în clipa în care Autodidactul[19] a venit să-mi dea bună ziua, mi-au fost necesare zece secunde pentru a-l recunoaşte. Vedeam un chip necunoscut, doar un chip. Şi apoi mai era şi mâna lui, ca un vierme mare şi alb în mâna mea. I-am dat imediat drumul şi braţul s-a lăsat în jos domol.

Şi pe străzi sunt o serie de zgomote echivoce, care trenează.

Deci s-a produs o schimbare în aceste ultime săptămâni. Dar unde? E vorba de o schimbare abstractă care nu se întemeiază pe nimic. Oare să mă fi schimbat eu? Dacă nu m-am schimbat eu, s-a schimbat camera aceasta, oraşul, natura; trebuie să alegi

Cred că eu m-am schimbat: asta e soluţia cea mai simplă. Şi cea mai dezagreabilă. Dar, în sfârşit, trebuie să recunosc că sunt supus acestor transformări bruşte. E un fapt, că gândesc foarte rar; atunci, o mulţime de mici metamorfoze ajung să se acumuleze în mine fără ca să-mi dau seama şi, apoi, într-o bună zi, se produce o adevărată revoluţie. E ceea ce a dat vieţii mele aspectul acesta contrastant, incoerent. De pildă, când am părăsit Franţa, mulţi au zis că plecarea mea a fost o nebunie. Mă revăd şi azi, împreună cu Mercier, în biroul acelui funcţionar francez care a demisionat anul trecut ca urmare a afacerii Petrou. Mercier se ducea în Bengal cu o misiune arheologică. Dorisem totdeauna să călătoresc în Bengal şi el insista să plec împreună cu el. Mă întreb azi, de ce? Cred că nu era sigur pe Portal şi conta pe mine ca să-l supraveghez. Nu vedeam niciun motiv ca să-l refuz. Şi chiar dacă aş fi presimţit, în vremea aceea, mica lui combinaţie în legătură cu Portal, ar fi fost un motiv în plus să accept propunerea cu entuziasm. Ei bine, eram paralizat, nu puteam scoate un cuvânt. Mă uitam la o mică statuetă khmeră, aşezată pe un covor verde, alături de un

19 Ogier P., de care va fi adeseori vorba în acest jurnal. Era un ajutor de aprod. Roquentin făcuse cunoștință cu el în 1930 la biblioteca din Bouville.

aparat de telefon. Mi se părea că sunt umplut cu limfă sau cu lapte călduţ. Mercier îmi spunea cu o răbdare angelică, care-i ascundea întrucâtva enervarea:

— Nu-i aşa, am nevoie să fiu fixat în mod oficial. Ştiu că vei sfârşi prin a spune da: ar trebui mai bine să accepţi numaidecât.

Are o barbă de un negru roşcat, foarte parfumată. La fiecare mişcare a capului respiram o adiere de parfum. Şi, apoi, dintr-odată, mă trezeam dintr-un somn de şapte ani.:

Statuia mi s-a părut dezagreabilă şi stupidă, şi am simţit că mă plictisesc profund. Nu izbuteam să înţeleg de ce mă aflam în Indochina. Ce făceam acolo? De ce vorbeam cu oamenii aceia? De ce eram îmbrăcat atât de caraghios? Pasiunea mea se sfârşise. Ea mă copleşise şi mă dăduse de-a dura ani de zile; în clipa de faţă mă simţeam golit. Dar nu asta era lucrul cel mai rău: în faţa mea, aşezată cu un soi de indolenţă, se afla o idee voluminoasă şi fadă. Nu prea ştiu ce era, dar nu mă simţeam în stare s-o privesc, într-atâta mă dezgusta. Pentru mine totul se confunda cu parfumul bărbii lui Mercier.

M-am scuturat, scos din fire de mânie împotriva lui, i-am replicat sec:

— Îţi mulţumesc, dar cred că am călătorit destul: e momentul să mă reîntorc în Franţa.

Două zile mai târziu, luam un vapor spre Marsilia.

Dacă nu mă înşel cumva, dacă toate semnele care se adună sunt precursoare ale unei noi răsturnări a vieţii mele, ei bine, mi-e frică. Nu pentru că viaţa mea ar putea fi bogată, grea sau preţioasă. Dar mă tem de ceea ce se va naşte, de ceea ce va pune stăpânire pe mine – şi mă va duce cine ştie unde? Peste câteva luni, peste câţiva ani, mă voi trezi spetit, dezamăgit, în mijlocul unor noi ruine? Aş dori să văd limpede în mine însumi înainte de a fi prea târziu.

Marţi 33 ianuarie

Nimic nou.

Am lucrat de la orele nouă la unu la bibliotecă. Am pus la punct capitolul al XII-lea şi tot ceea ce priveşte

şederea lui Rollebon în Rusia, până la moartea lui Pavel I. Iată-mi lucrul terminat: nu mai e vorba decât să-l transcriu pe curat.

E ora unu şi jumătate. Mă aflu la cafeneaua Mably, mănânc un sandvici, totul e aproape normal, şi îndeosebi în cafeneaua Mably, din cauza gerantului, domnul Fasejuelle, care arborează pe figură un aer foarte pozitiv şi foarte liniştitor de ticăloşie. Curând, pentru el soseşte ora siestei, şi ochii îi sunt deja trandafirii, dar alura rămâne vie şi hotărâtă. Se plimbă printre mese şi se apropie de consumatori cu un aer confidenţial:

— E în regulă, domnule, nu?

Îmi vine să zâmbesc văzându-l atât de plin de vioiciune: la ora când localul lui se goleşte, i se goleşte şi capul. Între orele două şi patru, cafeneaua e goală, domnul Fasquelle face câţiva paşi cu un aer buimac, chelnerii sting luminile şi omul alunecă în inconştienţă: când rămâne singur, adoarme.

Continuă să rămână vreo douăzeci de clienţi, celibatari, mici ingineri, funcţionari. Ei îşi iau prânzul în grabă, în pensiuni de familie pe care le numesc popote, şi, cum au nevoie de un lux, vin aici după ce au mâncat, iau câte o cafea şi joacă pocher; fac puţin zgomot, un zgomot inconsistent, care nu supără pe nimeni. Şi ei, pentru a exista, simt nevoia să se adune mai mulţi.

Eu trăiesc singur, absolut singur. Nu vorbesc nimănui, niciodată; nu primesc nimic, nu dau nimic. Autodidactul nu contează. Există într-adevăr Françoise, patroana localului *întâlnirea feroviarilor*. Dar, oare, vorbesc eu cu ea? Uneori, după ce am mâncat, când îmi serveşte halba de bere, o întreb

— Ai timp liber deseară?

Françoise nu spune niciodată nu şi eu o urmez într-una din marile camere de la etajul întâi, pe care o închiriază cu ora sau cu ziua. Nu o plătesc: facem dragoste în mod egal. Ei îi face plăcere (are nevoie de un bărbat pe zi şi are mulţi alţi bărbaţi în afară de mine) iar eu mă purific astfel de unele melancolii a căror cauză nu o cunosc

prea bine. Dar abia schimbăm câteva cuvinte. La ce bun? Fiecare pentru sine; de altminteri, pentru ea, eu rămân înainte de toate un client al cafenelei ei. Scoţându-şi rochia, îmi spune:

— Ia zi-mi, ai auzit cumva de un apetitiv, Bricot? Pentru că săptămâna aceasta mi l-au cerut doi clienţi. Fata nu ştia nimic, a venit să-mi atragă atenţia. Erau doi voiajori, trebuie să fi băut aşa ceva la Paris. Dar nu-mi place să cumpăr ce nu ştiu. Dacă nu te deranjează, n-am să-mi scot ciorapii.

Altă dată – chiar multă vreme după ce m-a părăsit – am gândit pentru Anny. Acum nu mai gândesc pentru nimeni; nu mă preocupă nici măcar să găsesc cuvinte. Totul se scurge în mine, mai mult sau mai puţin repede, eu nu fixez nimic, las totul să treacă. Majoritatea timpului, nemaiataşându-se de cuvinte, gândurile mele rămân o pâclă. Ele desenează forme vagi şi plăcute, se absorb: imediat, le uit.

Tinerii aceştia mă minunează: în timp ce-şi sorb cafeaua, povestesc întâmplări limpezi şi verosimile. Dacă-i întrebi ce au făcut ieri, nu se tulbură: în două cuvinte te pun la curent. În locul lor, eu aş începe să mă bâlbâi. E adevărat că de multă vreme nimeni nu se preocupă de felul în care-mi folosesc eu timpul. Când un om trăieşte singur nu mai ştie nici măcar ce e aceea a povesti: verosimilul dispare odată cu prietenii lui. Şi evenimentele dispar, le laşi să se scurgă; vezi răsărind brusc indivizi care vorbesc şi care se duc, te cufunzi în povestiri care n-au nici cap nici coadă: devii un martor execrabil. Dar, în schimb, nu-ţi scapă tot ceea ce e neverosimil, tot ceea ce n-ar putea fi crezut în cafenele. De exemplu, sâmbătă, pe la orele patru după-amiaza, la capătul trotuarului de scânduri al şantierului gării, o femeie mică, îmbrăcată în albastru deschis, alerga cu spatele, râzând, fluturând o batistă. În acelaşi timp, un negru îmbrăcat într-un impermeabil crem, cu pantofi galbeni şi cu o pălărie verde, dădea colţul străzii şi fluiera. Femeia s-a ciocnit de el, mergând mereu de-a îndărătelea, sub un felinar atârnat de palisadă şi care se

aprinde seara. Aşadar se aflau acolo, în acelaşi timp, palisada aceea care mirosea atât de puternic a scândură udă, felinarul, femeia aceea mică, bună şi blondă în braţele unui negru, sub un cer împurpurat. La orele patru sau la cinci, presupun că am fi observat ciocnirea, culorile acelea tandre, frumosul mantou albastru care semăna cu o plapumă de puf, impermeabilul deschis, pătrăţelele roşii ale felinarului; am fi râs de stupefacţia care apărea pe aceste două feţe de copii.

Rar se întâmplă ca un om singur fiind să dorească să râdă: ansamblul s-a animat pentru mine de un sens foarte puternic ba chiar violent, dar pur. Apoi s-a dislocat, n-a rămas decât felinarul, palisada şi cerul: continua să fie destul de frumos. După o oră, felinarul era aprins, vântul sufla, cerul devenise negru: nu mai rămăsese absolut nimic.

Toate acestea nu constituie ceva nou; nu am refuzat niciodată emoţiile inofensive; dimpotrivă. Pentru a le resimţi e de ajuns să fii foarte puţin timp singur, exact atâta cât să te debarasezi de verosimil la momentul oportun. Dar eu rămâneam. foarte aproape de oameni, la suprafaţa singurătăţii, cu totul hotărât să mă refugiez în caz de alertă în mijlocul lor: în fond, până acum am fost un amator.

Acum, peste tot se află lucruri, precum paharul acesta de bere, aici, pe masă. Când îl văd, îmi vine să zic: gata, nu mă mai joc. Înţeleg foarte bine că am mers prea departe. Cred că nu pot acorda singurătăţii „partea ei”. Asta nu vrea să spună că eu mă uit sub pat înainte de a mă culca, nici că mă tem că uşa camerei mele s-ar putea deschide brusc în mijlocul nopţii. Cu toate acestea, sunt numai neliniştit: iată, de o jumătate de oră evit să *privesc* paharul acesta cu bere. Privesc pe deasupra lui, dedesubt, la dreapta, la stânga, dar *pe el* nu vreau să-l văd. Şi ştiu prea bine că toţi celibatarii care mă înconjoară nu-mi pot fi de niciun ajutor: e prea târziu, nu mă mai pot refugia în mijlocul lor. Ar veni să mă bată pe umăr, mi-ar spune: „Ei bine, ce are paharul ăsta de bere? E ca toate celelalte. E

bizotat, are o toartă, are pe el un mic ecuson cu o lopată, iar pe ecuson se află scris «Spatenbrău» °. Ştiu toate acestea, dar mai ştiu că e şi altceva. O nimica toată. Dar eu nu pot explica ceea ce văd. Nimănui. Iată: alunec încet în adâncul apei, spre spaimă.

Sunt singur în mijlocul acestor voci vesele şi rezonabile. Toţi indivizii de aici îşi petrec timpul explicându-se, recunoscând cu bucurie că sunt de aceeaşi părere. Ce importanţă acordă ei faptului că se gândesc împreună, Dumnezeule, la aceleaşi lucruri! E de-ajuns să vezi ce mutre fac atunci când trece printre ei unul din oamenii aceia cu ochi de peşte, care au aerul de a privi înăuntru şi cu care nu poţi cădea absolut în niciun fel de acord. Pe când aveam opt ani şi mă jucam în grădina Luxembourg, exista un om care venea să se aşeze într-o gheretă, lipită de grilajul aflat de-a lungul străzii Auguste-Comte. Omul nu vorbea, dar, din când în când, îşi întindea un picior pe care-l privea cu un aer înspăimântat. Piciorul era încălţat cu o gheată, dar în celălalt picior purta un papuc. Paznicul grădinii i-a spus unchiului meu că omul era un fost responsabil cu disciplina la licee. A fost scos la pensie pentru că intrase în clase ca să citească notele trimestriale în costum de academician. Ne era o teamă îngrozitoare de el, pentru că ne dădeam seama că era singur. Într-o zi i-a zâmbit lui Robert, întinzându-i braţele de departe: Robert era cât pe ce să leşine. Nu aerul mizerabil al acestui individ ne provoca teamă şi nici tumoarea pe care o avea la gât şi care i se freca de marginea gulerului tare, ci ne dădeam seama că plămădea în capul lui gânduri de crab sau de langustă. Şi asta ne înspăimânta, faptul că un ins oarecare poate plămădi gânduri de langustă, asupra gheretei, asupra cercurilor noastre, asupra tufişurilor.

Oare asta mă aştepta şi pe mine? Pentru prima oară mă simt plictisitcă sunt singur. Aş vrea să vorbesc cu cineva de ceea ce mi se întâmplă, înainte de a fi prea târziu, înainte de a nu provoca spaimă băieţilor mici. Aş vrea ca Anny să fie aici.

E curios: am terminat de scris zece pagini şi n-am spus adevărul – cel puţin nu tot adevărul. Când însemnam sub dată „Nimic nou”, nu o făceam într-un mod absolut sincer: de fapt, o mică întâmplare, care nu e nici ruşinoasă, nici ieşită din comun refuza să se ivească. „Nimic nou”. Admit felul în care cineva poate minţi punând raţiunea de partea sa. Evident, nu se produsese nimic nou, dacă vreţi: în dimineaţa aceasta, la orele opt şi jumătate, pe când ieşeam de la hotelul Printania pentru a mă duce la bibliotecă, am vrut, dar n-am putut să adun o hârtie care zăcea pe jos. Asta e totul, şi nu e nici măcar un eveniment. Da, dar dacă e să spun tot adevărul, faptul m-a impresionat profund: m-am gândit că am încetat de a mai fi liber. La bibliotecă, am căutat fără să reuşesc să mă eliberez de această idee. Am vrut să fug la cafeneaua Mably. Speram că ideea se va risipi la lumină. Dar a continuat să rămână, în mine, apăsătoare, dureroasă. Ea mi-a dictat paginile de mai înainte.

Pentru ce n-am vorbit de ea? Probabil din cauza orgoliului şi, apoi, întrucâtva din stângăcie. Nu am obişnuinţa de a-mi povesti ceea ce mi se întâmplă, atunci nu pot să regăsesc prea bine succesiunea evenimentelor, nu disting ceea ce e important. Dar acum, gata: am recitit ceea ce scriam la cafeneaua Mably şi mi s-a făcut ruşine; nu vreau secrete, nici stări sufleteşti, nici ceva de nespus; nu sunt nici fecioară, nici preot, pentru a mă juca de-a viaţa interioară.

Nu e mare lucru de spus: n-am fost în stare să ridic hârtia de jos, asta e totul.

Îmi place să adun castane, zdrenţe vechi, mai ales hârtii. Îmi face plăcere să le apuc, să le cuprind în palmă; încă puţin şi le-aş duce la gură, aşa cum fac unii copii. Pe Anny o apuca furia când ridicam de un colţ hârtii grele şi somptuoase, dar probabil murdărite de excremente.

— Vara, sau în primele zile ale toamnei, poţi găsi prin parcuri bucăţi de ziare pe care soarele le-a răscopt, uscate, casabile, asemeni frunzelor moarte, atât de galbene încât poţi să le crezi tratate cu acid picric. Iarna, alte foi, sunt

pisate, fărâmate, murdărite; se întorc în pământ. Altele foarte noi şi chiar apretate, foarte albe, palpitânde, stau pe jos ca nişte lebede, dar pământul a şi început să le prindă pe dedesubt. Frunzele se răsucesc, se smulg din noroi, dar numai pentru a se face una cu pământul ceva mai departe, pentru totdeauna. Toate acestea sunt bune de luat. Uneori le pipăi pur şi simplu privindu-le de aproape, alteori le sfâşii pentru a le auzi pârâitul prelung, sau în sfârşit dacă sunt foarte umede, le dau foc, ceea ce nu e prea uşor; îmi şterg apoi palmele pline de noroi de vreun zid sau de vreun trunchi de arbore.

Aşadar, astăzi, priveam ghetele roşcate ale unui ofiţer de cavalerie care ieşea din cazarmă. Urmărindu-le cu privirea, am văzut o hârtie care zăcea alături de o băltoacă. Am crezut că ofiţerul va strivi hârtia în noroi cu călcâiul, dar nu: cu un singur pas, a trecut peste hârtie şi peste băltoacă. M-am apropiat: era o pagină liniată, ruptă fără îndoială din caietul vreunui şcolar. Ploaia o înmuiase şi o răsucise, era plină de pete şi de umflături ca o mână arsă. Linia roşie de pe margine se decolorase devenind o spălăceală trandafirie; pe ici pe colo, cerneala se scursese. Partea de jos a paginii dispărea sub o crustă de noroi. M-am aplecat, mă şi bucuram să ating pasta aceasta moale şi fragedă care, între degetele mele, s-ar fi transformat în biluţe cenuşii… N-am putut.

Am rămas o clipă încovoiat, am citit: „Dictare: Bufniţa albă”, apoi m-am ridicat, cu mâinile goale. Am încetat de a mai fi liber, nu mai pot face ce vreau.

N-ar trebui să ne *emoţioneze* obiectele din moment ce ele nu trăiesc. Ne servim de ele, le punem la loc, ne petrecem viaţa în mijlocul lor, sunt utile şi nimic mai mult. Şi pe mine mă emoţionează, e ceva insuportabil. Mi-e teamă să intru în contact cu ele, exact ca şi cum ar fi nişte animale vii.

Acum văd: îmi amintesc mai bine ce am simţit zilele trecute, aflându-mă la malul mării, când ţineam în mână galetul acela. Era un soi de greaţă dulceagă. Aşadar era atât de neplăcut! Şi asta venea de la galet, sunt sigur, se

transmitea de la galet la mâinile mele. Da, asta era: un soi de scârbă a mâinilor.

Joi, dimineaţa, la bibliotecă

Dintr-odată, coborând scările hotelului, am auzit-o pe Lucie plângându-se pentru a suta oară patroanei în timp ce lustruia treptele cu ceară. Patroana vorbea cu greutate şi în fraze scurte, pentru că nu-şi pusese încă dantura falsă; era aproape goală, într-un capot trandafiriu, în papuci. Lucie era murdară ca de obicei; din când în când se oprea din frecat şi se îndrepta pe genunchi pentru a o privi. Vorbea fără întrerupere, cu un aer înţelept.

— Aş vrea de o sută de ori mai bine să o şteargă, spunea ea; mi-ar fi indiferent, din moment ce asta nu i-ar face rău.

Lucie vorbea de soţul ei; la patruzeci de ani, femeia asta mică şi oacheşă şi-a putut oferi gratie economiilor un tânăr încântător, ajustor la Uzinele Lecointe. E nefericită în căsnicie. Soţul ei n-o bate, nu o înşală: bea, se întoarce acasă beat în fiecare seară. O duce şi rău cu sănătatea; în trei luni l-am văzut cum se îngălbeneşte şi se topeşte. Lucie crede că e din cauza băuturii. Eu cred mai curând că omul e tuberculos.

— Trebuie să ieşi învingător, spunea Lucie.

Faptul o roade, sunt sigur, dar încetişor, cu răbdare; ea iese învingătoare, nu e capabilă nici de a se consola, nici de a se abandona răului ei. Se gândeşte puţin la el, foarte puţin, pe ici, pe colo, trăieşte pe spinarea lui. Îndeosebi atunci când se află printre oameni, pentru că aceştia o consolează şi pentru că întrucâtva o uşurează să vorbească de el pe un ton aşezat, cu aerul că dă nişte sfaturi. Când rămâne singură în camere, o aud cum fredonează pentru a nu se mai gândi. Dar e toată ziua morocănoasă şi, imediat apoi, plictisită şi pusă pe ceartă.

— E aici, spune ea pipăindu-şi gâtul.

Lucie suferă ca o avară. Ea trebuie să fie avară şi în ceea ce priveşte propriile ei plăceri. Mă întreb dacă uneori n-ar vrea să fie scăpată de durerea aceasta monotonă, de bodogăneala aceasta care reîncepe de îndată ce ea.

Încetează de a mai cânta, dacă nu ar fi dispusă să suporte o lovitură zdravănă, să se înece în disperare. Dar, orice s-ar întâmpla, acest lucru îi e cu neputinţă: Lucie e legată.

Joi-După-amiază

„Domnul de Rollebon era foarte urât. Regina Maria-Antoaneta îl numea de obicei «scumpă maimuţă». Şi totuşi le-a avut pe toate femeile de la curte, nu făcând pe caraghiosul ca Voisenon, maimuţoiul, ci printr-un magnetism care le ducea pe frumoasele lui seduse la cele mai rele excese ale pasiunii. Urzeşte intrigi, joacă un rol destul de echivoc în afacerea Colierului şi dispare în 1790, după ce întreţinuse, relaţii destul de strânse cu Mirabeau-Tonneau şi cu Nerciat. îl regăsim în Rusia, unde participă în oarecare măsură la asasinarea lui Pavel I, şi, de aici, călătoreşte în cele mai îndepărtate ţări, în India, în China, în Turkestan. Trafichează, complotează, spionează. În 1813 se întoarce la Paris. În 1816, ajunge la maxima putere: e unicul confident al ducesei de Angoulême. Femeia aceasta bătrână, capricioasă şi îndărătnică cu amintirile ei îngrozitoare din copilărie, se potoleşte şi surâde când îl vede pe domnul de Rollebon. Prin ea devine un om puternic la curte. În martie 1820, se căsătoreşte cu domnişoara de Roquelaure, foarte frumoasă şi în vârstă de şaptesprezece ani; e în culmea onorurilor, la apogeul vieţii. Şapte luni mai târziu, acuzat de trădare, e arestat, aruncat într-o temniţă, unde moare după cinci ani, fără să fi fost judecat”.

Am recitit cu melancolie această notiţă de Germain Berger j. Graţie acestor câtorva rânduri am aflat pentru prima oară de domnul de Rollebon. Cât mi s-a părut de seducător şi cât de mult l-am iubit, imediat mai apoi, din aceste puţine cuvinte! Pentru el, pentru acest om, am venit eu aici. Când m-am întors din călătorie, aş fi putut tot atât de bine să mă stabilesc la Paris sau la Marsilia. Dar majoritatea documentelor cu privire la lungile petreceri în Franţa ale marchizului se află la biblioteca municipală din Bouville. Rollebon era castelan de Marommes. Înainte de război se mai afla încă în acest orăşel unul din

descendenţii săi, un arhitect pe nume Rollebon-Campouyré şi care, murind în 1912, a lăsat o importantă moştenire bibliotecii din Bouville: scrisorile marchizului, un fragment de jurnal, acte de tot felul. Nu le-am cercetat încă pe toate.

Sunt mulţumit că am regăsit aceste note. Sunt zece ani de când nu le mai recitisem. Scrisul meu s-a schimbat, după câte mi se pare: scriam mai strâns. Cât de mult îl iubeam pe domnul de Rollebon în anul acela! îmi aduc aminte de o seară – marţi seara – lucrasem toată, ziua la biblioteca Mazarine, tocmai ajunsesem să deduc, după corespondenţa din 1789 – 1790, felul magistral în care izbutise să-l păcălească pe Nerciat. Era noapte, mergeam pe bulevardul du Maine şi în colţul străzii Gaîté, îmi

1 Germain Berger, *Mirabeau-Tonneau et ses amis*, p. 406, nota 2; Ed. Champion, 1906 (nota editorului)…

cumpărasem castane. Cât eram de fericit! Eldeam singur gândindu-mă la mutra pe care trebuie să fi făcut-o Nerciat, când s-a întors din Germania. Figura marchizului e asemeni acestei cerneli: a pălit mult de când mă ocup de ea.

Mai întâi, nu mai înţeleg nimic din purtarea lui începând din 1801. Nu pentru că ar lipsi documentele: scrisori, fragmente de memorii, rapoarte secrete, arhive de poliţie. Dimpotrivă, am aproape prea multe. Ceea ce lipseşte din toate mărturiile e fermitatea, consistenţa. Nu se contrazic, desigur, dar nici nu se acordă; nu au aerul că privesc aceeaşi persoană. Şi cu toate acestea, alţi istorici lucrează pe baza unor informaţii de acest fel. Cum procedează oare? Sunt eu cumva mai scrupulos sau mai puţin inteligent? De altminteri, pusă în felul acesta, chestiunea mă lasă cu totul rece. În fond, ce anume urmăresc eu? Nu ştiu nimic. Multă vreme, omul, Rollebon, m-a interesat mai mult decât cartea pe care o aveam de scris. Dar acum, omul… omul începe să mă plictisească. Mă ataşez de carte, simt o nevoie din ce în ce mai puternică de a o scrie – s-ar zice, pe măsură ce îmbătrânesc.

Evident, putem admite că Rollebon a luat o parte

activă la asasinarea lui Pavel I, că a acceptat apoi o importantă misiune de spionaj în Orient pe socoteala ţarului şi că l-a trădat constant pe Alexandru în favoarea lui Napoleon. În acelaşi timp, a putut să întreţină o corespondenţă activă cu contele d'Artois şi să-i ofere informaţii de mică importanţă pentru a-l convinge că îi e credincios; nimic din toate acestea nu pare neverosimil; tot în vremea aceea, Fouché juca o comedie într-altminteri complexă şi periculoasă. Poate că marchizul făcea pe cont propriu comerţ cu puşti cu principatele asiatice.

Ei bine, da: o fi făcut toate acestea, dar nu există nicio dovadă; încep să cred că niciodată nu putem dovedi ceva. Sunt nişte ipoteze cinstite şi care dau seama de fapte, dar simt atât de bine că ele emană de la mine, că sunt pur şi simplu un mod de a-mi unifica cunoştinţele. Nicio rază de lumină nu vine din partea lui Rollebon. Lente, leneşe, morocănoase, faptele se acomodează rigu rozităţii ordinii pe care vreau să le-o dau, dar care le rămâne exterioară. Am impresia că fac un lucru de pură imaginaţie. Şi mai sunt sigur că nişte personaje de roman ar fi părut mai adevărate, ar fi fost, în tot cazul, mai plăcute.

Vineri

Orele trei. Orele trei, asta e totdeauna prea târziu sau prea devreme, atunci când vrei să faci ceva. E un moment ciudat al după-amiezii. Astăzi, e ceva intolerabil.

Un soare rece spală praful de pe geamuri. Cer palid, amestecat cu alb. Rigolele erau îngheţate azi-dimineaţă. Îmi fac siesta din greu lângă calorifer, ştiu dinainte că ziua e pierdută. Nu voi face nimic bun, exceptând poate la căderea nopţii. E din cauza soarelui; soarele poleieşte vag pâcla albă şi murdară, plutind în aer pe deasupra şantierului, se strecoară în camera mea, gălbui, foarte palid, îmi etalează pe masă patru reflexe terne şi false.

Pipa mea e învăluită într-un verniu aurit care atrage mai întâi privirea printr-o aparenţă veselă: îţi vine s-o priveşti, verniul se topeşte, nu mai rămâne decât o dâră mare şi lividă pe o bucată de lemn. Şi totul e aşa, totul,

până şi mâinile mele. Când începe să lumineze aşa, cel mai bun lucru e să te duci să te culci. Numai că noaptea trecută am dormit ca un animal şi nu mi-e somn.

Mi-a plăcut aşa de mult cerul de ieri, un cer meschin, negru de ploaie, care se lipea de geamuri, ca un obraz ridicul şi emoţionant. Soarele acesta nu e ridicul, dimpotrivă. Pe tot ceea ce iubesc eu, pe rugina şantierului, pe scândurile putrezite ale palisadei, cade o lumină săracă şi cuminte, asemănătoare privirii pe care o arunci după o noapte de somn asupra hotărârilor luate din entuziasm în ajun, asupra paginilor pe care le-ai scris fără ştersături, şi dintr-o singură aruncătură de condei. Cele patru cafenele ale bulevardului Victor-Noir, care strălucesc noaptea, una lângă alta, şi care sunt mult mai mult decât nişte cafenele – nişte acvarii, nişte vapoare, nişte stele sau nişte ochi mari albi – şi-au pierdut graţia ambiguă.

O zi perfectă pentru a te reîntoarce asupra ta însuţi: razele reci pe care le aruncă soarele, asemeni unei judecăţi nemiloase, asupra creaturilor – ele pătrund în mine prin ochi: sunt luminat, lăuntric, de o lumină secătuitoare. Sunt sigur că un sfert de oră ar fi de ajuns ca să parvin la supremul dezgust faţă de mine. Mulţumesc mult, dar nu rezist. N-am să recitesc nici ceea ce am scris ieri după şederea lui Rollebon la Petersburg. Stau pe scaun, cu braţele bălăbănind, sau scriu câteva cuvinte fără curaj, casc, aştept să vină noaptea. Când va fi întuneric, obiectele şi cu mine vom ieşi din purgatoriu.

Oare Rollebon a participat sau nu la asasinarea lui Pavel I? Asta e problema zilei: am ajuns aici şi nu pot continua dacă nu am soluţionat-o.

După Teherkoff, Rollebon a fost plătit de contele Pahlen. Cea mai mare parte a conjuraţilor, afirmă Teherkoff, s-ar fi mulţumit să-l detroneze pe ţar şi să-l închidă. (Alexandru pare să fi fost, într-adevăr, partizanul acestei soluţii.) Dar Pahlen ar fi vrut s-o termine definitiv cu Pavel. Domnul Rollebon ar fi fost însărcinat să îndemne la asasinat pe fiecare dintre conjuraţi în parte.

„S-a dus în vizită la fiecare dintre ei şi a mimat cu o

forţă incomparabilă, scena care urma să aibă loc. În felul acesta a sădit sau a dezvoltat în ei nebunia uciderii”.

Dar nu am încredere în Teherkoff. Teherkoff nu e un martor normal, ci un vrăjitor sadic şi pe jumătate nebun: el interpretează totul în sens demonic. Întrucât mă priveşte, nu-l văd câtuşi de puţin pe domnul de Rollebon în rolul acesta melodramatic. Să fi mimat scena asasinării? Haida de! Rollebon e un om rece, nu utiliza metode vulgare: nu lucrează pe faţă, insinuează, şi metoda sa, palidă şi lipsită de culoare, nu poate reuşi decât cu oameni de aceeaşi factură, cu intriganţi sensibili la argumente, cu oameni politici.

„Când vorbea, scrie doamna de Charrières, Adhémar de Rollebon nu zugrăvea câtuşi de puţin, nu făcea gesturi, nu-şi modifica intonaţia. Îşi ţinea ochii pe jumătate închişi, şi cu mare greutate puteai să-i zăreşti, între gene, marginea pupilei cenuşii. De puţini ani am ajuns să îndrăznesc a recunoaşte faţă de mine însămi că mă plictisea într-un mod insuportabil. Vorbea cam aşa cum scria abatele Mably”.

Şi, omul acesta, graţie talentului lui de mim… Dar atunci cum izbutea să le seducă pe femei? Şi apoi mai e şi povestea aceasta curioasă relatată de Ségur şi care mi se pare adevărată:

„În 1787, într-un han în apropiere de Moulins, trăgea să moară un bătrân, prieten al lui Diderot, format de filosofi. Preoţii din împrejurimi osteniseră: încercaseră zadarnic totul; omul refuza sfântul maslu, era panteist. Domnul de Rollebon, care trecea pe acolo şi nu credea în nimic, a pariat cu preotul din Moulins că în două ceasuri are să-l readucă pe bolnav la sentimentele creştineşti. Preotul a ţinut pariul şi a pierdut: domnul de Rollebon a început să vorbească cu el la ora trei dimineaţa, la ora cinci bolnavul s-a spovedit şi a murit la ora şapte. «Sunteţi un om atât de tare în arta disputei», l-a întrebat preotul, «sunteţi mai grozav decât oamenii noştri!» «Nu am disputat, răspunse domnul de Rollebon, l-am înspăimântat cu iadul.»”.

Acum, să fi luat oare parte efectivă la asasinat? în seara aceea, pe la orele opt, un ofiţer prieten al său l-a condus până acasă. Dacă a plecat din nou ulterior, cum a putut traversa Petersburgul fără a fi oprit de poliţie? Pavel, pe jumătate nebun, dăduse ordin să fie arestaţi, începând de la orele nouă seara, toţi trecătorii, cu excepţia moaşelor şi a medicilor. Să credem absurda legendă după care Rollebon ar fi trebuit să se deghizeze în moaşă pentru a ajunge la palat? La urma urmei, era în stare de aşa ceva. În orice caz, nu se afla la el acasă în noaptea asasinatului, asta pare dovedit. Alexandru trebuie să-l fi bănuit serios, din moment ce unul din primele acte ale domniei sale a fost să-l îndepărteze pe marchiz sub vagul pretext al unei misiuni în Extremul Orient.

Domnul de Rollebon mă plictiseşte de moarte. Mă scol. Mă mişc în lumina aceasta palidă; o văd cum se schimbă pe mâinile şi pe mânecile hainei mele; nu pot să spun cât de mult mă dezgustă. Casc. Aprind lampa pe masă: poate că lumina ei va putea anihila pe cea a zilei. Dar nu: lampa face strict în jurul piciorului ei o băltoacă lamentabilă. O sting; mă scol. Pe perete se află o gaură albă, oglinda. E o capcană. Ştiu că am să mă las să cad în ea. Aşa e. În oglinda mea apare ceva cenuşiu. Mă apropii şi privesc, nu mai pot să mă îndepărtez.

E reflexul feţei mele… Adeseori, când n-am ce face, stau şi o contemplu. Nu înţeleg nimic din faţa aceasta. Feţele altora au un sens. Nu şi faţa mea. Nici măcar nu pot să decid dacă e frumoasă sau urâtă. Cred că e urâtă, pentru că mi s-a spus. Dar faptul acesta nu mă frapează, în fond, sunt chiar şocat că i se pot atribui calităţi de acest soi, ca şi cum am putea numi frumoasă sau urâtă o bucată de pământ sau un bloc de stâncă.

Există totuşi un lucru care face plăcere să fie văzut, pe deasupra molaticelor regiuni ale obrajilor, pe deasupra frunţii: e acea frumoasă flacără roşie care dă strălucire craniului meu, e părul. E ceva plăcut de privă. E cel puţin o culoare netă; sunt fericit că sunt roşcat, E acolo, în oglindă, poate fi văzut, străluceşte. Am totuşi noroc: dacă

fruntea mea ar purta un păr dintr-acela tern că rg nu izbuteşte să se decidă între şaten şi blond, figura mi s-ar pierde în vag, mi-ar provoca ameţeală.

Privirea îmi coboară încet, plictisită, pe frunte, pe obraji: nu întâlneşte nimic ferm, se împotmoleşte, Evident, se află acolo un nas, nişte ochi, o gură, dar toate acestea n-au niciun sens, nici măcar expresie omenească. Cu toate acestea, Anny şi Vélines găsesc că am un aer vioi; poate că sunt prea deprins cu propriul meu chip. Mătuşa mea Bigeois îmi spunea pe vremea când eram mic: „Dacă te priveşti prea mult în oglindă o să vezi o maimuţă”. Trebuie să mă fi privit mult prea mult în oglindă: ceea ce văd e mult sub nivelul unei maimuţe, e la limita lumii vegetale, e la nivelul polipilor. E ceva viu, nu zic nu, dar nu la acest gen de viaţă se gândea Anny; văd uşoare tresăriri, văd o carne fadă care înfloreşte şi palpită la voia întâmplării. Îndeosebi ochii, văzuţi de aproape, sunt îngrozitori. Sunt ceva sticlos, moale, mărginiţi cu roşu, s-ar zice nişte solzi de peşte.

Mă lipesc cu toată greutatea de marginea faianţei, îmi apropii faţa de oglindă, aproape s-o ating. Ochii, nasul şi gura dispar, nu mai rămâne nimic omenesc. Riduri brune de o parte şi alta a umflăturii febrile a buzelor, crăpături, muşuroaie. Un puf alb şi mătăsos coboară pe marile pante ale obrajilor, din cele două nări ies fire de păr: e o hartă geografică în relief. Şi totuşi, universul acesta lunar îmi este familiar. Nu pot afirma că-i *recunosc* detaliile. Dar ansamblul îmi face impresia a ceva deja văzut care mă toropeşte, mă cufundă încet în somn.

Aş vrea să-mi revin în fire: o senzaţie vie şi distinctă m-ar scăpa de somn. Îmi lipesc palma stângă de obraz, o frec de piele; îmi fac o strâmbătură. O jumătate de obraz cedează, jumătatea stângă a gurii se răsuceşte şi se umflă, descoperindu-mi un dinte, orbita dezvăluie un glob alb, o carne roşiatică şi sângerie. Nu asta urmăream; nimic puternic, nimic nou, ceva dulce, ceva vag, ceva deja văzut! Adorm cu ochii deschişi, figura a şi început să se mărească, să se mărească în oglindă, devine un imens

halou palid care se scufundă în lumină.

Îmi revin brusc datorită faptului că-mi pierd echilibrul, Mă trezesc călare pe un scaun, încă zăpăcit. Oare ceilalţi oameni au tot atâtea dificultăţi să-şi judece propriul chip? Mi se pare că mi-l văd pe al meu aşa cum îmi simt corpul, printr-o senzaţie surdă şi organică. Dar ceilalţi oameni? Dar Rollebon, de pildă? Adormea şi el atunci când îşi privea în oglinzi ceea ce doamna de Genlis numeşte „mica lui figură ridată, curată şi limpede, toată atacată de vărsat, în care se afla o neobişnuită maliţie, care sărea în ochi, indiferent cât se străduia el să şi-o ascundă. Domnul de Rollebon, adaugă ea, îşi îngrijea foarte mult coafura şi nu l-am văzut niciodată fără perucă. Dar obrajii săi erau de un albăstrui care bătea în negru, pentru că avea barba deasă şi ţinea să se radă singur, ceea ce nu-i reuşea decât foarte prost. Avea obiceiul să-şi dea pe faţă cu alb de ceruză în felul lui Grimm. Cu albul şi cu albastrul acesta, domnul de Dangeville zicea că seamănă cu brânza de Roquefort/6

Mi se pare că trebuie să fi fost foarte plăcut. Dar la urma urmei, nu aşa i s-a părut şi doamnei de Charrières. Ea îl socotea, după câte cred eu, mai curând lipsit de strălucire. Poate că ne e imposibil să ne înţelegem propriul chip. Sau poate pentru că sunt un bărbat singur, r? Oamenii care trăiesc în societate au învăţat să sg vadă în oglinzi, aşa cum apar prietenilor lor. Eu nu am prieteni, din cauza asta să fie oare pielea mea aşa de goală? S-ar zice, da; s-ar zice natura fără bărbaţi.

Mi-am pierdut gustul de muncă, nu mai pot face nimic, decât să aştept noaptea.

Ora 5V2

Nu merge! Nu merge deloc: am contractat josnicia, Greaţa. Şi, de data aceasta, e ceva nou: m-a apucat într-o cafenea. Până acum, cafenelele constituiau singurul meu refugiu, pentru că sunt pline de lume şi bine luminate, de acum nu va mai fi nici asta; când mă va hărţui în camera mea, nu am să mai am unde să mă duc.

Mă dusesem numai pentru a găsi o mângâiere, dar

abia am deschis uşa şi Madeleine, chelneriţa, mi-a strigat:

— Patroana nu e acolo, s-a dus în oraş după treburi.

Am simţit o vie decepţie în sex, o lungă scormoneală dezagreabilă. În acelaşi timp, îmi simţeam cămaşa care-mi freca sfârcurile sânilor şi eram cuprins, apucat de un vârtej lent şi colorat, de un vârtej de ceaţă, de sclipiri în pâcla de fum, în oglinzi, cu banchetele care luceau în fund şi nu vedeam de ce se petreceau lucrurile acolo, nici de ce se petreceau astfel. Eram în pragul intrării, ezitam şi apoi se produse un vârtej, pe tavan trecu o umbră şi m-am simţit parcă împins înainte. Pluteam, eram năucit de pâclele luminoase care mă pătrundeau din toate părţile, în acelaşi timp. Plutind, a venit Madeleine să-mi scoată pardesiul şi am observat că-şi dăduse părul pe spate şi că-şi pusese cercei: nu o mai recunoşteam. Mă uitam la obrajii ei mari care se prelungeau la nesfârşit spre urechi. În adâncitura obrajilor, sub pometi, erau două pete trandafirii bine izolate, care aveau aerul că se plictisesc pe carnea aceasta mizeră. Obrajii alunecau, alunecau spre urechi şi Madeleine surâdea:

— Ce luaţi, domnule Antoine?

Atunci m-a apucat Greaţa, m-am lăsat să cad pe banchetă, nu mai ştiam nici măcar unde mă aflam; vedeam cum în jurul meu se învârtesc încet culorile, îmi venea să vomit. Şi iată: de atunci Greaţa nu m-a mai lăsat, a persistat.

Am plătit. Madeleine mi-a luat farfuria. Paharul meu striveşte pe marmura mesei o băltoacă de bere blondă, în care pluteşte o bulă de aer. Bancheta e desfundată, pe porţiunea pe care stau eu, şi, pentru a nu aluneca, sunt silit să-mi sprijin solid tălpile de podea; e frig. La dreapta, câţiva inşi joacă cărţi pe un covor de lână. Intrând, nu i-am văzut; am simţit numai că era un pachet călduţ; jumătate pe o banchetă, jumătate la masa din fund, cu câteva perechi de braţe care se agitau. Mai apoi, Madeleine le-a adus cărţile, velinţa şi jetoanele într-un taler mic de lemn. Sunt trei sau cinci, nu ştiu, nu am curajul să-i privesc. În mine s-a rupt un resort: pot să-mi mişc ochii, dar nu şi

capul. Capul mi-e cu totul muiat, elastic, s-ar zice că abia stă aşezat pe gât; dacă-l sucesc, îl las să cadă. Cu toate acestea, aud o adiere scurtă şi, din când în când, văd cu coada ochiului, o sclipire roşiatică acoperită de peri albi. E o mână.

Când patroana umblă după treburi în oraş, o înlocuieşte la casă vărul ei. Se numeşte Adolphe. Aşezându-mă, am început să-l privesc şi am continuat să-l urmăresc, pentru că nu eram în stare să-mi întorc capul. E în cămaşă, cu bretele violete; şi-a suflecat mânecile mai sus de coate. Bretelele se disting cu greu pe cămaşa albastră, sunt cu totul şterse, confundate în albastrul cămăşii, dar asta e o falsă modestie; în realitate, ele te fac să nu le uiţi „mă enervează cu încăpăţânarea lor de ovine, ca şi cum, pornind să devină violete, s-au oprit din drum fără să-şi abandoneze pretenţiile. Îţi vine să le spui: „Daţi-i înainte, *deveniţi* violete şi cu asta gata” Dar nu, ele rămân în suspensie, încăpăţânându-se în efortul lor nedesăvârşit. Uneori, albastrul care le înconjură alunecă peste ele şi le acoperă cu totul: mă opresc o clipă fără a le putea vedea.

Dar nu e decât un val, curând, albastrul păleşte din loc în loc şi văd din nou cum apar insuliţele de violet nehotărât, care se extind, se reunesc şi reconstituie bretelele. Vărul Adolphe nu are ochi: pleoapele sale umflate şi ridicate abia lasă să se vadă albul ochilor. Surâde cu un aer adormit; din când în când, sforăie, scheaună şi se zbate uşor, ca un câine când visează.

Cămaşa sa din pânză de bumbac albastru se detaşează viu pe un perete cafeniu. Şi asta îmi provoacă Greaţa. Sau mai bine zis e Greaţa. Greaţa nu se află în mine: o resimt *acolo*, pe perete, pe bretele, pretutindeni în juru-mi. Ea se confundă cu cafeneaua, iar eu mă aflu în ea.

La dreapta mea, pachetul călduţ începe să foşnească, îşi agită cele două braţe.

— Uite-ţi atuul.

— Ce e atuul? O mare şiră a spinării se apleacă asupra jocului.

— Ha, ha, ha!

— Ce? Uite atuul, a jucat atuul.

— Nu ştiu, n-am văzut…

— Ba da, acum, am jucat atuul.

— A, bine, atunci atu de cupă. Fredonează: – Atu de cupă. Atu de cupă. A-tu-u de cupă. A spus: – Ce s-a întâmplat, domnule? Ce s-a întâmplat, domnule? Iau!

Din nou tăcere – gustul de zahăr în aer, în cerul gurii. Mirosurile. Bretelele.

Vărul patroanei s-a ridicat, a făcut câţiva paşi, şi-a pus mâinile la spate, surâde, îşi înalţă capul şi se lasă pe spate pe vârful călcâielor. În poziţia aceasta, adoarme. Stă acolo, oscilând, continuă să surâdă, obrajii îi tremură. Are să cadă. Se înclină pe spate, se înclină, se înclină, cu faţa complet îndreptată spre plafon, apoi în momentul când să cadă se agaţă cu abilitate de marginea tejghelei şi-şi restabileşte echilibrul. După care, o ia de-a capul. M-am săturat să-l privesc, chem chelneriţa:

— Madeleine, pune-mi să cânte o arie la patefon, dacă eşti bună. Aia care-mi place, ştii: *Some* of *these days*.

— Da, dar să nu-i enerveze pe domnii aceştia, lor nu le place muzicax când joacă cărţi. Ah! Am să mă duc să-i întreb. Fac un efort considerabil să-mi întorc capul. Sunt patru. Madeleine se înclină în faţa unui bătrân de culoarea purpurei care poartă pe vârful nasului un lornion cu rama neagră. Îşi ascunde cărţile la piept şi-mi aruncă o privire peste ele.

— Dă-i drumul, domnule.

Surâsuri. Bătrânul are dinţii stricaţi. Nu lui îi aparţine mâna roşie ci vecinului său, un tip cu mustăţi negre. Individul cu mustăţi are nişte nări imense, care ar putea pompa aer pentru o întreagă familie şi care-i devoră jumătate din faţă, dar, cu toate acestea, el respiră pe gură, gâfâind puţin. împreună cu ei se află un tânăr cu cap de câine. Pe al patrulea jucător nu-l pot distinge.

Cărţile cad pe cuvertura de lână rotindu-se. Apoi mâini cu inele în desete vin să le adune, râcâind pânza cu unghiile. Mâinile fac pete albe pe cuvertură, ele au aerul umflat şi prăfos. Cad mereu alte cărţi şi mâinile se agită

continuu. E o ocupaţie caraghioasă: nu – seamănă a joc, nici a râs, nici a obişnuinţă. Cred că procedează aşa pentru a-şi omori timpul, pur şi simplu. Dar timpul e prea larg, nu se lasă omorât. Tot ceea ce vârâm într-însul îşi pierde consistenţa şi se întinde. De exemplu, gestul acela al mâinii roşii care strânge cărţile poticnindu-se este complet flasc. Ar trebui să-l descoşi şi să-l croieşti pe dinăuntru.

Madeleine învârteşte manivela patefonului. Numai să nu se fi înşelat şi să fi pus ca deunăzi, marea arie din *Cav aller ia Rusticana*. Dar nu, aşa e, recunosc aria de la primele măsuri. E un vechi *ragtime*, cu un refren cântat. L-am auzit fluierat în 1917 de soldaţii americani pe străzile oraşului La Rochelle. Trebuie să dateze dinainte.de război. Dar înregistrarea e mult mai recentă. Şi totuşi e cel mai vechi disc din colecţie, un disc Pathé pentru ac cu safir.

Foarte curând va veni refrenul, el îmi place îndeosebi şi felul abrupt în care se năpusteşte înainte, ca o faleză în mare. Pentru o clipă cântă jazul; nu există melodie, numai note, o puzderie de mici zguduituri. Ele nu cunosc odihna, o ordine inflexibilă le face să se nască şi să moară, fără a le lăsa răgazul de a se răspândi, de a exista în sine. Aleargă, se îndeasă, mă ciocănesc în treacăt şi dispar. Mi-ar plăcea mai curând să le reţin, dar ştiu că dacă aş izbuti să opresc una, între degetele mele n-ar mai rămâne decât un sunet vulgar şi lânced. Trebuie să le accept moartea; trebuie chiar să doresc această moarte; cunosc nutine impresii mai violente şi mai puternice.

Încep să mă încălzesc, să mă simt fericit. Nimic extraordinar în asta, e o mică fericire pe care mi-o dă Greaţa: se etalează în adâncul băltoacei vâscoase, în adâncul timpului *nostru* – timpul bretelelor violete şi al banchetelor desfundate – e alcătuit din clipe largi şi flasce, ale căror margini sporesc asemeni unei pete de ulei. Abia născută, fericirea asta a şi îmbătrânit, mi se pare că o cunosc de vreo douăzeci de ani.

Mai există şi o altă fericire: în afară de acea panglică de oţel, durata îngustă a muzicii, care străbate timpul nostru din când în când, şi-l refuză şi-l sfâşie cu

înţepăturile lui seci şi mici; mai există şi alt timp.

— Domnul Rându joacă pică, tu pune asul.

Vocea se strecoară şi dispare. Nimic nu deranjează panglica de oţel, nici uşa care se deschide, nici suflul de aer rece care mi se plimbă pe genunchi, nici sosirea veterinarului cu fetiţa sa; muzica pătrunde în formele lor vagi şi le străbate. Abia s-a aşezat şi fetiţa e cuprinsă de muzică, stă înţepenită, cu ochii mari deschişi; ascultă, frecând masa cu pumnul.

Peste câteva secunde va începe să cânte Negresa. Pare un lucru inevitabil, într-atât de puternică e necesitatea acestei muzici: nimic nu o poate întrerupe, nimic care să vină din timpul acesta în care lumea s-a prăvălit, va conteni de la sine, la ordin. Mai ales de aceea îmi place vocea aceasta frumoasă: nu pentru că e amplă nici pentru că e tristă, ci pentru că e evenimentul pe care l-au pregătit atâtea note, de atât de departe, expirând pentru a lua naştere ca şi, cu toate acestea, sunt neliniştit; ar fi aşa de uşor ca discul să se oprească, ca un resort să se rupă, ca vărul Adolphe să aibă chef. Cât e de ciudat, cât e de emoţionant că durata asta e aşa de fragilă. Nimic n-o poate întrerupe şi totul o poate fărâma.

Ultimul acord s-a sfârşit. În scurta tăcere care urmează, îmi dau seama că e gata, că s-a *întâmplat ceva*.

Tăcere.

Some of these days You' ÎI miss me honey![20]

Întâmplarea face că Greaţa a dispărut. Când, în mijlocul tăcerii, s-a înălţat vocea, am simţit cum mi s-a întărit corpul, iar Greaţa a pierit. Dintr-odată: era aproape penibil să devin astfel cu totul dur, cu totul sclipitor. Şi, în acelaşi timp, durata muzicii se dilata, se umfla ca o trombă. Umplea încăperea cu transparenţa ei metalică, zdrobea de ziduri vremurile noastre mizerabile. Mă aflu în muzică. În oglinzi se rostogolesc globuri de foc, inele de fum le înconjoară şi se rotesc, acoperind şi dezvăluind surâsul dur al luminii. Paharul meu de bere s-a micşorat, se tasează pe masă: are aerul dens, indispensabil. Vreau

20 Zilele astea o să mi se facă dor de tine, scumpo i

să-l apuc şi să-l cântăresc în mână, întind mâna… Dumnezeule! Gesturile, îndeosebi gesturile mele, s-au schimbat. Mişcarea mâinii mele s-a desfăşurat ca o temă maiestuoasă, a alunecat de-a lungul cântecului Negresei; mi s-a părut că dansam.

Faţa lui Adolphe e acolo, lipită de peretele de culoarea ciocolatei; pare foarte aproape. În clipa când mâna mea se strângea, i-am văzut capul; avea evidenţa, necesitatea unei concluzii. Îmi lipesc degetele de pahar, îl privesc pe Adolphe: sunt fericit.

— Iată!

Pe fondul zgomotos se ridică o voce. Vorbeşte vecinul meu, bătrânul ruinat. Obrajii lui fac o pată violetă pe pielea brună a banchetei… Lipeşte cu zgomot o carte de joc pe masă. Joacă *maniile*.

Dar tânărul cu cap de câine surâde. Jucătorul roşu la faţă, aplecat deasupra mesei, îl pândeşte pe ascuns, gata să atace.

— Şi iată!

Mâna tânărului se iveşte din umbră, planează o clipă, albă, indolentă, apoi cade brusc, asemeni unei păsări de pradă şi lipeşte o carte pe faţa de masă. Roşcovanul gras sare în sus:

— Drace! Taie.

Silueta regelui de cupă apare printre degetele crispate, apoi e întoarsă pe dos şi jocul continuă. Grozav rege, venit de atât de departe, pregătit cu atâtea combinaţii, cu atâtea gesturi dispărute. Iată că dispare şi el, ca să se nască alte combinaţii şi alte gesturi, atacuri, riposte şi răsturnări de şansă, o sumedenie de mici aventuri.

Sunt emoţionat, îmi simt trupul ca o maşinărie de precizie în repaus. Eu am avut aventuri adevărate. Nu regăsesc din ele niciun amănunt, dar sesizez înlănţuirea riguroasă a împrejurărilor. Am străbătut mări, am lăsat oraşe în urma mea şi am urcat cursul unor fluvii sau în sfârşit am pătruns în păduri, şi m-am îndreptat necontenit spre alte oraşe. Am avut femei şi m-am bătut cu mai mulţi

indivizi şi niciodată nu puteam să mă întorc, aşa cum un disc nu poate să se învârtească în sens contrar. Şi toate acestea mă duceau *unde*? La clipa aceasta, la bancheta, la bula aceasta de lumină, bâzâind de muzică.

And when you leave me.[21]

Da eu, căruia îmi plăcea atât de mult, la Roma, să mă aşez pe malul Tibrului, să cobor şi să urc seara la Barcelona bulevardul Ramblas, eu care în apropiere de Angkor, în micul ostrov Baray de Prah-Kan am văzut cum un banian îşi înnoda rădăcinile în jurul Capelei Nagas, eu mă aflu aici, trăiesc în aceeaşi clipă cu jucătorii ăştia de *maniile*, ascult cum cântă o negresă în timp ce afară dă târcoale noaptea lipsită de vlagă.

Discul s-a oprit.

Noaptea a intrat, mieroasă, ezitantă. Nu o putem vedea, dar e prezentă, voalează lămpile, respirăm în aer ceva dens: ea e. Se simte frigul. Unul din jucători împinge cărţile în dezordine spre altul care le adună. Una a rămas deoparte. Oare jucătorii n-o văd? E nouă de cupă. Unul din ei o ia în cele din urmă, o dă omului cu cap de câine.

— Ah! E nouă de cupă!

E bine, am să plec. Bătrânul vânăt la faţă se apleacă pe o foaie de hârtie sugând vârful unui creion. Madeleine se uită la el cu o privire limpede şi goală. Tânărul tot suceşte şi răsuceşte între degete acel nouă de cupă. Dumnezeule!

Mă scol cu greutate; în oglindă, pe deasupra căpăţânii veterinarului, văd alunecând un chip inuman.

Aşa, deodată, am să mă duc la cinema.

Aerul îmi face bine: nu are gust de zahăr, nici mirosul spirtos al vermutului. Dar ce frig e, Dumnezeule!

E şapte şi jumătate, nu mi-e foame, iar cinematograful începe abia la orele nouă, ce am să fac? Trebuie să merg repede, ca să mă încălzesc. Ezit: în spatele meu, bulevardul duce în centrul oraşului, spre marile podoabe de foc ale străzilor centrale, spre Palatul Paramount, spre Imperial, spre marile magazine Jăhan.

21 Și cînd mă vei părăsi (n.t.).

Dar asta nu mă ispiteşte câtuşi de puţin: e ora apetitivului; lucrurile vii, câinii, oamenii, toate masele molatice care se pun în mişcare spontan le-am văzut îndestul pentru moment.

O iau la stânga, am să mă în fund în gaura aceasta, acolo la capătul şirului de becuri de gaz, am s-o iau pe bulevardul Victor Noir până la şoseaua Galvani. În gaură suflă un vânt îngheţat: acolo nu sunt decât pietre şi pământ.

Pietrele sunt ceva tare şi nu se clintesc din loc.

E o porţiune de drum plicticoasă: pe trotuarul din dreapta, o masă gazoasă, cenuşie cu dire de foc face un zgomot de cochilie: e vechea gară. Prezenţa ei a fecundat prima sută de metri ai bulevardului Noir. – începând de la bulevardul Redoute până la strada Paradis – a făcut să se nască acolo vreo zece felinare şi, una lângă alta, patru Cafenele. Întâlnirea feroviarilor şi alte trei, care lâncezesc toată ziua, dar se aprind seara şi proiectează pe şosea dreptunghiuri de lumină. Mai iau trei băi de lumină gălbuie, văd ieşind din băcănia-mercerie Rabache o bătrână care-şi potriveşte basmaua pe cap şi începe să alerge: acum s-a sfârşit. Mă aflu pe marginea trotuarului străzii Paradis, lângă ultimul felinar. Panglica de bitum se întrerupe brusc. Pe cealaltă parte a străzii domneşte negrul şi noroiul. Traversez strada Paradis. Intru cu piciorul drept într-o băltoacă, şoseta mi se udă; plimbarea începe.

Regiunea aceasta a bulevardului Noir nu e *populata*. Climatul e prea aspru, solul prea sărac pentru ca viaţa să se fixeze şi să se dezvolte pe el. Cele trei joagăre ale fraţilor Soleil (fraţii Soleil au furnizat bolta în lambriuri a bisericii Sainte-Cécile-de-la-Mer, care a costat o sută de mii de franci) dau spre vest cu toate porţile şi ferestrele lor, spre liniştita stradă Jeanne-Berthe-Coeuroy, pe care o umplu cu duduitul surd al motoarelor. Pe bulevardul Victor-Noir ele îşi arată spatele, lipite de zid. Clădirile trebuie să se fi înroşit. * Dar am încetat să mă mai simt; sunt contaminat de puritatea lucrurilor ce mă înconjoară;

acestea mărginesc trotuarul din stânga pe o porţiune de patru sute de metri: niciun fel de fereastră, nici măcar vreo lucarnă.

De data aceasta am intrat cu ambele picioare în apă. Traversez şoseaua; pe celălalt trotuar un singur bec de gaz, ca un far pe piscul cel mai înalt al uscatului, luminează un gard de uluci desfundat, pe alocuri cu şipcile desfăcute.

Bucăţi de afişe se află încă lipite de scânduri. Un chip frumos plin de ură se strâmbă pe un fond verde sfâşiat în formă de stea: sub nas cineva a desenat o mustaţă în furculiţă. Pe altă fâşie, se mai poate descifra cuvântul *puritre* cu litere albe din care se preling nişte picături, poate picături de sânge. Se poate ca figura şi cuvântul să fi făcut parte din acelaşi afiş. În clipa de faţă, afişul e sfâşiat, legăturile simple şi voite care le uneau au dispărut, dar s-a stabilit de la sine o altă legătură între gura crispată, picăturile de sânge, literele albe şi desinenţa *acre*; s-ar zice că o pasiune criminală şi continuă caută să se exprime graţie acestor semne misterioase. Între şipci, se pot vedea strălucind luminile căii ferate. Un zid lung continuă gardul de uluci. Un zid fără spărturi, fără porţi, fără ferestre, care se opreşte două sute de metri mai încolo, într-o casă. Am depăşit câmpul de acţiune al felinarului; pătrund într-o fundătură neagră. Văzând cum umbra mea, la picioarele mele, se adânceşte în întuneric, am impresia că mă cufund în apă îngheţată. În faţă, tocmai în fund, prin desişul de negru, disting ceva de o paloare trandafirie: e bulevardul Galvani. Mă întorc, în spatele lămpii de gaz aerian, foarte departe, licăre ceva: e gara cu cele patru cafenele. În spatele meu, în faţă sunt oameni care joacă cărţi în braserii. Aici totul e negru. Vântul mi-aduce cu intermitenţe glasul unei mici sonerii singuratice, venind de departe. Zgomotele domestice, bâzâitul automobilelor, ţipetele, lătrăturile nu se depărtează aproape deloc de străzile luminate, rămân vii. Dar zgomotul soneriei străbate tenebrele şi ajunge până aici: e mai aspru, mai puţin uman, decât toate celelalte. Mă opresc să-l ascult.

Mi-e frig, urechile mă dor, nimic nu trăieşte; vântul fluieră, linii aspre aleargă în noapte. Bulevardul Noir nu are înfăţişarea lipsită de decenţă a străzilor burgheze, care fac graţii trecătorilor. Nimeni nu s-a gândit să-l împodobească: e un revers al străzii Jeanne-Berthe-Coeuroy, al bulevardului Galvani. În jurul gării Les Bouvillois, îl mai îngrijesc în oarecare măsură; îl mătură din când în când, datorită călătorilor. Dar imediat mai apoi, îl părăsesc şi şoseaua merge drept înainte, orbeşte, pentru a se izbi în şoseaua Galvani. Oraşul l-a uitat. Uneori, un camion enorm, de culoarea pământului, îl străbate cu un vacarm de tunet. Pe bulevardul acesta nu se produc asasinate, din lipsă de asasini şi de victime. Bulevardul Noir este inuman. Ca un mineral. Ca un triunghi. Existenţa unui astfel de bulevard e un noroc în oraşul Bouville. De obicei astfel de bulevarde nu se găsesc decât în capitale, la Berlin, pe la Neukôlln sau la Friedrichshain – la Londra, dincolo de Greenwich. Nişte coridoare drepte şi murdare, bătute de curenţi, cu trotuare largi, lipsite de arbori. Ele se află aproape totdeauna dincolo de linia de incintă, în cartierele acelea ciudate unde se fabrică oraşe, aproape de gările de mărfuri, de depourile de tramvaie, de abatoare, de gazomètre. La două zile după câte o aversă, atunci când întregul oraş e jilav în lumina soarelui şi străluceşte de căldură umedă, ele sunt încă reci, încă pline de noroi şi de bălţoace. Ba au chiar bălţoace care nu se usucă niciodată* cu excepţia unei luni pe an, în august.

Greaţa a rămas acolo, în lumina gălbuie. Sunt fericit: frigul e atât de pur, seara aceasta e atât de pură; nu sunt eu însumi un val de aer îngheţat? Să nu ai nici sânge, nici limfă, nici carne. Să te scurgi pe canalul acesta lung spre paloarea din depărtare. Să nu fii decât frig… Iată şi oameni. Două umbre. Ce nevoie aveau să vină aici?

E o femeie măruntă, care trage pe un bărbat de mânecă. Vorbeşte cu o voce grăbită şi scăzută. Din cauza vântului, nu înţeleg ce spune.

— Ai s-o închizi nu? zice bărbatul.

Femeia continuă să vorbească. Deodată, bărbatul o

respinge. Cei doi se privesc, ezitând, apoi bărbatul îşi vâră mâinile în buzunare şi pleacă fără a întoarce capul.

S-a făcut nevăzut. Acum nu mă mai separă de femeie decât trei metri. Deodată, sunete aspre şi grave o sfâşie, se rup din ea şi umplu toată strada, cu o violenţă extraordinară.

— Charles, te rog, ştii ce ţi-am spus? Charles, întoarce-te, sunt sătulă, sunt prea nefericită!

Trec aşa de aproape de ea, încât aş putea s-o ating. E… dar cum să-mi vină să cred că trupul acesta aprins, faţa aceasta strălucind de durere?… Şi totuşi recunosc basmaua, paltonul şi o pată mare roşu-închis pe care o are pe braţul drept; e ea, e Lucie, femeia de serviciu. Nu îndrăznesc să-i ofer ajutor, dar trebuie să-i dau posibilitatea de a mi-l cere ea la nevoie: trec încet în faţa ei, privind-o. Ochii i se fixează asupra mea, dar nu par să mă vadă; parcă nu s-ar recunoaşte în suferinţa ei. Fac mai mulţi paşi. Mă întorc…

Da, ea e, Lucie. Numai că transfigurată, ieşită din fire, suferind de o generozitate nebună. O invidiez. Stă acolo, dreaptă, cu braţele îndepărtate, ca şi cum ar aştepta stigmatele; deschide gura, se îneacă. Am impresia că zidurile au crescut, pe ambele laturi ale străzii, că s-au apropiat, că se află în fundul unui puţ. Aştept câteva clipe: mi-e teamă să nu cadă inertă: Lucie e prea slăbuţă pentru a suporta durerea aceasta neobişnuită. Dar ea nu se mişcă, are aerul mineralizat, ca tot ceea ce o înconjoară. O clipă mă întreb dacă nu cumva m-am înşelat asupra ei, dacă nu cumva adevărata ei fire mi s-a revelat dintr-odată…

Lucie scoate un geamăt stins, îşi duce mâna la gât căscând ochii miraţi. Nu, nu din ea scoate forţa de a suferi atât. Îi vine din afară… e bulevardul. Ar trebui să o ia cineva de umeri, să o ducă la lumină, în mijlocul lumii, pe străzile dulci şi trandafirii: acolo nimeni nu suferă atât de tare; s-ar ostoi, şi-ar recăpăta aerul pozitiv şi nivelul obişnuit al suferinţelor ei.

Îi întorc spatele. La urma urmelor, are noroc. Eu sunt mult prea calm, de trei ani încoace. Nu mai pot primi nimic

din solitudinile acestea tragice, doar puţină puritate goală. Mă duc.

Orele 11 Va

Am lucrat două ore în sala de lectură. Am ieşit în curtea Hypothezues pentru a putea fuma o pipă. Piaţă x pavată cu cărămizi trandafirii. Locuitorii din Bouville sunt mândri de ea, pentru că datează din veacul al XVIII-lea. La intrarea spre strada Chamade şi spre strada* Suspédard, câţiva stejari bătrâni barează accesul maşinilor. Câteva doamne în negru, care-şi plimbă câinii, trec pe sub arcade, de-a lungul zidurilor. Ele înaintează arareori în plină lumină, dar aruncă priviri piezişe, de domnişoare, pe ascuns şi cu satisfacţie. asupra statuii lui Gustave Impétraz. Nu cunosc numele acestui gigant de bronz, dar ştiu bine, după redingota şi jobenul lui, că a aparţinut lumii bune. Îşi ţine pălăria cu mâna stângă, iar dreapta şi-o odihneşte pe un teanc de volume *in-folio*, *e* întrucâtva ca şi cum propriul lor bunic s-ar afla acolo, pe acel soclu, turnat în bronz. N-am nevoie să-l examinez prea mult timp pentru, a înţelege că şi el gândea ca şi ele, exact ca şi ele, cu privire la orice subiect. El şi-a pus în serviciul ideilor lor înguste şi solide propria autoritate, precum şi imensa erudiţie extrasă din acele tomuri *in-folio pe care* mâna sa grea le striveşte. Doamnele în negru se simt uşurate, ele pot să-şi vadă în linişte de treburile lor casnice, pot să-şi plimbe câinii; nu mai au răspunderea apărării ideilor sfinte, a ideilor bune pe care le deţin de la părinţii lor; un om de bronz s-a făcut paznicul acestora.

Marea Enciclopedie consacră câteva rânduri acestui personaj; le-am citit anul trecut. Pusesem volumul pe antablamentul unei ferestre; prin geam puteam vedea craniul verzui al lui Impétraz. Am aflat că epoca lui de glorie a fost pe la 1890. Era inspectorul unei academii. Picta o serie de fleacuri delicate şi a scris trei cărţi: *Despre popularitate la grecii antici* (1887), *Pedagogia lui Hollin* (1891) şi un *Testament poetic* (1899). A murit în 1902. ducând cu el regretele concetăţenilor şi ale oamenilor de gust.

M-am rezemat de faţada bibliotecii. Trag din pipa care ameninţă să se stingă. Zăresc pe o doamnă bătrână care iese cu teamă din galeria cu arcade şi-l priveşte pe

Impétraz cu un aer fin şi obstinat. Capătă brusc curaj, străbate curtea cu toată viteza labelor ei şi se opreşte o clipă în faţa statuii mişcându-şi mandibulele. Apoi o şterge, neagră pe pavajul trandafiriu şi se face nevăzută într-o crăpătură a zidului.

Poate că pe la 1800 piaţa aceasta era plină de veselie, cu cărămizile trandafirii şi cu casele ei. În clipa de faţă are ceva sec şi rău, o mică doză delicată de oroare. Asta vine de la omul de sus, de pe soclu. Turnându-l în bronz pe acest universitar, au făcut din el un vrăjitor.

Îl privesc în faţă pe Impétraz. Nu are ochi, abia dacă are nas, o barbă mâncată de acea ciudată lepră care se abate uneori, ca o epidemie, pe toate statuile unui cartier. Salută; jiletca, în dreptul inimii, are o pată mare de culoare verde deschis. Are un aer suferind şi rău. Nu, nu trăieşte, dar nu e nici neînsufleţit. Din el emană o vigoare surdă: e ca o pală de vânt care mă dă înapoi; Impétraz ar vrea să mă izgonească din curtea Hypothègues. Nu voi pleca înainte de a-mi fi consumat pipa.

O umbră mare şi slabă se iveşte brusc în spatele meu. Tresar.

— Scuzaţi-mă, domnule, nu voiam să vă deranjez. Am văzut că vi se mişcau buzele. Fără îndoială că repetaţi fraze din cartea dumneavoastră. Râde. Urmăreaţi alexandrinii.

Îl privesc pe Autodidact cu stupoare. Are aerul că e surprins de surprinderea mea:

— Nu cumva, domnule, trebuie să evităm cu grijă utilizarea alexandrinilor în proză?

Am coborât întrucâtva în stima lui. îl întreb ce face aici, la ora aceasta. Mă lămureşte că patronul lui i-a dat liber şi că a venit direct la bibliotecă, că nu va lua dejunul, că va citi până la închidere. Nu-l mai ascult, dar a trebuit să se depărteze de subiectul iniţial aşa că, deodată, aud:

— …să ai, ca dumneavoastră, fericirea de a scrie o

carte.

Trebuie să zic şi eu ceva.

— Fericirea… spun cu un aer de îndoială.

Autodidactul se înşală asupra sensului răspunsului meu şi se corectează în grabă:

— Domnule, ar fi trebuit să-i spun: meritul.

Urcăm scările. N-am niciun chef să lucrez. Cineva a lăsat *Eugénie Grandet* pe masă, cartea e întredeschisă la pagina douăzeci şi şapte. O iau în mână maşinal, mă apuc să citesc pagina douăzeci şi şapte, apoi pagina douăzeci şi opt, nu am curajul să încep cu începutul. Autodidactul s-a îndreptat spre biblioteca uzuală cu un păs rapid; scoate două volume pe care le aşază pe masă, cu aerul unui câine care a găsit un os.

— Ce citiţi?

Mi se pare că-i repugnă să-mi spună: ezită puţin, îşi roteşte ochii mari şi rătăciţi, apoi îmi întinde cărţile cu un aer jenat. E vorba de *Turba şi dep Ozitele de turba* de Larbaletrier şi *Hitopadèsa sau Instrucţiunea utila* de Lastex. Ei bine? Nu-mi dau seama ce-l jenează: lecturile acestea mi se par foarte decente. Pentru a fi cu conştiinţa împăcată, frunzăresc *Hitopadèsa* şi totul în ea mi se pare înălţător.

Orele 3

Am abandonat lectura *Eugeniei Grandet*. M-am apucat de lucru, dar fără curaj. Autodidactul, care mă vede că scriu, mă urmăreşte cu o respectuoasă concupiscenţă. Din când în când, ridic puţin capul, îi văd imensul guler tare din care-i iese gâtul de pui de găină. Poartă nişte haine mult uzate, dar cămaşa e de o albeaţă uluitoare. Din acelaşi raft a luat un alt volum, pe al cărui titlu îl descifrez pe de-andoaselea: *Săgeata lui Caudebec*, cronică normandă de domnişoara Julie Lavergne. Lecturile Autodidactului mă deconcertează totdeauna.

Dintr-odată, numele ultimilor autori ale căror lucrări le-a consultat îmi revin în minte: Lambert „Langlois, Larbaletrier, Lastex, Lavergne. E o iluminare; am priceput metoda Autodidactului: se instruieşte în ordine alfabetică.

Mă uit la el cu un soi de admiraţie. Câtă voinţă îi trebuie ca să realizeze încetul cu încetul, cu obstinaţie, un plan de o atât de vastă anvergură? Cândva, cu şapte ani în urmă (mi-a spus că studiază de şapte ani), a intrat plin de solemnitate în sala aceasta. A parcurs cu privirea nenumăratele cărţi care tapetează pereţii şi trebuie să-şi fi spus, oarecum asemeni lui Rastignac: „Care pe care, ştiinţă umană”. Apoi s-a dus să ia prima carte, din primul raft din extrema dreaptă; a deschis-o la prima pagină, cu un sentiment de respect şi de teamă unit cu o hotărâre de neclintit. Azi a ajuns la litera L. K după J, L după K. A trecut cu violenţă de la studiul coleopterelor la cel al teoriei cuantelor, de la o lucrare despre Tamerlan la un pamflet catolic împotriva darwinismului; nicio clipă nu a fost deconcertat. A citit totul; a înmagazinat în cap jumătate din ceea ce se ştie despre partenogeneză, jumătate din argumentele împotriva vivisecţiei, în urma lui, în faţa lui se află un univers. Şi se apropie ziua în care, închizând ultimul volum, de pe ultimul raft din extrema stângă, va spune: „Şi acum?”

E ora când îşi ia gustarea, consumă cu un aer candid pâine şi o tabletă de Gala Pater. Pleoapele lui sunt coborâte aşa că-i pot contempla în voie genele frumoase şi răsucite, sprâncene de femeie. Degajă un iz de tutun vechi, în care, atunci când răsuflă, se amestecă mireasma dulce a ciocolatei.

Vineri, orele 3

Puţin mai înainte, eram prins în cursa oglinzii, O evit, dar cad în cursa geamului: neavând de lucru, cu braţele legănând, mă apropii de fereastră. Şantierul, Gardul de uluci, Vechea Gară. Vechea Gară, Gardul de uluci, Şantierul. Casc atât de puternic încât îmi dau lacrimile. Ţin cu mâna dreaptă pipa şi cu mâna stângă pachetul de tutun. Ar trebui să îndes pipa în tutun. Dar nu am curajul s-o fac. Braţele îmi atârnă, îmi sprijin fruntea de ochiul de geam. Bătrâna aceasta mă enervează. Merge cu paşi mărunţi, obstinată, cu privirea pierdută, Uneori se opreşte cu un aer speriat, ca şi cum ar fi venit în contact cu urî pericol

invizibil. Iat-o sub fereastra mea, vântul, îi lipeşte fustele de genunchi. Se opreşte, îşi aranjează basmaua. Mâinile îl tremură. Se pune din nou în mişcare; acum o văd din spate. Gânganie bătrână! Bănuiesc că o s-o facă la dreapta pe bulevardul Noir, Trebuie să parcurgă vreo sută de metri, cu mersul ei o să aibă nevoie de cel puţin zece minute, zece minute în care timp o să rămân aşa, urmărind-o cu privirea, lipit cu fruntea de geam. Bătrână se va opri de douăzeci de Ori, va porni din nou, se va opri…

Eu ucid viitorul. E acolo, aşezat pe stradă, doar ceva mai palid decât prezentul. Ce nevoie are să se realizeze? întrucât aceasta îl va adăuga ceva? Bătrână se îndepărtează mergând şontâc, se opreşte, îşi potriveşte o şuviţă de păr căruntă, scăpată de sub basma. Merge, adineaori era acolo, acum e aici… Nu mai ştiu dacă sunt sigur: oare *văd* gesturile ei sau le *prevăd*? Am încetat de a mai distinge prezentul de viitor şi totuşi lucrurile continuă, încetul cu încetul se realizează; bătrână înaintează pe strada pustie; îşi deplasează pantofii mari bărbăteşti. Aşa e timpul, timpul gol-goluţ, se realizează cu încetul, se lasă aşteptat, iar atunci când vine, suntem scârbiţi, dându-ne seama că se afla deja aici de multă vreme. Bătrână se apropie de urî colţ al străzii, a rămas doar o mică grămăjoară de stofe negre. Ei bine, da, sunt de acord, e ceva nou, cu o clipă mai înainte nu se afla acolo. Dar e o noutate ştearsă, fără prospeţime, care nu poate nicicând surprinde. Bătrână va lua colţul străzii, îl ia timp de o vecie.

Mă smulg de la fereastră şi străbat camera clătinându-mă; mă la A momit de oglindă, mă privesc, îmi provoc dezgust: încă o veşnicie. În cele din urmă, ma desprind de imaginea mea şi mă prăbuşesc în pat. Privesc tavanul, aş vrea să dorm calm. Calm. Ani încetat de a simţi alunecarea, atingerile timpului. Văd imagini pe tavan. Cercuri de lumină mai întâi, apoi cruci. Totul flutură. Şi apoi, iată formându-se, altă imagine în adâncul ochilor mei, aceasta. E un animal mare, îngenuncheat. îi văd

labele din faţă şi samarul. Restul e înceţoşat. Cu toate acestea îl recunosc bine: e o cămilă pe care am văzut-o la Marrakech, legată de o piatră. A îngenuncheat şi s-a ridicat de şase ori la rând; nişte copii râdeau şi o întărâtau cu strigăte.

Acum doi ani, era o minunăţie şi mintea mea începea numaidecât să zumzăie ca un stup, revedeam figurile, copacii, casele, o japoneză de Kamaishi care se spăla goală într-o putină, un rus mort, cu sângele scurs printr-o rană imensă larg deschisă şi care forma o băltoacă alături de el. Regăseam gustul cuşcuşului, mirosul de ulei care umplea, la amiază, străzile din Burgos, mirosul de anason care pluteşte pe străzile din Tetuan, cântecele din fluier ale ciobanilor greci; eram emoţionat. E mult de când fericirea asta s-a consumat. Oare va renaşte astăzi?

Un soare arzător alunecă inflexibil pe capul meu, ca o placă de lanternă magică. E urmat de o porţiune de cer albăstrui; după câteva scuturături, se fixează, pe dinăuntru sunt cu totul poleit de el. Oare din ce zi petrecută în Maroc (sau în Algeria? sau în Siberia?) s-a desprins soarele acesta, aşa deodată? Mă las să alunec în trecut.

Meknès. Cum era oare munteanul acela care ne-a înspăimântat într-o uliţa, între moscheea Berdaine şi piaţa aceea fermecătoare pe care o umbreşte un dud? Venea spre noi, Anny era la dreapta mea. Sau la stânga.

Soarele acesta şi cerul albastru erau o simplă înşelătorie. E a suta oară că mă las păcălit. Amintirile mele sunt ca bănuţii din punga diavolului: când o deschidea! nu găseai în ea decât frunze uscate.

Din munteanul acela văd numai un ochi mare, scos, de culoarea laptelui. Ochiul acesta să fie oare cu adevărat al lui? Medicul care îmi expunea la Baku principiul unui sistem de avortări, dirijat de stat, era şi el chior şi, atunci când vreau să-mi amintesc faţa lui, îmi apare înaintea ochilor tot globul acela alburiu. Oamenii aceştia doi n-au decât un ochi, ca şi Nomele, şi şi-l împrumută pe rând.

Cât priveşte piaţa aceea din Meknès unde mă duceam totuşi în fiecare zi, e şi mai simplu: nu o mai văd

absolut deloc. Îmi rămâne sentimentul vag că era fermecătoare, precum şi următoarele cinci cuvinte indisolubil legate: o piaţă fermecătoare din Meknès. Negreşit, dacă închid ochii şi mă uit vag în tavan, pot reconstitui scena: un arbore în depărtare, o formă întunecată şi scundă alergând spre mine. Dar toate acestea le inventez pentru nevoile cauzei. Marocanul acela era mare şi slab, de altminteri l-am văzut doar atunci când m-a atins. De aceea, continui să ştiu că era mare şi slab: unele cunoaşteri simplificate continuă să-mi persiste în amintire. Dar am încetat de a mai *vedea* ceva: zadarnic îmi scotocesc trecutul, nu mai scot din el decât rămăşiţe de imagini şi nu ştiu prea precis ce reprezintă acestea, nici dacă sunt amintiri sau ficţiuni.

De altminteri, în multe cazuri înseşi aceste rămăşiţe au dispărut, nu mai rămân decât cuvinte; aş mai putea să povestesc întâmplări, să le povestesc prea bine (cât priveşte anecdotele, nu mă tem de nimeni, decât de ofiţerii de marină şi de profesionişti), dar ele sunt doar nişte schelete. În ele e vorba de un tip care face cutare sau cutare lucru, dar ăsta nu sunt eu, nu am nimic comun cu el. Se plimbă prin ţări despre care eu nu ştiu nimic mai mult decât dacă n-aş fi fost niciodată pe acolo. Uneori, în povestirea mea, se întâmplă să pronunţ unele din acele frumoase nume, pe care le citim în atlase, Aranjuez sau Canterbury. Ele fac să se nască în mine imagini cu totul noi, aşa cum îşi formează imagini, după lectura atlaselor, oamenii care n-au călătorit niciodată: eu visez pe baza cuvintelor, asta-i tot.

La o sută de întâmplări moarte, rămân totuşi una sau două întâmplări vii. Pe acestea le evoc cu precauţie uneori, nu prea des, de teama de a nu le uza. Pescuiesc dintre ele una, revăd decorul, personajele, atitudinile. Deodată, mă opresc: am simţit uzura, am văzut cum un cuvânt îşi ridică capul sub trama senzaţiilor. Ghicesc că acest cuvânt va lua curând locul mai multor imagini care-mi plac. Imediat mă opresc, mă gândesc repede la altceva; nu vreau să-mi obosesc amintirile. În zadar; la prima ocazie când am să le

evoc, o bună parte din ele vor fi împietrite.

Schiţez o vagă mişcare de a mă ridica, pentru a mă duce să caut fotografiile mele din Meknès, în caseta pe care am împins-o sub masă. La ce bun? Afrodiziacele acestea nu mai au niciun efect asupra memoriei mele. Mai deunăzi, am găsit sub o hârtie sugativă o fotografie mică, îngălbenită. O femeie surâdea lângă un bazin. Am contemplat-o o clipă pe femeia aceea, fără a o recunoaşte. Apoi, am. citit pe verso: „Anny. Portsmouth, 7 aprilie 27”.

Niciodată n-am simţit atât de tare ca astăzi sentimentul că sunt lipsit.de dimensiuni secrete, limitat la trupul meu, la gândurile uşoare care se înalţă din el ca nişte balonaşe. Îmi construiesc amintirile cu ajutorul prezentului. Sunt respins, abandonat în prezent. Zadarnic încerc să regăsesc trecutul; nu sunt în stare să evadez.

Ciocăne cineva. E Autodidactul: îl uitasem, l-am promis că-i arăt fotografiile făcute în voiaj. Să-l ia dracul.

Se aşază pe un scaun; fesele lui întinse ating spătarul iar bustul rigid se înclină înainte. Mă dau jos din pat şi aprind lumina:

— Dar de ce, domnule? Ne era foarte bine.

— Nu puteam vedea fotografiile… îi iau pălăria cu care nu ştie ce să facă.

— Adevărat, domnule? Chiar vreţi să mi le arătaţi?

— Dar bineînţeles.

E un calcul; sper că o să tacă din gură cât timp o să le privească. Mă bag sub masă, împing caseta spre pantofii lui lustruiţi, îi pun pe genunchi un vraf de cărţi poştale şi de fotografii: Spania şi Marocul spaniol.

Dar îmi dau bine seama după aerul lui surâzătqr şi deschis că m-am înşelat grozav socotind că am să-l reduc la tăcere. Îşi aruncă privirea asupra unei vederi a oraşului San Sébastian luată de pe muntele Igueldo, o pune la loc pe masă cu precauţie şi rămâne tăcut o clipă. Apoi oftează:

— Ah, domnule! Aveţi noroc. Dacă e adevărat ce se spune, călătoriile acestea reprezintă cea mai bună şcoală. Sunteţi de aceeaşi părere, domnule?

Fac un gest vag. Din fericire, nu a terminat.

— Trebuie să fie o grozavă răsturnare. Dacă am să fac vreodată o călătorie, cred că aş vrea înainte de plecare să notez în scris cele mai mici trăsături ale mele de caracter, pentru a putea să compar, la întoarcere, ce eram şi ce am devenit. Am citit că există călători care s-au schimbat în asemenea măsură sub raport fizic şi moral, încât la întoarcere rudele lor cele mai apropiate nu i-au mai recunoscut.

Ţine în mână distrat un pachet mare de fotografii. Ia o fotografie şi o pune pe masă fără a o privi; apoi fixează cu intensitate fotografia următoare, care reprezintă pe sfântul Ieronim, sculptat pe un scaun din catedrala din Burgos.

— Aţi văzut statuia aceea a lui Hristos din piele de animal, care se află la Burgos? Există o carte foarte interesantă, domnule, despre statuile acestea din piele de animal şi chiar şi din piele de om. Şi Fecioara neagră? Asta nu e la Burgos, e la Zaragoza? Dar poate că e una şi la Burgos? Pelerinii o sărută, nu? Vreau să spun: pe cea de la Zaragoza. Şi există, oare, o urmă a piciorului ei pe o dală? E într-o criptă? în care-şi împing mamele copiii?

Aşa rigid cum e, împinge cu ambele mâini un copil imaginar. S-ar zice că refuză darurile lui Artaxerxes.

— Ah! Obiceiurile, domnule, ce… ce interesant.

Pierzându-şi puţin răsuflarea, îşi îndreptă spre mine marele lui maxilar de măgar. Miroase a tutun şi a apă clocită. Ochii frumoşi şi rătăciţi strălucesc ca nişte globuri de foc şi părul rar îi nimbează craniul cu aburi. Sub un astfel de craniu, samoyezii, nyam-nyamii, malgaşii, fuegienii îşi celebrează solemnităţile cele mai stranii, îşi mănâncă părinţii bătrâni, copiii, se răsucesc în sunetul tam-tamului până-şi pierd cunoştinţa, se dedau la frenezia amocului, îşi ard morţii, îi expun pe acoperişuri, îi abandonează pe cursul apelor pe câte o bancă luminată de o torţă, se împerechează la întâmplare, mamă şi fiu, tată şi fiică, frate şi soră, se mutilează, se scopesc, îşi întind buzele cu talere, pun să li se sculpteze pe pântece animale monstruoase.

— Putem spune, împreună cu Pascal, că obişnuinţa e a doua natură?

Şi-a plantat ochii lui negri în ochii mei, imploră un răspuns.

— Depinde, zic eu.

Autodidactul respiră.

— Asta-mi spuneam şi eu, domnule. Dar am atât de puţină încredere chiar în mine însumi, ar. trebui să fi citit totul.

Dar la fotografia următoare se produce un adevărat delir. Scoate un strigăt de bucurie.

— Segovia! Segovia! Dar am citit o carte despre Segovia.

Şi adăugă cu oarecare cavalerism:

— Domnule, nu-mi mai amintesc numele autorului. Uneori am astfel de scăpări. N… No… Nod…

— Imposibil, îi spun eu însufleţit, sunteţi abia la Lavergne…

În secunda următoare regret ce am spus, la urma urmei el nu mi-a vorbit niciodată de metoda aceasta de lectură, trebuie să fie un delir ascuns. Într-adevăr, îşi pierde stăpânirea de sine şi buzele sale groase se ţuguie cu un aer plângăreţ. Apoi îşi înclină fruntea şi priveşte vreo zece cărţi poştale fără a scoate o vorbă.

Dar după vreo treizeci de secunde, îmi dau seama că un entuziasm puternic îl cuprinde şi că o să plesnească dacă nu vorbeşte:

— Când am să termin învăţătura, cred că pentru asta mai am nevoie de şase ani, am să plec, dacă mi-e permis, cu studenţii şi profesorii care fac anual o croazieră în Orientul Apropiat. Aş vrea să-mi precizez unele cunoştinţe, spune el onctuos, şi mi-ar plăcea să mi se întâmple ceva neaşteptat, ceva nou, nişte aventuri, ca să mă exprim pe şleau.

A coborât vocea şi a luat un aer ştrengăresc.

— Ce fel de aventuri? i-am spus eu mirat.

— De toate felurile, domnule. Greşeşti trenul. Cobori într-un oraş necunoscut. Îţi pierzi portofelul, eşti arestat

din greşeală, îţi petreci noaptea la puşcărie. Domnule, am crezut că aventura poate fi definită astfel: un eveniment care iese din comun, fără să fie neapărat extraordinar. Se vorbeşte de magia aventurilor. Vi se pare oare justă expresia asta? Aş vrea să vă pun o întrebare, domnule.

— Anume?

Omul roşeşte şi surâde.

— Poate că sunt indiscret…

— Spuneţi totuşi…

Se înclină spre mine şi mă întrebă cu ochii pe jumătate închişi:

— Aţi avut multe aventuri, domnule?

Răspund maşinal:

— Câteva.

lăsându-mă pe spate pentru a mă feri de răsuflarea lui infectă. Da, am spus aceasta maşinal, fără să mă gândesc. De obicei, într-adevăr, sunt mai degrabă mândru că am avut atâtea aventuri. Dar acum, imediat după ce am pronunţat aceste cuvinte, am fost apucat de o teribilă indignare faţă de mine însumi: mi se pare că mint, că n-am avut în toată viaţa mea nici cea mai mică aventură sau, mai curând, că am ajuns să ignor ceea ce vrea să spună acest cuvânt. În acelaşi timp, asupra umerilor mei apasă aceeaşi descurajare care m-a apucat la Hanoi, acum aproape patru ani, când Mercier insista să mă alătur lui, iar eu fixam o statuetă khmeră fără să răspund. ŞI IDEEA e acolo, masa aceea voluminoasă şi albă, care m-a dezgustat atât de mult atunci, nu am mai văzut-o de patru ani.

— Aş putea să vă întreb… spune Autodidactul.

Drace! Să-i povestesc vreuna din aventurile mele grozave. Dar nu vreau să mai scot niciun cuvânt despre subiectul acesta.

— Aici, spun eu, aplecat peste umerii lui înguşti, şi punând un deget pe una din fotografii, aici e Santillana, cel mai frumos sat din Spania.

— Santillana a lui Gil Bias? Nu credeam că există. Ah, domnule, cât de profitabilă e conversaţia cu dumneavoastră. Se vede bine că aţi călătorit.

L-am dat afară pe Autodidact, după ce i-am umplut buzunarul cu cărţi poştale, cu gravuri şi fotografii. A plecat încântat, iar eu am stins lumina. Acum sunt singur. Nu absolut singur. Mai e în faţa mea ideea aceea care aşteaptă. S-a enervat, stă acolo ca o pisică mare; nu explică nimic, nu se clinteşte şi se mulţumeşte să spună nu. Nu, nu am avut aventuri…

Îmi umplu pipa, o aprind, mă întind pe pat, punându-mi un palton pe picioare. Ceea ce mă surprinde e că mă simt atât de trist şi de plictisit. Chiar dacă ar fi adevărat că n-am avut niciun fel de aventură, ce importanţă are pentru mine? în primul rând, mi se pare că e o pură chestiune de cuvinte. Afacerea aceea de la Meknès, de exemplu, la care mă gândeam adineaori: un marocan s-a repezit la mine şi a vrut să-mi dea o lovitură eu un briceag mare. Dar L-am lovit cu pumnul sub tâmplă… Atunci a început să strige în arabă, şi o mulţime de nenorociţi au apărut şi ne-au urmărit până la souk Attarin. Ei bine, poţi să numeşti asta cum vrei dar, oricum, e un eveniment care *Mi s-a întâmplat*.

S-a întunecat cu totul şi aproape că nu-mi mai dau bine seama dacă pipa mea e aprinsă. Trece un tramvai: fulger roşu pe tavan. Apoi un camion greu care face să se cutremure casa. Trebuie să fie ora şase.

Nu am avut aventuri. Mi s-au întâmplat păţanii, evenimente, incidente, tot ce vrei, Dar nu aventuri. Nu e o chestiune de cuvinte, încep să înţeleg. Exista ceva la care ţineam mai mult decât la orice – fără să-mi dau prea bine seama de aceasta. Nu era vorba de dragoste, în niciun caz: nici de glorie, sau de avere. Era… în sfârşit, îmi închipuisem că în unele clipe viaţa mea ar fi putut dobândi o calitate rară şi preţioasă. Nu era nevoie de împrejurări ieşite din comun: pretindeam doar puţină rigoare. Viaţa mea actuală nu are nimic foarte strălucitor: dar, din când în când, de exemplu atunci când prin cafenele cântă muzică, reveneam în trecut şi-mi spuneam: pe vremuri, la Londra, în Meknès, la Tokio, am cunoscut momente admirabile, am avut aventuri. Astea îmi sunt răpite în clipa

de faţă. Chiar acum mi-am dat seama, aşa deodată, fără vreo cauză aparentă, că m-am minţit pe mine însumi timp de zece ani. Aventurile sunt în cărţi. Şi, fireşte, tot ceea ce se povesteşte în cărţi se poate întâmpla în realitate, dar nu în acelaşi mod. Iar eu ţineam aşa de tare tocmai la modul acesta în care aventurile se întâmplau.

Ar fi trebuit în primul rând ca începuturile să fie adevărate începuturi. Vai! Acum văd atât de limpede ce am vrut. Adevăratele începuturi apar ca un sunet de trompetă, ca primele note ale unei arii de jaz, în mod brusc, întrerupând dintr-odată plictisul, consolidând durata; acele seri excepţionale, despre care spui mai apoi: „Mă plimbam, era o seară de mai”. Te plimbi, luna tocmai răsare, eşti inactiv, vacant, puţin vid. Şi apoi, dintr-odată, te gândeşti: „S-a întâmplat ceva”. Nu contează ce: o uşoară trosnitură în umbră, o siluetă uşoară traversând strada. Dar evenimentul acesta mărunt nu e asemenea cu altele, numaidecât îţi dai seama că precede o mare formă, al cărei contur se pierde în ceaţa, şi-ţi spui: „Începe ceva”.

Ceva începe pentru a se sfârşi, aventura nu acceptă să fie prelungită; că nu are sens decât prin faptul că moare. Spre moartea aceasta care poate va fi şi a mea. Sunt antrenat fără putinţă de întoarcere. Fiecare clipă apare numai pentru a le aduce pe cele care urmează. Ţin din toată inima la fiecare clipă: ştiu că este unică; de neînlocuit – şi totuşi nu aş face niciun gest pentru a o împiedica să se nimicească. Minutul acesta ultim pe care-l petrec – la Berlin, la Londra – în braţele cutărei femei întâlnită cu o zi mai înainte – minut pe care-l iubesc cu patimă, femeie de care sunt pe punctul de a mă îndrăgosti – minutul acesta va lua sfârşit, ştiu. N-am să mai regăsesc nici femeia aceasta, nici noaptea, niciodată. Mă concentrez asupra fiecărei secunde, încerc să o epuizez; nimic nu trece fără ca eu să nu-l sesizez, să nu-l fixez pentru totdeauna în mine, nimic, nici tandreţea trecătoare a ochilor acestora frumoşi, nici zgomotele Străzii, nici lumina falsă a zorilor; şi cu toate acestea, minutul se scurge şi nu-l reţin, îmi place că se duce.

Şi, deodată, ceva întrerupe totul. Aventura s-a sfârşit, timpul îşi reia moliciunea lui de fiecare zi. Îmi întorc capul; în urma mea, forma aceea melodică frumoasă se cufundă cu totul în trecut. Se micşorează, apunând se contractă, în clipa de faţă sfârşitul se confundă cu începutul. Urmărind cu privirea punctul acesta de aur, mă gândesc că aş fi dispus să accept – chiar dacă ar fi fost să mor, să-mi pierd o avere, un prieten să retrăiesc totul, în aceleaşi împrejurări, de la început până la sfârşit, Dar o aventură nu reîncepe niciodată şi nici nu se prelungeşte.

Da, asta voiam – vai! Asta continui să vreau. Sunt aşa de fericit când o negresă cântă: ce culmi aş atinge dacă *propria mea viaţă* ar constitui materia acelei melodii.

Ideea se află mereu acolo, imposibil s-o numesc. Aşteaptă în linişte în clipa de faţă parcă spune:

„Da? *Asta* voiai? Ei bine, tocmai asta nu ai avut niciodată (aminteşte-ţi: te înşelai cu cuvinte, numeai aventură fleacuri de călătorie, amor cu femei uşoare, bătăi, mărgele de sticlă) şi nici nu vei avea vreodată o aventură – nici altcineva decât tine”.

Dar de ce? DE CE?

Sâmbătă la amiază

Autodidactul nu m-a văzut când am intrat în sala de lectură. Stătea aşezat la capătul mesei din fund; îşi pusese o carte în faţă, dar nu citea. Privea surâzând pe vecinul său din dreapta, un licean jegos care vine adeseori la bibliotecă. Celălalt s-a lăsat privit o clipă, apoi şi-a scos brusc limba făcând o strâmbătură oribilă. Autodidactul a roşit, şi-a vârât în grabă nasul în carte şi s-a cufundat în citit.

Am revenit asupra reflexiilor mele de ieri. Eram complet sec: mi-era absolut egal faptul că nu există aventuri. Eram doar curios să ştiu dacă n-ar *putea exista* aventuri.

Iată ce gândesc: ca întâmplarea cea mai banală să devină aventură, trebuie şi e de ajuns să te apuci să o *povesteşti*. Tocmai aceasta îi înşală pe oameni: un om e totdeauna un povestitor de întâmplări, trăieşte înconjurat

de povestirile sale şi de mediul lor; şi încearcă să-şi trăiască viaţa ca şi cum ar povesti-o.

Dar trebuie să aleg: să trăiesc sau să povestesc. De exemplu, pe vremea când mă aflam la Hamburg, cu acea Erna, în care nu aveam nicio încredere şi care se temea de mine, duceam o existenţă ciudată. Dar mă aflam implicat în ea, nu mă gândeam la ea nicio clipă. Şi, apoi, într-o seară, într-o cafenea mică din San Pauli, ea m-a părăsit pentru a se duce la lavabou. Am rămas singur, era un gramofon care cântă *Blue Sky*. M-am pus să-mi povestesc ceea ce se întâmplase de la debarcarea mea încoace. Mi-am spus: „În cea de a treia seară, pe când intram într-un dancing numit *Grota Albastră*, am observat o femeie înaltă, pe jumătate beată. Şi femeia aceea e tocmai cea pe care o aştept în clipa de faţă, ascultând melodia *Blue Sky* şi care va veni din nou să se aşeze la dreapta mea şi să-şi încolăcească braţele de gâtul meu”. Atunci, am simţit cu violenţă că am o aventură. Dar Erna e visătoare, ea s-a aşezat alături de mine, mi-a încolăcit gâtul cu braţele, iar eu am urât-o fără a şti prea bine de ce. Acum înţeleg: trebuia să reîncep să trăiesc, şi impresia de aventură dispărea.

Atunci când trăieşti, nu se întâmplă nimic. Decorul se schimbă, oamenii intră sau ies, asta e totul. Începuturi nu există niciodată. Zilele se adaugă la alte zile fără rimă şi fără motiv, e o adiţiune interminabilă şi monotonă. Din când în când, făceam câte un bilanţ parţial, spunem: iată, sunt trei ani de când călătoresc, trei ani de când mă aflu la Bouville. Nici sfârşit nu există; nimeni nu părăseşte vreodată o femeie, un prieten, un oraş dintr-odată. Şi apoi, toate se aseamănă: Shanghai, Moscova, Alger, după două săptămâni, devine aproape acelaşi lucru. În unele clipe – arareori – îţi faci bilanţul, îţi dai. seama că eşti legat de o femeie, că ai intrat într-o poveste murdară. Timp de o clipită. După care, scurgerea reîncepe, te apuci din nou să aduni orele şi zilele. Luni, marţi, miercuri. Aprilie, mai, iunie. 1924, 1925, 1926.

Asta înseamnă să trăieşti. Dar când întâlneşti viaţa,

totul se schimbă; numai că e o schimbare pe care n-o bagă nimeni în seamă: dovada e că se vorbeşte de poveşti adevărate. Ca şi cum ar putea exista poveşti adevărate; evenimentele se petrec într-un sens şi noi le povestim în sens invers. S-ar zice că începem cu începutul: „Era într-o seară frumoasă din toamna anului 1922. Eram ajutor de notar la Marommes”. În realitate, am început cu sfârşitul. Sfârşitul se află acolo „nevăzut şi prezent, numai el dă celor câteva cuvinte prestigiul şi valoarea unui început. „Mă plimbam, ieşeam din sat fără să-mi dau seama, mă gândeam la încurcăturile mele băneşti”. Fraza aceasta, luată pur şi simplu drept ceea ce este, vrea să spună că individul acela era absorbit, morocănos, la sute de leghe de o aventură, exact în acea stare în care laşi să treacă evenimentele fără a le lua în seamă. Dar sfârşitul e acolo şi el transformă totul. Pentru noi, individul respectiv este deja eroul povestirii. Mahmureala, supărările lui băneşti sunt mult mai preţioase decât cele ale noastre, ele sunt poleite de lumina pasiunilor viitoare. Şi povestirea se desfăşoară în sens invers: clipele au încetat de a se mai îngrămădi la întâmplare una peste alta, sunt înghiţite de sfârşitul povestirii care le atrage, şi fiecare dintre ele atrage la rândul ei clipa care o precede: „Era noapte, strada era pustie”. Fraza e aruncată neglijent, are un aer superfluu, dar nu ne lăsăm duşi de ea şi o punem deoparte: e o informaţie a cărei valoare o vom pricepe mai târziu. Şi avem sentimentul că eroul a trăit toate amănuntele acestei nopţi asemeni unor vestiri, unor fărădelegi, ba chiar că el le-trăia doar pe acelea care reprezentau nişte făgăduieli, orb şi surd faţă de tot ceea ce nu vestea aventura. Uităm că viitorul nu era încă acolo individul nostru se plimba într-o noapte de semne prevestitoare, care-i ofereau claie peste grămadă tezaurele ei monotone, în timp ce el nu alegea nimic.

Am vrut ca toate clipele vieţii mele să se succeadă şi să se orânduiască asemeni celor dintr-o viaţă de care-ţi aminteşti. E ca şi cum ai vrea să încerci a prinde timpul de coadă.

Duminică în dimineaţa asta am uitat că e duminică. Am plecat de acasă şi am pornit-o pe străzi ca de obicei. Am luat cu mine pe *Eugénie Grandet*. Şi, apoi, dintr-odată, împingând poarta de fier a grădinii publice, am avut impresia că ceva îmi face un semn. Grădina era pustie şi goală. Dar… cum să vă spun? Nu avea aspectul ei obişnuit, îmi surâdea. Am rămas o clipă sprijinit în poartă şi apoi, în mod brusc, am înţeles că era duminică. Pe arbori, pe peluze, se afla ceva, ca un surâs uşor. Era de nedescris, ar fi trebuit să pronunţ foarte repede: „E o grădină publică, iarna, într-o duminică dimineaţă”.

Am abandonat poarta, m-am întors spre casele şi străzile burgheze şi am pronunţat cu jumătate de glas: „E duminică”.

E duminică: în spatele docurilor, de-a lungul mării, aproape de gara de mărfuri, în jurul oraşului se află hangare goale şi maşini imobilizate în tenebre. În toate casele, în spatele ferestrelor, bărbaţii se rad; au capul înclinat pe spate, se uită când la oglindă când la cerul rece pentru a afla dacă se va face frumos. Bordelurile se deschid pentru primii lor clienţi, ţărani şi soldaţii. În biserică, la lumina lumânărilor, un bărbat bea vin în faţa unor femei în genunchi. În toate mahalalele, între zidurile interminabile ale uzinelor, s-au pus în mişcare şiruri lungi şi negre, care înaintează încet spre centrul oraşului. Pentru a le primi, străzile şi-au luat înfăţişarea, din zilele de răzmeriţă: toate magazinele, cu excepţia celor de pe strada Tourne – bride, şi-au lăsat în jos obipantele de fier. Curând, în linişte, coloanele negre vor năvăli pe străzile acestea care fac pe moartele; mai întâi vor veni feroviarii de la Tourville împreună cu soţiile lor care lucrează la fabrica de săpunuri de la Saint-Symphorin, apoi micii burghezi din Jouxtebouville, apoi muncitorii de la filatura. Pinot, apoi toţi bricoleurii din cartierul Saint-Maxence; oamenii de lax Thiérache vor sosi ultimii cu tramvaiul de la orele unsprezece. Curând se va forma mulţimea de duminică, între magazinele închise şi uşile ferecate.

Un orologiu sună ora zece şi jumătate, şi pornesc la

drum; duminica, la ora aceasta, poţi să vezi la Bouville un spectacol de calitate, dar trebuie să nu întârzii prea mult după ieşirea de la marea liturghie.

Străduţa Joséphine-Soulary e moartă, miroase a pivniţă. Dar, ca în fiecare duminică, o umple un zgomot somptuos, rumoarea unei maree. O cotesc pe strada Président-Chamart, ale cărei case au trei etaje, cu lungi jaluzele albe. Strada aceasta de notari este în întregime stăpânită de ampla rumoare a duminicii. În peisajul Gillet, zgomotul sporeşte şi-l recunosc, e un zgomot făcut de bărbaţi. Apoi, dintr-odată, pe stânga, se produce asemeni unei izbucniri de lumină şi de sunete. Am ajuns: iată strada Tournebride, n-am decât să intru în rândurile semenilor. mei şi am să văd pe domnii din înalta societate schimbând* între ei saluturi cu pălăria.

Nu mai mult decât acum şaizeci de ani, nimeni n-ar fi îndrăznit să prevadă miraculosul destin al străzii Tournebride, pe care actualii locuitori din Bouville o numesc acum – micul Prado. Am văzut un plan datat din 1847 în care strada nici, măcar nu figura. Probabil că pe atunci era o uliţă strâmtă, neagră şi rău mirositoare, cu o rigolă pe care se scurgeau, între pavaje, capete şi maţe de peşte. Dar, la sfârşitul anului 1873, Adunarea naţională a declarat de utilitate publică edificarea unei biserici pe colina Montmartre. Câteva luni mai târziu, soţia primarului din Bouville a avut o vedenie: sfânta Cecilia, patroana ei, a venit să-i facă mustrări. Era oare admisibil ca elita oraşului să se umple de noroi în fiecare duminică pentru a se duce la Saint-Ré sau la Saint-Claudien pentru a asculta liturghia la un loc cu toţi prăvăliaşii? Adunarea naţională n-a dat oare un exemplu? în clipa de faţă Bouville avea, graţie Cerului, o situaţie economică de prima mână; nu se cuvenea să construiască o biserică pentru a-i mulţumi lui Dumnezeu?

Viziunile acestea au fost bine primite: Consiliul municipal a ţinut o şedinţă istorică, iar episcopul a acceptat să adune subscripţiile. Rămânea să fie ales locul. Vechile familii de negustori şi de armatori erau de părere

să se ridice clădirea pe culmea Coteau Vert, unde locuiau ele, „pentru ca sfânta Cecilia să vegheze asupra oraşului Bouville, aşa cum Sacré-Cœur a lui Iisus veghează asupra Parisului”. Domnii mai noi de pe bulevardul Maritime încă puţin numeroşi, dar extrem de bogaţi, s-au lăsat greu i ar da ce trebuie, dar biserica., să fie construită în piaţa Marignan; dacă dădeau bani pentru o biserică, înţelegeau să se folosească de ca; nu ezitau să-şi facă simţită puterea faţă de burgheziaaceea mândră care-i trata ca pe nişte parveniţi. Episcopul, a imaginat un compromis: biserica fu construită la jumătatea drumului dintre Coteau. Vert şi bulevardul Maritime, în piaţa Halle-aux-morues, care ulterior a fost botezată piaţa Sainte-Cécile-de-la-Mer. Acest monstruos edificiu, care a fost terminat în 1887, a „costat nu mai puţin de patrusprezece milioane de franci.

Strada Tournebride, lată, dar murdară şi rău famată, a trebuit să fie reconstruită în întregime, iar locuitorii ei au fost împinşi hotărât dincolo de piaţa Skinte-Ccdle; micul Prado a devenit – îndeosebi duminică dimineaţă – locul de întâlnire a eleganţilor şi notabililor. Unul câte unul, sau deschis o serie de magazine pe acest drum de trecere al elitei, Sunt deschise şi luni a doua zi de Paşte, toată noaptea de Crăciun, în fiecare duminică până la amiază. Alături de Julien, mezelarul, ale cărui pateuri calde sunt renumite, cofetarul Foulon expune faimoasele lui specialităţi, admirabilii săi pesmeciori conici cu unt violet, peste care e cocoţată o violetă de zahăr. În vitrina librarului Dupaty, se pot vedea noutăţile editurii Pion, unele lucrări tehnice, precum o teorie a Navei sau un tratat asupra Velaturii o voluminoasă istorie ilustrată a oraşului Bouville şi ediţii de lux etalate câşgant: Koempsmar/e jegat în piele albastră, *Le Livre de mes Fila*, de Paul Doumer, legat în piele bej cu flori purpurii. Ghislaine „Croitorie de lux, modele pariziene6 6 desparte pe Piégeois, florarul, de Paqtiin, anticarul… Coaforul Gustave, care are aixgajate patru manichiuriste, ocupă primul etaj al unui imobil cu totul nou, zugrăvit în galben.

Acum doi ani, la colţul fundăturii Moulins-Gémeaux

cu strada Tournebride, o prăvălioară lipsită de ruşine continua să etaleze o reclamă pentru Tu – punez, produs insecticid. Înflorea pe vremea în care se vindea morun în piaţa Sainte-Cécile, avea o sută de ani. Geamurile vitrinei erau arareori spălate: îţi trebuia un efort ca să distingi prin praf; şi noroi o mulţime de personaje mici de ceară îmbrăcate cu veste scurte cu mâneci de culoarea focului, care înfăţişau şobolani şi şoareci. Animalele acestea debarcau de pe o navă cu puntea înaltă sprijinindu-se în bastoane). abia puneau piciorul pe pământ şi o ţărancă, îmbrăcată cochet, dar lividă şi neagră de murdărie, le punea pe fugă stropindu-le cu Tu-pu-nez. Mie îmi plăcea mult dugheana aceasta, avea un aer cinic şi încăpăţânat, amintea cu insolenţă drepturile paraziţilor şi ale jegului la doi paşi de cea mai costisitoare biserică din Franţa.

Bătrâna vânzătoare de plante medicinale a murit anul trecut. şi nepotul ei a vândut casa. I-a fost de ajuns să dărâme câteva ziduri: acum a devenit o mică sală de conferinţe –, „Bomboniera66. Anul trecut, Henry Bordeaux /a avut aici o întâlnire cu nublicul despre Alpinism.

Pe strada Tournebride nu trebuie să te grăbeşti: familiile merg încet. Uneori o iei înaintea unui întreg rând pentru (că o. familie întreagă a intrat la Foulon sau la Piégeois. Dar, alteori, eşti obligat să te opreşti şi să baţi pasul pe loc pentru că două familii, aparţinând una coloanei care urcă şi cealaltă coloanei care coboară s-au întâlnit şi s-au luat zdravăn de mâini. Înaintez cu paşi mărunţi. Domin cele două coloane cu un cap şi văd pălării, o mare de pălării. Cele mai multe sunt negre şi tari. Din când în când, se vede câte una înălţându-se la capătul vreunui braţ şi descoperind luciul tandru al vreunei căpăţâne; apoi, după câteva clipe de zbor grepi, se aşază la loc. La numărul 16 al străzii Tournebride, pălărierul Urbain, specialist în chipie, face să planeze ca un simbol o imensă pălărie roşie de arhiepiscop ai cărei ciucuri de aur atârnă la doi metri de pământ.

Ne oprim: exact sub ciucuri se formează un grup. Vecinul meu aşteaptă nerăbdător, cu braţele atârnând

bătrânelul acesta palid şi fragil ca o statuetă de porţelan cred că e Coffier, preşedintele Camerei de comerţ. Se pare că izbuteşte să intimideze pentru că nu spune niciodată nimic. Locuieşte pe culm ea Coteau Vert, într-o casă mare de cărămidă, ale cărei ferestre sunt totdeauna larg deschise. Gata: grupul s-a dezagregat, toată lumea se pune în mişcare. Alt grup s-a format, dar ocupă un loc mai redus: abia constituit, s-a proptit în vitrina magazinului Ghislaine. Coloana nu se opreşte; abia dacă face un mic ocol; defilăm prin faţa a şase persoane care se ţin de mâini: „Bună ziua, domnule, bună ziua, dragă domnule, ce mai faceţi; dar puneţi-vă pălăria – domnule, o să răciţi; mulţumesc, doamnă, nu e prea cald. Draga mea, îţi prezint pe doctorul Lefrançois; doctore, sunt foarte bucuroasă că vă cunosc, soţul meu îmi vorbeşte mereu de doctorul Lefrançois care la îngrijit atât de bine, dar acoperiţi-vă odată, doct of e, pe frigul ăsta o să răciţi. Dar doctorul s-ar vindeca repede”; vai! doamnă, tocmai doctorii sunt cel mai puţin îngrijiţi; doctorul e un muzician remarcabil. Dumnezeule, cum de n-am ştiut, doctore, cântaţi la vioară? Doctorul e foarte talentat”.

Bătrânelul de lângă mine e desigur Coffier; una din femeile din grup, cea brună, îl mănâncă din ochi. continuând să surâdă spre doctor. Are aerul că gândeşte: „Iată-l pe domnul Coffier, preşedintele Camerei de comerţ; ce aer intimidant are, pare că e un.om atât de rece”. Dar domnul Coffier n-a catadicsit să vadă nimicsânt oameni de pe bulevardul Maritime, nu sunt din înalta societate. De când tot vin pe această stradă, ca să văd cum se salută scoţându-şi pălăria oamenii duminica, am învăţat să-i disting pe cei de pe Bulevard de cei din Coteau. Când un ins poartă un palton nou, o pălărie de fetru moale, o cămaşă strălucitoare, când păşeşte deplasând aerul, nu te poţi înşela e cineva de pe bulevardul Maritime. Oamenii din Coteau Vert se disting prin nu ştiu ce clement, jalnic şi gârboviţ. Au umerii îngrişţişi un aer de insolenţă pe chipurile uzate. Domnul acesta gras care ţine de mână un copil aş jura că e din Coteau: figura şa e complet cenuşie

iar cravata înnodată ca o sfoară.

Domnul cel gras se apropie de noi: îl priveşte fix pe domnul Coffier. Dar puţin înainte de à se încrucişa cu el, îşi întoarce capul şi începe să glumească părinteşte cu micul său băieţel. Mal face câţiva paşi, aplecat asupra fiului său, cu ochii în ochii acestuia, ca un tată desăvârşit; apoi, deodată, întorcându-se brusc spre noi, aruncă o privire iute bătrânelului. şi execută un salut amplu şi sec, rotindu-şi braţul. Băieţelul, deconcertat, nu se descoperi: e o treabă care-i priveşte numai, pe oamenii mari.

La colţul străzii Basse-de-Vieille, coloana noastră se loveşte de o coloană de credincioşi care ies de la biserică: vreo zece inşi se ciocnesc şi se salută învolburându-se, dar saluturile cu pălăria se produc préa repede ca să le pot detalia; pe deasupra acestei mulţimi grase şi palide, biserica Sainte-Cécile îşi înalţă monstruoasa ei masă albă: un banc de cretă pe un cer sumbru; în spatele zidurilor strălucitoare, reţine pe laturile ei ceva din negrul nopţii. Ne punem din nou în mişcare, într-o ordine uşor schimbată. Domnul Coffier a fost împins în urma mea. O doamnă în bleumarin s-a lipit de şoldul meu stâng. Vine” de la liturghie. Clipeşte din ochi, puţin mirată că regăseşte dimineaţa. Domnul acela care merge înaintea ei şi are o ceafă atât de slabă e soţu’> ei.

Pe celălalt trotuar, un domn care-şi ţine soţia de braţ, tocmai i-a şoptit ceva la ureche şi a surâs. Numaidecât, ea îşi schimbă faţa ca smântâna într-o în expresivitate totală şi face câţiva paşi ca o oarbă. Semnele acestea nu înşală: cei doi vor saluta pe cineva. Într-adevăr, după o clipă, domnul îşi lansează mâna în aer. Când degetele au ajuns aproape de pălărie, ele ezită o secundă înainte de a se aşeza pe ea. În timp ce-şi scoate încet pălăria, înclinând puţin capul pentru a ajuta extragerea, soţia sa execută un mic salt înscriind pe figură un surâs fraged. O umbră îi depăşeşte înclinându-se, dar cele două surâsuri gemene nu se şterg numaidecât, le rămân câteva secunde pe buze, graţie unui soi de remanenţă. Când domnul şi doamna se încrucişează cu mine, şi-au reluat impasibilitatea, dar

continuă să păstreze un aer vesel în jurul gurii.

S-a sfârşit: mulţimea e mai puţin densă, saluturile cu pălăria devin mai rare, vitrinele magazinelor sunt ceva mai puţin distinse: mă aflu la capătul străzii Tournebride. Să traversez şi s-o iau înapoi pe celălalt trotuar al străzii? Cred că mi-e de ajuns, am văzut destule cranii trandafirii, destule feţe mici, distinse, şterse. Am să traversez piaţa Marignan. În timp ce mă dezlipeam cu precauţie de coloană, un cap de adevărat domn face să ţâşnească foarte aproape de mine o pălărie neagră. E soţul doamnei în bleumarin. Ah! Ce craniu frumos şi lung de dolicocefal, plin de peri scurţi şi aspri, ce frumoasă mustaţă de tip american, presărată cu fire argintii. Şi surâsul îndeosebi, admirabilul surâs studiat. Apare şi un lorgnon undeva, pe vreun nas.

Domnul se întoarce spre soţia lui şi-i spune:

— E un nou desenator de la uzină. Mă întreb ce poate să facă pe aici. E un băieţaş de treabă, e timid, mă amuză.

În faţa oglinzii mezelarului Julien, tânărul desenator care tocmai şi-a pus din nou pălăria pe cap, încă trandafiriu la faţă, cu privirea coborâtă, cu aerul obstinat, continuă să aibă aerul unei intense voluptăţi. Fără îndoială că e vorba de prima duminică când îndrăzneşte să străbată strada Tournebride. Are aerul unui tânăr la vârsta primei comuniuni. Şi-a încrucişat mâinile la spate şi şi-a întors faţa spre vitrină cu un aer de pudoare cu totul excitant; priveşte fără a-i vedea patru cârnăciori de porc strălucind de aspicul care se lăfăie pe garnitura lor de pătrunjel.

O femeie iese din magazinul de „mezeluri şi-l ia de braţ. E soţia lui, o femeie foarte tânără în ciuda pielii ei zbârcite. Zadarnic se învârteşte în jurul străzii Tournebride, nimeni nu o va lua drept o doamnă; o trădează strălucirea cinică a privirii, aerul ei rezonabil şi prevenit. Adevăratele doamne nu cunosc preţul lucrurilor, lor le plac strălucitele fantezii; ochii lor sunt nişte flori candide şi frumoase, nişte flori de seră.

Ajung, fix la unu, la braseria Vézelize. Bătrânii se află acolo, ca de obicei. Doi dintre ei au şi început să-şi ia

masa. Patru joacă cărţi, în timp ce-şi consumă apetitivele. Ceilalţi stau în picioare şi-i privesc cum joacă, e în timp ce li se pun feţele de masă. Cel mai înalt, care are o barbă abundentă, e agent de schimb. Altul e comisar în retragere la înregistrarea navelor. Mănâncă şi beau ca la douăzeci de ani. Dimineaţa mănâncă varză acră. Ultimii veniţi îi întreabă pe ceilalţi care mănâncă deja:. * *

— Ei? Tot varza acră de duminică?

Se aşază şi suspină de satisfacţie:

— Mariette, micuţo, o halbă fără guler şi varză acră.

Această Mariette e o fată plină de bună dispoziţie, în timp ce m-aşed la o masă din fund, un bătrân stacojiu începe să tuşească violent când ea îi serveşte un vermut.

* – Toarnă-mi mai mult, spune el tuşind.

Dar şi ea se supără la rândul ei, nu terminase de turnat:

— Dar lăsaţi-mă să torn, cine v-a spus ceva? Sunteţi ca ăla care se necăjeşte înainte ca să i se întâmple ceva.

Ceilalţi izbucnesc în râs.

— Ţi-a zis-o.

Ducându-se să se aşeze, agentul de schimb o ia pe Mariette de umeri:

— E duminică, Mariette. Te duci după-amiază la cinema cu iubiţelul tău?

— Pe dracu’! Antoinette are liber. Ce iubiţel! Tot greul zilei eu îl duc.

Agentul de schimb s-a aşezat în faţa unui bătrân cu faţa în întregime rasă şi cu un aer trist. Bătrânul ras la faţă începe numaidecât să povestească plin. de însufleţire ceva. Agentul de schimb nu-l ascultă, se strâmbă şi se trage de barbă. Niciodată nu se ascultă unul pe celălalt.

Îmi recunosc vecinii: sunt mici negustori de prin vecini. Duminica, servitoarele lor au „liber”. Atunci vin în această braserie şi se aşază mereu la aceeaşi masă. Soţul mănâncă o costiţă de vacă, trandafirie. Se uită la ea cu atenţie şi, din când în când, îi aspiră mirosul. Soţia mestecă mâncare a cu vârful dinţilor. E o blondă zdravănă de patruzeci de ani cu obrajii roşi şi moi. Are nişte sâni

frumoşi şi viguroşi sub bluza de şaten. Bea ca un bărbat o sticlă de vin de Bordeaux la fiecare masă.

Am să mă apuc să citesc *Eugénie Grandet*. Nu că asta mi-ar produce mare plăcere, dar trebuie neapărat" să fac ceva. Deschid cartea la întâmplare, mama şi fiica vorbesc de dragostea incipientă a Eugéniei:

Eugénie îi sărută mâna spunându-i:

„Cât eşti de *bună, scumpă mamă*!"

Cuvintele acestea făcură ca bătrânul chip ai mamei, o fi lit de lungi dureri să strălucească: /.

„Îl găseşti un om bine? *întrebă Eugénie*".

Doamna Grandet răspunse cu un simplu surâs, apoi, după o clipă de tăcere, rosti cu voce-scăzută:

„Îl şi iubeşti? *Ar fi rău*/*6*

„Rău, reluă Eugénie, de ce?... *îţi place durmtale, îi place lui Nanon, de ce nu mi-ar plăcea şi* mie? *Hai, mamă, să – punem masa pentru prânz.66*

Eugénie îşi puse lucrul de-o parte, mama ei făcu la fel zicând:

„Eşti nebună!"

Dar dădu justificare nebuniei fiicei sale, împărtăşind-o.

„Eugénie o cheamă pe Nanon/*6*

„Ce mai vreţi, domnişoară?"

„Nanon, o să ai smântână la ora prânzului?"

„Ah! *La ora prânzului, da, răspunse bătrână servitoare*".

r" *Ei bine, dă-i o cafea foarte tare, l-am auzit spunându-i domnului des Garsşins, că la Paris cafelele se fac foarte tari. Pune cafea multă*".

„Dar de unde vreţi să iau cafea?"

„Cumpără".

„Şi dacă mă întâlnesccu domnul?"

„Domnul e dus pe câmp..."

Vecinii mai rămăseseră tăcuţi de la venirea mea, dar, dintr-odată, vocea soţului m-a distras din lectură...

Soţul, cu un aer amuzant şi misterios: *f*

— Ia zii, ai văzut?

Soţia tresare şi-l priveşte, trezindu-se xâintr-un vis. Bărbatul mănâncă şi bea, apoi reia cu acelaşi aer răutăcios:

— Ha, ha!

— Urmează o pauză, femeia recade învisul ei.

Deodată, e cuprinsă de un fiorşi întreabă:

— Ce spui?

— Suzanne, ieri.

— Ah! da, spune femeia, s-a dus să-l vadă pe Victor.

— Ce-ţi spusesem?

Femeia împinge farfuria cu un aer nelinişţit.

— Nu e bună.

Marginea farfuriei e garnisită cu bucăţele de carne cenuşie pe care femeia le-a scuipat din gură. Soţul îşi continuă ideea.

— Femeiuşcă aia…

Se opreşte din vorbă şi surâde vag. În faţa noastră, bătrânul agent de schimb mângâie cu respiraţia puţin precipitată braţul Mariettei. După încă o clipă:

— Ţi-am spus-o mai deunăzi.

— Ce mi-ai spus?

— Victor, că o să se ducă să-l vadă. Ce se întâmplă, întreabă el brusc, cu un aer speriat, nu-ţi place mâncarea?

— Nu e bună.

— Nu mai e ce, era, rosteşte el cu un aer important, nu mai e ca pe vremea lui Hécart, Ştii unde se află Hécart acum?

— E la Domremy, nu?

— Da, da, cine ţi-a spus? e

— Tu, mi-ai spus-o duminică.

Femeia mănâncă o bucăţică de pâine rămasă pe faţa de masă de hârtie. Apoi, netezind cu palma hârtia pe marginea mesei, ezitând:

— Să ştii, te înşeli, Suzanne e mai…

— Poate, fetiţa mea, poate, răspunde bărbatul distrat. O caută cu privirea pe Mariette, îi face un semn.

— E cald.

Mariette se apleacă pe marginea mèsei, cu

familiaritate.

— Oh! da, e cald, spune femeia oftând, te sufoci aici, şi apoi carnea de vacă nu e bună, o să-i spun patronului, nu mai e ca înainte, deschide puţin oberlihtul, mica mea Mariette.

Soţul îşi reia aerul său amuzat:

— Şi zii, nu i-ai văzut ochii? 6

— Dar când, iubiţelule?

El o imită nerăbdător: – Dar când iubiţelule? Aşa eşti tu, astă vară, la Crăciun…

— Ieri vrei să spui? Ah! Bine.

Bărbatul râde, priveşte în depărtare, recită foafte repede cu oarecare pricepere:

— Ochi de pisică care-şi face nevoia în jar.

E atât de satisfăcut încât pare să fi uitat ce voia să spună. Şi ea e cuprinsă de veselie, fără nicio idee ascunsă.

— Ha, ha, mare şmecher.

Femeia îl bate uşor pe umăr.

— Mare şmecher, mare şmecher.:

Bărbatul repetă cu şi mai multă certitudine:

— Ochi de pisică care-şi face nevoia în jar.

Dar ea a încetat să mai râdă:

— Nu, serios, ştii doar e o femeie serioasă.

Bărbatul se apleacă spre ea, îi şuşoteşte o lungă poveste la ureche. Femeia priveşte o clipă cu gura căscată, cu faţa puţin umflată şi veselă, asemeni feţei cuiva care va izbucni în râs, apoi, dintr-odată, se lasă pe spate şi-i zgârie mâinile cu unghiile.

— Nu e adevărat, nu e adevărat.

Bărbatul vorbeşte pe un ton rezonabil şi grav: j

— Ascultă-mă4 mititico, din moment ce a spus-o: „dacă n-ar fi adevărat de ce ar fi spus-o?

— Nu, nu.

— Dar din moment ce a spus-o; ascultă-mă, admite că…

Femeia începe să râdă:

— Râd pentru că mă gândesc la René.

— Da.

Râde şi el. Femeia reia cu voce joasă şi plină de importanţă:

— Atunci, înseamnă că şi-a dat seama marţi.

— Joi.

— Nu, marţi, ştii bine că din cauza…

Şi schiţează în aer un soi de elipsă. z

Lungă tăcere. Soţul înmoaie bucăţele de pâine în sos. Mariette schimbă farfuriile şi le aduce nişte tarte. Am să iau şi eu o tartă. Deodată, femeia uşor visătoare, cu un surâs mândru şi puţin, scandalizat pe buze, vorbeşte cu o voce tărăgănată".

— Gh! nu, ştii!

Este atâta senzualitate în glasul ei. Încât bărbatul e cuprins de emoţie, îi mângâie ceafa cu mâna lui grasă.

— Charles, taci din gură, mă exciţi, dragule, murmură ea surâzând, cu gura plină.

Încerc să-mi reiau lectura:

„Dar de unde vreţi să iau cafea?" a *„Cumpără*. – i *„Şi dacă mă întâlnesc cu domnul*?"

Dar o aud din nou pe femeie vorbind:

— Spune, am s-o fac să râdă pe Marthe, am să-i povestesc…

Vecinii mei aii tăcut. După tartă, Mariette le-a dat prune uscate şi femeia e ocupată cu depusul graţios al. sâmburilor în lingură. Soţul, cu privirea în tavan, bate cu palma un marş pe tăblia mesei. S-ar. zice că starea lor normală e tăcerea, iar vorbitul reprezintă o febră. uşoară care-i apucă din când în când.

„Dar de unde vreţi să iau cafea?"

„Cumpără".

Închid cartea, am să mă duc să mă plimb.

75

— „,.X. / V *

Când am ieşit din braseria Vézêlize, era aproape ora trei; simţeam după-amiaza în întregul meu corp îngreuiat. Nu după-amiaza mea, după-amiaza lor, aceea pe care o sută de mii de locuitori din Bouville şi-o vor petrece. În

comun. Chiar în clipa aceasta, după prânzul lung şi copios de duminică, se ridicau de la masă şi, pentru ci ceva murise. Duminica îşi uzase uşoara ei tinereţe. Trebuiau să digere puiul de găină şi tafta, să se îmbrace pentru a pleca în vizită.

Soneria. Cinematografului Eldorado răsuna în aerul clar. Soneria aceasta în plină zi e un zgomot familiar duminica. Mai mult de o sută de inşi stăteau la coadă, de-a lungul zidului verde. Ei aşteptau cu aviditate ora dulcilor tenebre, a destinderii, a abandonului, ora în care ecranul, strălucind ca o pietricică albă sub unde, vă vorbi şi va visa pentru ei. Zadarnică dorinţă: ceva în ei ar rămâne contractat; le era prea tare teamă să nu li se strice duminica lor frumoasă. Foarte curând, ca în fiecare duminică, oamenii vor fi decepţionaţi: filmul va fi idiot, vecinul lor va fuma din pipă şi va scuipa între genunchi, sau Lucien va fi atât de urâcios, nu va spune nicio vorbă drăguţă sau, anume, tocmai astăzi, tocmai când se düc la cinema, junghiul lor intercostal se va manifesta din nou. Foarte curând, ca în fiecare duminică, în sala întunecată vor creşte o serie întreagă de mici mânii surde.

Am luat-o pe liniştita stradă Bressan. Soarele risipise norii, era frumos. O familie tocmai ieşea din vila „Valul”. Fata îşi încheia mănuşile pe trotuar. Putea să aibă treizeci de ani. Mama, stând pe prima1 treapta a peronului, privea drept, înainte, cu un aer sigur de sine, respirând adânc. Din soţul ei râu vedeam decât spatele enorm. Îndoit asupra închizătoarei, încuia poarta cucheia. Casa va rămâne goală până când se vor întoarce. În casele vecine, deja zăvorâte şi goale, mobilele şi parchetele trosnesc uşor. Înainte de a pleca, locatarii au; stins focul în şemineul sufrageriei. Tatăl le-a ajuns pe cele două femei şi familia a pornit la drum fără o vorbă. Unde se îndreptau? Duminica unii se duc în cimitirul monumental, sau fac vizite rudelor, sau, în sfârşit, cei care sântabsolut liberi.se duc să se plimbe pe promenada Jetée. Eu eram liber: am luat-o pe strada Bressan care dă în Jetée-Promenade.

Cerul era de un albastru palid; pe ici pe colo aburi,

egrete, din când în când un nor trecea în voia vântului prin faţa soarelui. Vedeam în depărtare balustrada de ciment alb care se întinde de-a lungul Promenadei Jetée marea care strălucea printre găurelele balustradei. Familia a luat-o la dreapta pe strada l'Aumônier-Hilaire, care se caţără pe Coteau Vecrt. îi vedeam u reînd cu paşi lenţi, făceau trei pete negre pe luciul asfaltului. Am luat-o la stânga şi am intrat în mulţimea care defila pe malul mării.

Era mai amestecată decât în cursul dimineţii. Părea că toţi oamenii aceştia şi-au pierdut forţa de a mai susţine frumoasa lor ierarhie socială de care, înainte de prânz; erau atât de mândri. Negustorii, şi funcţionarii mergeau cot la cot; se lăsau atinşi, izbiţi şi chiar daţi într-o parte de micii funcţionari cu aerul sărăcăcios. Aristocraţii, elitele, grupările profesionale s-au topit în mulţimea aceasta călduţă. Rămâneau oameni, aproape singuri, care nu mai reprezentau nimic. 14

O pată de lumină în depărtare era marea în timpul refluxului. Câteva stânei abia ieşind din apă găureau cu piscurile lor suprafaţa aceasta de lumină. Pe nisip zăceau bărci de pescari, nu departe de cuburile de piatră lipicioasă aruncate unul peste altul la picioarele falezei, pentru a o proteja de valuri şi care lasă între ele găuri colcăitoare. La intrarea avanportului, pe cerul albit de soare, o dragă îşi sfârtecă propria sa umbră. În fiecare seară, până la miezulndpţii, urlă şi geme, făcând un vacarm infernal. Dar duminica, muncitorii se plimbă pe uscat, la bord rămâne un singur paznic: draga stă amuţită.

Soarele era limpede şi diafan, ca vinul alb... Lumina lui abia mângâia trupurile, nu le dădea umbre, relief; feţele şi mâinile făceau pete, de aur palid. Toţi bărbaţii aceştia în padesie par, că pluteau uşor la câţiva centimetri de Sol. Din când în când, vântul împingea spre noi umbre tremurâtoare ca undele; feţele îşi pierdeau o clipă strălucirea, deveneau cretoase...

E duminică; prinsă; între balustradă şi grilajul cabanelor de agrement, mulţimea se scurgea în valuri mărunte, pentru a se pierde în miix de pârâiaşe în spatele

marelui hotel al Companiei transatlantice. Ce de copii!

Copiii în căruţuri, ţinuţi în braţe, ţinuţi de mână sau mergând câte doi, câte trei, înaintea părinţilor lor, cu un aer afectat. Văzusem toate figurile acestea câteva ore mai devreme, aproape triumfătoare, în frăgezimea unei dimineţi de duminică. Acum, inundate de soare, ele încetaseră de a mai exprima altceva decât calm, destindere, un soi de obstinaţie.

Gesturi puţine: câteva saluturi cu pălăria, dar fără amploare, fără veselia nervoasă din timpul dimineţii. Oamenii se lăsau întrucâtva duşi de soartă înapoi, cu capetele sus, cu privirea în depărtări, abandonaţi, vântului care-i împingea – umflându-le paltoanele. Din când în când, un râs sec, repede înăbuşit; strigătul vreunei mame, Jeannot, Jeannot, nu vrei să… Şi, apoi, tăcerea. Uşor iz de tutun blond: fumează funcţionarii comerciali. Salammbô, Aâcha, ţigări de duminică. Pe unele chipuri, ceva mai pierdute, am crezut că pot citi o oarecare tristeţe, dar nu, oamenii aceştia nu erau nici trişti, nici veseli: se odihneau. Ochii lor larg deschişi şi ficşi reflectau în mod pasiv marea şi cerul. Curând. aveau să se întoarcă acasă, să bea o ceaşcă de ceai, în familie, pe masa din sufragerie. Pentru moment, Voiau să trăiască cu minimum de cheltuială, să-şi economisească gesturile, cuvintele, gândurile, voiau să plutească; nu aveau la dispoziţie decât o zi pentru a-şi şterge ridurile, zbârciturile de la coada ochiului, cutele amare pe care le provoacă o săptămână de muncă. Numai o zi. Simţeau cum minutele li se scurg printre degete; oare vor avea suficient timp ca să acumuleze destulă tinereţe pentru ca luni dimineaţa s-o pornească din nou la orele nouă? Respirau din adâncul plămânilor pentru că aerul mării dă vigoare: numai respiraţia lor, regulată şi adâncă, asemeni celor care dorm, dovedeşte că mai sunt în viaţă. Mergeam cu paşi de lup, nu ştiam ce să fac cu trupul meu dur şi proaspăt în mijlocul acestei mulţimi tragice care se repauza.

Marea devenise de culoarea ardeziei; nivelul ei urca încet. La noapte va atinge nivelul maxim; în noaptea

aceasta Promenada Jetée va fi mai pustie decât bulevardul Victor-Noir. Înainte şi la stânga, pe canal, va străluci o lumină roşiatică.

I 78

Soarele cobora încet în mare. Incendia în trecere fereastra unui şalet normand. Orbită, o femeie şi-a dus cu un gest lent mâna la ochi şi şi-a mişcat capul.

— Gaston, soarele f mă orbeşte, spune ea cu un râs ezitant.

— Ei! E. un soare. bun, fără putere, îi răspunde soţul, nu încălzeşte, dar e totuşi plăcut.

Ea adaugă, întorcându-se spre mare:

— Credeam că o s-o putem vedea. – Nicio şansă, zice bărbatul, e în soare…

— Probabil că vorbeau despre insula Caillebotte, din e care ar fi trebuit să se vadă extremitatea sudică, între dragă şi cheiul avanportului.

Lumina şi-a pierdut din intensitate. La ora aceasta instabilă, ceva vestea înserarea. Duminica aceasta avea deja un trecut. Vilele şi balustrada cenuşie păreau nişte amintiri foarte recente. Unul câte unul, chipurile oamenilor îşi pierdeau aerul de destindere, mai multe dintre ele au devenit aproape tandre.

O femeie tânără, însărcinată se sprijinea de un tânăr blond, care avea urî aer brutal.

— Ia te uită „spune ea. x

— Ce?”

— Uite, pescăruşii.

Tânărul dădu din umeri, nu erau pescăruşi. Cerul devenise aproape pur, în zare puţin trandafiriu.

— I-am auzit. Ascultă-i, ţipă. /

Bărbatul răspunse:.; L.

— A scrâşnit ceva.

Un bec de gaz aerian sclipea; Am crezut că trecuse lampagiul. Copiii îl pândesc, căci el dă semnalul reîntoarcerii. Dar nu fusese decât un ultim reflex al soarelui. Cerul continua să fie limpede, dar pământul era scufundat în penumbră. Mulţimea se lumina, se auzea

distinct vuietul mării. O femeie tânără sprijinită cu ambele mâini pe balustradă, îşi ridică spre cer faţa ei albastră, dungată de negru graţie fardului buzelor. O clipă m-am întrebat dacă nu cumva voi începe să-i iubesc pe oameni. Dar, la urma urmei, asta era duminica lor. nu duminica mea.

Prima lumină care se aprinse fu cea a farului Caillebotte; un băieţel s-a oprit alături de mine şi a murmurat extaziat:

— Oh! Farul!

În clipa aceea mi-am simţit inima umflată de un mare sentiment al aventurii.

— O iau la stânga şi, prin strada des Voiliers, ajung în Micul Prado. Obloanele metalice au fost coborâte în faţa vitrinelor. Strada Tournebride e luminoasă, dar pustie, ea şi-a pierdut scurta glorie din cursul dimineţii; la ora aceasta, nimic nu o mai deosebeşte de străzile învecinate. S-a stârnit un vânt destul de puternic. Aud scârţâind; pălăria de tablă a arhiepiscopului.

Am rămas singur, majoritatea oamenilor s-au întors acasă, citesc ziarul de seară ascultând emisiunile postului de radio. Duminica aceasta care se sfârşeşte le-a lăsat un gust de cenuşă şi gândurile lor au şi început să se îndrepte spre ziua de luni. Dar pentru mine nu. există nici luni, nici duminică: există zile care-şi croiesc drum în dezordine şi, apoi, dintr-odată, se produc străfulgerări ca aceea de azi.

Nimic nu s-a schimbat, şi cu toate acestea totul există într-alt fel. Nu sunt în stare să-l descriu; e asemeni Greţei şi totuşi e exact contrariul; în sfârşit mi se întâmplă – o aventură şi, când mă interoghez pe mine însumi, îmi dau seama că *mi se întâmplă că sunt eu şi că mă aflu aici* – eu sunt cel care străbate noaptea, sunt fericit ca un erou de roman.

Ceva are să se întâmple: în umbra străzii Basse-de-Vieille, mă aşteaptă ceva, acolo, exact la colţul acestei străzi calme, va începe viaţa mea. Mă văd înaintând, stăpânit de sentimentul fatalităţii. În colţul străzii se află un soi de stâlp alb. De departe pare complet negru şi, cu

fiecare pas pe care-l fac spre el, culoarea i se schimbă câte puţin, mai în alb. Corpul acesta întunecat, care se lumi –, nează din ce în ce mai mult, îmi face o impresie extraordinară: când va fi complet clar, complet alb, am să mă opresc exact lângă el şi atunci va începe aventura. În clipa de faţă „farul acesta alb care iese din umbră e atât de aproape încât, mi se face aproape frică; mă gândesc o clipă / să mă întorc pe unde am venit. Dar nu e cu putinţă să rup farmecul. Înaintez, întind o mână, ating stâlpul.

Iată şi strada Basse-de-Vieille şi enorma masă a bisericii Sainte-Cécile pitulată în umbră şi ale cărei vitralii strălucesc. Pălăria de tablă scârţâie. Nu ştiu dacă lumea s-a restrâns dintr-odată sau dacă eu sunt acela care stabilesc între sunete şi forme o unitate atât de tare; am ajuns să nu mai. concep că vreun lucru care mă înconjoară e altminteri decât este.

Mă opresc o clipă „ascult, simt cum îmi bâte inima; scormonesc cu privirea piaţa pustie. Nu văd nimic. S-a iscat un vânt destul de puternic. M-am înşelat, strada < Basse-de-Vieille era un simplu popas: fa*ptul mă* aşteaptă în adâncul pieţii Ducoton.

Nu simt nicio grabă de a porni din nou la drum. Mi se pare că am atins culmea fericirii. La Marsilia, la Shanghai, fu Meknès, ce am făcut oare pentru a dobândi un sentiment atât de plenar? Astăzi nu mai aştept nimic, mă întorc acasă, la sfârşitul unei duminici goale, şi el e prezent.

Pornesc din nou. Vântul îmi aduce ţipătul sirenei. Sunt absolut singur, dar merg ca o trupă care descinde într-un oraş. În clipa aceasta, există vaporul pe mare care răsună de muzică; se aprind lumini în toate oraşele Europei; pe străzile Berlinului comunişti şi nazişti trag focuri de armă, şomeri rătăcesc pe trotuarele New York-ului, femei „care-şi pun rimei pe gene, în faţa coafezelor lor, în camere calde. Iar eu mă aflu aici, pe strada aceasta pustie şi fiecare foc de armă tras de la o fereastră din New Kôlln, fiecare sughiţ însângerat al răniţilor care sunt duşi de acolo, fiecare gest precis şi mărunt al femeilor care se

gătesc răspunde fiecăruia din paşii mei, fiecărei bătăi a inimii mele.

În faţa pasajului Gillet, nu mai ştiu ce să fac. Oare nu sunt aşteptat în fundul pasajului? Dàr mai e în piaţa Ducoton, la capătul străzii Tournebride, un anumit lucru care, pentru a lua naştere, are nevoie de mine. Sunt cuprins de spaimă: cel mai mărunt gest mă angajează. Nu pot ghici ce se aşteaptă de la mine. Totuşi sunt obligat să aleg: sacrific pasajul Gillet, voi ignora peveci ce-mi rezerva el.

Piaţa Ducoton e goală. Oare nu m-am înşelat cumva? Mi se pare că nu mai pot suporta… Să fie adevărat că nu mi se va întâmpla nimic? Mă apropii de luminile cafenelei Mably. Sunt dezorientat, nu ştiu dacă vreau să intru: arunc o privire prin marile geamuri aburite.

Sala e arhiplină. Aerul a devenit albastru din cauza fumului de ţigară şi a aburilor pe care-i degajă hainele ude. Casieriţa se află la tejgheaua ei. O cunosc bine: e roşcată ca şi mine; suferă de o boală de stomac. Putrezeşte încetul cu încetul sub fustele ei, cu un surâs melancolic, asemănător parfumului de violete pe care-l degajă uneori corpurile în descompunere. Un fior mă străbate din creştet până în tălpi: aceasta… pentru că mă aştepta. Sé afla acolo înălţându-şi bustul nemişcat pe deasupra tejghelei, surâdea. Din adâncul cafenelei ceva se întoarce înapoi asupra momentelor răzleţe ale acesteiduminici şi le sudează unul cu altul, le conferă un sens: am parcurs toată ziua de azi pentru a ajunge aici, cu fruntea lipită de geamul acesta, contemplând figura aceasta fină care se deschide pe o draperie grenat. Totul s-a oprit; viaţa mea s-a oprit: geamul acesta mare, clerul greu „albastru ca apa, planta aceea grasă şi albă în adâncul apei, împreună cu mine însumi, formând un tot imobil şi plin; sunt. fericit.

Când mă aflam pe bulevardul Redoute nu-mi mai rămânea decât un regret amar. Îmi spuneam: „La nimic nur ţin aşa de mult pe lumea asta ca la sentimentul aventurii. Dar vine când vrea el; pleacă aşa de repede şi cât de vid rămân atunci când pleacă! Oare îmi face aceste

scurte vizite ironice pentru a-mi arăta că în i-am ratat viaţa?”

— În spatele meu, în oraş, pe străzile mari. şi drepte, cu luminile reci ale f elina relor, agoniza un formidabil eveniment social: era sfârşitul duminicii.

Cum de am putut scrie ieri fraza. asta absurdă şi pompoasă: „Eram singur, dar mergeam ca o trupă care

„Descinde într-un oraş”. x

Nu am nicio nevoie să fac fraze. Scriu pentru a clarifica unele împrejurări. Să nu mă încred în literatură. Trebuie să scriu în goana condeiului; fără să caut cuvintele. V, în fond, mă dezgustă că am fost sublim aseară. Pe vremea când aveam douăzeci de ani obişnuiam să mă îmbăt şi, apoi, explicam că eram un tip de genul lui Descartes. Îmi dădeam foarte bine seama că mă umflam în pene cu eroism, mă. abandonam acestui sentiment, îmi plăcea. După care, a doua zi eram atât de-dezgustat de parcă m-aş fi trezit într-un pat în care aş fi vomitat. Gând sunt beat nu vomit, dar ar fi mai bine/ Ieri nu aveam nici măcar scuza beţiei. M-am exaltat ca un imbecil. Simt nevoia să mă purific cu gânduri abstracte, transparente ca apa.

Sentimentul acesta al aventurii nu vine desigur de la evenimente: dovada e făcută. E mai degrabă modul în care momentele se înlănţuie. Iată, gândesc ceea ce se întâmplă: în mod brusc, îmi dau seama că timpul se scurge, că fiecare moment duce la altul, acela la altul şi aşa mai departe; că fiecare moment moare, că nu merită să încercăm să-l reţinem etc. Şi atunci atribuim această proprietate evenimentelor care ne apar în acele momente; raportăm asupra conţinutului ceea ce aparţine formei. Pe scurt, vorbim mult de acea faimoasă scurgere a vremii, dar nu o vedem aproape deloc. Vedem o femeie, ne gândim că va fi bătrână, numai că nu o *vedem* îmbătrânind. Dar, în anumite clipe „ni se pare că o ve*dem* îmbă – trântind şi că simţim cum îmbătrânim împreună cu ea: acesta e sentimentul aventurii…

Dacă-mi amintesc bine, asta se numeşte

ireversibilitatea timpului. Sentimentul aventurii ar fi, pur şi simplu, cel al ireversibilităţii timpului. Dar pentru ce nu-l avem oare în permanenţă? Poate „cumva, pentru ca timpul nu e totdeauna ireversibil. În unele clipe ai impresia că poţi face orice vrei, să mergi înaintea lui sau să revii în urmă, că faptul acesta nu are importanţă, dar altă dată s-ar zice că ochiurile s-au strâns şi, în asemenea cazuri, nu mai e vorba să ratezi încercarea pentru că nu mai poţi s-o mai iei de la cap.

Anny făcea ca timpul să dea tot ce putea da... Pe vremea când ea se afla la Djibouti iar eu* Ia Aden, când mă duceam să o văd pentru douăzeci şi patru de ore, se străduia să sporească neînţelegerile dintre noi, până când nu-mi mai rămâneau decât exact şaizeci de minute până la plecare; şaizeci de minute, exact timpul necesar ca să simt cum trec secundele una după alta. Îmi reamintesc una din serile acestea îngrozitoare. Trebuia să plec la miezul nqpţii. Ne dusesem la un cinematograf în aer liber; eram disperaţi, atât ea cât şi eu. Numai că ea. conducea jocul. La orele unsprezece, la începutul filmului propriu-zis, Army m-a apucat de mână şi a strâns-o înţi-ale ei, fără să rostească un cuvânt. M-am simţit invadat de o bucurie amară şi am înţeles, fără să mai am nevoie de a-mi privi ceasul, că era ora unsprezece. Din clipa aceea, am început să simţim cum se scurg minutele. De data aceasta, urma să ne despărţim pentru trei luni. La un moment dat, pe ecran a apărut o imagine în între –, gime albă, întunericul s-a mai. risipit şi am văzut că Anny plângea. Apoi, la miezul nopţii, ea mi-a lăsat mâna, după ce a strâns-o cu violenţă; m-am ridicat şi am plecat fără a-i spune un cuvânt măcar. Treaba fusese bine făcută.

Zi. de lucru. N-am prea realizat cine ştie ce; am scris şase pagini, cu oarecare plăcere. Cu atât mai mult cu cât era vorba de nişte consideraţii abstracte asupra domniei lui Pavel I. După orgia de ieri, am. rămas toată ziua strict închis în mine însumi. N-aş fi avut nevoie. * să fac apel la inima mea! Dar mă simţeam extrem de încântat demonstrând resorturile autocraţiei ruse.

Numai acest Rollebon mă irită. În cele mai mărunte chestiuni face pe misteriosul. Ce-o fi făcut în Ucraina în cursul lunii august a anului 1804? El vorbeşte de călătoria să în termeni obscuri.

„Posteritatea va aprecia dacă eforturile mele, pe care nu succesul le putea răsplăti, nu meritau ceva mai bun decât o renegare brutala şi umilinţele pe care a trebuit să le îndur fără vorbă, când aveam în mine însumi cu ce să reduc latăcere pe cei care-şi băteau joc de mine şi să-i fac să fie cuprinşi de spaimă.

Odată m-am lăsat indus în eroare: Rollebon* se arăta plin de reticenţe pompoase în legătură cu o scurtă călătorie pe care o făcuse la Bouville în 1790. Mi-am pierdut o lună ca să verific faptele şi gesturile sale. În cele din urmă, a lăsat-o însărcinată pe o fată de ţăran de pe moşia sa. Oare nu cumva e pur şi simplu un cabotin?

Mă simt foarte iritat împotriva acestui mic nerod atât de mincinos; poate să fie la mijloc oarecare ciudă, eram încântat că i-a minţit pe alţii, dar aş fi vrut să facă o excepţie cu mine; credeam că ne-am putea înţelege de minune peste capetele tuturor acestor morţi şi că va ajunge să-mi spună, mie, adevărul! N-a spus nimic, absolut nimic; nici ţarului Alexandru, nici lui Ludovic al XVIII-lea, pe care-i înşela. Pentru mine contează mult că Rollebon a fost un tip bine. Un ticălos, fără îndoială, dar cine nu e? Un ticălos mare sau unul mic? Nu preţuiesc îndeajuns cercetările istorice, ca să-mi pierd vremea cu un mort căruia, dacă ar fi în viaţă, nu i-aş întinde mâna. Ce ştiu despre el? Nimeni, nu poate năzui la o viaţă mai frumoasă decât a sa, dar şi-a realizat-o oare? Măcar dacă scrisorile lui n-ar fi aşa de1 afectate... Ah f Ar fi trebuit să-i cunoaştem privirea, poate că avea un fel fermecător de a-şi înclina capul pe umăr, sau de a-şi duce la nas cu un gest ironic indexul lui lung, sau, în sfârşit, ar /trebui să cunoaştem uneori, între două minciuni politicoase, o scurtă izbucnire de mânie pe care şi-o reprima numaidecât. Dar a murit; rămâne de la el un *Tratat de strategie* şi nişte *Reflecţii asupra virtuţii*.

Dacă m-aş lăsa dus, l-aş imagina aşa de bine sub ironia* lui strălucitoare care a făcut atâtea victime, e un om simplu, aproape un naiv. Gândeşte puţin, dar în orice ocazie, datorită unui har profund, face exact ceea ce trebuie. Ticăloşia lui e candidă, spontană, cu totul generoasă, tot atât de sinceră pe cât îi e iubirea faţă de virtute. Şi, atunci când i-a trădat pe binefăcătorii şi prietenii săi, se întoarce spre evenimente – cu gravitate, pentru a scoate din ele morala. Nicicând nu s-a gândit că ar avea cel mai mic drept asupra altora, nici alţii asupra lui, darurile pe care i le face viaţa le consideră lipsite de justificare şi gratuite. Se ataşează puternic de orice lucru, dar se şi detaşează de el cu uşurinţă. Iar scrisorile, lucrările sale, nu le-a scris niciodată el însuşi: a pus să le compună pe vreun scriitor public…

Numai că, dacă a fost să ajung aici, 1 trebuia mai degrabă să scriu despre marchizul de Rollebon un roman.

Ora unsprezece noaptea

Am cinat la *întâlnirea feroviarilor*. Patroana fiind acolo, a trebuit s-o sărut, dar era un gest de pură politeţe. Patroana mă dezgustă puţin, e prea albă şi miroase a nou-născut. Mi – ar strânge capul la piept într-o dezlănţuire de pasiune: ea crede că procedează cum se cuvine. Întrucât mă priveşte îi pipăiam distrat sexul sub cuverturi; apoi braţul meu a înţepenit. Mă gândeam la domnul de Rollebon: la urma urmei, ce mă împiedică să scriu un roman al vieţii lui? Mi-am lăsat braţul să alunece de-a lungul şoldului patroanei şi, dintr-odată, am văzut o grădiniţă cu arbori scunzi şi stufoşi, în care atârnau frunze imense, acoperite cu peri. Peste tot alergau furnici, miriapode şi molii. Erau şi animale încă mai îngrozitoare; corpul lor era făcut dintr-o felie de pâine prăjită ca acelea care se pun sub friptura de porumbel, ele mergeau într-o parte cu labe de crab. Frunzele acestea late erau înnegrite de insecte. În spatele cactuşilor şi al smochinilor exotici, statuia Velledei din Grădina publică îşi arăta 1 sexul cu degetul. „Grădina asta dă impresia de vomitură”, am strigat eu.

— Nu aş fi vrut să te trezesc, spune patroana, dar îmi stă sub fund o cută a cuverturii şi apoi trebuie să cobor în prăvălie pentru clienţii care vin cu trenul de Paris.

Lăsata secului

I-am tras o bătaie la spate lui Maurice Barrés. Eram trei soldaţi şi unul dintre noi avea o gaură în mijlocul figurii. Maurice Barrés s-a apropiat de noi şi ne-a spus: „Bine!” şi ne-a oferit fiecăruia un bucheţel cu violete. „Nu ştiu unde să-l pun” a zis soldatul cu capul găurit. Atunci Maurice Barrés a spus: „Trebuie să-l pui în gaura pe care o ai în cap”. Soldatul i-a răspuns: am să ţi-o vâr în fund”. Şi l-am întors pe Maurice Barrés şi i-am scos pantalonii. Sub ei, avea o robă roşie de cardinal. I-am» ridicat roba şi. Maurice Barrés a început să ţipe: „Băgaţi de seamă, am pantaloni cu elastic sub tălpi”. Dar noi l-am bătut până la sânge şi pe spatele lui i-am desenat cu petale de violete capul lui Déroulède.

De la o vreme îmi amintesc prea des visele pe care le visez. De altminteri, văd că mă agit mult $ în timpul somnului, căci în fiecare dimineaţă îmi găsesc plapuma căzută din pat. Astăzi e lăsata secului, dar asta nu. Înseamnă mare lucru la Bouville; nu ştiu dacă în tot oraşul sunt o. sută de inşi care-şi pun măşti de carnaval”.

Pe când coboram scările, patroana m-a chemat:

— Aveţi o scrisoare.

O scrisoare: ultima pe care am primit-o era de la conservatorul bibliotecii din Rouen în luna mai a acestui an. Patroana mă duce în biroul ei; îmi întinde un plic galben, lung şi umflat: mi-a scris Anny. Sunt cinci ani de când nu. am mai primit vreo veste de la ea. Scrisoarea ei m-a căutat la vechea mea locuinţă de la Paris, poartă timbrul cu data întâi februarie.

Ies; fin plicul între degete, dar nu îndrăznesc să-l deschid; Anny nu şi-a schimbat hârtia de scrisori, mă întreb dacă şi-o cumpără tot* de la mica papetărie din Piccadilly. Mă gândesc că şi-a păstrat şi coafura, părul ei greu şi blond pe care nu voia să şi-l taie. Probabil Pcă tru – deşte cu răbdare în faţa oglinzii, pentru a-şi salva faţa; nu

e vorba de cochetărie nici de teama de îmbătrânire, vrea să rămână aşa cum e, exact aşa cum e. Poate că tocmai asta îmi plăcea în mod deosebit la ea, fidelitatea energică şi severă faţă de cea mai neînsemnată trăsătură a imaginii ei.

Literele ferme ale adresei, scrise cu cerneală violetă (nici cerneala nu şi-a schimbat-o) continuă să strălucească întrucâtva.

Domnul Antoine Roquentin

Cât de mult îmi place să-mi citesc numele pe plicuri. Prin ceaţă am regăsit unul din, surâsurile ei, i-am ghicit ochii, capul ei înclinat: când stăteam aşezat, Anny venea să se aşeze în faţa mea surâzând. Mă domina cu tot pieptul, mă apuca de umeri şi mă scutura cu braţele întinse.

Plicul e greu, trebuia să conţină cel puţin şase pagini. Scrisul încâlcit al fostei mele portărese se încalecă peste scrisul acesta frumos:

Hotel Printania – Bouville

Literele acestea mărunte nu strălucesc.

Când desfac scrisoarea, deziluzia mă întinereşte cu şase ani 4

„Nu ştiu cum de izbuteşte Anny să umfle în felul acesta, plicurile: înăuntru nu se află niciodată nimic”.

Am spus fraza asta de vreo sută de ori în primăvara unului 1924, căznindu-mă, ca şi azi, să scot din căptuşeala. plicului o bucată de hârtie cu pătrăţele. Dublura e o splendoare verde închis cu steluţe de aur; s-ar zice o stofă grea şi apretată. Ea singură cântărea trei sferturi din greutatea plicului.

Anny a scris cu creionul:

Am să trec prin Paris peste câteva zile. *Vino să mă vezi la Hôtel d’Espagne*, *la 20 februarie*. *Te rog* (a adăugat *te rog* pe deasupra rândului şi l-a legat de *să mă vezi* printr-o curioasă spirală), *trebuie să te văd*. *Anny*.

La Meknès, la Tanger, când mă întorceam seara acasă, găseam uneori pe pat câte un bileţel: „Vreau să te văd imediat”. Alergam, Anny îmi deschidea, cu sprâncenele ridicate, cu aerul surprins: nu mai avea ce să-

mi spună; aproape că-i era necaz că am venit. Mă voi duce; poate că Anny va refuza să mă primească. Sau chiar mi se va spune la biroul hotelului: „Nimeni cu numele ăsta n-a tras la noi”. Nu cred că va face aşa ceva. Dar îmi va putea scrie, după opt zile că şi-a schimbat, intenţia şi întâlnireanoastră se amână pentru altă dată.

Oamenii sunt la treburile lor. Se anunţă o lăsata secului foarte banală. Strada Mutilaţilor miroase puternic a lemn umed, ca totdeauna când plouă. Nu-mi plac zilele astea caraghioase: cinematografele oferă matinee, copiii de şcoală sunt în vacanţă; pe străzi e o vagă atmosferă de sărbătoare care-şi solicită mereu atenţia şi dispare de îndată ce îi dai atenţie.

Negreşit că am s-o revăd pe Anny, dar nu pot afirma că, această idee îmi provoacă propriu-zis bucurie. Din clipa în care am primit scrisoarea ei, mă simţ fără niciun rost. Din fericire, e ora prânzului; nu mi-e, foame, dar am să mănânc, aşa, ca să-mi treacă vremea. Intru la

Camille, pe strada Ceasornicarilor.

E un local rezervat; se serveşte varză acră sau iahnie de fasole toată noaptea”. Lumea vine aici la ieşirea de la teatru şergenţii de stradă îndrumă aici pe călătorii care sosesc noaptea şi cărora de e foame. Opt mese de marmură. O banchetă căptuşită cu piele se întinde de-a lungul pereţilor. Două oglinzi devorate de pete ruginii. Geamurile celor două ferestre şi cele ale uşii sunt dintr-o sticlă care şi-a pierdut lustrul. Tejgheaua se află într-un ranfort. Mai exista o încăpere, alături. Dar n-am intrat niciodată acolo; e rezervată perechilor.

— Daţi-mi o omletă cu şuncă.

Chelneriţa, o fată enormă cu obrajii roşii, nu se poate abţine să nu râdă atunci când vorbeşte unui bărbat.

— N-am voie. Nu vreţi să luaţi o omletă cu cartofi? Şunca e închisă, numai patronul taie din ea.

Comand o iahnie de fasole. Patronul se numeşte Camille şi e un om dur.

Chelneriţa pleacă. Rămân singur în camera aceasta veche şi întunecoasă. În portofelul meu se află o scrisoare

de la Anny. O falsă pudoare mă împiedică s-o recitescâncerc să-mi reamintesc frazele, una duÿa alta.

„Dragul meu Antoine”.

Surâd: desigur că nu, Anny n-a scris: „dragul meu Antoine”.

Acum şase ani – tocmai ne despărţisem de comun acord – m-am hotărât să plec la Tokio. I-am scris câteva cuvinte. Nu o mai puteam numi „scumpa mea dragoste”; am început cât se poate de inocent cu „draga mea Anny”.

„Îţi admir dezinvoltura, mi-a răspuns ea; n-am fost niciodată şi nu sunt draga ta Anny. Iar tu, te rog să crezi că nu eşti dragul meu Antoine. Dacă nu ştii cum să-mi spui, nu-mi spune în niciun fel, ar fi mai bine”.

Scot scrisoarea din portofel. Anny n-a scris „dragul meu Antoine”. În josul scrisorii nu e nici formula de politeţe: „Trebuie să te văd. Anny”. Nimic care să mă poată edifica asupra sentimentelor ei. De asta nu mă pot plânge: recunosc aici dragostea ei pentru lucrul perfect. Anny ţinea totdeauna să realizeze „momente perfecte”. Dacă respectiva clipă nu s-ar preta, că ar înceta să mai acorde interes vreunui lucru, viaţa ar dispărea pentru ea, ar lâncezi alene, cu aerul unei fete la vârsta ingrată. Sau, şi mai sigur, mi-ar căuta ceartă:

„Îţi ştergi nasul ca un burghez, în mod solemn, şi tuşeşti în batistă, cu satisfacţie”.

Nu trebuia să-i răspund, trebuia să aştept: deodată, la vreun semnal, pe care-l declanşam fără să-mi dau seama, Anny tresărea, îşi înăsprea trăsăturile ei frumoase şi galeşe şi îşi începèa travaliul de furnică. Avea o magie imperioasă şi fermecătoare; începea să fredoneze printre dinţi, privind în toate părţile, apoi se ridica surâzând, venea să mă scuture de umeri şi, timp de câteva clipe, parca că dă ordine obiectelor ce o înconjurau. Îmi explica cu voce joasă şi precipitată ce. anume dorea de la mine.

„Ascultă-mă, vrei să faci un efort, nu? Ai fost aşa de prost. ultima dată. Îţi dai seama cât de frumoasă ar fi clipa asta? Priveşte cerul, priveşte culoarea soarelui pe covor. Abia mi-am pus rochia mea verde şi nu m-am fardat încă,

sunt complet palidă. Dă-te înapoi, aşază-te în umbră* înţelegi ce trebuie să faci? Ei, să vedem! Cât eşti de prost! Vorbeşte-mi/4

Îmi dădeam seama că succesul acţiunii se afla în mâinile mele; clipa aceea avea un înţeles obscur ce trebuia descifrat şi desăvârşit; anumite gesturi trebuiau făcute, anumite vorbe trebuiau spuse; eram copleşit de gravitatea responsabilităţii mele, îmi holbăm ochii şi nu vedeam nimic, mă zbăteam în mijlocul ceremonialului pe care Anny îl inventa pe moment şi sfâşiam cu braţele mele lungi parcă nişte pânze. de păianjen. În clipele acelea, ea mă ura.

Desigur că am să mă duc s-o văd. O preţuiesc şi o iubesc încă din tot sufletul. Doresc ca un altul să aibă mai multă şansa şi mai multă îndemânare în jocul momentelor perfecte…

„Părul ăsta al tău blestemat strică totul, spunea ea. Ce e de făcut cu un bărbat roşcat?”

Surâdea. Mai întâi am pierdut amintirea ochilor ei, apoi aceea a corpului ei lung. I-am reţinut, cât am putut de mult, surâsul, dar, mai apoi, acum trei ani, l-am pierdut şi pe el. Dintr-odată, în mod brusc, în timp ce luam scrisoarea din mâinile patroanei, amintirea lui mi-a revenit; am crezut că o văd pe Anny, surâzând. Încerc să-l mai revoc o dată; am nevoie să simt toată afecţiunea pe care Anny mi-o inspiră, afecţiunea aceasta e prezentă, e foarte aproape, nu cere decât să ne nască. Dar zâmbetul nu revine câtuşi de puţin: s-a sfârşit. Ptămân gol şi uscat.

„Un bărbat a intrat, zgribulit:

Domnilor, doamnelor, bună ziua.

Se aşază fără a-şi scoate pardesiul înverzit. Îşi freacă una de alta mâinile lungi încurcându-şi degetele între ele.

— Ce să vă servesc?

„Tresări, cu o nelinişte în priviri:

— Ei? Să-mi dai un Byrrh cu apă.

Fata nu face nicio mişcare. În oglindă, chipul ei pare că doarme. De fapt, ochii sunt deschişi, dar numai crăpaţi. Aşa e ea, nu se grăbeşte să servească pe clienţi, totdeauna

face o pauză de o clipă pentru a visa la comenzile lor. Trebuie că se gândeşte la sticla pe care o s-o ia de deasupra tejghelei, la eticheta albă cu litere roşii, la siropul concentrat şi negru pe care-l va turna, e întrucâtva ca şi cum ar bea ea însăşi; – Vy< – x

Vâr scrisoarea lui Anny în portofel, mi-a dat tot ceea ce-mi putea da; nu mă pot întoarce înapoi la femeia care a ţinut-o în mână, care a împăturit-o, a băgat-o în plic. Oare să fie cu putinţă să te gândeşti la cineva în trecut? Atâta vreme cât ne-am iubit, n-am permis nici celei mai infime clipe, nici celui mai uşor chin să se desprindă de noi şi să rămână în urmă. Sunetele, aromele, nuanţele luminii, chiar şi gândurile pe care nu ni le-am spus, totul îl luam cu noi şi totul rămânea pe viu: n-am încetat să ne bucurăm sau să suferim din cauza lor în prezent. Nicio amintire; o iubire implacabilă şi arzătoare, fără umbră, fără dări înapoi, fără refugiu. Trei ani prezenţi simultan. Tocmai de aceea ne-am despărţit: nu mai. aveam suficientă forţă eu să suportăm această povară. Şi apoi, când Anny m-a părăsit, dintr-odată, dintr-o lovitură, cei trei ani s-au năruit în trecut… Nici măcar n-am suferit, mă simţeam vid. După aceea timpul a reînceput să se scurgă, iar vidul a sporit. Ulterior, la Saigon, când m-am hotărât să mă întorc în Franţa, tot ceea ce mai rămânea – figuri străine, pieţe, cheiuri de-a lungul marilor fluvii – totul a pierit. Şi, iată, trecutul, meu nu mai e decât o enormă prăpastie. Prezentul: fata aceasta cu corsajul negru care visează lângă tejghea, omuleţul din faţa mea. Tot ceea ce ştiu din viaţa mea mi se pare că am învăţat în cărţi. Palatele din Bénarès, terasa regelui lepros, templele din lava cu marile lor scări ruinate, s-au repetat o clipă în ochii mei, dar au rămas acolo, pe loc. Tramvaiul care trece prin faţa hotelului Printania nu ia., cu sine, seara, pe geamuri, reflexul firmei de neon, se înflăcărează o clipă şi se îndepărtează cu geamurile negre…

Omul acesta mă priveşte fără încetare: mă plictiseşte. Îşi dă aere în ciuda staturii sale. Fata se hotărăşte în sfârşit să-l servească. Îşi ridică alene braţul ei mare şi negru, ajunge sticla şi o aduce împreună cu un

pahar.

— Poftim, domnule.

— Domnule Achille, spune acesta politicos.

Fata îi toarnă fără să-i răspundă; deodată, bărbatul îşi scoate brusc degetul din nas şi îşi pune ambele mâini cu palmele pe masă. Şi-a lăsat capul pe spate şi ochii îi strălucesc. Posteşte cu voce rece:

— Biata fată.

Fata tresare, tresar şi eu: se produce o expresie. indefinibilă, de surprindere poate, ca şi cum un altul ar fi vorbit. Toţi trei suntem stânjeniţi.

Fata cea voluminoasă. Îşi revine prima: e o fată lipsită de imaginaţie. îl măsoară plină de demnitate pe domnul Achille din cap până în picioare, ştie foarte bine că l-ar putea smulge de pe locul lui şi l-ar putea arunca afară cu o singură mână.

— 4 Şi de ce aş fi o biată fată?

Domnul Achille ezită. O priveşte descumpănit; apoi, începe să râdă. Faţa i se încreţeşte de mii de riduri, face gesturi uşoare cu încheietura mâinii:

— S-a supărat. Am zis aşa, cum se spune; se spune: biata fată. Fără nicio intenţie.

Dar fata îi întoarce spatele şi se duce în spatele tejghelei: e cu adevărat jignită. Domnul Achille continuă să râdă:

— *Ha*! Ha! Mi-a scăpat aşa, nu? S-a supărat? S-a supărat, spune el adresându-mi-se vag mie.

Îmi întorc privirea. Domnul Achille îşi ridică puţin paharul, dar nu se gândeşte să bea; clipeşte din ochi cu un aer surprins şi intimidat; s-ar zice că se străduieşte să-şi amintească ceva. Fata s-a aşezat la casă; ia ceva de lucru. Tăcerea domneşte din nou, dar nu mai e aceeaşi tăcere. Iată că plouă; ploaia loveşte uşor geamurile lipsite de luciu; dacă pe stradă mai sunt copii deghizaţi, are să le înmoaie şi să le mânjească măştile de carton.

Fata aprinde luminile: „e abia ora două, dar cerul a devenit complet negru, nu mai vede îndeajuns pentru a coase. O lumină dulce; oamenii stâu în case, au aprins şi

ei, desigur, luminile. Citesc, privesc cerul pe fereastră. Pentru ei… e altceva. Au îmbătrânit altfel. Îşi duc viaţa în mijlocul moştenirilor, cadourilor şi fiecare din mobilele lor e o amintire. Mici pendule, medalii, portrete, scoici, greutăţi care se pun pe hârtie „paravane, şaluri. xA.u dulapuri pline de sticle, de stofe, de haine vechi, de ziare; pe toate le-au păstrat. Trecutul e un lux de proprietar.

Oare unde să mi-l păstrez pe al meu? Nu poţi să-ţi bagi trecutul în buzunar; trebuie să ai o casă ca să ţi-l poţi instala acolo. Eu nu posed decât propriul meu trup; un om absolut-singur, doar cu trupul său, nu poate opri amintirile; îl străbat de-a curmezişul. N-ar trebui să mă plâng: singurul lucru' pe care l-am dorit a fost să fiu liber.

Omuleţul se agită şi oftează. E ghemuit în palton, dar din când în când îşi îndreaptă corpul şi ia un aer omenesc. Nici el nu are trecut. Dacă am căuta bine, am găsi negreşit la veri care nu-l mai frecventează o fotografie înfăţişându-l la vreo nuntă, cu guler cu vârfuri restrânte, o cămaşă cu plastron şi o mustaţă tare de tânăr. De la mine cred că nu va rămâne nici măcar atât.

Iată că din nou îşi îndreaptă privirea spre mine. De data aceasta are să-mi vorbească, mă simt cu totul inflexibil. Între noi nu există niciun fel de simpatie: suntem asemănători, asta e. Ca şi mine, e un om singur, dar mai cufundat în singurătate decât mine. Poate că-şi aşteaptă propria-i Greaţă, sau ceva de soiul acesta. Aşadar, în clipa de faţă există oameni care mă *recunosc*, care, după ce m-au fixat îndelung, gândesc: „Ăsta e dintre ai noştri". Ei bine? Ce vrea? Ştie prea bine că nu putem face nimic unul pentru celălalt. Familiile se află acasă la ele, în mijlocul amintirilor lor. Şi iată-ne –, aici, două epave fără memorie. Dacă s-ar ridica deodată, dacă mi-ar adresa cuvântul, aş sări în sus.

Uşa se deschide cu zgomot: e doctorul Hogé.

— Bună ziua la toată lumea.

Intră fioros şi bănuitor, bâţâindu-se un pic pe picioarele sale lungi care abia îi pot suporta trupul., îl văd de multe ori duminica, la braseria Vézelize, dar el nu mă

cunoaşte. Are un corp ca al vechilor instructori de gimnastică din Joinville: braţele îi sunt cât coapsele, are o sută zece centimetri circumferinţa pieptului şi nu poate sta pe picioare.

— Jeanne, mica mea Jeanne.

Se duce cu paşi mărunţi până la cuier ca să-şi agaţe de un cui pălăria mare de fetru. Fata şi-a strâns lucrul şi vine fără grabă, dormind, ca să-l extragă pe doctor din impermeabilul său.

— Ce luaţi, domnule doctor?

Doctorul se uită la ea cu gravitate. Iată ce numesc eu un cap frumos de bărbat. Uzat, scofâlcit de viaţa şi de pasiuni. Dar doctorul a înţeles viaţa, şi-a dominat pasiunile.

— Nu ştiu absolut deloc ce vreau, spune el cu o voce gravă.

S-a lăsat să cadă pe bancheta din faţa mea; îşi şterge fruntea. Din clipa în care nu mai stă în picioare, se simte în largul său. Ochii săi intimidează, nişte ochi negri şi imperioşi…

— Să fie… să fie/să fie: ţuică bătrână de cidru, fetiţa mea.

Pata, fără a face vreo mişcare, se uită la faţa această enormă, brăzdată. Stă gânditoare. Omuleţul şi-a înălţat capul slobozind un surâs. Şi, într-adevăr: colosul acesta, ne-a eliberat. Printre noi exista ceva îngrozitor, gata să ne cuprindă. Respir din plin: în clipa de faţă, suntem între bărbaţi.

— Atunci, ţuica mea vine, nu?

Fata tresare şi se duce, Doctorul şi-a întins braţele lungi şi a apucat masa de margini. Domnul Achille e plin de veselie; ar vrea să atragă doctorului atenţia, Dar zadarnic îşi leagănă picioarele şi saltă pe banchetă, e atât de mărunt încât nu izbuteşte să facă zgomot.

Fata aduce ţuica. Cu o mişcare a capului îi arată doctorului pe vecinul său. Doctorul Roge îşi răsuceşte cu greutate partea de sus a trupului: nu-şi poate mişca gâtul.

— Ia te uită, tu eşti, scârbă bătrânăexclamă el,

aşadar n-ai murit?

Se adresează fetei:

— Accepţi aşa ceva la dumneata?

Îl priveşte pe omuleţ cu nişte ochi fioroşi. O privire directă, care pune lucrurile la locul lor. Explică:

— E un ţicnit bătrân, asta e.

s Nici măcar nu se osteneşte să arate că glumeşte. Ştie că bătrânul ţicnit nu se va supăra, că are să surâdă. Aşa se şi întâmplă: celălalt zâmbeşte cu umilinţă. Un bătrân ţicnit: se destinde, se simte protejat împotriva sa însuşi, astăzi nu are să i se întâmple nimic. Ce-i mâi grozav e că şi eu mă simt liniştit. Asta era deci, un bătrân ţicnit, nimic mai mult.

Doctorul începe să râdă, îmi aruncă o privire ademenitoare şi complice – din cauza staturii mele, fără îndoialăşi apoi am o cămaşă curată, vrea să mă ia drept tovarăş la distracţia sa.

Eu nu râd, nu răspund avansurilor sale: atunci, fără a conteni din râs, încearcă asupra mea focul teribil al privirii sale. Ne uităm unul la altul, în tăcere, timp de câteva secunde; mă măsoară din cap până în picioare făcând pe miopul, mă clasează. În categoria ţicniţilor? În cea a derbedeilor?

Şi totuşi el întoarce capul: o mică decepţie în faţa unui ins singur, fără importanţă socială, de care nu merită să vorbeşti, pe care-l uiţi imediat. Îşi răsuceşte o ţigară şi o aprinde, apoi rămâne nemişcat, cu ochii lui ficşi şi duri, în felul bătrânilor.

Are toate felurile de riduri: bare transversale pe frunte, labe de gâscă, cute amare de ambele părţi ale gurii, fără a mai socoti funiile galbene care-i atârnă. sub bărbie. Iată un om cu noroc: oricât de departe l-ai privi, îţi spui că i-a fost dat să sufere şi că e un om care şi-a trăit viaţa. Îşi merită chipul de altă dată, căci nu s-a înşelat nici măcar o clipă asupra felului de a-şi reţine şi utiliza trecutul, l-a împăiat pur şi simplu, a făcut din el o experienţă în folosul femeilor şi al tinerilor.

Domnul Achille e fericit, aşa cum nu trebuie să fi fost

de multă vreme. Cască gura de admiraţie; îşi bea Byrrhul cu înghiţituri mici umflându-şi obrajii. Ei bine, doctorul a ştiut cum să-l ia. Doctorul nu s-ar lăsa fascinat de un bătrân ţicnit, pe punctul de a fi apucat. de o criză; o bruftuială bună, câteva cuvinte violente şi biciuitoare, asta le trebuie. Doctorul are experienţă: medicii, preoţii, magistraţii şi ofiţerii cunosc pe om ca şi cum ei l-ar fi făcut...

Mi-e ruşine pentru domnul Achille. Suntem din aceeaşi tagmă, ar trebui să facem bloc împotriva lor. Dar el m-a abandonat, a trecut de partea lor, crede în mod cinstit în Experienţă. Nu în experienţa sa şi nici în experienţa mea. În cea a doctorului Rogé. Dintr-odată, domnul Achille s-a simţit caraghios, avea impresia că e absolut singur; acum ştie că mai există şi alţii de acelaşi gen cu el, mulţi alţii, doctorul Rogé i-a întâlnit, ar putea să-i spună domnului Achille povestea fiecăruia dintre ei şi să-i spună cum a sfârşit. Domnul Achille e un caz, pur şi simplu, şi care se lasă uşor redus la câteva noţiuni comune.

Cât de mult aş voi să-i spun că oamenii îi înşală, că face jocul oamenilor importanţi. Al profesioniştilor. experienţei? Şi-au târât viaţa în amorţeală şi somnolenţă, s-au căsătorit în grabă, din nerăbdare şi au făcut copii la întâmplare. Au întâlnit pe ceilalţi oameni în cafenele, la nunţi, la înmormântări. Din când în când, prinşi într-o viitoare, s-au zbătut fără. a înţelege ce li se întâmplă. Tot ceea ce s-a petrecut în jurul lor a început şi s-a sfârşit în afara vederii lor; lungi forme obscure, evenimente care veneau de departe i-au atins uşor şi repede şi, când ei au vrut să le privească, totul se şi isprăvise. Apoi, pe la patruzeci de ani, îşi botează micile lor încăpăţânări şi cele câteva proverbe cu numele de experienţă, încep să facă pe distribuitoarele automate: doi bani în deschizătura din stânga şi iată anecdote ambalate în poleială; doi bani în deschizătura din dreapta şi primeşti câteva sfaturi preţioase care ţi se lipesc de dinţi ca nişte caramele moi. Şi eu, dacă e pe aşa, aş putea să provoc unele invitaţii de la nişte oameni care ar putea spune între ei că sunt un

mare călător în faţa Celui Etern. Da: musulmanii urinează stând pe vine; moaşele hinduse folosesc, în chip de ergotină, sticlă pisată în baligă de vacă; în Borneo, când o fată are menstruaţie îşi petrece trei zile şi trei nopţi pe acoperişul casei ei. Am văzut la Veneţia înmormântări în gondolă, la Sevilla sărbătorile săptămânii Mari, am văzut Patimile la Oberammergâu. Fireşte, toate acestea nu reprezintă decât o palidă mostră de ceea ce ştiu eu: aş putea să mă las pe spate pe un scaun şi să încep plin de chef:

— Cunoaşteţi oraşul. Jihlava, scumpă doamnă? È un orăşel interesant în Moravia şi am stat câtva timp acolo în 1924…

Şi, la sfârşitul povestirii mele, preşedintele tribunalului, care a văzut atâtea cazuri, ar lua cuvântul:

— Cât e de adevărat, domnule, cât e de omenesc. Am văzut un caz asemănător pe la începutul carierei mele. Era în 1902. Eram judecător supleant la Limogés…

Numai că; iată, prea am fost bătut la cap cu astfel de lucruri în tinereţe. Cu toate acestea nu eram dintr-o familie de profesionişti. Dar mai există şi amatori. Sunt secretarii, funcţionarii, negustorii, cei care stau şi-i ascultă pe alţii la cafenea: se simt umflaţi, pe la patruzeci de ani, cu o experienţă pe care nu o pot debita în afară. Din fericire, au făcut copii şi-i obligă pe aceştia să le consume experienţa pe loc. Ar vrea să ne facă să credem că trecutul lor nu e pierdut, că amintirile lor s-au condensat, convertite alene în înţelepciune. Comod trecut! Trecut în format de buzunar, cărticică de aur plină de maxime frumoase. „Crede-mă, îţi vorbesc din experienţă, tot ce ştiu o ştiu din viaţă”. Oare Viaţa să se fi însărcinat să gândească pentru ei? Ei explică ceea ce e nou prin ceea ce e vechi – iar ceea ce e vechi au explicat prin evenimente şi mai recente, asemeni acelor istorici care fac din Lenin un Robespierre rus şi din Robespierre un Cromwell francez iar în cele din urmă, n-au înţeles niciodată niipic… în dosul aerelor lor importante, se poate ghici o trândăvie morocănoasă: văd cum defilează aparenţele, cască,

gândesc că nu e nimic nou sub soare. „Un bătrân ţicnit” şi doctorul Rogé se gândea vag la alţi bătrâni ţicniţi, fără să-şi mai poată aminti anume de vreunul, în clipa de faţă, nimic din ceea ce va face domnul Achille nu ne-ar putea surprinde: *din moment* ce e un bătrân ţicnit!

Domnul Achille nu e un bătrân ţicnit: îi e frică. De ce anume îi e frică? Atunci când vrei să înţelegi un lucru, te aşezi în faţa lui, absolut singur, fără niciun ajutor; întreg trecutul lumii nu ţi-ar putea servi la nimic. Atunci, acel lucru dispare şi ceea ce ai înţeles dispare odată cu el.

Ideile generale sunt un lucru mai măgulitor. Şi apoi, profesioniştii şi chiar şi amatorii sfârşesc totdeauna prin a avea dreptate. Înţelepciunea lor ne recomandă să facem cât mai puţin zgomot cu putinţă, să trăim cât mai puţin posibil şi să lăsăm totul să fie uitat. Cele mai reuşite poveşti ale lor sunt acelea cu imprudenţi, cu originali care au fost pedepsiţi. Ei bine, da: în felul acesta decurg lucrurile şi nimeni nu va susţine contrariul. Poate că – domnul Achille nu are conştiinţa prea liniştită. Poate că-şi spune că nu ajungea aici dacă ar fi ascultat sfaturile tatălui său, ale surorii sale mai mari. Doctorul are dreptul să vorbească: el nu şi-a irosit viaţa; a ştiut să se facă util. El se înalţă, calm şi puternic, deasupra acestei mici epave; – e o stâncă.

Doctorul Rogé şi-a băut ţuica. Trupul lui mare se pleoşteşte, iar pleoapele îi cad greoi. Pentru prima oară îi văd chipul fără ochi: s-ac „zice o mască de carton, asemeni celor care se vând astăzi în prăvălii. Obrajii lui au o îngrozitoare culoare trandafirie… Adevărul îmi apare dintr-odată: omul acesta are să moară curând. Desigur că ştie acest lucru; e de ajuns să se fi privit într-o oglindă: pe zi ce trece seamănă din ce în ce mai mult cu viitorul lui cadavru. Iată ce înseamnă experienţa lor, iată de ce mi-am spus atât de des că ea dă impresia, de moarte: e ultima lor apărare. Doctorul ar vrea cu adevărat să creadă în ea, ar vrea să-şi mascheze realitatea insuportabilă: că e singur, fără experienţă, fără trecut, cu o inteligenţă care se încliseză, cu un trup care se descompune. Atunci şi-a construit, şi-a

amenajat, şi-a capitonat foarte bine micul său delir al compensaţiei: îşi zice că progresează. Are goluri de gândire, momente în care totul se învârteşte în gol în capul lui? Aceasta pentru că judecata lui nu mai funcţionează cu rapiditatea din tinereţe. Nu mai înţelege ce citeşte prin cărţi? Aceasta pentru că se află aşa de departe de cărţi, în clipa de faţă. Nu mai poate face dragoste? Dar a făcut. A fi făcut dragoste e mult mai bine decât a continua să mai facă: datorită distanţării poţi să judeci, să compari şi să reflectezi. Şi, ca să poată suporta să vadă în oglinzi chipul acesta îngrozitor de cadavru, el se străduieşte să creadă că pe acest chip se află gravate lecţiile de experienţă.

Doctorul îşi întoarce puţin capul. Pleoapele lui se întredeschid, mă priveşte cu ochii trandafirii ai somnului, îi surâd. Aş vrea ca zâmbetul acesta să revele tot ceea ce el încearcă să-şi ascundă. Asta l-ar trezi, în cazul că şi-ar putea spune: „Iată pe unul care *ştie* că am să crăp!” Dar pleoapele lui cad din nou: adoarme. Plec, îl las pe domnul Achille să-i vegheze somnul.

Ploaia a încetat, aerul e dulce, cerul rostogoleşte domol imagini negre şi frumoase e mai mult decât necesar pentru a realiza cadrul unui moment perfect; pentru a reflecta aceste imagini, Anny ar face să se nască în inimile noastre mici maree sumbre. Întrucât mă priveşte, eu nu ştiu să profit de ocazie: păşesc la întâmplare, gol şi calm, sub cerul ăsta inutil.

Miercuri – *Nu trebuie să-ţi fie frică*.

Joi

Scris patru pagini. Apoi, o lungă clipă de fericire. A nu reflecta prea mult asupra valorii Istoriei. Rişti să t, e dezgusti de ea. Să nu public faptul că domnul de Rollebon reprezintă, la ora actuală, singura justificare a existenţei mele.

De azi în opt zile, am s-o văd pe Anny.

Vineri

Ceaţa era aşa de deasă pe bulevardul Redutei, încât am socotit prudent să o iau de-a lungul zidurilor Cazărmii; la dreapta mea, farurile automobilelor mânau înaintea lor

o lumină umedă şi era cu neputinţă să-ţi dai seama unde se termină trotuarul. – în jurul meu se aflau oameni; le auzeam zgomotul paşilor sau, uneori, mormăitul scăzut al. vorbelor pe care şi le spuneau, dar nu vedeam pe nimeni. Dintr-odată, un chip de femeie s-a format la nivelul umărului meu, dar pâcl a l-a înghiţit numaidecât; altă dată, cineva s-a atins uşor de mine, respirând puternic. Nu ştiam unde mă duc, eram prea obosit: trebuia să înaintez cu prudenţă, să pipăi solul cu vârful piciorului, ba chiar să-mi întind mâinile înainte. Exerciţiul acesta nu-mi făcea, de altminteri, nicio plăcere. Cu toate acestea nici nu mă gândeam să mă întorc acasă, îi dădeam înainte, în cele din urmă, după vreo jumătate de oră, am zărit în dreapta o aburealã albăstrie. Orientându-mă după ea, am ajuns curând aproape de o iluminaţie mare; în mijloc, străbătând cu strălucirea ei ceaţa, am recunoscut cafeneaua Mably.

Cafeneaua Mably are douăsprezece lămpi electrice, dar numai două erau aprinse, una pe deasupra casei, cealaltă la o plafonieră. Unicul chelner m-a împins cu forţa într-un colţ întunecos.

— Nu pe aici, domnule, mătur.

Era în vestă, fără sacou sau guler tare, cu o cămaşă albă cu dungi violet. Căsca, mă privea cu un aer morocănos, trecându-şi degetele prin păr…

— O cafea neagră şi cornuri.

Îşi frecă ochii fără a-mi răspunde şi se depărtă. Umbra îmi năpădise până şi ochii, o umbră murdară şi îngheţată. Desigur că radiatorul nu era aprins.

Nu eram singur. O femeie cu tenul de ceară stătea aşezată în faţa mea şi mâinile i se agitau necontenit, fie pentru a-şi mângâia bluza, fie pentru a reda pălăriei ei negre forma. Era întovărăşită de un ins înalt şi blond care mânca o brioşă fără să scoată o vorbă. Tăcerea mi s-a părut grea. Aş fi vrut să-mi aprind pipa, dar n-aş fi vrut să le atrag atenţia cu trosnetul chibritului.

O sonerie de telefon, Mâinile se opresc: rămân agăţate de bluză. Chelnerul se distra. A sfârşit cu sârg măturatul, înainte de a se duce să ridice receptorul.

— Alo, domnul Georges? Bună ziua, domnule Georges… Da, domnule Georges… Patronul nu e aici… Da, trebuie să fi ieşit… Ah! Pe vremea asta ceţoasă… De obicei vine pe la ora opt… Da, domnule Georges, am să-i transmit. La revedere, domnule Georges.

Ceaţa apăsa geamurile ca o perdea grea de catifea cenuşie. Faţa cuiva se lipi o clipă de ochiul ferestrei, apoi dispăru.

Femeia spuse pe un ton rugător:

— Încheie-mi pantoful.

— Nu e descheiat, spune bărbatul fără să se uite la ea. Femeia se enervă. Mâinile i se mişcară de-a lungul bluzei şi al gâtului ca nişte păianjeni enormi.

— Ba da, ba da, încheie-mi pantoful.

Bărbatul se aplecă plictisit şi-i atinse uşor piciorul pe sub masă:

— S-a făcut.

Femeia zâmbeşte cu satisfacţie. Bărbatul îl cheamă pe chelner.

— Băiete, cât face asta?

— Câte brioşe aţi avut? întrebă chelnerul.

Coborâsem privirea pentru a nu avea aerul că-i urmăresc cu insistenţă. După câteva clipe am auzit câteva scârţâituri şi am văzut cum apare marginea unei fuste şi două ghete murdărite de noroi uscat. Cele ale bărbatului urmără, lucii şi ascuţite. Înaintează spre mine se opresc şi se răsucesc pe jumătate: îşi punea paltonul. În clipa aceea, o mână începu să se lase în jos, de-a lungul fustei, o mână la capătul unui braţ rigid; după o clipă de ezitare, începu să o râcâie.

— Eşti gata? spuse bărbatul.

Mâna îşi răşchiră degetele şi atinse o stea largă de noroi pe gheata dreaptă, apoi se făcu nevăzută.

— Uf! spuse bărbatul.

Îşi luase o valiză lăsată lângă cuier. Au ieşit, i-am văzut cufundându-se în ceaţă.

— Sunt nişte artişti, îmi spuse chelnerul aducându-mi cafeaua, joacă în antract la Ciné-Palace. Femeia îşi leagă o

basma la ochi şi citeşte, prenumele şi vârsta spectatorilor. Azi pleacă, pentru că e vineri şi se schimbă programele.

S-a dus să caute o farfurie cu cornuri pe masa pe care o părăsiseră artiştii.

— Nu te mai deranja.

Nu doream câtuşi de puţin să consum tocmai cornurile acelea.

— Trebuie să sting lumina. Două lămpi pentru un singur client, la ora nouă dimineaţa: patronul o să-mi facă scandal.

Penumbra puse stăpânire pe cafenea. O lumină slabă mâzgălită cu cenuşiu şi cu brun cădea acum de la înălţimea geamurilor.

— Aş vrea să-l văd pe domnul Fasquelle.

N-am văzut-o pe bătrână intrând. O adiere de aer îngheţat mă făcu să mă înfior.

— Domnul Fasquelle n-a coborât încă.

— Sunt trimisă de doamna Florent, reluă ea, s-a întâmplat ceva. Azi n-o să vină.

Doamna Florent e casiera, femeia roşcată.

— Vremea de afară, spune bătrâna, îi face rău la burtă.

Chelnerul luă un aer important:

— Ceaţa e de vină, răspunse el, e ca domnul Fasquelle; mă mir că n-a coborât. A fost chemat la telefon. De obicei coboară la ora opt.

Bătrâna îşi îndreptă maşinal privirea spre tavan:

— E sus?

— Da, e camera lui.

Bătrâna spune cu voce tărăgănată, ca şi cum ar vorbi cu ea însăşi:

— Dacă din întâmplare, ar muri…

— Ah! Da, mutra chelnerului exprimă cea mai vie indignare. Ah! Da! mulţumesc.

Dacă, din întâmplare ar muri… Gândul acesta mi-a trecut fugitiv prin minte. E exact genul de idei care-ţi vin atunci când afară e ceaţă.

Bătrâna plecă. Aş fi putut s-o imit, era frig şi întune –,

ric. Ceaţa se strecura pe sub uşă, avea să se înalţe încetul cu încetul. La biblioteca municipală aş fi putut găsi lumină şi căldură.

Din nou, faţa cuiva s-a lipit de geam; se strâmba.

— Aşteaptă puţin, zice chelnerul mâniat şi ieşi în mare grabă.

Figura se făcu nevăzută, am rămas singur. Îmi repro – şamamar că am ieşit din camera mea. În clipa de faţă, pâcla trebuie să fi umplut-o; mi-ar fi fost teamă să mă întorc acasă.

În spatele casei, în umbră, a trosnit ceva. Venea de la scara privată: oare gerantul avea să coboare în sfârşit? Nu, nu s-a ivit nimeni; treptele trosneau singure. Domnul Fasquelle îşi continua somnul. Sau murise pe deasupra capului meu. Găsit mort la el în pat, într-o dimineaţă cu ceaţă. Titlu cu litere mai mici: în cafenea, clienţii consumau fără să bănuiască nimic…

Dar, se mai afla oare în pat? Nu cumva răvăşise aşternutul, târându-l cu sine şi izbindu-se cu capul de podea?

Îl cunosc foarte bine pe domnul Fasquelle; uneori s-a interesat de sănătatea mea. E un bărbat vesel şi corpolent, cu o barbă îngrijită; dacă a murit, a murit de un atac de inimă. Va căpăta culoarea pătlăgelei vinete, cu limba ieşită din gură. Cu barba în sus; gâtul violet sub cascada părului.

Scara privată se pierde în tenebre. Abia dacă puteam distinge măciulia rampei. Trebuia să străbat tenebrele acestea. Scara ar trosni. Sus aş găsi uşa camerei…

Corpul se află acolo, pe deasupra capului meu. Aş învârti comutatorul: aş atinge pielea lui călduţă, ca să văd. Nu mă mai pot stăpâni, mă ridic. Dacă băiatul mă surprinde pe scară, am să-i spun că am auzit zgomot.

Chelnerul se întoarce brusc, abia trăgându-şi respiraţia.

— Da, domnule! strigă el.

Imbecilul! Vine spre mine.

— Face doi franci.

— Am auzit zgomot sus, îi spun.

— Nu e prea devreme!

— Da, dar cred că s-a întâmplat ceva: parcă horcăia cineva şi apoi am auzit un zgomot surd.

În sala întunecoasă, cu ceaţa aceasta după geamuri, totul părea foarte firesc. N-am să uit niciodată ce ochi a făcut.

— Ar trebui să urci ca să vezi, am adăugat perfid.

— Ah! Nu, spune el, apoi: Mi-ar fi teamă să nu mă certe. Cât e ceasul?

— Zece.

— Am să mă duc la zece jumătate, dacă nu a coborât.

Am făcut un pas spre uşă.

— V-aţi dus? Nu rămâneţi?

? / – Nu.

— Era un horcăit adevărat?

— Nu ştiu, îi spun eu ieşind, poate mi s-a părut, pentru că mă gândeam la asta.

Ceaţa s-a ridicat întrucâtva. M-am grăbit să ajung pe strada Tournebride: aveam nevoie de luminile ei. A fost o decepţie: era desigur lumină, lumina se prelingea pe geamurile magazinelor. Dar nu era o lumină veselă: era o lumină albă, din cauza ceţii, şi asta-ţi cădea pe umeri ca un duş.

Multă lume, mai cu seamă femei: servitoare, menajere, chiar şi patroane, de genul celor care spun: „Îmi fac singură cumpărăturile, e mai sigur”. Adulmecau puţin vitrinele şi, până la urmă, intrau.

M-am oprit în faţa magazinului de mezeluri Julien. Din când în când, vedeam prin oglindă câte o mână arătând picioarele împănate, şi picioarele de porc. Atunci o fată voinică şi blondă se apleca, cu pieptul înainte, şi apuca bucata de carne moartă cu degetele. În cameră sa, la cinci minute, depărtare de aici, domnul Fasquelle murise.

Caut în jurul meu un sprijin ferm, o apărare împotriva gândurilor mele. Nu există aşa ceva; încetul cu încetul, ceaţa se risipise, dar pe stradă continua să se târască ceva neliniştitor. Poate nu o adevărată ameninţare, era ceva şters, transparent. Dar era exact ceva care până

la urmă provoca teamă. Mi-am sprijinit fruntea de vitrină. Pe maioneza unui ou à la russe, am observat o picătură de un roşu întunecat: era sânge. Roşul acesta pe galben m-a dezgustat.

Dintr-odată am avut o vedenie: cineva se prăbuşise cu faţa înainte şi sângele îi curgea în farfurii. Oul se rostogolise în sânge; rondela de tomate, care se afla pe deasupra se desprinsese, căzuse în farfurie, roşu pe roşu. Maioneza se scursese. puţin: o baltă de cremă galbenă care împărţea rigola de sânge în două braţe.

„E prea stupid, trebuie să-mi revin. Am să mă duc să lucrez la bibliotecă”.

Să lucrez? Ştiam bine că n-am să pot scrie un rând. Încă o zi pierdută. Străbătând grădina publică am văzut, pe banca unde stau de obicei, o pelerină mare, nemişcată. Iată cineva căruia nu-i e frig.

Când am intrat în sala de lectură, Autodidactul tocmai dădea să iasă. Ş-a repezit la mine:

— Trebuie să vă mulţumesc, domnule. Fotografiile dumneavoastră m-au făcut să petrec ore de neuitat.

Văzându-l, am avut o clipă de speranţă: în doi poate că ar fi mai uşor să petreci o zi. Dar cu Autodidactul nu eşti niciodată în doi decât în aparenţă.

Mi-a arătat un volum inquarto. Era o *Istorie a religiilor*.

— Domnule, nimeni nu era mai calificat decât Nouçapié pentru a încerca această vastă sinteză. Nu-i adevărat?

Avea un aer obosit şi mâinile îi tremurau:

— Arătaţi rău, i-am spus.

— Ah! Domnule, cred şi eu! Mi s-a întâmplat ceva îngrozitor.

Paznicul se apropia de noi: e un corsican mic de statură, mânios, cu nişte mustăţi de tambur-major. Ore întregi se plimbă printre mese, bătând din călcâie. Iarna scuipă în batiste pe care şi le pune apoi la uscat pe sobă.

Autodidactul s-a apropiat de mine până la punctul de a-mi sufla în obraz:

— Nu vă pot vorbi în faţa acestui om, îmi spune el cu un aer confidenţial. Nu vreţi cumva, domnule?…

— Ce anume?

Roşeşte şi şoldurile lui se leagănă cu graţie:

— Domnule, ah! Domnule, iată că am să îndrăznesc să vă spun. Mi-aţi face onoarea să luaţi masa cu mine miercuri la prânz?

— Foarte bucuros.

Doream să iau masa cu el tot atât cât să mă spânzur.

— Ce bucurie îmi faceţi, spune Autodidactul. Adăugă în grabă: Am să vin la dumneavoastră să vă iau, dacă aveţi amabilitatea, şi dispăru, fără îndoială de teama că am să-mi schimb intenţia dacă mi-ar lăsa timp.

Era ora unsprezece şi jumătate. Am lucrat până la ora două fără un sfert. Am lucrat rău: aveam sub ochi o carte, dar gândul meu revenea fără încetare la cafeneaua Mably. Oare domnul Fasquelle o fi coborât în clipa de faţă? în fond, nu prea eram convins de moartea lui şi ceea ce mă agasa era tocmai o idee flotantă de care nu mă puteam nici convinge dar nici elibera. Pantofii corşicanului scârţâiau pe parchet. De mai multe ori a venit să se posteze în faţa mea cu aerul că ar fi vrut să-mi vorbească. Dar se răzgândea şi pleca mai departe.

Pe la ora unu, ultimii cititori ş-au dus. Nu mi-era foame; mai cu seamă nu voiam să plec. Am continuat să lucrez o clipă apoi am tresărit: mă simţeam îngropat în tăcere.

Am ridicat capul: eram singur. Corsicanul trebuie să fi coborât la soţia sa care e portăreasa bibliotecii; doream să-i aud zgomotul paşilor. Am auzit anume pe cel făcut de căderea unei bucăţi de cărbune în sobă. Ceaţa invadase încăperea; nu adevărata ceaţă, care se risipise de mult, dar cealaltă, cea de care continuau să fie pline străzile, care ieşea din ziduri, din pavaje. Un fel de inconsistenţă a lucrurilor. Cărţile continuau să se afle acolo, fireşte, dispuse în ordine alfabetică pe secţii, cu cotoarele lor negre sau brune şi cu etichetele respective UP a. 7996 (Uzaj public – Literatură franceză) sau UP sa (Uzaj public –

Ştiinţe naturale). Dar… cum să spun? De obicei voluminoase şi îndesate, ele zăgăzuiesc viitorul împreună cu soba, cu lămpile verzi, cu ferestrele mari, cu scările. Atâta timp cât te afli între aceşti pereţi, ceea ce se va întâmpla se va întâmpla la dreapta sau la stânga sobei, însuşi Sfântul Denis dacă ar intra ţinând cheia sa în mână, ar trebui să intre pe la dreapta, să treacă între secţia consacrată literaturii franceze şi masa rezervată cititoarelor. Şi dacă nu atinge pământul, dacă pluteşte la douăzeci de centimetri deasupra solului, gâtul lui însângerat va fi exact la înălţimea celei de a treia poliţe de cărţi, în felul acesta, obiectele servesc cel puţin la fixarea limitelor verosimilului.

Ei bine, azi, ele nu mai fixau absolut nimic părea că însăşi existenţa lor e pusă sub semnul întrebării, că le era extrem de greu să treacă de la o clipă la alta. Strângeam cu putere în mână volumul pe care-l citeam, dar senzaţiile cele mai violente erau atenuate. Nimic nu avea aerul autentic; mă simţeam înconjurat de un decor de carton care putea fi dezrădăcinat în mod brusc. Lumea aştepta ţinându-şi răsuflarea, făcându-se mică – aştepta criza, Greaţa, ca deunăzi domnul Achille.

M-am ridicat. Nu mai puteam-sta locului în mijlocul acestor lucruri slăbite. Aveam să mă duc să arunc o privire pe fereastră la craniul lui Impétraz. Murmuram: *Totul* se poate produce *totul* se poate întâmpla. Evident, nu genul de oribil pe care l-au născocit oamenii. Impétraz n-avea să înceapă să joace pe soclul său: altceva avea să se întâmple,
r

*

Priveam cu groază la fiinţele acestea lipsite de stabilitate, care, peste o oră, peste un minut poate se vor prăbuşi; ei bine, da, eram acolo, trăiam în mijlocul acestor cărţi pline de cunoştinţe, dintre care unele descriau formele imuabile ale speciilor animale, iar altele explicau că în univers cantitatea de energie se conservă în întregime; mă aflam acolo, în picioare, în faţa unei ferestre ale cărei geamuri aveau un anume indice de refracţie. Dar

ce slabe bariere! Lumea se adună de pe o zi pe alta, bănuiesc, din comoditate. Astăzi, lumea avea aerul că ar dori o schimbare. Şi atunci *totul*, *totul* putea surveni.

Nu am timp de pierdut: la originea acestei tulburări e povestea de la cafeneaua Mably, Trebuie să mă întorc acolo, să-l văd pe domnul Fasquelle în viaţă, la nevoie să-i ating barba şi mâinile. Poate că atunci voi fi eliberat.

Mi-am luat în grabă pardesiul şi l-am aruncat pe umeri fără să-l îmbrac şi am fugit. Străbătând grădina publică, l-am regăsit în acelaşi loc pe omul cu pelerina; avea o faţă enormă şi albă ca varul între două urechi înroşite de frig.

Cafeneaua Mably strălucea de departe; de data aceasta, cele douăsprezece becuri trebuie să fi fost aprinse. Am grăbit pasul, hotărât să termin cu treaba asta. Am aruncat mai întâi o privire prin marele cadru de sticlă; sala era pustie. Casiera nu se afla acolo, nici chelnerul nici domnul Fasquelle.

A trebuit să fac un mare efort ca să intru; nu m-am aşezat la vreo masă. Am strigat: „Chelner”. Nu mi-a răspuns nimeni. O ceaşcă goală pe o masă. O bucăţică de zahăr pe o farfurie.

— Nu e nimeni aici?

Un palton atârna într-un cuier. Pe o măsuţă, câteva reviste erau rânduite în cartoane negre. Am pândit cel mai mic zgomot, ţinându-mi răsuflarea. Scara privată pârâi uşor. Afară, sirena unui vapor. Am ieşit cu spatele, fără să las din ochi scara.

Ştiu: la ora două după-amiază clienţii sunt rari. Domnul Fasquelle era gripat; trebuie să-l fi trimis pe chelner cu diferite comisioane – poate pentru a căuta un medic. Da, dar iată că aveam *nevoie* să-l văd pe domnul

Fasquelle. La intrarea în strada Tournebride, m-am întors, am privit cu dezgust cafeneaua strălucitoare şi pustie. La primul etaj, perdelele erau lăsate.

O adevărată panică puse stăpânire pe mine. Nu mai ştiam unde mă duc. Am mers de-a lungul Docurilor, m-am întors pe străzile pustii ale cartierului Beauvoisis; casele

mă privesc. fugind, cu ochii lor posomorâţi. Îmi repetam cu spaimă: unde să mă duc? unde să mă duc? *Totul* se poate întâmpla. Din când în când, zvâcnindu-mi. inima, mă întorceant brusc pe jumătate: ce se petrece în spatele meu? Poate că ceva începe în urma mea şi atunci când. m-aş întoarce brusc, totul va fi prea târziu. Atâta timp cât pot să fixez obiectele, nu se va produce, nimic; priveam mai multe obiecte decât mi-era cu putinţă, priveam pavajul, casele, becurile de gaz; ochii mei alergau de la una la alta pentru a le surprinde şi a le opri în mijlocul metamorfozei lor. Nu aveau aerul prea firesc, dar îmi spuneam cu hotărâre: e un bec de gaz, e o cişmea/ şi încercam, graţie privirii mele, să le reduc la aspectul lor de fiecare zi. De mai multe ori am întâlnit în calea mea baruri: *Cafeneaua Bretonilor*, *Barul Marinei*. Mă opream, ezitam în faţa perdelelor lor de tul trandafiriu: poate că localurile astea de noapte, bine închise, au scăpat, poate că închid încă în ele o parcelă din lumea de ieri, izolată, uitată. Dar ar fi trebuit să împing uşa, să intru. Nu am îndrăznit; am pornit din nou. Îndeosebi uşile caselor îmi provocau spaimă. Mă temeam să nu se deschidă singure. Am sfârşit prin a merge prin mijlocul drumului.

Am dat brusc de cheiul Bazinelor din Nord. Bărci de pescuit, mici iahturi. Călcam pe câte un inel prins în piatră. Aici, departe de case, departe de uşi, aveam să cunosc o clipă de răgaz. Pe apa calmă, împestriţată de mici pete negre, plutea un dop.

„Şi *sub* apă? Nu te-ai gândit ce anume poate fi *sub* apă?”

Un animal? O carapace enormă pe jumătate înfundată în noroi? Douăsprezece perechi de labe brăzdează în mers fundul mării. Animalul se ridică puţin, din când în când. În fundul apei. M-am apropiat, pândind un vârtej, o ondulaţie slabă. Dopul rămânea nemişcat printre petele negre.

În clipa aceea, am auzit nişte voci. Era timpul. M-am întors şi mi-am reluat mersul.

Am ajuns din urmă pe cei doi oameni care vorbeau.

pe strada Castâglione. La zgomotul paşilor mei, au tresărit cu violenţă şi s-au întors amândoi. Le-am văzut ochii neliniştiţi care s-au îndreptat spre mine, apoi în urma mea pentru a vedea dacă nu veneau de la altceva. Erau aşadar că şi mine, le era deci frică? Când i-am depăşit, ne-am privit; încă puţin şi ne spuneam ceva. Dar privirile au exprimat brusc. neîncrederea, într-o zi ca asta, nimeni nu vorbeşte indiferent cui.

Am ajuns cu răsuflarea tăiată, pe strada Boulibet. Ei bine, zarurile au fost aruncate: aveam să mă întorc la bibliotecă, să iau un roman, să încerc să-l citesc. Uitându-mă la grilajul grădinii publice, am zărit pe omul cu pelerina. Se afla tot acolo, în grădina pustie; nasul îi devenise la fel de roşu ca şi urechile.

Am vrut să împing poarta, dar expresia feţei Salem-a oprit pe loc: îşi încreţea ochii şi rânjea pe jumătate, cu un aer stupid şi dulceag. Dar, în acelaşi timp, fixa drept în faţa lui ceva ce cu un puteam vedea, cu o privire atât de dură şi de intensă încât m-am întors brusc.

În faţa lui, cu un picior în aer, cu gura întredeschisă, o fetiţă de vreo zece ani îl privea fascinată trăgând cu un gest nervos de basma şi întinzându-şi înainte faţa ascuţită.

Omul îşi zâmbea sie însuşi, asemeni cuiva care are să facă o glumă bună. Deodată, se ridică în picioare, cu mâinile în buzunarele pelerinei care îi cădea până la călcâie. Făcu doi paşi şi ochii i se dădură peste cap. Am crezut că are să cadă. Dar a continuat să surâdă, cu un aer somnolent.

Am înţeles dintr-odată: pelerina! Aş fi vrut să împiedic asta. Mu-ar fi fost de ajuns să tuşesc sau să împing poarta. Dar eram şi eu fascinat, la rândul meu, de chipul fetiţei. Avea trăsăturile încordate de spaimă, inima îi bătea îngrozitor, iar eu citeam pe botul ei de şoarece ceva puternic şi rău. Nu era vorba de curiozitate ci mai degrabă de un soi de aşteptare sigură pe sine. M-am simţit neputincios; mă aflam afară, la gardul grădinii, pe marginea micii lor drame, dar ei, erau legaţi unul de celălalt graţie forţei obscure a dorinţelor lor, formau un

cuplu. Mi-am ţinut răsuflarea, voiam să văd ce are să se ivească pe chipul acesta veştejit, atunci când omul, în spatele meu, avea să îndepărteze aripile pelerinei.

Dar dintr-odată, eliberată, fetiţa îşi scuturǎ capul şi începu să fugă. Tipul cu pelerină mă văzuse, asta îl făcu să se oprească. O secundă a rămas nemişcat în mijlocul aleii, apoi s-a dus, cu umerii încovoiaţi. Pelerina îi lovea pulpele picioarelor.

Am împins poarta şi l-am ajuns dintr-un salt.

— Hei! am strigat.

A început să tremure.

— Asupra oraşului planează o mare ameninţare, i-am spus politicos, trecând pe lângă el.

Am intrat în sala de lectură şi am luat, pe o masă, *Mănăstirea din Parma*. Încercam să mă las absorbit de lectură, să găsesc un refugiu în limpedea Italie a lui Stendhal. Şi izbuteam în mod discontinuu, prin scurte halucinaţii, apoi recădeam în ziua aceasta ameninţătoare, în faţa unui bătrânel care-şi dregea glasul, în faţa unui tânăr care visa răsturnat pe scaun.

Orele se scurgeau, ferestrele deveniseră negre. Eram patru, fără a-l mai pune. la socoteală pe corsican care ştampila la biroul lui ultimele achiziţii ale bibliotecii, bătrânelul acela, tânărul blond, o femeie tânără care-şi pregăteşte licenţa şi cu mine. Din când în când, unul dintre noi îşi înălţa capul, arunca o privire rapidă şi bănuitoare asupra celorlalţi trei, ca şi cum i-ar fi fost teamă de dânşii. La un moment dat, bătrânelul a început să râdă: am văzut-o pe tânăra femeie înfiorându-se din cap până în picioare. Dar descifrasem pe dos titlul romanului pe care-l citea bătrânul, era un roman vesel.

Ora şapte fără zece. Mi-a trecut brusc prin minte că biblioteca se închide la ora şapte. Din nou am să fiu azvârlit afară, în oraş. Unde am să mă duc? Ce am să fac?

Bătrânul îşi terminase romanul. Dar nu pleca. Izbea cu degetul în masă, dând lovituri seci şi regulate.

— Domnilor, zice corsicanul, închidem curând.

Tânărul tresări şi-mi aruncă o privire scurtă. Tânără

se întoarse, spre corşican, apoi îşi reluă cartea, părând a se cufunda în lectură.

— Închidem, spune corsicanul, cinci minute mai târziu.

— Bătrânul clătină din cap cu un aer nehotărât. Tânără împinse cartea din faţa ei, fără a se ridica.

Corsicanul nu mai insistă. Făcu câţiva paşi nehotărâţi, apoi întoarse comutatorul. Pe mesele de lectură lămpile se stinseră. Numai becul din centru rămase aprins.

— Trebuie să plecăm? întrebă încet bătrânul.

Tânărul se ridică, domol, cu regrete. Lui îi trebuia cel mai mult timp ca să-şi pună paltonul. Când am ieşit, femeia continua să stea la masă cu o mână pusă pe carte.

Jos, poarta de la intrare se căsca asupra nopţii. Tânărul, care păşea înainte, se întoarse, coborî încet scara, străbătu vestibulul; în prag întârzie o clipă, apoi se aruncă în noapte şi se făcu nevăzut.

Ajuns în josul scării, am ridicat capul. După o clipă, bătrânelul a părăsit sala de lectură încheindu-şi pardesiul. Când a coborât primele trei trepte, mi-am luat elan şi m-am aruncat înainte închizând ochii.

Am simţit pe faţă o uşoară mângâiere proaspătă. În depărtare, cineva fluiera. Mi-am ridicat pleoapele: ploua. O ploaie dulce şi calmă. Piaţa eră luminată paşnic de cele patru felinare. O piaţă de oraş de provincie sub ploaie. Tânărul se depărta cu paşi mari îi fluiera pe ceilalţi doi, care nu ştiau încă, mi-a venit să le strig că puteau ieşi fără teamă, că ameninţarea trecuse.

Bătrânelul apăru în prag. Şi-a scărpinat obrazul cu un aer încurcat, apoi surâse larg şi-şi deschise umbrela.

Sâmbătă dimineaţa

Un soare fermecător, cu o ceaţă – uşoară care promite timp frumos în cursul zilei. Mi-am luat micul dejun la cafeneaua Mably.

Doamna Florent, casieriţa, mi-a surâs cu graţie. Am strigat de la masa mea:

— Domnul Fasquelle e bolnav?

— Da, domnule, are o gripă straşnică, trebuie să stea la pat câteva zile. Fata lui a sosit azi dimineaţă de „la Dunkerque. Se instalează aici, ca să-l îngrijească.

Pentru prima dată de când am primit scrisoarea ei, sunt cu adevărat fericit că o revăd pe Anny. Ce a făcut oare în ultimii şase ani? O să fim stânjeniţi când ne vom vedea? Anny nu ştie ce. e aceea să fii stânjenit. Mă va primi ca şi cum aş fi părăsit-o ieri. Numai să nu fac pe prostul, să nu o indispun, de la început. Să-mi amintesc să nu-i întind mâna, la sosire: Anny detestă gestul ăsta.

Câte zile vom rămâne împreună? Poate am s-o aduc la Bouville. Ar fi de ajuns ca să petreacă aici câteva ore; să doarmă o noapte la hotel Printania., După care, totul va înceta să mai fie ca acum; nu-mi va mai fi teamă.

După-amiaza

Anul trecut, când am vizitat pentru prima oară muzeul din Bouville, m-a frapat portretul lui Olivier Blévigne. Erorile de proporţii? De perspectivă? N-aş fi putut spune, dar ceva mă jena: deputatul acesta nu stătea parcă drept pe pânza lui.

Ulterior, am revenit de mai multe ori ca să-l văd. Dar jena persista. Nu voiam să admit că Bordurin, laureat al premiului Romei şi medaliat de şase ori, a putut face vreo eroare de desen.

Or, în după-amiaza asta, frunzărind o veche colecţie din *Satirique Bouvillois*, foaie de şantaj al cărei proprietar a fost acuzat în timpul războiului de înaltă trădare, am ajuns să întrevăd adevărul. Imediat, am părăsit biblioteca şi m-am dus să fac un tur prin muzeu.

Am străbătut în grabă penumbra vestibulului. Pe dalele albe şi negre, paşii mei nu făceau niciun zgomot, în jurul meu, un întreg popor de lut ars îşi răsucea braţele. În tăcere, am întrevăzut prin două mari deschideri nişte vaze crestate, farfurii, un satâr albastru şi galben pe un soclu. Era sala Bernard-Palissy, consacrată ceramicii şi artelor minore. Dar ceramica nu m-a făcut să râd. Un domn şi o doamnă în doliu contemplau plini de respect obiectele acestea arse.

Pe deasupra intrării, în salonul cel mare – sau salonul Bordurin-Renaudas – stătea atârnată, fără îndoială de curând, o pânză mare pe care nu o ştiam. Era semnată Richard Séverand şi se numea *Mojartea celibatarului*. Era o donaţie a statului.

Gol până la brâu, cu torsul puţin verzui, aşa cum se cuvine morţilor, celibatarul zăcea pe un pat desfăcut. Cearşafurile şi cuverturile în dezordine atestau o agonie lungă. Am surâs gândindu-mă la domnul Fasquelle. Nu era singur: fiica sa îl îngrijea. Pe pânză, femeia de serviciu, o slujnică-amantă, cu trăsături marcate de viciu, trăsese deja un sertar al comodei şi număra banii. O uşă deschisă lăsa să se vadă în penumbră, un bărbat cu o şapcă în cap, aşteptând cu un trabuc lipit de buza inferioară. Lângă perete, o pisică lipăia lapte cu indiferenţă.

Omul acesta trăise doar pentru sine însuşi. Îşi primise o pedeapsă aspră şi meritată: la căpătâiul lui de mort nimeni nu venise să-i închidă ochii. Tabloul acesta îmi dădea un ultim avertisment: mai era timp, puteam să o iau din nou pe drumul parcurs. Dacă n-aş fi ţinut seama de aceasta, trebuia să ştiu bine că în marele salon în care aveam să intru, mai mult de o sută cincizeci de portrete se aflau atârnate pe pereţi; cu excepţia câtorva tineri răpiţi prea devreme din mijlocul familiilor lor şi cu excepţia maicii stareţe a unui orfelinat, niciunul dintre cei reprezentaţi pe pânze nu murise celibatar, niciunul nu murise fără copii sau fără să lase testament, nici fără să primească sfânta împărtăşanie. Fiind în regulă, şi în ziua respectivă ca şi în oricare alta, cu Dumnezeu şi cu lumea, oamenii aceştia alunecaseră lin în moarte, pentru a se duce să-şi reclame partea, de viaţă veşnică la care aveau dreptul. Căci avuseseră drept la toate: la viaţă, la muncă, la bucurie, la conducere, la respect şi, în cele din urmă, la nemurire.

M-am recules o clipă şi am intrat. Un paznic dormea lângă o fereastră. O lumină blondă, care cădea din ferestre făcea pete pe tablouri. Nimica viu în sala aceasta mare şi dreptunghiulară, cu excepţia unei pisici care s-a speriat de

venirea mea şi a fugit. Dar am simţit asupră-mi privirile a o sută cincizeci de ochi.

Toţi cei care au făcut parte din elita oraşului Bouville între 1875 şi 1910 se aflau acolo, bărbaţi şi femei, pictaţi în mod scrupulos de Henaudas şi de Bordurin.

Bărbaţii au construit biserica Sainte-Cécile-de-la-Mer. – în 1882 au întemeiat Federaţia Armatorilor şi Comercianţilor din Bouville „pentru a-i grupa într-un mănunchi viguros pe toţi oamenii de bunăvoinţă, pentru a coopera la opera de redresare naţională şi a ţine în şah partidele dezordine!…”. Au făcut din Bouville portul comercial francez cel mai bine utilat pentru descărcarea cărbunilor şi lemnului. Lungirea şi lărgirea cheiurilor a fost opera lor. Au extins cât a fost necesar gara maritimă şi, prin dragări perseverente, au făcut să sporească de la 10 m la 70 adâncimea apei de ancorare în timpul refluxului. Graţie lor, în douăzeci de ani, tonajul vaselor de pescuit care în 1869 era de 5.000 de tone a sporit la 18.000 de tone. Neezitând în faţa nici unui sacrificiu pentru a uşura ascensiunea celor mai buni reprezentanţi ai clasei muncitoare, au creat, din iniţiativă proprie, diferite centre de învăţământ tehnic şi profesional care sub înalta lor protecţie au prosperat. Au înfrânt* faimoasa grevă a docherilor din

1898 şi şi-au dat patriei fiii în 1914.

Femeile, demne tovarăşe a acestor luptători, au întemeiat cea mai mare parte a instituţiilor de patronaj, acreşelor, a aşezămintelor care dau de lucru femeilor sărace. Dar, mai presus de orice, femeile acestea au fost soţii şi mame. Ău crescut copii frumoşi, i-au învăţat datoriile şi drepturile lor, religia, respectul tradiţiilor care au – făcut Franţa.

Nuanţa generală a portretelor bătea în brun închis. Culorile vii fuseseră excluse datorită unui exces de decenţă. Şi totuşi în portretele executate de Henaudas, care picta de preferinţă bătrâni, zăpada părului şi a favoriţilor contrasta pe fondurile negre; artistul excela în redarea mâinilor. În portretele executate de Bordurin, care

avea mai puţină îndemânare, mâinile erau întrucâtva sacrificate, dar gulerele tari străluceau ca marmora albă.

Era foarte cald şi paznicul sforăia uşor. Mi-am aruncat o privire circulară asupra pereţilor: am văzut mâini şi ochi, pe ici pe colo o pată de lumină devora o figură? îndreptându-mă spre portretul lui Olivier Blévigne, ceva m-a oprit: de pe simeză, negustorul Pacôme îmi trimitea o privire limpede.

Stătea în picioare, cu capul uşor înclinat pe spate, ţinea într-o mână, lipită de pantalonul gris-perle, un jol Den şi mănuşi. Nu am izbutit să-mi reţin un sentiment de oarecare admiraţie; mi-era imposibil să văd în el ceva mediocru, ceva care să justifice critica: picioare mici, mâini fine, umeri largi de luptător, eleganţă discretă, cu o nuanţă de fantezie. Oferea în mod politicos vizitatorilor claritatea fără riduri a obrazului său, ba chiar pe buze îi flutura umbra unui surâs. Dar ochii cenuşii nu surâdeau. Putea să aibă cincizeci de ani: era tânăr şi proaspăt ca la treizeci. Era frumos.

Am renunţat să-i mai” descopăr vreun cusur. Dar el nu m-a părăsit. I-am citit în privire o judecată calmă şi implacabilă.

Am înţeles atunci tot ceea ce ne despărţea; ce puteam gândi cu despre el nu-l atingea, câtuşi de puţin; asta era exact psihologie, aşa cum se face în romane. Dar judecata lui mă străpungea ca o spadă şi punea sub semnul întrebării până şi dreptul meu la existenţă. Şi era adevărat, îmi dădusem seama de asta dintotdeauna; nu aveam dreptul să exist. Apărusem din întâmplare, existam ca o piatră, ca o plantă, ca un microb. Viaţa mea se dezvolta la întâmplare şi în toate sensurile. Uneori îmi trimitea semnale vagi; alteori nu simţeam decât un zumzet fără urmări.

Dar în privinţa bărbatului acestuia frumos şi fără defecte, astăzi mort, pentru Jean Pacôme, fitţi lui Pacôme de la Apărarea naţională, lucrurile stăteau cu totul altfel; bătăile inimii şi zgomotele surde ale organelor lui ajungeau sub forma unor mici drepturi instantanee şi pure. Timp de

şaizeci de ani, fără nicio slăbiciune, făcuse uz de dreptul de a trăi. Ochii lui magnifici şi cenuşii! Niciodată nu au fost străbătuţi de cea mai mică îndoială. Niciodată Pacôme nu se „înşelase.

Totdeauna îşi făcuse datoria, întreaga datorie, datoria ele fiu, de soţ/ de tată „de şef. Îşi reclamase drepturile fără şovăială; copil fiind, dreptul de a fi bine crescut, într-o familie unită, dreptul de moştenitor al unui nume fără pată, al unei afaceri prospere; soţ fiind, dreptul de a fi îngrijit, înconjurat de afecţiune tandră; tată fiind, cel de a fi venerat; şef fiind, dreptul de a fi ascultat fără crâcnire. Căci totdeauna un drept nu e decât un alt aspect al unei datorii. Reuşita sa excepţională (faipilia Pacôme este astăzi, cea mai bogată din Bouville) nu trebuie să-l fi surprins. Niciodată nu-şi va fi spus că era fericit şi când se întâmplă să aibă vreo plăcere, i se abandona cu moderaţie spunând: „Mă relaxez”. În felul acesta, plăcerea, ajungând şi ea la rang de drept, îşi pierdea futilitatea-i agresivă. În partea stângă, puţin pe deasupra părului de un gri albăstriu, am observat nişte cărţi pe o etajeră. Legăturile erau frumoase; erau desigur nişte clasici. Fără îndoială, Pacôme recitea în fiecare seară, înainte de a adormi, câteva pagini din „bătrânul său Montaigne” sau o odă de Horaţiu într-o ediţie latină. Uneori mai trebuia să citească şi câte o lucrare contemporană, pentru a se informa. În felul acesta i-a cunoscut pe Barrés şi pe Bourget. După o clipă, punea cartea jos. Zâmbea. Privirea lui, pierzându-şi vigilenţa admirabilă, devenea aproape visătoare. Spunea: „E mult mai simplu şi mai greu să-ţi faci datoria!”

Niciodată nu şi-a mai făcut un alt examen de conştiinţă, era un şef.

Mai erau şi alţi şefi care atârnau pe pereţi: ba chiar atârnau numai şefi. Era un şef bătrânul acela voinic şi palid verzui, şezând într-un fotoliu. Jiletca lui albă se potrivea în modul cel mai fericit cu părul argintiu. (în portretele acestea, pictate mai ales cu scopul edificării morale, şi în care exactitatea era cât se poate de scrupuloasă, preocuparea pentru artă nu era exclusă.) îşi

ţinea mâna lungă şi fină pe capul unui băieţaş. O carte deschisă i se odihnea pe genunchii acoperiţi cu un pled. Dar privirea lui rătăcea în depărtări. Vedea toate acele lucruri pe care tinerii nu le văd. Numele lui era scris pe rombul de lemn aurit, sub portret: se numea Pacôme sau Parrottin sau Chaigneau. Nu mi-a venit ideea de a mă duce să văd; pentru rudele lui, pentru copilul acesta, pentru sine însuşi, era pur şi simplu Bunicul; în clipa în care i-ar fi trecut prin gând să divulge nepotului său cât de mari sunt datoriile lui viitoare, i-ar fi vorbit despre sine însuşi la persoana a treia.

— Ai să promiţi bunicului tău că o să fii cuminte, scumpul meu, că o să înveţi bine la anul. Poate că la anul, bunicul tău n-o să mai fie aici.

În amurgul vieţii, risipea asupra tuturor bunătatea lui indulgentă. Eu însumi, dacă m-ar fi văzut – dar pentru privirile lui eram transparent aş fi aflat milă în ochii săi, s-ar fi gândit că am avut şi eu, pe vremuri, bunici. El nu cerea nimic, la vârsta asta nimeni nu mai doreşte nimic. Doar ca atunci când intră undeva, lumea să coboare puţin tonul, dorea numai ca atunci când trece, surâsurile să capete o nuanţă de tandreţe şi de respect, dorea numai ca noră sa să spună din când în când: „Tata e extraordinare mai tânăr decât noi toţi”; dorea să fie singurul care calmează crizele nepoţelului său punându-i mâna pe creştet şi putând apoi să spună: „Numai tata mare ştie să mângâie supărările astea grozave”; dorea ca numai fiul său să vină de mai multe ori pe an să-i ceară sfaturi în probleme delicate; dorea doar să se simtă senin, potolit, nespus de înţelept. Mâna bătrânului domn abia atingea buclele nepoţelului său: era aproape o binecuvântare. La ce se putea gândi, oare? La trecutul său onorabil, care-i dădea dreptul să vorbească despre orice şi să aibă în orice chestiune ultimul cuvânt. Deunăzi nici eu nu am fost prea departe: experienţa era cu adevărat ceva mai mult decât o armă de apărare împotriva morţii; era un drept: dreptul bătrânilor.

Generalul Aubry, atârnat la simeză, cu sabia sa mare,

era un şef. Era de asemenea un şef preşedintele Hébert, un fiu literat, prieten al lui Impétraz. Chipul lui era. lung şi simetric, cu o bărbie interminabilă, punctată exact sub buză de un cioc, maxilarul ieşea puţin în faţă, cu aerul amuzat că face un distinguo; că pregăteşte o obiecţie de principiu, ca o uşoară râgâială. Visa, ţinea în mână o pană de gâscă şi el se relaxa. Vai făcând versuri! Însă avea ochiul de vultur al şefilor.

Iar soldaţii? Mă aflam în mijlocul încăperii, ţinta tuturor acestor priviri grave. Nu eram un bunic, niciun tată, nici măcar un soţ. Nu votam, abia dacă plăteam un mic impozit: nu mă puteam mândri nici cu drepturile contribuabilului, nici cu cele ale alegătorului, nici chiar cu umilul drept la onorabilitatea pe care-l conferă unui funcţionar douăzeci de ani de supunere. Existenţa mea începea să mă surprindă în mod serios. Nu cumva eram o simplă aparenţă?

„Ei, mi-am zis eu deodată, eu sunt soldatul?” Asta m-a făcut să râd, fără vreun gând rău.

Un bărbat de cincizeci de ani, grăsuliu, mi-a răspuns cu politeţe, surâzând amabil. Renaudas îl pictase cu dragoste, nu precupeţise tuşele afectuoase când fusese vorba de urechile mici şi cizelate, de mâinile lui îndeosebi, lungi, nervoase, cu degete subţiri: adevărate mâini de savant sau de artist. Chipul lui mi-era necunoscut: trebuie să fi trecut adeseori prin faţa acestei pânze fără să o observ. M-am apropiat, am citit: „Rémy Parrottin, născut la Bouville, în 1849, profesor la Şcoala de medicină din Paris”.

Doctorul Wakefield îmi vorbise de Parrottin: „O singură dată în viaţa mea am întâlnit un om mare. Rémy Parrottin. Am urmat cursurile lui în iarna lui 1904 (ştii că am fost doi ani la Paris ca să studiez obstetrica). El m-a făcut să înţeleg ce e aceea un şef. Avea fluidul, ţi-o jur. Ne electriza, ne-ar fi dus până la capătul lumii. Şi, în plus, era un gentleman: avea o avere imensă, din care consacra o bună parte ajutorării studenţilor săraci”.

În felul acesta, prima dată că auzeam vorbindu-se

despre el, prinţul acesta al ştiinţei îmi inspirase unele, sentimente puternice. În clipa de faţă, mă aflam înaintea lui şi el îmi zâmbea. Cită inteligenţă şi afabilitate în surâsul lui i Corpul grăsuţ se odihnea alene în adâncitura unui fotoliu de piele. Savantul acesta fără pretenţii îi făcea numaidecât pe oameni să se simtă în largul lor. Fără spiritualitatea privirii l-ai fi luat drept un oarecare om cumsecade.

Nu-ţi trebuia mult timp ca să descoperi cauza acestui prestigiu: era iubit pentru că înţelegea totul, i se putea spune totul. Semăna puţin cu Renan, în definitiv, cu ceva mai multă distincţie. Era dintre cei care afirmă:

— Socialiştii? Ei bine, eu merg mult mai departe decât ei! Când îl urneai pe calea aceasta plină de primejdii, trebuia foarte curând să-ţi abandonezi familia, 1 patria, dreptul la proprietate, valorile cele mai sacre. Ajungeai chiar să te îndoieşti o clipă de dreptul elitei burgheze de a comanda. Un pas în plus şi, deodată, totul se restabileaminunat de bine întemeiat pe motive solide, ca mai înainte. Întorceai capul, îi zăreai în urma – *ta* pe socialişti, rămaşi deja în spate, deveniţi mici, fluturându-şi batistele şi strigând: „Aşteaptă-ne”.

De altminteri, graţie lui Wakefield ştiam că Maestrului îi plăcea, după cum spunea el însuşi zâmbind, să „moşească sufletele”. Rămas tânăr, se înconjura de tineri: adeseori primea pe tinerii de familii bune care se destinau medicinii. Wakefield fusese de mai multe ori invitat de el la dejun. După masă, conmesenii treceau în fumoar. Patronul îi trata ca pe nişte bărbaţi pe studenţii aceştia care nu erau prea departe de experienţa primelor ţigări fumate, le oferea ţigări de foi. Se întindea pe un divan şi vorbea mult, cu ochii pe jumătate închişi, înconjurat de mulţimea avidă a discipolilor. Evoca amintiri, povestea anecdote, scoţând din ele o morală picantă şi profundă. Şi dacă printre tinerii aceştia binecrescuţi se găsea şi unul care părea mai recalcitrant, Parrottin îi arăta un interes deosebit. îl făcea să vorbească, îl asculta cu atenţie, îi oferea idei, subiecte de meditaţie. Prin forţa

lucrurilor, într-o zi tânărul cu capul plin de idei generoase, excitat de ostilitatea celor din jurul său, sătul să tot gândească singur şi împotriva tuturor, ajungea să ceară Patronului să-l primească singur şi, bâlbâindu-se din cauza timidităţii, să-i dezvăluie gândurile sale cele mai intime, indignările, speranţele sale. Parrottin îl strângea la piept. îi spunea: „Te înţeleg, te-am înţeles din prima zi”. Stăteau de vorbă, Parrottin mergea departe şi mai departe, atât de departe încât tânărul îl urmărea cu greutate. Graţie câtorva convorbiri de acest gen, se putea constata o ameliorare sensibilă la tânărul revoltat. Vedea limpede în sine însuşi, se deprindea să cunoască legăturile profunde care-l legau de familia, de mediul său; în cele din urmă, înţelegea rolul admirabil al elitei. Şi, în cele din urmă, oaia rătăcită care-l urmase pas cu pas pe Parrottin, revenea ca prin farmec la stână, clarificată, pocăită. „Parrottin a Vindecat mai multe suflete, conchidea Wakefield, decât am vindecat eu trupuri”.

Rémy Parrottin îmi surâdea afabil. Ezita, încerca să-mi. Înţeleagă poziţia pentru a mi-o corecta cu blândeţe şi a mă readuce la târlă. Dar nu mi-era teamă de el: nu eram o oaie. îi priveam fruntea frumoasă şi calmă, fără riduri, pântecul lui mic, mâna lipită cu palma de genunchi. I-am răspuns la surâs şi l-am părăsit.

Jean Parrottin, fratele său, preşedinte al S.A.B.-ului se sprijinea cu ambele mâini pe marginea unei mese încărcate de hârtii; prin întreaga lui atitudine arăta vizitatorului că audienţa a luat sfârşit. Privirea lui extraordinară era parcă abstractă şi licărea de ideea justiţiei... Ochii strălucitori îi devorau întreaga faţă. Dedesubtul acestei înflăcărări am zărit două buze subţiri şi strânse de mistic. „E nostim, mi-am spus, seamănă cu Rémy Parrottin”. M-am întors spre Marele Patron: examinându-l în lumina acestei asemănări, făceai ca pe chipul lui dulce să răsară dintr-odată nu ştiu ce element arid şi dezolat, aerul de familie. Revin la Jean Parrottin.

Omul acesta avea simplitatea unei idei. În el nu mai rămăseseră decât oasele, cărnurile moarte şi Dreptul Pur.

Un adevărat caz de posesiune, mă gândeam. Când Dreptul a pus stăpânire pe cineva, niciun descântec nu-l mai poate izgoni; Jean Parrottin îşi consacrase întreaga viaţă meditaţiei asupra Dreptului său: altceva nimic, în locul uşoarei dureri de cap ce simţeam că mă apucă şi acum, ca ori de câtejori vizitez un muzeu, el ar fi simţit la tâmple dreptul dureros de a fi îngrijit. Nu trebuia câtuşi de puţin să-l faci să se gândească prea mult, să-i atragi atenţia asupra unor realităţi neplăcute, asupra morţii sale posibile, asupra suferinţelor aproapelui. Negreşit, pe patul morţii, acolo unde de la Socrate încoace sé obişnuieşte să se pronunţe câteva cuvinte sublime, el spusese soţiei sale, ca şi un unchi de-al meu soţiei sale, care-l veghease douăsprezece nopţi de-a rândul: „Ţie, Thérèse, nu-ţi mulţumesc; tu aici, ţi-ai făcut doar datoria”. Când un om a ajuns aici, trebuie să-ţi scoţi pălăria în faţa lui.

Ochii săi, pe care i-am fixat stupefiat, îmi arătau că a terminat cu mine. N-am plecat, am fost cu toată” fermitatea indiscret. Ştiam, pentru că contemplasem îndelung un portret al lui Filip al II-lea la biblioteca din Escorial, că atunci când priveşti în faţă o figură strălucind de toate drepturile ei, la un moment dat, strălucirea aceasta păleşte, rămâne un reziduu ca cenuşa; acest reziduu mă interesa.

Parrottin oferea o frumoasă rezistenţă. Dar dintr-odată, privirea lui păli, tabloul deveni tern. Ce a mai rămas din el? O privire oarbă, gura subţire ca un şarpe mort şi obrajii. Obrajii palizi şi rotunjori, de copil, se etalau pe pânză. Funcţionarii de la S.A.B. nici nu le bănuiseră vreodată existenţa: „ei nu întârziau prea mult în biroul lui Parrottin. Când intrau, întâlneau teribila lui privire, asemeni unui zid. În spatele privirii, obrajii se aflau la adăpost, albi şi moi. Oare după „câţi ani, ajunsese să-i vadă soţia lui? După doi ani? După cinci? îmi închipui că într-o zi, pe când soţul ei dormea alături de ea şi o rază de lună îi mângâia nasul, sau pe când îşi făcea siesta cu greutate, după prânz, răsturnat într-un fotoliu, cu ochii pe jumătate închişi, cu o pată de lumină pe bărbie, ea a

îndrăznit să-l privească. În faţă: toată carnaţia aceasta i-a apărut lipsită de apărare, buhăită, băloasă, vag obscenă. Din ziua aceea, fără îndoială, doamna Parrottin a luat conducerea.

M-am dat câţiva paşi înapoi, am cuprins într-o singură privire pe toate personajele acestea importante: Pacôme, preşedintele Hébert, pe cei doi Parrottin, pe generalul Aubry. Toţi purtaseră jobene; duminica o întâlneau pe strada Tournebride pe doamna Gratien, soţia primarului, cea care o văzuse în vis pe sfânta Cecilia, îi adresau mari saluturi ceremonioase al căror secret s-a pierdut ulterior.

Fuseseră pictaţi cu exactitate; cu toate acestea, chipurile lor îşi pierduseră misterioasa slăbiciune a feţelor bărbăteşti. Feţele lor, chiar şi cele mai lipsite de vlagă, erau nete ca nişte faianţe; în zadar căutam în ele vreo înrudire cu arborii şi animalele, cu ideile de pământ sau de apă. M-am gândit că nu simţiseră o asemenea nevoie.

În timpul vieţii. Dar, în clipa trecerii în posteritate, se încredinţaseră unui pictor renumit ca să efectueze în mod discret pe chipurile lor dragajele, forajele; irigaţiile acestea, graţie cărora ei înşişi transformaseră marea şi câmpiile din jurul oraşului Bouville. Astfel, cu concursul lui Bordurin, izbutiseră să subjuge Natura: în afară şi înăuntru! lor. Ceea ce pânzele acestea sumbre ofereau privirilor mele1 era omul regândit de om, având drept unică podoabă cea mai frumoasă cucerire a omului: banchetul Drepturilor Omului şi ale Cetăţeanului. Admiram fără niciun gând ascuns neamul omenesc.

Un domn şi o doamnă intraseră în sală. Erau îmbrăcaţi şi căutau să treacă neobservaţi. Se opriră încremeniţi în prag şi domnul îşi scoase maşinal pălăria.

— Ah! Grozav! spuse doamna puternic emoţionată.

Domnul îşi recapătă mai repede sângele rece. Rosti pe un ton respectuos:

— E o întreagă epocă!

— Da, zise doamna, e epoca bunicii mele.

Făcură câţiva paşi şi întâlniră privirea lui Jean

Parrottin. Doamna rămase cu gura căscată, dar domnul îşi pierduse mândria: avea un aer umil, cunoştea desigur foarte bine privirile care intimidează şi audienţele scurtate. O trase uşor pe soţia sa de braţ:

— Uită-te la ăsta, spuse.

Surâsul lui Rémy Parrottin îi făcuse totdeauna pe cei umili să se simtă în largul lor. Femeia se apropie şi citi cu atenţie:

— Portretul lui Rémy Parrottin, născut la Bouville, în 1849. Profesor la Şcoala de medicină din Paris, executat de Renaudas.

— Parrottin, de la Academia de ştiinţe, spuse soţul ei, executat de Renaudas, membru al Institutului. Asta e Istorie!

Doamna dădu uşor din cap, apoi se uită la Marele Patron.

— Ce bine e, spuse ea, ce aer inteligent are!

Soţulfăcu un gest larg.

— Ăştia au făcut oraşul Bouville, spuse el simplu.

— Bine au făcut că i-au pus aici, pe toţi laolaltă, spuse doamna plină de emoţie.

În sala aceasta imensă, ne aflam ca trei soldaţi care execută nişte manevre. Soţul doamnei, care râdea din politeţe, în tăcere, îmi aruncă o privire neliniştită şi încetă brusc de a mai râde. M-am întors şi m-am dus să mă plantez în faţa portretului lui Olivier Blévigne. Mă năpădi o dulce satisfacţie: ci bine, aveam dreptate. Era într-adevăr prea nostim.

Femeia se apropiase de mine.

— Gaston, spuse ea căpătând brusc curaj, vino încoa!

Soţul veni spre noi.

— Spune-mi, continuă ea, Olivier Blévigne are o stradă. O ştii, străduţa aceea care urcă pe Coteau Vert, exact înainte de a ajunge la Jouxtebouviile.

Şi, după o clipă adăugă:

— Nu prea avea un aer. agreabil.

— Nu! Cei veşnic nemulţumiţi trebuiau să aibă cui se adresa.

Fraza mi-era adresată mie. Domnul mă privi cu coada ochiului şi începu să râdă ceva mai zgomotos de data aceasta, cu un aer nerod şi chiţibbşar, ca şi cum el însuşi ar fi fost-Olivier Blévigne.

Olivier Blévigne nu râdea. Îşi îndrepta spre noi maxilarul contractat şi mărul lui Adam proeminent.

Fu un moment de linişte şi de extaz.

— S-ar zice că o să se mişte, spuse doamna.

Soţul explică plin de bunăvoinţă:

— A fost un mare negustor de bumbac. Apoi a făcut politică, a fost deputat.

Ştiam acest lucru. Cu doi ani înainte, am consultat în legătură cu el *Micul dicţionar al Marilor oameni din Bouville*, de abatele Morellet. Am copiat articolul.

Blévigne, *Olivier-Martial, fiul precedentului, născut şi mort la Bouville (1849 – 1908), a făcut studii de drept la Paris şi a dobândit titlul de licenţiat în 1872. Puternic impresionat de insurecţia Comunei, care l-a silit, ca pe mulţi parizieni, să se refugieze la Versailles, sub protecţia Adunării naţionale, a jurat, la vârsta la care tinerii se gândesc numai la plăceri, «să-şi consacre viaţa restabilirii Ordinii». Şi-a ţinut cuvântul: imediat după întoarcerea în oraşul nostru, a întemeiat faimosul club al Gr dinei, care a reunit în fiecare seară, în decurs de mulţi ani, pe principalii comercianţi şi armatori din Bouville. „Acest cerc aristocratic, despre care s-a putut spune în glumă că era mai închis decât J ockey-Clubul, a Exercitat până în 1908 o influenţă salutară asupra, destinelor marelui nostru port comercial. Olivier Blévigne s-a căsătorit în 1880 cu Marie-Louise Pacôme, fiica cea mai mică a comerciantului Charles Pacôme (vezi acest nume) şi a întemeiat la moartea acestuia casa Pacôme-Blévigne şi fiul. Ceva mai târziu, s-a îndreptat spre politică şi şi-a pus candidatura de deputat.*

„Ţara, a afirmat el într-un discurs celebru, suferă de cea mai gravă maladie: clasa conducătoare nu mai vrea să conducă. Şi cine va conduce, domnilor, dacă aceia pe care ereditatea, educaţia, experienţa i-a făcut cei mai apţi

pentru exerciţiul puterii refuză să mai conducă, din resemnare sau din plictiseală? Am spus-o adeseori: a conduce nu e un drept al elitei, e principala ei datorie. Domnilor, vă rog din tot sufletul: să răsturnăm principiul autorităţii!»

Ales la primul tur în alegerile din 4 octombrie 1885, de atunci a fost reales în mod constant. Dotat cu o elocvenţă energică şi redutabilă, a pronunţat numeroase şi strălucite discursuri. Se afla la Paris în 1898 când a izbucnit teribila grevă. A venit în mare grabă la Bouville, unde a fost animatorul rezistenţei. A iniţiat tratative cu greviştii. Aceste tratative, inspirate de un spirit de largă conciliere, au fost întrerupte de încăierările de la Jouxtebouville. Se ţie că o intervenţie discretă a armatei a făcut ca spiritele să se calmeze.

Moartea prematură a fiului său Octave, intrat de tânăr în Şcoala politehnică şi din care voia „să facă un şef", a reprezentat pentru Olivier Blévigne o lovitură teribilă. Nu avea să-şi mai revină şi a murit doi ani mai târziu în februarie 1908.

Culegeri de discursuri: Forţele Morale (*1894 – epuizat*). Datoria de a pedepsi (*1900. Discursurile din culegerea aceasta au fost pronunţate în întregime în legătură cu afacerea Dreyfus.*

— *Epuizat*). Voinţă (*1902. Epuizat*). *După moartea sa, ultimele discursuri şi câteva scrisori adresate unor intimi de ai săi.au fost adunate într-un volum cu titlul* Labor improbus (*editura – Pion, 1910*). *Iconografie*: *există un excelent portret al său executat de Bordurin la muzeul din Bouville.*

Un excelent portret, fie. Olivier Blévigne purta o mustăcioară neagră iar faţa lui măslinie semăna puţin cu aceea a lui Maurice Barrés. Cei doi oameni s-au cunoscut negreşit: stăteau pe aceleaşi bănci în Cameră. Dar deputatul de Bouville nu avea nonşalanţa preşedintelui Ligii patrioţilor; Era rigid ca o bâtă şi ţâşnea de pe pânză ca un drac din cutia lui. Ochii lui străluceau: pupila era neagră, iar corneea roşiatică. Îşi strângea cu dispreţ

buzele lui mici şi cărnoase şi-şi apăsa pieptul cu mâna dreaptă.

Cât de mult mă sâcâise portretul acesta. Uneori Blévigne mi s-a părut prea mare, iar alteori prea mic. Dar astăzi, eram perfect edificat.

Aflasem adevărul frunzărind revista *Le Satirique Bouvillois*. Numărul din 6 noiembrie. 1805 era consacrat în întregime lui Blévigne. Era înfăţişat pe copertă, agăţat de coama preşedintelui Combes, cu următoarea legendă: *Păduchele Leului*. Şi chiar de la prima pagină, totul se lămurea: Olivier Blévigne măsura un metru cincizeci şi trei. Revista ironiza statura lui măruntă şi glasul de brotac, care făcuse nu o dată ca întreaga Cameră a deputaţilor să se prăpădească de râs. îl mai acuza că-şi vârâ branţuri de cauciuc în ghete. Dimpotrivă, doamna Blévigne, născută Pacôme, era un cal. „E cazul să spunem, adăuga cronicarul, că Blévigne are dublul drept jumătate”.

Un metru cincizeci şi trei! Ei, da: Bordurin avusese speciala grijă să-l înconjoare de acel gen de obiecte care nu riscau să-l facă şi mai mic: un puf, un fotoliu jos, o etajeră cu cărţi de format redus, un mic gheridon persan. Numai că-i atribuise aceeaşi statură ca şi vecinului său Jean Parrottin, iar cele două pânze aveau aceleaşi dimensiuni. Rezulta de aici că gheridonul din prima pânză era aproape la fel de mare ca imensa masă din cealaltă şi că puful ar fi ajuns la umărul lui Parrottin. Între cele două portrete, ochiul făcea instinctiv comparaţia: de aici îmi venise acea tulburare.

Acum doream. să râd: un metru cincizeci şi trei! Dacă aş fi voit să stau de vorbă cu Blévigne, ar fi trebuit să mă aplec său. să îndoi genunchii. Nu mă mai surprindea faptul că înălţa într-un mod atât de impetuos nasul în sus: destinul oamenilor aşa de mărunţi se desfăşoară totdeauna la câţiva centimetri pe deasupra capului lor.

Admirabilă forţă a artei. Din omuleţul acesta cu o voce mai mult decât ascuţită, nu mai rămânea pentru posteritate decât o faţă ameninţătoare, un gest superb şi nişte ochi sângeroşi de taur. Studentul terorizat de

Comună, deputatul minuscul şi coleric fuseseră luaţi de moarte. În schimb, graţie lui Bordurin – preşedintele clubului Ordinii, oratorul Forţelor morale era nemuritor.

— Oh! Bietul Pipo!

Doamna scosese un strigăt înăbuşit: sub portretul lui – Octave Blévigne, „fiul precedentului”, o mână pioasă scrisese următoarele cuvinte:

„Mort la Şcoala Politehnică în 1904”.

— A murit! E ca băiatul lui Arondel. Avea un aer inteligent. Cât de amărâtă trebuie să fi fost marna lui! în Şcolile astea înalte studenţii muncesc prea mult. Creierul lucrează şi în timpul. somnului. Mie îmi plac foarte mult bicornurile. Se numesc cazuare, nu?

— Nu; cazuare se poartă la Saint-Cyr.

M-am uitat şi eu la politehnicianul mort atât de tânăr. Tenul lui de ceară şi mustaţa conformistă ar fi fost de ajuns ca să trezească ideea unei morţi apropiate. De altminteri îşi prevăzuse destinul: în ochii care priveau departe se putea citi o oarecare resemnare. Dar în acelaşi timp îşi purta fruntea sus; sub această uniformă, el reprezenta Armata franceză.

Tu Marcellus cris! *Manibus date lilia plenis*…

Un trandafir tăiat, un politehnician mort; ce putea fi mai trist?

Am parcurs fără grabă lunga galerie, salutând în treacăt, fără a mă opri, figurile distinse care ieşeau din penumbră.: domnul Bossoire, preşedinte al tribunalului comercial, domnul Faby, preşedinte al consiliului de administraţie al portului autonom Bouville. Domnul Boulange, comerciant, cu familia, domnul Ranncquin, primar al oraşului Bouville, domnul de Lucien, născut la Bouville, ambasador al Franţei în Statele Unite şi poet, un necunoscut în uniformă de prefect, Maica Sainte-Marie-Louise stareţă a Marelui Orfelinat, domnul şi doamna Théréson, domnul Thiboust-Gouron, preşedintele general al consiliului de conciliere a conflictelor de muncă, domnul Bobot, administrator principal al înregistrărilor maritime, domnii Brion, Minette, Grelot, Lefebvre, doctorul şi

doamna Pain, Bordurin însuşi, pictat de fiul său Pierre Bordurin. Priviri limpezi şi reci, trăsături fine, guri tivite, domnul Boulange era enorm şi calm, Maica Sainte-Marie-Louise de o pictate industrioasă. Domnul Thiboust-Gouron era aspru cu sine ca şi cu semenii săi. Doamna Théréson lupta cu tărie împotriva unei boli profunde. Gura ei nespus de obosită îi trăda limpede suferinţa, par niciodată femeia aceasta evlavioasă n-ar fi spus: „Mi-e rău”. Totdeauna ieşea biruitoare, alcătuia meniuri şi prezida societăţi de binefacere. Uneori, în mijlocul unei fraze, îşi închidea încet pleoapele şi viaţa îi părăsea figura. Dar slăbiciunea aceasta nu dura aproape niciodată mai mult decât o secundă; doamna Théréson îşi deschidea numaidecât ochii, îşi relua fraza. Şi. muncitoarele din atelierele de binefacere a femeilor sărace şopteau: „Sărmana doamna Théréson! Nu se plânge niciodată!”

Străbătusem sala Bordurin-Renaudas pe toată lungimea ei. M-am întors. Adio, crini frumoşi, atât. de distinşi în micile voastre sanctuare pictate, adio, crini frumoşi, mândria şi raţiunea noastră de a fi, adio. Ticăloşilor.

Luni

Am renunţat să mai scriu cartea mea despre Rollebon; gata, nu mai *pot* s-o scriu. Ce am să fac cu viaţa mea?

Era ora trei. Stăteam la masa mea; îmi pusesem alături pachetul de scrisori pe care le furasem la Moscova; scriam:

„În mod intenţionat au fost răspândite zvonurile cele mai sinistre. Domnul de Rollebon trebuie să se fi lăsat prins în aceste maşinaţii, pentru că la data de 13 septembrie scria nepotului său că şi-a redactat testamentul”.

Marchizul era prezent; aşteptând să-l instalez definitiv în existenţa istorică, i-am dat viaţa mea. îl simţeam ca pe o uşoară căldură în golul stomacului.

Mi-am dat seama brusc de o obiecţie care în mod cert avea să mi se aducă: Rollebon era departe de a fi sincer cu

nepotul său, de care, dacă lovitura nu reuşea, voia să se folosească, ca de un martor justificator pe lângă Pavel I. Era foarte posibil să fi inventat povestea cu testamentul pentru a simula naivitatea.

Era o obiecţie foarte măruntă; nu merita nici cea mai mică discuţie. Dar a fost totuşi suficientă ca să mă facă să mă cufund într-o mohorâtă visare. Am revăzut dintr-odată chelneriţa cea voinică de la braseria *La Camille*, capul buimac al domnului Achille, sala în care simţisem atât de clar că fusesem uitat, abandonat în prezent. Cuprins de plictiseală, mi-am zis:

„Cum adică, eu, care n-am fost în stare să-mi reţin propriul meu trecut, să pot spera că am să salvez trecutul altuia?”

Am pus mâna pe toc şi am încercat să mă apuc din nou de lucru; eram excedat de atâtea gânduri asupra trecutului, asupra prezent uliii, asupra lumii. Voiam un singur lucru: să fiu lăsat în pace să-mi termin cartea.

Dar cum privirile mele cădeau pe blocul de coli albe, am fost surprins de aspectul lui şi am rămas cu tocul în aer, uitându-mă la hârtia aceasta uluitoare: cât era de dură şi de bătătoare la ochi, pe cât era de prezentă! în ea totul era doar prezentul. Literele pe care tocmai le scrisesem nu se uscaseră încă şi încetaseră deja a-mi aparţine.

„În mod intenţionat au fost răspândite zvonurile cele mai sinistre., /6

Fraza aceasta eu o gândisem, iniţial ea fusese ceva din mine însumi. În clipa de faţă, fraza se gravase pe hârtie, făcea bloc împotriva mea. Nu o mai recunoşteam. Nici nu o mai puteam regândi. Se afla acolo, în faţa mea; în zadar i-aş fi căutat o marcă de origine. Oricine altcineva ar fi putut-o scrie. Dar eu, eu nu eram sigur că am scris-o. Acum, literele au încetat de a mai străluci, ele se uscaseră. Până şi asta dispăruse: nu mai rămânea nimic din strălucirea lor efemeră.

Mi-am aruncat o privire îngrijorată în jur; era doar prezent, nimic altceva decât prezent. Mobile uşoare şi solide, anchilozate în prezentul lor, o masă, un pat, un

şifonier cu oglindă – şi eu însumi. Adevărata natură a prezentului se dezvăluia: era ceea ce există, şi tot ceea ce nu era prezent nu exista. Trecutul nu exista. Gâtuşi de puţin. Nici în lucruri nici chiar în gândirea mea. Desigur, de multă vreme înţelesesem că prezentul meu îmi scăpase. Dar, până atunci, credeam că se retrăsese pur şi simplu dincolo de înţelegerea mea. Pentru mine, trecutul era doar o ieşire la pensie, era un alt mod de a exista, o stare de vacanţă şi de inacţiune; fiecare eveniment, atunci când rolul său luase sfârşit, se rânduia cuminte, de la sine, într-o cutie şi devenea eveniment onorific: într-atât e de greu să ne imaginăm neantul. Acum ştiam: lucrurile sunt în întregime ceea ce par – iar în *spatele lor*… nu e nimic.

Câteva minute, această idee a continuat să mă absoarbă. Apoi, am dat cu violenţă din umeri pentru a mă elibera şi am tras spre mine blocul de hârtie.

„… că şi-a redactat testamentul…”

O imensă sfâşiere m-a invadat dintr-odată şi tocul mi-a căzut dintre degete risipind cerneala. Ce se întâmplase? Mă apucase Greaţa? Nu, nu era asta, camera continua să aibă aerul ei patern de totdeauna. Abia dacă masa mi se părea mai grea, mai compactă, iar stiloul meu mai dur. Numai că domnul de Rollebon murea pentru a doua oară.

Adineaori se afla încă acolo, în mine, liniştit şi cald şi din când în când îl simţeam mişcându-se. Era cu adevărat viu, mai viu pentru mine decât Autodidactul sau patroana restaurantului *întâlnirea feroviarilor*. Negreşit avea capricii, putea sta mai multe zile fără a se arăta; dar, de multe ori, când în mod misterios era vreme frumoasă, îşi scotea nasul afară, ca şi drăcuşorul higrometric, îi vedeam chipul palid şi obrajii albaştri. Chiar şi atunci când nu se arăta, îmi apăsa greu pe suflet şi mă simţeam plin de el.

Acum, din toate acestea nu mai rămânea nimic. Exact aşa cum nu mai rămânea pe urmele astea de cerneală uscată amintirea strălucirii lor proaspete. Era vina mea, am pronunţat anume cuvintele pe care nu trebuia să le rostesc, am spus că trecutul nu exista. Şi dintr-odată, fără zgomot, domnul de Rollebon se întoarse în neantul său.

I-am luat în mână scrisorile, le-am pipăit cu un soi de disperare:

„El, mi-am spus, e totuşi cel care a trasat semnele astea unul după altul., S-a aplecat asupra acestei hârtii, şi-a pus degetul pe foile astea, pentru a le împiedica să se mişte în timp ce scria”.

Prea târziu: cuvintele mele nu mai aveau niciun sens. Nu mai exista decât un vraf de file galbene pe care le strângeam în mâini. Mai era şi istoria asta încurcată: nepotul lui Rollebon asasinat în 1810 de poliţia ţarului, hârtiile lui confiscate şi transportate la Arhivele secrete, apoi, o sută zece ani mai târziu, depuse de Soviete, care preluaseră puterea, la Biblioteca de Stat de unde le fur eu în 1923. Dar toate astea nu aveau un aer verosimil şi din furtul comis de mine însumi nu mai păstram nicio adevărată amintire. Pentru a explica prezenţa hârtiilor în camera mea, nu mi-ar fi fost greu să găsesc o sută de alte istorii mai credibile: în faţa acestor file zgrunţuroase, ele ar părea găunoase şi uşoare ca nişte bule. Decât să contez pe ele pentru a intra în legătură cu Rollebon, aş face mai bine să mă adresez numaidecât meselor de spiritism. Rollebon nu mai exista. Absolut deloc. Dacă mai rămâneau din el câteva oase, ele existau pentru ele însele, cu totul independente, nu mai erau decât puţin fosfat şi carbonat de calciu cu unele săruri şi ceva apă.

Am făcut o ultimă încercare; mi-am repetat cuvintele doamnei de Genlis prin care-l evoc – de obicei – pe marchiz: „chipul său mic şi ridat, curat şi net, complet ciupit de vărsat, în care era o deosebită maliţie care sărea în ochi, oricâte eforturi ar fi făcut să şi-o ascundă”.

Chipul lui mi-a apărut, cu docilitate, nasul ascuţit, obrajii albaştri, surâsul. Puteam să-i alcătuiesc trăsăturile după voie, poate chiar cu mai multă uşurinţă ca mai înainte. Numai că era doar o imagine în mine, o ficţiune. Am oftat, m-am lăsat pe spate pe spătarul scaunului, cu impresia unei intolerabile lipse.

A bătut ora patru. E o oră de când mă aflu pe scaun cu braţele atârnând. Începe să se întunece. În afară de

asta, nimic nu s-a schimbat în cameră: hârtia albă continuă să se afle pe masă, alături de stilou şi de sticluţa cu cerneală… Dar niciodată nu am să mai scriu pe fila începută. Niciodată nu am să mă mai duc pe strada Mutilaţilor şi pe bulevardul Redutei, la bibliotecă, pentru a consulta arhivele.

Aş vrea să sar în picioare şi să ies, să fac indiferent ce pentru a-mi schimba gândurile. Dar dacă ridic un deget, dacă nu stau absolut liniştit, ştiu bine ce are să mi se întâmple. *Nu vreau* ca asta să mi se întâmple deja. Ea va veni totdeauna prea devreme. Nu fac nicio mişcare; citesc maşinal pe foaia de hârtie a blocului paragraful pe care l-am lăsat neterminat:

„În mod intenţionat au fost răspândite zvonurile cele mai sinistre. Domnul de Rollebon trebuie să se fi lăsat prins în aceste maşinaţii, pentru că la data de 13 septembrie scria nepotului său că şi-a redactat testamentul”.

Marea afacere Rollebon a luat sfârşit, asemeni unei mari pasiuni. Va trebui să găsesc altceva. Acum câţiva ani, la Shanghai, în biroul lui Marcier, m-am dezmeticit brusc dintr-un vis, m-am trezit. Apoi, am visat altceva, trăiam la curtea ţarilor, în nişte palate vechi, atât de reci încât iarna se formau stalactite sub porţi. Astăzi, mă trezesc în faţa unui bloc de hârtie albă. Făcliile, serbările glaciale, uniformele, frumoşii umeri tremurători au dispărut. În locul lor rămâne *ceva* în camera călduţă, ceva ce nu vreau să văd.

Domnul de Rollebon era asociatul meu: avea nevoie de mine pentru a exista, iar eu aveam nevoie de el pentru a nu-mi resimţi fiinţa. Eu furnizam materia brută, acea materie din care îmi rămânea să o revând, cu care nu ştiam ce să fac: existenţa, existenţa *mea*. Întrucât îl privea, rolul lui era de a reprezenta. Stătea în faţa mea şi pusese stăpânire pe viaţa mea pentru a mi-o putea *reprezenta* pe a lui. Nu-mi mai dădeam seama dacă existam sau nu, nu mai existam în mine, ci în el; pentru el mâncam, pentru el respiram, toate mişcările mele îşi aveau sensul în afară,

acolo, exact în faţa mea, în el; încetasem de a-mi mai vedea mâna cu care trasam literele pe hârtie, nu mai vedeam nici măcar fraza pe care o scrisesem – ci, în spate, dincolo de hârtie, îl vedeam pe marchiz, care pretinsese acest gest şi a cărui existenţă se prelungea, era consolidată prin acest gest. Eu eram un simplu mijloc de a-l face să trăiască, el era raţiunea mea de a fi, mă eliberase de mine. Ce am să fac acum?

Să nu mă mişc, mai ales, *să nu mă mişc*... Ah!

Nu m-am putut reţine să nu scutur din umeri...

Lucrul, care aştepta, s-a pus în stare de alarmă, a năvălit asupra mea, se scurge în mine, sunt plin de el. Nu-i nimic: Lucrul sunt eu. Existenţa, eliberată, degajată, se reîntoarce asupra mea. Exist.

Exist. E ceva atât de plăcut, de plăcut, de încet. Şi de uşor: s-ar zice că pluteşte în aer. Se mişcă. Sunt nişte atingeri pretutindeni, care se topesc şi dispar. Totul e plăcut, totul e plăcut. În gura mea e o apă spumoasă. O înghit, îmi aluneca pe gât, mă mângâie – şi iat-o renăscând în gura mea – am veşnic în gură o mică băltoacă de apă albicioasă, discretă, care-mi atinge uşor gura. Şi băltoaca asta sunt tot eu. Şi limba. Şi gâtul sunt eu.

Îmi văd mâna, care se întinde pe masă. Trăieşte – sunt eu. Se deschide, degetele se desfăşoară şi se ridică în sus. Mina e întoarsă pe spate. Îmi arată pântecele ei gras. Seamănă cu un animal întors pe spatê. Degetele sunt labele. Mă amuz să le mişc, foarte repede, ca labele unui crab care a căzut pe spate. Crabul a murit: labele se chircesc, se strâng pe pântecul mâinii mele. Văd unghiile – singurul lucru din mine care nu trăieşte. Şi, încă. Mâna mea se răsuceşte, se etalează pe burtă, acuma îmi oferă spatele. Un spate argintiu, puţin strălucitor – s-ar zice un peşte, dacă n-ar fi perii roşeaţi la rădăcinile degetelor. Îmi simt mâna. Eu sunt aceste două animale care se agită la capetele braţelor mele. O mână scarpină una din labele sale cu unghia altei labe. Durează, impresia de greutate durează, nu trece. Nu e niciun motiv ca să treacă. Cu timpul, devine intolerabil... îmi retrag mâna, o vâr în

buzunar. Dar, imediat apoi, simt prin stofă căldura coapsei mele. Numaidecât îmi scot mâna din buzunar; o las să atârne pe spătarul scaunului. Acum îi simt greutatea la capătul braţului. Se întinde puţin, mâna mea abia există, alene, moale. Nu mai insist, unde o pun va continua să existe, iar eu voi continua să simt că există; nu pot s-o suprim, nici să suprim restul trupului meu, căldura umedă care-mi murdăreşte cămaşa, nici toată grăsimea asta caldă care se învârteşte alene, ca şi cum ai învârti-o când fierbe „nici toate senzaţiile care se plimbă prin ea, care se duc de colo colo, care se înalţă de la şold la subsuoară, sau care vegetează în ascuns, de dimineaţa până seara, în colţul lor obişnuit.

Mă ridic brusc; dacă aş putea măcar să mă opresc din gândit, ar fi deja ceva mai bine. Cel mai fad lucru sunt gândurile. Mai fade chiar decât carnea. Se întind la nesfârşit şi lasă un gust ciudat. Şi apoi sunt cuvintele, înăuntrul gândurilor, cuvintele neterminate, schiţele de frază care revin tot timpul: „Trebuie să term… Ex… Mort… Domnul de Roll a murit… Eu n-am murit… Ex…” Totul merge înainte şi nu se mai. sfârşeşte niciodată. E mai rău decât restul pentru că mă simt răspunzător şi complice. De exemplu, genul acesta de rumegat dureros: *exist*, eu îl întreţin. Eu. Trupul trăieşte absolut singur, din moment ce treaba a început. Dar gândirea, eu sunt cel care o continui, care o desfăşoară. Exist. Gândesc că exist. Oh! Ce drum şerpuit e sentimentul acesta de a exista – şi-l desfăşor, alene… Dacă m-aş putea împiedica de a gândi! încerc, reuşesc: mi se pare că mi s-a umplut capul de fum… şi iată că totul reîncepe: „Fum… să nu gândesc… Nu vreau să gândesc. Nu trebuie să gândesc că nu vreau să gândesc. Pentru că şi aşa ceva e o gândire”. Deci, n-are să se termine niciodată cu asta?

Gândirea mea sunt *eu*: iată de ce nu pot să mă opresc. Exist prin ceea ce gândesc… Şi nu mă pot împiedica să nu gândesc. Chiar în clipa asta – e îngrozitor – dacă exist, exist *pentru că* mi-e groază de a exista. Eu, *eu sunt acela* care mă scot din neantul spre care năzuiesc:

ura, dezgustul de a exista sunt tot atâtea moduri de *a mă face* să exist, de a mă cufunda în existenţă. Gândurile mi se nasc pe la spate, ca o ameţeală, le simt născându-se în spatele capului… Dacă cedez, ele vor veni în faţa mea, între ochi Îşi cedez totdeauna, gândul se amplifică, se amplifică şi, iată-l, imens, cum mă umple în întregime şi-mi reînnoieşte existenţa.

Saliva mea e dulce, corpul e călduţ; mă simt fad. Briceagul e, pe masă. îl deschid. De ce nu? Oricum, va aduce o schimbare. Îmi pun mâna stângă pe bloc-notes şi mă lovesc straşnic cu cuţitul în palmă. Gestul a fost prea precipitat; lama a alunecat, rana e superficială. Sângerează. Şi, mai apoi? Ce schimbare a intervenit? Cu toate acestea, privesc plin de satisfacţie, pe pagina albă, de-a curmezişul rândurilor pe care le-a trasat puţin mai înainte, mica băltoacă de sânge care a încetat în sfârşit să mai fie eu însumi. Patru rânduri pe o pagină albă, o pată de sânge, asta constituie o excelentă amintire. Va trebui să scriu sub ea: „În ziua asta am renunţat să mai scriu cartea despre marchizul de Rollebon”.

Oare am să-mi îngrijesc mâna? Ezit. Privesc uşoara scurgere monotonă a sângelui. Iată-l tocmai cum se coagulează. S-a terminat. Pielea are un aspect ruginit în jurul tăieturii. Sub piele rămâne doar o senzaţie redusă, asemeni cu celelalte, poate chiar şi mai fadă.

E ora cinci şi jumătate. Mă ridic. Cămaşa rece mi se lipeşte de trup. Ies. De ce? Ei bine pentru că nu am niciun motiv ca să nu fac acest lucru. Chiar dacă rămân, dacă mă ghemuiesc tăcut într-un colţ, nu am să mă uit pe mine însumi. Voi fi aci, greutatea mea va apăsa pe podea. Exist.

Cumpăr pe drum un ziar. Senzaţional. Corpul micuţei Lucienne a fost găsit! Mirosind a cerneală, hârtia se boţeşte între degetele mele. Ticălosul a izbutit să fugă. Fetiţa a fost violată. I s-a găsit corpul cu degetele crispate în noroi. Fac din ziar un ghemotoc, cu degetele crispate pe ziar; mirosul de cerneală; ah, ce existenţă exacerbată au lucrurile azi, Doamne. Micuţa Lucienne a fost violată. Strangulată. Trupul ei continuă să existe, carnea ei

contuzionată. *Ea* nu mai există. Mâinile ei. Ea nu mai există. Casele. Trec printre case, sunt printre case, drept, pe pavaj; <sub picioarele mele, pavajul există, casele se închid peste mine, aşa cum apa se închide peste mine şi peste ghemotocul de hârtie imaculată, eu sunt. Sunt, exist, gândesc deci exist; exist pentru că gândesc, pentru ce gândesc? Nu mai pot gândi, exist pentru că gândesc că nu vreau să exist, gândesc că... pentru că... ptiu! Fug, ticălosul a izbutit să fugă, trupul ei violat. A simţit trupul celălalt care se strecura în al ei. Eu... iată că eu... Violată. O dorinţă plăcută şi sângeroasă de a viola mă cuprinde pe la spate, încetişor, pe după urechi, urechile îmi zboară în spate, părul roşcat, e roşcat pe capul meu, o iarbă udă, o iarbă roşcată, tot eu sunt? Şi ziarul acesta tot eu sunt? Să ţin ziarul, existenţă lângă. existenţă, lucrurile există unele lângă altele, las ziarul din mână. Casa răsare, există; înaintea mea, de-a lungul zidului trec eu, de-a lungul zidului exist eu, în faţa zidului, un pas, zidul există în faţa mea, un, doi, în urma mea, un deget îmi râcâie chiloţii, râcâie, râcâie şi trage degetul fetiţei murdar de noroi, noroiul pe degetul meu care ieşea din pârâiaşul noroios şi cade încet, încet, slăbind, râcâia mai încet decât degetele fetiţei pe care ticălosul o sugruma, râcâiaù noroiul, pământul, mai încet, degetul alunecă încetişor, îşi lasă în jos capul mai întâi şi mângâie, rostogolindu-se cald de-a lungul coapsei; existenţa e lipsită de vlagă şi se rostogoleşte, şi se clatină, eu mă clatin printre case, sunt, exist, gândesc, deci mă clatin, sunt, existenţa e o cădere căzută, nu va cade, va cade, degetul râcâie lucarna, existenţa e o imperfecţiune. Domnul. Domnul cel frumos există. Domnul simte că există. Nu, domnul cel frumos care trece, mândru şi blând ca o zorea, nu simte că există. Să înfloreşti; mă doare mâna tăiată, există, există, există. Domnul cel frumos Legiunea de onoare, există mustaţă, asta-i tot; cât trebuie să fii de fericit că eşti doar o Legiune de onoare şi o mustaţă şi că restul nu-l vede nimeni, să-ţi vezi cele două sfârcuri ascuţite ale mustăţii pe ambele laturi ale nasului; nu gândesc, aşadar sunt o mustaţă. Nu-

şi vede nici corpul slab, nici picioarele mari, explorând în fundul pantalonilor, ai descoperi o pereche de mici gume cenuşii. Are Legiunea de onoare, Ticăloşii au dreptul de a exista: „Exist, pentru că e dreptul meu”. Am dreptul de a exista, deci am dreptul de a nu gândi: degetul se înalţă. Nu care cumva am să…? Mângâi, acolo unde se dau de o parte cearşafurile albe, carnea albă desfăcută care cade uşor, să ating jilăveala înflorită a subţiorilor, elixirurile şi florescenţele cărnii, să intru în existenţa altuia, în mucoasele roşii, în greaua, dulcea, dulcea mireasmă a existenţei, să simt că exist între dulcile buze ude, buzele roşii de sânge palid, buzele palpitânde care se întredeschid umede de existenţă, umede de un puroi limpede, între buzele umede şi dulcege care lăcrimează ca nişte ochi? Trupul meu de carne vie, carnea care colcăie şi dezagregă încet liqueururi, care dezagregă smântână, carnea care dezagregă întruna, apa dulce şi zaharată a cărnii mele, sângele mâinii, mi-e rău, dulce trupului meu contuzionat care dezagregă, merge, merg, fug, sunt un ticălos cu trupul contuzionat, contuzionat de existenţă. Mi-e frig, fac un pas, mi-e frig, un pas, mă întorc la stânga, el se întoarce la stânga, se gândeşte că se întoarce la stânga, nebun, sunt oare nebun? El spune că îi e teamă că e nebun, existenţa, vezi tu puţin în existenţă, se opreşte, corpul se opreşte, se gândeşte că se opreşte, de unde vine, oare? Ce face? Se pune din nou în mişcare, îi e teamă, îi e grozav de teamă, ticălos, dorinţa ca o ceaţă, dorinţa, dezgustul „spune că e dezgustat că există, e într-adevăr dezgustat? obosit de dezgustul de a exista. Aleargă. Ce nădăjduieşte oare? Aleargă pentru a scăpa, pentru a se arunca în bazin? Aleargă, inima, inima care bate, e o sărbătoare. Inima există, picioarele există, suflul există, există alergând, gâfâind, bătând foarte domol, foarte încet se îneacă, mă înec, spune că se îneacă; existenţa mea îmi ia gândurile pe la spate şi încetul cu încetul le face să se desfacă pe *l*a *s*p*ate;* sunt luat pe la spate, sunt silit pe la spate să gândesc, deci să fiu ceva, în spatele meu care respiră bule uşoare de existenţă, e o bulă de ceaţă de

dorinţă, e palid în oglindă ca un mort, Rollebon a murit, Antoine Roquetin n-a murit, am să dispar: el spune că are să dispară, aleargă, aleargă indiscretul (pe la spate) pe la spate pe la *spate,* micuţa Lucille atacată pe la spate violată în existenţă pe la spate, el cere iertare, îi e ruşine să ceară iertare, milă, strig după ajutor, ajutor deci exist, intră la Ba*rul Ma*r*inei,* micile oglinzi ale micului bordel, e palid în micile oglinzi ale micului bordel roşcovanul cel mare şi bleg care se prăbuşeşte pe banchetă, pick-up-ul care cântă, există, totul se dezagregă, există pick-up-ul, inima bate: dezagregaţi-vă, dezagregaţi-vă, liqueururi ale vieţii, dezagregaţi-vă piftii, siropuri ale trupului meu, desfătări… pick-up-ul.

When the low moon begins to beam Every night I dream a little dream.[22]

Vocea gravă şi răguşită apare brusc, iar lumea dispare, lumea existenţelor. O femeie de carne a avut vocea aceasta, a cântat în faţa unui disc, îmbrăcată cu toaleta ei cea mai frumoasă şi vocea ei a fost înregistrată. Femeia: aş! ea există ca şi mine, ca Rollebon, nu doresc deloc s-o cunosc. Dar asta e. Nu se poate afirma că asta există. Discul care se învârteşte există, aerul lovit de voce şi care vibrează există, vocea care s-a înregistrat pe disc a existat. Eu, cel care ascult, exist. Totul e plin, existenţa pretutindeni, densă şi grea şi blândă. Dar dincolo de această desfătare, inaccesibilă, foarte aproape, atât de departe, vai, proaspătă, nemiloasă şi senină e… rigoarea, rigoarea aceasta.

Marţi

Nimic. Am existat.

Miercuri

Pe faţa de masă de hârtie e o pată rotundă a unei raze de soare. Pe pata aceasta se târăşte o muscă, înţepenită, se încălzeşte şi-şi freacă labele din faţă una de cealaltă. Am să-i fac serviciul de a o strivi. Musca nu vede apărând indexul meu gigantic ai cărui peri aurii strălucesc

22 Cînd luna micșorată începe să-și reverse razele / în fiecare noapte încep să visez (n.t.).

în soare.

— Nu o omorî, domnule! strigă Autodidactul.

Musca se face bucăţi, micile ei intestine îi ies din pântece; am debarasat-o de existenţă. îi spun sec Autodidactului:

— Trebuia să-i fac serviciul ăsta.

De ce mă aflu aici? Şi de ce n-aş fi? E amiaza, aştept să se facă ora de culcare. (Din fericire, somnul nu-mi lipseşte.) Peste patru zile am s-o revăd pe Anny; pentru moment, iată, singura mea raţiune de a fi. Iar după? Când Anny mă va fi părăsit? Ştiu bine ce sper în ascuns: ca ea să nu mă mai părăsească niciodată. Ar trebui totuşi să ştiu că Anny nu va accepta nicicând să îmbătrânească în faţa mea. Eu sunt slab şi singur, am nevoie de ea. Aş fi vrut s-o revăd aflându-mă în plenitudinea forţelor: Anny e nemiloasă cu epavele:

— Ţi-e bine, domnule? Te simţi bine?

Autodidactul mă priveşte pieziş cu ochii surâzători. Gâfâie puţin, cu gura deschisă, ca un câine cu răsuflarea tăiată. Mărturisesc: azi dimineaţă eram aproape fericit să-l revăd, simţeam nevoia să vorbesc.

— Sunt fericit că vă am la masa mea, spune el, dacă vă e frig ne putem aşeza lângă calorifer. Domnii aceia vor pleca curând, au cerut nota de plată.

Cineva se preocupă de mine, se întreabă dacă mi-e frig; vorbesc cu un alt om: de ani de zile nu mi s-a întâmplat aşa ceva.

— Pleacă, nu vreţi să ne schimbăm locul?

Cei doi domni şi-au aprins ţigări. Ies, iată-i în aerul curat, la soare. Trec de-a lungul marilor ferestre, ţinându-şi pălăriile cu ambele mâini. Râd; vântul le umflă paltoanele. Nu, nu vreau să-mi schimb locul. La ce bun?

Şi apoi, prin geamuri, între acoperişurile albe ale cabinelor de baie, văd marea, verde şi compactă.

Autodidactul a scos din portofel două dreptunghiuri de carton violet. Le va da imediat mai apoi la casă. Descifrez, pe dos, pe unul din ele

Casa Bottanet, bucătărie burgheză.

Meniu fix: *8 franci*.
Gustare la alegere.
Friptură cu garnitură – Brânza sau desert.
140 de franci 20 de bonuri

Pe individul acela care mănâncă la masa rotundă, lângă intrare, îl, recunosc acum: de multe ori trage la hotelul Printania, e un voiajor comercial. Din când în când se uită la mine. cu o privire atentă şi surâzătoare, dar nu mă vede; e prea absorbit să urmărească ceea ce mănâncă. De partea cealaltă a casei, doi bărbaţi roşeaţi şi îndesaţi degustă nişte scoici, bând vin alb. Cel mai mic, care are. O mustăcioară blondă, povesteşte o întâmplare de care se amuză singur. Povesteşte pe îndelete şi râde> aşându-şi dantura strălucitoare. Celălalt nu râde; ochii săi sântduri., Dar adeseori face un „da” din cap. Lângă fereastră, un bărbat slab şi brun, cu trăsături distinse, cu părul frumos şi alb dat pe spate, îşi citeşte gânditor ziarul. Pe banchetă, alături de el – şi-a pir o servietă de piele. Bea apă de Vichy. Peste o clipă, iuţi oamenii aceştia vor ieşi, îngreuiaţi de mâncare, mângâiaţi de briză, cu pardesiele larg desfăcute, cu capul cam încins, cam fremătător, vor merge de-a lungul balustradei uitându-se la copiii de pe plajă şi la vapoarele de pe mare se vor duce la munca lor. Eu nu mă voi duce nicăieri, eu nu lucrez.

Autodidactul râde cu inocenţă, şi soarele se joacă în părul lui rar.

— Vreţi să vă alegeţi meniul?

Îmi întinde lista, am drept la o gustare la alegere: cinci bucăţele de cârnat, de *ridichi*, *de creveţi cenuşii* şau o farfurie de ţelină pu maioneză, Melcii de Burgundia sunt suplimentaţi.

— Daţi-mi un cârnat, spun eu chelneriţei.

Autodidactul îmi smulge lista din mână:

— Nu e altceva mai bun? Uitaţi-vă, melci de Burgundia.

— Nu-mi prea plac melcii.

— Ah! Atunci, stridii domnişoară şi ridichi pentru mine.

Îmi explică, roşindu-se:

— Îmi plac mult ridichile.

Şi mie.

— Şi apoi? mă întreabă.

Parcurg lista de feluri cu carne. Friptura de vacă înăbuşită m-ar tenta. Dar ştiu dinainte că o să am şi o porţie de pui vânătoresc, e singurul fel de mâncare cu carne suplimentat.

— Domnului îi daţi o porţie de pui vânătoresc, spune Autodidactul. Mie o friptură de vacă la capac, domnişoară, întoarce pagina listei de bucate: lista de vinuri e se verso:

— Vom lua un vin, rosteşte el cu un aer întrucâtva solemn.

— Bine, spune chelneriţa, dar vă face rău! Nu beţi vin niciodată.

— Dar pot suporta foarte bine un pahar de vin la o ocazie. Domnişoară, vrei să ne dai o cană de rosé d'Anjou?

Autodidactul pune lista pe masă, îşi rupe pâine în bucăţele mici şi-şi şterge faţa de masă cu şervetul. Aruncă o privire asupra omului cu părul alb care-şi citeşte ziarul, apoi îmi surâde:

— De obicei vin la restaurantul ăsta cu o carte, deşi medicul m-a sfătuit să nu mai fac aşa ceva: mănânc prea repede, nu mestec îndestul. Dar am un stomac de struţ, pot să înghit indiferent ce. În timpul iernii lui 1917, când eram prizonier, hrana era atât de proastă încât toată lumea s-a îmbolnăvit. Bineînţeles m-am prefăcut şi eu bolnav ca şi ceilalţi, dar nu aveam nimic.

A fost prizonier de război… E pentru prima oară că-mi vorbeşte de asta; nu-mi vine să cred: nu pot să mi-l imaginez altminteri decât autodidact.

— Unde aţi fost prizonier?

Nu răspunde. Şi-a pus jos furculiţa şi mă priveşte cu o intensitate extraordinară. Are să-mi povestească necazurile lui: acum, îmi amintesc că, la bibliotecă, ceva nu era cu el în regulă. Sunt numai ochi şi urechi: nu cer decât să mă înduioşez de necazurile altora, lucrul acesta mă va schimba. Eu nu am necazuri, am bani ca un rentier,

nu mai am niciun şef, nici femei, nici copii; exist şi atâta tot. Şi necazul acesta e atât de vag, atât de metafizic, încât îmi provoacă ruşine.

Autodidactul nu are aerul că ar vrea să vorbească. Ce privire curioasă îmi aruncă: nu e o privire care urmăreşte să vadă, ci mai degrabă care caută comuniunea sufletelor. Sufletul Autodidactului s-a înălţat până la magnificii lui ochi de orb, răzbătând prin ei. Să facă şi sufletul meu la fel, să ajungă să-şi lipească nasul de geamuri: ambele vor face între ele schimb de amabilităţi.

Nu doresc niciun fel de comuniune a sufletelor, nu am căzut atât de jos. Dau înapoi, dar Autodidactul îşi ridică partea de sus a corpului peste masă, fără a mă lăsa din priviri. Din fericirechelneriţa îi aduce ridichi. Se lasă înapoi pe scaun, sufletul îi dispare din ochi, se apucă să mănânce supus.

— Necazurile alea ale dumitale, te-ai scăpat de ele?

Tresare:

— Care necazuri, domnule? „mă întreabă cu un aer zăpăcit.

— Ştii bine, mai deunăzi mi-ai vorbit de ele.

Autodidactul roşeşte cu violenţă.

— Ah! rosteşte el cu o voce seacă. A! da, deunăzi. Ei bine, domnule, e vorba de corsicanul, de corsicanul de la bibliotecă.

Ezită pentru a doua oară, cu un aer îndărătnic, asemeni unui berbec.

— Sunt nişte fleacuri, domnule, nu vreau să vă inoportunez.

Nu insist. Mănâncă, fără să se vadă, cu o viteză extraordinară. Şi-a terminat deja ridichile în clipa când mic mi-au fost aduse stridiile. Pe farfurie i-a rămas doar o legătură de cozi verzi şi puţină sare udă.

Afară, doi tineri s-au oprit în faţa meniului pe care un bucătar de carton li-l prezintă cu mâna stângă (în dreapta ţine o tigaie de prăjit). Ezită. Femeii îi e frig, îşi vâră bărbia în gulerul de blană. Tânărul se decide primul, deschide uşaşi se dă la o parte pentru a-şi lăsa partenera

să treacă.

Fata intră. Priveşte în jur cu un aer binevoitor şi se înfioară uşor:

— E cald, spune, cu o voce gravă.

Tânărul închide uşa.

— Domnilor, doamnelor, spune el.

Autodidactul se întoarce şi spune cu amabilitate:

— Domnilor, doamnelor.

Ceilalţi clienţi nu răspund, dar domnul cel distins îşi lasă puţin în jos ziarul şi se uită la noii sosiţi cu o privire adâncă.

— Mulţumesc, nu e nevoie.

Înainte ca fata, venită să-l ajute, să fi putut face vreun gest, tânărul îşi scoase cu un gest plin de supleţe impermeabilul. Ca haină poartă un bluzon de piele închis cu fermoar. Chelneriţa, puţin dezamăgită, s-a întors spre tânără femeie. Dar şi de data aceasta, el i-o ia înainte şi, cu gesturi amabile şi precise, o ajută pe tovarăşa sa să-şi scoată mantoul. Se aşază în apropierea noastră, faţă în faţă. Nu par a se cunoaşte de multă vreme. Tânără are o faţă obosită şi pură, puţin cam îmbufnată. Îşi scoate brusc pălăria şi-şi scutură surâzând părul negru.

Autodidactul îi contemplă îndelung, cu bunătate; apoi se întoarce spre mine şi-mi face un semn cu ochiul ca şi cum ar vrea să-mi spună: „Ce frumoşi sunt!”

Nu sunt deloc urâţi. Tac, sunt fericiţi că se află împreună, fericiţi că sunt văzuţi împreună. Uneori, când intram în vreun restaurant de pe Piccadilly, Anny şi cu mine, simţeam că suntem obiectul unor priviri înduioşate. Pe Anny. asta o agasa, dar eu, mărturisesc, mă simţeam întrucâtva. mândru. Mai ales eram mirat; n-am avut niciodată acel aer curăţel care-i stă atât de bine tânărului din seara asta şi nici măcar nu se poate afirma că urâţenia mea e emoţionantă. Doar atât, eram tineri; acum, am ajuns la vârsta când să mă înduioşeze tinereţea altora.

Nu m-am înduioşat. Femeia are ochii întunecaţi şi blânzi; tânărul are o piele portocalie, puţin cam granuloasă şi cu o bărbie fermecătoare, mică” şi voluntară. Mă

emoţionează e adevărat, dar mă şi dezgustă puţin. îi simt atât de departe de mine; căldura îi moleşeşte, urmăresc amândoi, cu inima lor, acelaşi vis, atât de dulce, atât de slab. Se simt în largul lor, privesc încrezători pereţii galbeni,» oamenii, consideră că lumea e bună aşa cum e, exact aşa cum e şi, fiecare dintre ei, dobândeşte sensul vieţii proprii din viaţa celuilalt. Curând, amândoi vor face o singură viaţă, o viaţă lentă şi lipsită de elanuri care nu va mai avea absolut niciun sens, dar ei nu-şi vor da seama de aceasta.

Parcă s-ar intimida unul pe celălalt. Ca să termine, tânărul, cu un aer stângaci şi hotărât, ia în vârful degetelor mâna partenerei sale. Ea respiră puternic, şi amândoi se apleacă împreună asupra listei. Da, sunt fericiţi. Şi apoi, după aceea? Autodidactul face o mutră amuzată, puţin misterioasă:

— V-am văzut alaltăieri.

— Unde?

— Ha! Ha! face el tachinându-mă politicos

Mă lasă să aştept o clipă, apoi:

— Ieşeaţi de la muzeu.

— Ah! da, spun, dar nu alaltăieri, sâmbătă.

Alaltăieri nu-mi ardea desigur să umblu prin muzee.

— Aţi văzut reproducerea aceea grozavă în lemn sculptat a atentatului lui Orsini?

— Nu o cunosc.

— Se poate? E într-o sală mică, când intri, pe dreapta. E o lucrare executată de un om care a participat la Comună, care a trăit la Bouville până la amnistie, ascunzându-se într-un pod. Voise să se îmbarce pentru America, dar aici, poliţia portului e foarte vigilentă. Un om admirabil. Şi-a folosit timpul liber care-i fusese impus sculptând o scândură mare de stejar. Singurele lui unelte erau briceagul şi o pilă de unghii. Cu pila lucra părţile delicate: mâinile, ochii. Scândură are un metru cincizeci lungime pe un metru lăţime; toată lucrarea e dintr-o singură bucată; sunt şaptezeci de personaje, fiecare de mărimea palmei mele, fără a mai pune la socoteală cei doi

cai care trag trăsura împăratului. Şi chipurile, domnule, chipurile acelea făcute cu pila de unghii, au toate o fizionomie şi un aer omenesc. Domnule, dacă-mi daţi voie, e o lucrare care merită să fie văzută.

Nu vreau să promit nimic:

— Eu voisem doar să revăd tablourile lui Bordurin.

Autodidactul se posomorî dintr-odată:

— Portretele acelea din salonul cel mare, domnule? spune el, cu un surâs tremurător, nu mă pricep deloc la pictură. Bineînţeles îmi dau seama că Bordurin e un pictor mare, văd că are tuşă, e îndemânatic, cum se spune? Dar plăcerea, domnule, plăcerea estetică mi-e străină.

Îi spun cu simpatie:

— La mine e acelaşi lucru cu sculptura.

— Ah, domnule! Vai, şi la mine e la fel. Şi în ceea ce priveşte muzica şi dansul. Cu toate acestea, ştiu unele lucruri. Ei bine, e de neconceput: am văzut tineri care nu ştiau nici jumătate din câte ştiam eu şi care, aşezaţi în faţa unui tablou, păreau că le făcea plăcere.

— Se prefăceau, desigur, spun eu cu un aer încurajator.

— Poate că…

Autodidactul se gândeşte o clipă:

— Ceea ce mă consternează nu e atât faptul că sunt privat de un anume fel de plăcere, ci mai degrabă că o întreagă ramură a activităţii omeneşti îmi rămâne străină… Sunt totuşi un om, şi tablourile astea au fost făcute de oameni…

Reia brusc, cu glasul schimbat:

— Domnule, odată am îndrăznit să gândesc că frumosul e doar o chestie de gust. Nu există, oare, reguli diferite pentru fiecare epocă? îmi dai voie, domnule?

Am avut surpriza să văd că-şi scoate din buzunar un carnet de piele neagră. îl frunzăreşte o clipă: multe pagini albe, şi foarte rar, din când în când, câteva rânduri scrise cu cerneală roşie. A devenit complet palid. A pus carnetul pe faţa de masă şi şi-a lipit palma lui mare pe pagina deschisă. Tuşeşte încurcat.

— Uneori îmi vin în minte nişte – nu îndrăznesc să spun – nişte idei. E foarte curios: mă aflu acolo, citesc şi, dintr-odată, nu sunt în stare să înţeleg de unde-mi vine, parcă sunt iluminat. La început nu le luam în seamă, apoi m-am hotărât să-mi cumpăr un carnet.

Se opreşte şi se uită la mine aşteaptă.

— Ah! Ah! fac eu.

Domnule, maximele acestea sunt fireşte provizorii: nu mi-am terminat încă instrucţia.

Ia carnetul cu mâinile tremurânde, e foarte emoţionat:

— Uite tocmai ceva despre pictură. Aş fi fericit dacă mi-aţi îngădui să vă citesc.

— Foarte bucuros, spun eu.

Autodidactul citeşte:

— Nimeni nu mai crede ceea ce veacul al XVIII-lea considera adevărat. De ce am vrea să ne placă lucrările pe care el le considera frumoase?

Mă priveşte cu un aer rugător.

— Ce să credem despre asta, domnule? Nu-i cumva puţin cam paradoxal? Am crezut că pot să dau ideii mele forma unei glume.

— Ei bine, o… găsesc foarte interesantă.

— Aţi mai citit-o cumva în altă parte?

— Nu, absolut sigur.

— Sigur, niciodată, nicăieri? Atunci domnule, zice el întristându-se, înseamnă că nu e adevărată. Dacă ar fi adevărată, cineva ar fi gândi i-o deja.

— Stai puţin, îi spun, acum că mă gândesc, cred că am citit ceva în genul ăsta.

Ochii îi strălucesc, îşi scoate creionul.

— În ce autor? mă întreabă cu un ton precis.

— În… în Renan.

E în culmea fericirii.

— Aţi fi bun să-mi citaţi pasajul exact? spune, vârându-şi în gură vârful creionului.

— Ştii, am citit asta foarte demult.

— Oh! nu face nimic, nu face nimic.

Scrie numele lui Renan în carnet, sub maxima sa.

— M-am întâlnit cu Renan! I-am scris numele cu creionul, îmi explică el plin de fericire, dar am să-l scriu din nou pe deasupra, cu cerneală roşie, deseară.

Se uită o clipă în carnet extaziat şi aştept ca să-mi citească şi alte maxime. Dar el îl închide cu grijă şi-l bagă în buzunar. Se gândeşte fără îndoială că-i ajunge atâta fericire o dată.

— Ce plăcut e, spune cu un aer intim, să poţi să stai uneori de vorbă, aşa, deschis.

Lovitura asta, cum era de bănuit, turteşte lânceda noastră convorbire. Urmează o lungă tăcere.

De la sosirea celor doi tineri, atmosfera restaurantului s-a schimbat. Cei doi bărbaţi roşii au tăcut, urmăresc fără ruşine, insistent, farmecele tinerei femei. Domnul cel distins şi-a lăsat ziarul jos şi priveşte perechea cu complezenţă, aproape cu complicitate. Gândeşte că bătrâneţea e înţeleaptă, că tinereţea e frumoasă, clatină din cap cu oarecare cochetărie: îşi dă bine seama că e un bărbat încă frumos, admirabil conservat, că poate încă seduce cu tenul său brun şi corpul zvelt. Se preface că se simte părinte. Sentimentele chelneriţei par mai simple: s-a plantat în faţa celor doi tineri şi-i priveşte cu gura căscată.

Vorbesc cu glas scăzut. Li s-au servit apetitive, dar nu se ating de ele. Trăgând cu urechea, pot surprinde fragmente din conversaţia lor. Înţeleg mai bine ce spune femeia, cu vocea ei puternică şi voalată.

— Nu, Jean, nu.

— De ce nu? murmură tânărul cu o vioiciune pasionată.

— Ţi-am spus de ce.

— Asta nu e un motiv.

Intervin câteva cuvinte care-mi scapă, apoi tânăra face un gest fermecător şi obosit.

— Am încercat de prea multe ori. Nu mai am vârsta la care-ţi poţi reîncepe viaţa. Sunt bătrână, doar ştii.

Tânărul râde ironic. Ea reia:

— N-aş mai putea suporta o… decepţie.

— Trebuie să ai încredere, spune, tânărul; aici, aşa cum eşti în momentul ăsta, dumneata nu trăieşti.

Femeia oftează:

— Ştiu!

— Uită-te La Jeannette.

— Da, răspunde ea strâmbându-se.

— Ei bine, găsesc foarte frumos ceea ce a făcut. A avut curaj.

— Ştii, spune tânără, Jeannette mai curând s-a repezit asupra unei ocazii. Am să-ţi spun că eu, dacă aş fi vrut, aş fi avut sute de ocazii de genul ăsta. Am preferat să aştept.

— Ai făcut bine, spune tânărul cu afecţiune, ai făcut bine că m-ai aşteptat.

Femeia râde la rândul ei:

— Cât e de încrezut! N-am spus aşa ceva.

Nu-i mai ascult, mă agasează. Se vor culca înmreună. Ei o ştiu. Fiecare dintre ei ştie că şi celălalt ştie. Dar cum sunt tineri, căşti şi decenţi, cum fiecare line să-şi păstreze stima proprie şi stima celuilalt, cum iubirea e un lucru important şi poetic pe care nu trebuie să-l înspăimânţi, se duc de mai multe ori pe săptămână la baluri şi la restaurante pentru a oferi spectacoluF micilor lor dansuri rituale şi mecanice…

La urma urmei, trebuie să-ţi omori timpul. Sunt tineri şi bine făcuţi, mai au înaintea lor vreo treizeci de ani. Aşa că nu se grăbesc, îşi irosesc timpul şi au dreptate. Când se vor culca împreună, vor trebui să găsească altceva pentru a-şi voala imensa absurditate a existenţei. Şi totuşi… e absolut necesar să se mintă?

Străbat cu privirile sala. E o farsă! Toţi oamenii aceştia stau aşezaţi cu aere serioase; mănâncă. Nu, nu mănâncă: îşi repară forţele pentru a duce la bun sfârşit sarcina care le revine. Fiecare îşi are propria sa mică încăpăţânare personală care-l împiedică să bage de seamă că există; cu toţii se cred indispensabili cuiva sau la ceva. Nu-mi spunea Autodidactul mai deunăzi: „Nimeni nu era mai calificat decât Nouçapiê pentru a întreprinde sinteza

aceasta vastă?” Fiecare dintre ei face un lucru mărunt oarecare şi nimeni nu e mai calificat decât el ca să-l facă. Nimeni nu e mai calificat decât comis-voiajorul să plaseze în cutare loc pasta de dinţi Swan… Nimeni nu e mai calificat decât acest interesant tânăr să umble pe. sub fustele vecinei sale. Iar eu mă aflu în mijlocul lor şi, dacă mă privesc, ei trebuie să creadă că nimeni nu e mai calificat decât mine să facă ceea ce fac»

Dar eu *ştiu*. Am aerul că nu fac doi bani, dar ştiu că exist şi că ei există. Şi, dacă aş cunoaşte arta persuasiunii, m-aş duce să mă aşez lângă domnul acela frumos cu părul alb şi i-aş explica ce anume e existenţa Gândindu-mă la mutra pe care ar face-o, izbucnesc în râs. Autodidactul se uită la mine mirat. Aş vrea într-adevăr să mă opresc, dar nu sunt în stare, râd cu lacrimi.

— Sunteţi vesel, domnule, îmi spune Autodidactul cu un aer circumspect.

— Pentru că mă gândesc, îi spun eu râzând, că iată-ne, pe toţi cei care ne aflăm aici, mâncând şi bând pentru a ne conserva existenţa preţioasă când nu există nimic, nimic, niciun motiv ca să existăm.

Autodidactul a devenit grav, face un efort ca să mă înţeleagă. Am râs prea tare, am văzut mai multe capete întorcându-se spre mine. Apoi regret că am spus atâtea. La urma urmei, asta nu priveşte pe nimeni.

Autodidactul repetă cu glas scăzut.

— Niciun motiv ca să existăm… Desigur, domnule, vreţi să spuneţi că viaţa este lipsită de ţel? Asta nu se numeşte, oare, pesimism?

Se mai gândeşte o clipă, apoi spune cu blândeţe:

— Acum câţiva ani am citit o carte de un autor american, se numea *Viaţa merită să fie trăită*? Nu-i asta întrebarea pe care vi-o puneţi dumneavoastră?

Desigur că nu; nu întrebarea aceasta mi-o pun. Dar nu vreau să dau nicio explicaţie.

— Cartea se încheia, îmi spune Autodidactul, cu un ton consolator, în favoarea optimismului voluntar. Viaţa are un sens dacă ţinem într-adevăr să-i conferim unul. Trebuie

mai întâi să acţionezi, să te lansezi într-o acţiune. Dacă ajungi să reflectezi mai apoi, zarurile sunt aruncate, eşti angajat. Nu ştiu ce credeţi dumneavoastră despre asta, domnule?

— Nimic, răspund.

Sau, mai degrabă, cred că aceasta e tocmai genul de minciună pe care şi-o întreţin tot timpul comis-voiajorul, cei doi tineri şi domnul cu părul alb.

Autodidactul surâde cu oarecare şiretenie şi cu multă solemnitate *

— Nu e şi părerea mea. Eu cred că nu trebuie să căutăm atât de departe sensul vieţii noastre.

— Da?

— Există un ţel, domnule, există un ţel… sunt oamenii. E drept: uitam că Autodidactul e umanist. Rămâne o clipă tăcut, exact cât să facă să dispară cu adevărat, în mod inexorabil, jumătatea lui de friptură de vacă înăbuşită şi o întreagă felie de pâine. „Sunt oamenii…” cu asta s-a zugrăvit perfect omul acesta delicat. Da, numai că nu ştie s-o spună bine. Suflet are îndeajuns, dar indiscutabil, sufletul nu ajunge. Am frecventat pe vremuri câţiva umanişti parizieni şi i-am auzit de o sută de ori spunând „sunt oamenii”, şi era cu totul altceva! Virgan era incomparabil. Îşi scotea ochelarii, parcă pentru a se arăta gol, cu trupul său de om, mă fixa cu ochii emoţionaţi, cu o privire grea şi obosită care părea că mă dezbracă pentru a-mi surprinde esenţa umană, apoi murmura melodios: „Sunt oameni, dragul meu, sunt oameni”, dând lui „sunt” un soi de putere deviată, ca şi cum dragostea lui de oameni, veşnic nouă şi surprinsă, se împiedica de aripile lui uriaşe.

Schimele Autodidactului nu au căpătat asemenea catifelări; dragostea lui de oameni e naivă şi barbară un umanist de provincie.

— Oamenii, îi spun eu, oamenii… în orice caz dumneata nu prea ai aerul că te preocupi mult de ei: eşti mereu singur, mereu cu nasul într-o carte.

Autodidactul dă din palme, începe să râdă cu răutate:

— Greşiţi. Ah! Domnule, daţi-mi voie să vă spun cât de mult greşiţi!

Se reculege o clipă şi termină, în mod discret, de înghiţit. Chipul lui radios ca un răsărit de soare. În spatele lui, femeia cea tânără izbucneşte într-un râs uşor. Tovarăşul ei s-a aplecat asupra ei şi-i vorbeşte la ureche.

— Greşeala dumneavoastră e cât se poate de firească, spune Autodidactul, ar fi trebuit să vă spun, de multă vreme… Dar sunt aşa de timid, domnule: căutam un prilej!

— L-ai găsit, îi spun eu politicos.

— Şi eu cred că da. Şi eu cred că da! Domnule, ce am să văspun… Se întrerupe şi roşeşte: Dar poate că vă deranjez?

Îl asigur că nu. Scoate un oftat de fericire.

— Nu întâlneşti în fiecare zi oameni ca dumneavoastră, domnule, la care amploarea vederilor se uneşte cu pătrunderea inteligenţei. Sunt luni de zile de când aş voi să vă vorbesc, să vă explic ce am fost, ce am devenit…

Farfuria lui e goală şi curată ca şi cum acum i-ar fi fost adusă. Descopăr deodată alături de farfuria mea, una mai mică de cositor în care un copan de pui pluteşte într-un sos închis la culoare. Trebuie să-l mănânc.

— Vă vorbeam adineaori de captivitatea mea în Germania. De acolo a început totul. Înainte de război eram singur şi nu-mi dădeam seama de acest lucru; trăiam cu părinţii mei care erau nişte oameni buni, dar nu mă înţelegeam cu ei. Când mă gândesc la anii aceia… Cum de am putut trăi astfel? Eram mort, domnule, şi nu-mi dădeam seama de aceasta; aveam o colecţie de timbre poştale.

Mă priveşte şi se întrerupe:

— Domnule, sunteţi palid, aveţi un aer obosit. Chiar nu vă plictisesc?

— Mă interesezi mult.

— A venit războiul şi m-am angajat fără a şti de ce. Doi ani am stat fără să înţeleg, pentru că viaţa de pe front lăsa puţin timp de gândire şi apoi soldaţii erau prea

grosolani. La sfârşitul lui 1916 am fost făcut prizonier. Mi s-a spus ulterior că mulţi soldaţi şi-au regăsit în captivitate credinţa din copilărie. Domnule, spune Autodidactul coborându-şi pleoapele peste pupilele înflăcărate, eu nu cred în Dumnezeu; existenţa lui e dezminţită de Ştiinţă. Dar, în lagărul de concentrare, am învăţat să cred în oameni.

— Îşi suportau soarta cu curaj?

— Da, spune el cu un aer vag, era şi asta. De altfel eram bine trataţi. Dar voiam să vorbesc de altceva; în ultimele luni de război, nu ni se mai dădea aproape deloc de lucru. Când ploua, ne băgau într-un hangar mare de scândură în care înghesuindu-ne încăpeam aproape două sute de inşi. Închideau uşa şi ne lăsau acolo înghesuiţi unul într-altul, într-o obscuritate aproape completă.

Ezită o clipă.

— N-aş putea să vă explic, domnule. Toţi oamenii aceia se aflau acolo, abia îi puteai vedea, dar îi simţeai lipiţi de tine, le auzeai respiraţia… într-una din primele dăţi când ne-au închis în hangarul acela, apăsarea era atât de puternică încât am crezut la început că o să mă sufoc, apoi, dintr-odată, o bucurie puternică a pus stăpânire pe mine, era cât pe ce să cad jos; atunci am simţit că-i iubeam pe oamenii aceia ca pe nişte fraţi, aş fi vrut să-i îmbrăţişez pe toţi. De atunci, de câte ori reveneam în hangar, încercam aceeaşi bucurie.

Trebuie să mănânc porţia de pui, care s-a răcit desigur. Autodidactul a terminat demult, şi fata aşteaptă să schimbe farfuriile.

— Hangarul acela a dobândit în ochii mei un caracter sacru. De câteva ori am izbutit să înşel vigilenţa paznicilor noştri, m-am strecurat singur în el şi, acolo, în umbră, amintindu-mi de bucuriile pe care le cunoscusem, cădeam într-un fel de extaz. Orele treceau, dar eu nu le mai băgăm în seamă. Mi s-a întâmplat să izbucnesc în hohote de plâns.

Probabil că sunt bolnav: altminteri nu-mi pot explica formidabila mânie care mă răscoleşte. Da, o mânie de bolnav: mâinile îmi tremură, sângele mi s-a ridicat în obraji

şi, pe deasupra, şi buzele au început să-mi tremure. Toate acestea numai pentru faptul că puiul era rece. De altfel şi eu eram rece şi asta era mai penibil: vreau să spun că fondul a rămas aşa cum e de treizeci şi şase de ore, absolut rece, îngheţat. Mânia m-a străbătut într-un vârtej, era ceva asemeni unui fior, un efort al conştiinţei mele pentru a provoca reacţia, pentru a lupta împotriva acestei scăderi de temperatură. Efort zadarnic: desigur, pentru o nimica toată, aş fi putut să-i snopesc în bătaie pe Autodidact sau pe chelneriţă, copleşindu-i cu injurii. Dar nu am intrat cu totul în acest joc. Furia mea se zbătea la suprafaţă şi, pentru o clipă, am avut impresia penibilă că sunt un bloc de gheaţă înconjurat de flăcări, o omletă surpriză. Agitaţia aceasta superficială a dispărut şi l-am auzit pe Autodidact spunându-mi:

— În fiecare duminică asistam la slujba religioasă. Domnule – n-am fost niciodată un credincios. Dar nu s-ar putea spune ca adevărata taină a liturghiei e comuniunea între oameni? Un preot francez, care nu avea decât un braţ, celebra slujba. Aveam un armonium. Ascultam în picioare, cu capetele descoperite şi, în timp ce sunetele armoniumului mă încântau la culme, simţeam că mă fac una cu toţi oamenii care mă înconjurau. Ah! domnule, cât de mult mi-au plăcut slujbele acestea. Chiar şi acum, în amintirea lor mă duc uneori la biserică, duminica dimineaţa. La biserica Sainte-Cécile avem un organist remarcabil.

— Ai regretat de multe ori viaţa aceea?

— Da, domnule, în 1919. E anul în care am fost eliberat. Am trăit câteva luni foarte dificile. Nu ştiam ce să fac, mă prăpădeam. Oriunde vedeam oameni adunaţi, mă strecuram în grupul lor. Mi s-a întâmplat, adăugă el cu surâs, să conduc la groapă pe un necunoscut. Într-o zi, de disperare, mi-am aruncat colecţia de timbre în foc… Dar mi-am găsit drumul.

— Adevărat?

— Cineva m-a sfătuit… Domnule, ştiu că pot conta pe discreţia dumneavoastră. Eu sunt, poate că dumneavoastră

nu împărtăşiţi asemenea idei, dar sunteţi un om cu spiritul atât de larg; eu sunt socialist.

Şi-a coborât privirea, iar genele lui lungi tremură:

— Din luna septembrie a anului 1921, sunt înscris în partidul socialist S.F.I.O. Iată ce voiam să vă spun.

Radiază de mândrie. Mă priveşte cu capul dat pe spate, cu ochii pe jumătate închişi, cu gura întredeschisă, are aerul unui martir.

— Foarte bine, zic eu, e foarte frumos.

— Domnule, ştiam că m-aţi aproba. Şi cum am putea blama pe un om care v-a spus: am dispus de viaţa mea în cutare sau cutare fel şi, în clipa de faţă, sunt perfect fericit?

Şi-a îndepărtat braţele şi-mi arată palmele, cu degetele îndreptate spre pământ ca şi cum ar urma să primească stigmatele. Ochii lui sunt sticloşi, în gură văd că i se răsuceşte o masă întunecată şi trandafirie.

— Ah! îi spun eu, din moment ce sunteţi fericit…

— Fericit? Privirea lui e stânjenitoare, şi-a ridicat pleoapele şi mă fixează cu un aer sever. O să puteţi judeca, domnule. Înainte de a fi luat hotărârea aceasta, mă simţeam atât de îngrozitor de singur încât m-am gândit la sinucidere. Ceea ce m-a reţinut e ideea că nimeni, dar absolut nimeni nu ar fi impresionat de moartea mea, că voi fi şi mai singur în moarte decât am fost în viaţă.

Se îndreaptă, obrajii i se umflă.

— Nu mai sunt singur, domnule. Pentru totdeauna.

— Ah! Cunoşti multă lume? spun eu.

Surâde şi îmi dau seama numaidecât de naivitatea mea.

— Vreau să spun că nu mă mai *simt* singur. Dar fireşte, domnule, nu e nevoie ca să fiu neapărat cu cineva.

— Cu toate acestea, zic, în organizaţia partidului socialist…

— Ah! Acolo cunosc pe toată lumea. Dar pe majoritatea doar după nume. Domnule, spune el glumeţ, să fiu obligat să-mi aleg tovarăşii într-un mod atât de rigid? Prietenii mei sunt toţi oamenii. Când mă duc dimineaţa la

birou, în faţa mea, în spatele meu, sunt alţi oameni care se duc la munca lor. îi văd, dacă aş îndrăzni, le-aş zâmbi, gândesc că sunt socialist, că ei sunt cu toţii scopul vieţii mele, al eforturilor mele şi că ei nu au aflat încă acest lucru. Pentru mine e o sărbătoare, domnule.

Mă întreabă cu privirea; aprob dând din cap, dar simt că e puţin decepţionat, că voia mai mult entuziasm. Ce pot să fac? Sunt eu de vină că în tot ceea ce spune recunosc un împrumut, un citat? Că-i văd reapărând, în timp ce-mi vorbeşte, pe toţi umaniştii pe care i-am cunoscut? Vai, am cunoscut atât de mulţi umanişti! Umanismul radical e îndeosebi amicul funcţionarilor. Umanismul zis „de stânga" se preocupă în primul rând să conserve valorile umane; nu aparţine nici unui partid, pentru că nu vrea să trădeze umanul, dar simpatiile sale se îndreaptă spre cei umili; celor umili le consacră el frumoasa lui cultură clasică. În general e un văduv cu ochii încă seducători şi mereu umezi de lacrimi. Iubeşte de asemenea pisicile, câinii, toate mamiferele superioare. Scriitorul comunist îi iubeşte pe oameni începând cu al doilea plan cincinal; el pedepseşte pentru că iubeşte Pudic, asemeni tuturor celor puternici, el ştiez să-şi ascundă sentimentele, dar tot el ştie, graţie unei priviri, unei inflexiuni a vocii, să facă să se presimtă, în dosul cuvintelor aspre de justiţiar, pasiunea lui severă şi dulce pentru fraţii săi. Umanistul catolic, ultimul venit, veniaminul, vorbeşte de oameni cu un aer minunat. Ce basm frumos, spune el, e cea mai umilă dintre vieţi, aceea a docherului londonez, aceea a unei muncitoare de la o fabrică de pantofi! A ales umanismul îngerilor; scrie pentru edificarea îngerilor lungi romane triste şi frumoase, care obţin adeseori premiul Femina.

Acestea sunt marile roluri principale. Dar mai există o puzderie de alte roluri: filosoful umanist, care se apleacă asupra fraţilor săi ca un frate mai mare, şi are simţul responsabilităţii sale; umanistul care-i iubeşte pe oameni aşa cum sunt, cel care-i iubeşte aşa cum ar trebui să fie, cel care ţine să-i salveze cu aprobarea lor şi cel care-i va salva în ciuda voinţei lor, cel care vrea să creeze mituri noi

şi cel care se mulţumeşte cu miturile vechi, cel care iubeşte în om moartea acestuia, cel care iubeşte în om viaţa acestuia; umanistul vesel care are totdeauna cuvântul glumeţ pe buze; umanistul sumbru pe care-l întâlnim îndeosebi la veghile funebre. Toţi se urăsc între ei, ca indivizi fireşte, nu ca oameni. Dar Autodidactul ignoră toate acestea: i-a închis în sine însuşi ca pe nişte pisici într-un sac de piele, unde se sfâşie între ei fără ca el să bage de seamă.

Omul începe să se uite la mine cu mai puţină încredere.

— Dumneavoastră, domnule, nu simţiţi oare lucrurile astea ca şi mine?

— Dumnezeule…

În faţa figurii lui nelinişti te, puţin ostile, regret o clipă că l-am decepţionat. Dar el reia cu amabilitate:

— Ştiu, dumneavoastră aveţi cercetările, cărţile dumneavoastră, slujiţi aceeaşi cauză în felul dumneavoastră.

Cărţile *mele*, cercetările *mele*, imbecilul. Nu putea să facă o gafă mai grozavă.

— Nu pentru asta scriu eu.

Într-o clipită, figura Autodidactului se schimbă, s-ar zice că a adulmecat inamicul, niciodată nu i-am mai văzut această expresie. Între noi doi ceva a murit.

Mă întreabă, simulând surpriza:

— Dar… dacă nu sunt indiscret, atunci de ce scrieţi dumneavoastră, domnule?

— Ei, bine… nu-mi dau seama, aşa, ca să scriu.

Degeaba zâmbeşte „crede că m-a pus în încurcătură:

— Aţi scrie dacă v-aţi afla pe o insulă pustie? Nu scriem oare totdeauna pentru a fi citiţi?

A dat frazei sale forma interogativă doar din obişnuinţă. În realitate, afirmă. Smalţul de blândeţe şi timiditate a căzut; nu-l mai recunosc. Trăsăturile acestea lasă să se vadă o încăpăţânare apăsătoare, e un zid de înfumurare. Nici nu mi-am revenit încă din surprindere, şi-l aud că-mi spune:

— Să mi se spună: scriu pentru o anumită categorie socială, pentru un grup de prieteni. Fie şi aşa. Poate că dumneavoastră scrieţi pentru posteritate… Dar, domnule, chiar fără voia dumneavoastră, scrieţi pentru cineva.

Aşteaptă un răspuns. Cum răspunsul nu soseşte, surâde uşor.

— Poate că sunteţi mizantrop?

Ştiu ce ascunde efortul acesta amăgitor de împăcare, îmi cere în fond mai nimica: doar să accept o etichetă. Dar e o cursă; dacă consimt, Autodidactul triumfă, eu sunt numaidecât păcălit, apucat din nou, depăşit, căci umanismul ia în stăpânire şi topeşte la un loc toate atitudinile omeneşti. Dacă i te opui direct, îi faci jocul; el există de pe urma potrivnicilor săi. Există o rasă de oameni încăpăţânaţi şi mărginiţi, o rasă de briganzi care pierd mereu împotriva lui; toate violenţele lor, toate gravele necumpătări, el le digeră, făcând din ele o limfă albă şi spumoasă. A digerat antiumanismul, maniheismul, misticismul, pesimismul, anarhismul, egotismul: acestea sunt simple etape, gânduri incomplete care nu-şi află justificarea decât în el. Şi mizantropia îşi are un loc în acest concert: e doar o disonanţă necesară armoniei totului.

Mizantropul este om: e absolut necesar ca umanistul să fie într-o oarecare măsură mizantrop. Dar e un mizantrop ştiinţific, care a ştiut să-şi dozeze ura, care începe prin a-i urî pe oameni pentru a-i putea iubi mai bine, mai apoi.

Nu vreau să fiu integrat, nici ca frumosul meu sânge roşu să contribuie la îngrăşarea acestui animal limfatic: nu voi comite prostia de a-mi zice „antiumanist”. Eu *nu sunt* umanist, asta e totul.

— Găsesc, îi spun Autodidactului, că e la fel de eronat să-i iubim pe oameni sau să-i urâm.

Autodidactul mă priveşte cu un aer protector şi îndepărtat. Murmură ca şi cum n-ar lua seama la ceea ce spune:

— Trebuie să-i iubim, trebuie să-i iubim…

— Pe cine trebuie să iubim? Pe oamenii care se află aici?

— Şi pe aceştia. Pe toţi.

Se întoarce spre perechea aceea plină de strălucitoare tinereţe: iată pe cine trebuie să iubim. O clipă se uită la domnul cu părul alb. Apoi îşi întoarce privirile asupra mea citesc pe chipul lui o întrebare mută. Fac un „nu” cu capul. Are aerul că i se face milă de mine.

— Nici dumneata, îi spun eu enervat, nici dumneata nu-i iubeşti.

— Adevărat, domnule? îmi daţi voie să fiu de altă părere?

A redevenit politicos până în vârful unghiilor, dar privirea e plină de ironie – ca privirea cuiva care se amuză imens. Mă urăşte. Aş fi comis o mare eroare dacă m-aş fi lăsat înduioşat de acest maniac. îl întreb la rândul meu:

— Aşadar dumneata îi iubeşti pe tinerii aceia doi, din spatele dumitale?

Continuă să-i privească, se gândeşte:

— Vreţi să mă faceţi să spun, reia el lămuritor, că-i iubesc fără să-i cunosc. Ei bine, domnule, mărturisesc că nu-i cunosc... Fireşte, numai în cazul că dragostea e adevărata cunoaştere, adăugă el cu un râs nerod.

— Dar ce iubeşti dumneata?

— Văd că sunt tineri, şi în ei iubesc tinereţea. Printre alte lucruri, domnule.

Se întrerupe şi trage cu urechea:

— Dumneavoastră înţelegeţi ce spun?

Dacă înţeleg! Tânărul, încurajat de simpatia care-i înconjură, povesteşte cu glas tare un meci de fotbal pe care echipa lui l-a câştigat anul trecut împotriva unui club din Le Havre.

— Îi povesteşte o întâmplare, îi spun Autodidactului.

— Ah! Nu aud bine. Dar aud vocile, vocea înceată, vocea gravă: ele alternează. E... aşa de simpatic.

— Numai că, din nenorocire, eu aud şi ce spun.

— Ei bine?

— Ei bine, joacă o comedie.

— Adevărat? Comedia tinereţii, poate? întreabă el ironic. Îmi daţi voie, domnule, să o găsesc foarte profitabilă. Să fie, oare de ajuns să o joci pentru a te întoarce la vârsta lor?

Rămân insensibil la ironia lui; continui:

— Le întorci spatele, ceea ce vorbesc îţi scapă… Ce culoare are părul femeii?

Autodidactul se tulbură:

— Ei bine, eu… – îşi aruncă o privire spre cei doi tineri şi redevine sigur de sine – negru!

— Dumneata vezi bine!

— Cum?

— Vezi bine că nu-i iubeşti pe cei doi. Poate că n-ai fi în stare să-i recunoşti pe stradă. Pentru dumneata ei nu sunt decât nişte simboluri. Nu din cauza lor eşti dumneata pe punctul de a te înduioşa; te vei înduioşa de soarta Tinereţii Omului, de soarta Iubirii Bărbatului şi a Femeii, de soarta Vocii omeneşti.

— Ei şi? Astea nu există oare?

Desigur că nu, astea nu există! Nici Tinereţea, nici Maturitatea, nici Bătrâneţea, nici Moartea…

Chipul Autodidactului, galben şi dur ca o gutuie, a fost cuprins de o crispare reprobatoare. Cu toate acestea, continui:

— E ca şi cazul domnului aceluia bătrân din spatele dumitale, care bea apă de Vichy. Oare dumneata iubeşti în el Omul matur, bănuiesc; Omul matur, care se îndreaptă, fără teamă, spre declin şi care-şi îngrijeşte ţinuta pentru că nu vrea să se lase în voia sorţii?

— Exact, îmi răspunde el sfidător.

— Şi nu-ţi dai seama că e un ticălos?

Autodidactul începe să râdă, mă crede zăpăcit, aruncă o scurtă privire asupra chipului frumos încadrat de păr alb:

— Dar, domnule, admiţând că pare ceea ce spuneţi dumneavoastră, cum puteţi să-l judecaţi pe omul ăsta după înfăţişare? O figură, domnule, nu spune nimic atunci când e în repaus.

Ce umanişti orbi! Figura aceasta e atât de *grăitoare*, atât de clară, dar niciodată sufletul lor tandru şi abstract nu s-a lăsat impresionat de sensul unei figuri.

— Cum puteţi dumneavoastră, zice Autodidactul, să *fixaţi* un om, să spuneţi că *e* aşa sau altminteri. Cine poate oare epuiza un om? Cine poate cunoaşte resursele unui om?

A epuiza un om! Salut în treacăt umanismul catolic de la care Autodidactul a împrumutat fără să ştie această formulă.

— Ştiu, zic, ştiu că toţi oamenii sunt admirabili. Dumneata eşti admirabil. Eu sunt admirabil. În calitate de creaturi ale lui Dumnezeu, fireşte.

M-a privit fără să înţeleagă, apoi, cu un surâs subtil;

— Glumiţi, desigur, domnule, dar e adevărat că toţi oamenii au drept la admiraţia noastră. E greu, domnule, e foarte greu să fii om.

Fără să-şi dea seama a părăsit iubirea de oameni întru Hristos; îşi scutură capul şi, printr-un curios fenomen de mimetism, seamănă cu bietul Guéhenno.

— Scuză-mă, îi spun, dar în acest caz nu prea mai e sigur că sunt un om: niciodată n-am găsit că asta ar fi foarte greu. Mi se părea că n-avem decât să ne lăsăm în voia sorţii.

Autodidactul râde sincer, dar privirea îi rămâne rea:

— Sunteţi prea modest, domnule. Pentru a vă suporta condiţia, condiţia umană, aveţi, ca toată lumea, nevoie de mult curaj. Domnule, clipa care urmează poate fi clipa în care veţi muri, ştiţi asta şi puteţi zâmbi: ei! nu e admirabil? în cea mai neînsemnată acţiune a dumneavoastră, adăugă el cu amărăciune, există un imens eroism.

— Şi ca desert, domnilor? spune chelneriţa.

Autodidactul a pălit cu totul, pleoapele i s-au coborât pe jumătate peste ochii de piatră. Face un gest slab cu mâna, ca şi cum m-ar invita să aleg.

— Brânză, spun eu cu eroism.

— Şi domnul?

Tresare.

— Ei? Ah! da: ei bine, n-am să iau nimic, am terminat.

— Louise!

Cei doi bărbaţi voinici plătesc şi pleacă. Unul dintre ei şchioapătă. Patronul îi conduce la uşă: sunt doi clienţi de seamă, li s-a servit o sticlă de vin într-o găleată cu gheaţă.

Îl contemplu pe Autodidact cu oarecari remuşcări: s-a complăcut întreaga săptămână să-şi imagineze dejunul acesta, în care ar fi putut să împărtăşească altui om dragostea sa faţă de oameni. Are atât de rar ocazia să vorbească. Şi iată: i-am stricat plăcerea. În fond, e tot atât de singur ca şi mine; nimeni nu se ocupă de el. Numai că nu-şi dă seama de propria sa singurătate. Ei bine, da: doar nu era treaba mea să-i deschid ochii. Mă simt foarte stânjenit, sunt furios, dar nu împotriva lui, împotriva lui Virgan şi a altora, împotriva tuturor celor care i-au otrăvit bietul creier. Dacă i-aş putea avea aici, în faţa mea „aş avea să le spun atâtea. Autodidactului nu-i voi spune nimic, pentru el resimt doar simpatie; e un ins în genul domnului Achille, un ins din tagma mea, care a trădat din neştiinţă, din bunăvoinţă!

Un hohot de râs al Autodidactului mă scoate din gândurile mele sumbre:

— Scuzaţi-mă, dar când mă gândesc la cât de profund îi iubesc pe oameni, la puterea elanurilor care mă împing spre ei şi când mă văd cu dumneavoastră aici, pe punctul de a judeca, de a argumenta… Asta mă face să încep să râd.

Tac, zâmbesc jenat. Chelneriţa îmi pune înainte o farfurie cu o bucăţică de camembert cretos. Parcurg sala cu privirea şi mă apucă un dezgust violent. Ce fac aici?

Ce m-am apucat să pălăvrăgesc despre umanism? De ce se află aici oamenii aceştia? De ce mănâncă? E adevărat că ei nu ştiu că există? Aş vrea să plec, să mă duc în altă parte unde aş fi cu adevărat Za *locul meu*, unde m-aş potrivi cu alţii. Dar locul meu nu e nicăieri; sunt de prisos.

Autodidactul se domoleşte. Se temuse de o rezistenţă mai mare din partea mea. Vrea să şteargă cu buretele tot

ceea ce am spus. Se apleacă asupra mea cu un aer confidenţial:

— În fond, dumneavoastră îi iubiţi, domnule, îi iubiţi ca şi mine: suntem despărţiţi unul de celălalt doar prin cuvinte.

Nu mai sunt în stare să vorbesc, înclin capul. Faţa Autodidactului e exact în faţa mea. Surâde cu un aer., fudul, exact în faţa mea, ca într-un coşmar. Mestec cu greutate o bucată de pâine pe care nu mă pot hotărî s-o înghit. Oamenii. Trebuie să-i iubim pe oameni. Oamenii sunt admirabili. Îmi vine să vărsşi iată dintr-odată, Greaţa.

O criză straşnică: mă cutremură de sus în jos. De o oră o vedeam venind, numai că nu voiam să recunosc. Gustul ăsta de brânză în gură… Autodidactul pălăvrăgeşte şi vocea lui îmi zumzăie uşor în auz. Dar nu mai ştiu absolut deloc despre ce vorbeşte. Aprob maşinal cu capul. Mâna mea e crispată pe mânerul cuţitului de desert. *Simt* mânerul acesta de lemn negru. Mâna mea îl ţine. Mâna mea. Personal aş lăsa mai degrabă cuţitul în pace: la ce bun să tot pun mâna pe ceva? Obiectele nu sunt făcute pentru a fi atinse. Trebuie să ne strecurăm printre ele, evitându-le pe cât posibil. Uneori iei un obiect în mână şi eşti obligat să-l laşi cât mai repede. Cuţitul cade pe farfurie. Zgomotul îl face pe domnul cu părul alb să tresară şi să se uite la mine. Apuc din nou cuţitul, îi sprijin lama de masă şi o fac să se îndoaie.

Aşadar asta e GLeaţa: o evidenţă orbitoare? Mi-am bătut capul! Am scris despre ea! Acuma ştiu: Exist – lumea, există – şi ştiu că lumea există. Asta-i totul. Dar mi-e egal. E ciudat că totul mi-e la fel de egal; faptul mă înspăimântă. S-a întâmplat din ziua aceea de neuitat în care am vrut să dau contralovituri. Aveam să arunc galetul acela, l-am privit şi atunci a început totul: am simţit că galetul *există*. Şi, după asta, Greaţa a reapărut în mai multe ipostaze; din când în când obiectele începeau să-ţi existe în mână. A fost Greaţa de la *întâlnirea feroviarilor* şi apoi alta, înainte, într-o noapte când mă uitam pe fereastră; şi apoi alta, în Grădina publică, într-o duminică,

şi apoi altele. Dar niciodată nu s-a întâmplat cu atâta forţă ca azi.

— …al Romei antice, domnule?

Autodidactul mă întreabă ceva, după câte bănuiesc. Mă întorc spre el şi-i zâmbesc. Ei bine? Ce-o fi având? De ce s-o fi chircit pe scaun? îi provoc spaimă, acum? Totul trebuie să se termine aşa. Deâltminteri, mi-e egal. Nu degeaba li se face frică: simt într-adevăr că aş putea face indiferent ce. De exemplu să înfig cuţitul ăsta pentru brânză în ochiul Autodidactului. După care, toţi oamenii din jur m-ar călca în picioare, mi-ar scoate dinţii… cu lovituri de picior. Dar nu asta mă opreşte; un gust de sânge în gură în locul gustului de brânză n-ar fi prea diferit. Numai că ar trebui să fac un gest, să dau naştere unui eveniment inutil, ţipătul pe care l-ar scoate Autodidactul – şi sângele care i s-ar scurge pe obraz şi tresărirea bruscă a tuturor acestor oameni ar fi zadarnice. Simt prea multe lucruri de genul acesta care există aşa.

Toată lumea mă priveşte, cei doi reprezentanţi ai tinereţii şi-au întrerupt dulcea lor convorbire. Femeia a rămas cu gura deschisă ca un fund de găină. Ar trebui

totuşi să-şi dea seama că sunt inofensiv.

Mă ridic, totul se roteşte în jurul meu. Autodidactul mă fixează cu ochii lui mari pe care n-am să i-i scot.

— Aţi şi plecat? murmură el.

— Sunt puţin obosit. Eşti foarte drăguţ că m-ai invitat. La revedere.

Plecând, îmi dau seama că mai am în mâna stângă cuţitul de desert. îl arunc pe farfurie care începe să zăngăne. Străbat încăperea în mijlocul tăcerii. Nimeni nu mai mănâncă: toţi mă privesc, şi-au pierdut pofta de mâncare. Dacă m-aş îndrepta spre tânără femeie şi aş face „Hon *Vs* ar începe să urle, sunt sigur. Şi nu merită.

Cu toate acestea, înainte de a ieşi, mă întorc şi-i las să-mi vadă figura, ca să şi-o poată grava în memorie.

— La revedere, domnilor, doamnelor.

Nu răspunde nimeni. Mă duc. Acum obrajii lor îşi vor redobândi culoarea, vor începe să trăncănească.

Nu ştiu unde să mă duc, rămân plantat alături de bucătarul de carton. Nu e nevoie să mă-întorc pentru a afla că mă privesc prin geamuri; se uită la spatele meu cu surprindere şi dezgust; îşi închipuiau că sunt ca şi ei. că sunt un om, şi eu i-am înşelat. Dintr-odată, mi-am pierdut înfăţişarea de om şi au văzut un crab care o ştergea de-a-ndăratelea din sala aceasta atât de omenească. Acum. intrusul demascat a fugit: şedinţa continuă. Mă agasează să simt în spatele, meu toată colcăiala asta de priviri şi gânduri uluite. Trec pe partea cealaltă a şoselei. Celălalt trotuar se întinde de-a lungul plajei şi a cabinelor de baie.

O mulţime de oameni se plimbă pe malul mării, întorc spre mare chipuri primăvăratice, poetice; din cauza soarelui sunt în sărbătoare; Sunt femei în culori deschise care şi-au pus rochiile din primăvara trecută; trec lungi şi albe ca mănuşile de şevro glasat; mai sunt şi băieţi mari care merg la liceu, la şcoala de comerţ, bătrâni cu decoraţii. Nu se cunosc, dar se uită unii la alţii cu un aer de înţelegere secretă, pentru că vremea e aşa de frumoasă şi ei sunt oameni. Oamenii se îmbrăţişează fără a se cunoaşte, în ziua când se declară un război). Îşi surâd în fiecare primăvară. Un preot înaintează cu paşi înceţi, citindu-şi breviarul. Din când în când îşi înalţă capul şi se uită la mare cu un aer aprobator; şi marea e un breviar, ea vorbeşte despre Dumnezeu. Culori uşoare, parfumuri uşoare, suflete primăvăratice. „E vreme frumoasă, marea e verde, îmi place mai mult frigul ăsta uscat decât umezeala”. Poeţi! Dacă l-aş lua pe vreunul de gulerul paltonului, dacă i-aş spune „vino în ajutorul meu”, ar gândi: „ce e şi cu crabul ăsta?” şi ar fugi lăsându-mi paltonul între mâini.

Le întorc spatele, mă sprijin cu amândouă mâinile de balustradă. *Adevărata* mare e rece şi neagră, plină de vieţuitoare; se târâie sub pelicula subţire de culoare verde, anume făcută pentru a-i. Înşela pe oameni. Silfii

Câte mă înconjoară s-au – lăsat păcăliţi: nu, văd. decât 1 această peliculă subţire, ea dovedeşte existenţă lui Dumne/zeu. Eu văd dedesubtul! Lustrul se topeşte, micile

şi strălucitoarele piei catifelate – micile piei catifelate ale bunului Dumnezeu, trosnesc în toate părţile sub privirea mea, se crapă şi se casca. Iată tramvaiul de Saint-Ëlèmir, mă învârtésc în jurul meu şi lucrurile se învârtesc odată cu mine., palide şi verzi\ca nişte stridii. Inutil, inutil să mai sar în tramvai din moment ce nu vreau să mă duc nicăieri.

În dosul geamurilor, obiectele albăstrii defilează sacadat, rigide şi friabile. Oameni, ziduri; prin ferestrele deschise, o casă îmi oferă inima ei neagră; iar geamurile pălidifică, învineţesc construcţia* v aceea” mare din cărămidă galbenă; care înaintează ezitând, fremătând şi se opreşte dintr-odată în faţa lui. Un domn se Urcă şi se aşază în faţa mea. Construcţia galbenă porneşte din nou, alunecă dintr-un salt spre geamuri, e atât de aproape încât nu se mai. vede decât o parte din ea, s-a întunecat la culoare. Geamurile vibrează. Tramvaiul, se înalţă zdrobitor, mult mai sus decât pot vedea, cu sute de ferestre deschise asupra unor inimi negre”; alunecă de-a lungul cutiei, o atinge uşor; Ts-a făcut noapte* între geamurile care vibrează. Alunecă la nesfârşit, galben ca o clisă, şi geamurile sunt albastre ca cerul. Şi, dintr-odată, nu se mai – află acolo, a rămas în urmă; o puternică lumină cenuşie năvăleşte asupra cutiei şi se răspândeşte pretutindeni, cu o echitate inexorabilă: e cerul; prin geamuri, continuă să se vadă densităţi şi densităţi de cer, pentru că Urcăm coasta Eliphar şi putem vedea clarpe ambele laturi, la dreapta, până la mare şi la stânga până la aerodrom. Fumatul, chiar al unei gitane – este interzis.

Îmi sprijin mâna pe banchetă, dar mi-o retrag în grabă: bancheta există. Lucrul acesta pe care mă. aflu aşezat, pe care îmi sprijineam mâna se numeşte o banchetă. Au făcut-o anume pentru ca oamenii să poată sta pe ea, au luat piele, arcuri, stofă, s-au pus pe lucru, cu gândul de a face un scaun şi când; au isprăvit, făcuseră *acest lucru*; L-au adus aici, în cutia asta şi cutia1 merge şi se hurducăie acum, cu geamurile ei tremurătoare, şi poartă în pântecele ei obiectul acesta roşu. Murmur, întrucâtva ca o formulă magică: e o banchetă. Dar cuvântul

îmi rămâne pe buze: refuză să se ducă şi să se aşeze, pe lucru. Rămâne ceea ce este, cu pluşul lui roşu, cu miile de mici labe roşii în aer, rigide, mici labe moartè. Pântecele acesta enorm, întors în sus, sângerând, umflat – buhăit cu toate labele lui moarte, abdomen care pluteşte în cutia asta, pe cerul acesta cenuşiu, nu e decât o banchetă. Ar putea fi tot aşa de bine un măgar mort, de exemplu, umflat cu apă şi plutind la întâmplare, cu burta în sus, pe un mare fluviu cenuşiu – un fluviu de inundaţie; iar eu m-aş afla pe burta măgarului, în timp ce picioarele mi ş-ar cufunda în apa limpede. Lucrurile s-au eliberat de propriile lor nume. Se află acolo, groteşti „tenace, gigantice, şi ar părea ceva imbecil să le numeşti banchete sau să spui indiferent ce despre ele: mă aflu în mijlocul Lucrurilor, imposibil de numit. Singur, lipsit de cuvinte, lipsit de apărare, lucrurile mă înconjoară, sub mine, în spatele meu, pe deasupra mea. Ele nu pretind nimic, nu se impun deloc: se află acolo. Sub perna banchetei, pe peretele de lemn se află o liniuţă de umbră, o liniuţă neagră care merge de-a lungul banchetei cu un aer misterios şi zburdalnic, aproape ca un zâmbet. Ştiu foarte bine că nu e un zâmbet şi totuşi el există, trece pe sub geamurile alburii, sub zdrăngăneala geamurilor, se obstinează, sub imaginile albastre care defilează dincolo de geamuri şi se opresc, şi o iau din nou din loc, se obstinează asemeni amintirii imprecise a unui zâmbet, asemeni unui cuvânt pe jumătate uitat, din care nu-ţi mai aminteşti decât prima silabă, aşa că cel mai bun lucru pe care-l poţi face e să-ţi abaţi privirea şi să te gândeşti la altceva, la bărbatul acesta pe jumătate culcat pe banchetă, acolo, în faţa mea. Capul lui de lut ars cu ochii albaştri. Partea dreaptă a trupului i s-a prăbuşit în întregime, braţul drept e lipit de trup, latura dreapta abia mai trăieşte, cu greu, cu economie, ca şi cum ar fi paralizat. Pe întreaga parte stânga, se află o mică existenţă parazitară, care proliferează, o ulceraţie; braţul a început să tremure şi apoi s-a înălţat, în timp ce. mâna, la capătul lui, rămânea ţeapănă, Apoi şi mâna a început să tremure şi, când a ajuns la înălţimea craniului, un deget s-a întins şi a început

să scarpine cu unghia pielea acoperită cu păr. Un soi de strâmbătură de voluptate s-a instalat în partea dreaptă a gurii în timp ce partea stângă rămânea moartă. Geamurile tremură, braţul tremură, unghia scarpină, gură surâde sub ochii ficşi, iar omul suportă fără a-şi da seama această mică existenţă care-i umflă partea dreaptă, care i-a luat cu împrumut braţul drept şi partea dreaptă pentru a se realiza. Taxatorul mă opreşte din drum.

— Aşteptaţi oprirea.

Dar eu îl împing şi sar afară din trmvai. Nu mai puteam. Nu mai puteam suporta ca lucrurile să fie aşa de aproape. Împing o grilă, intru, existenţe uşoare sar dintr-odată şi se caţără pe culmi. În clipa de faţă, mă recunosc, ştiu unde mă aflu: sunt în Grădina publică. Mă laş pe bancă între trunchiurile mari şi negre, între mâinile negre şi noduroase care se întind spre cer. Un arbore râcâie pământul sub picioarele mele cu o unghie neagră. Aş vrea atât de mult să mă las în voia sorţii, să mă dau uitării, să dorm. Dar nu sunt în stare, mă sufoc: existenţa mă pătrunde de pretutindeni, prin ochi, prin nas, prin gură…

Şi deodată, dintr-o singură lovitură, vălul e sfâşiat, am înţeles, am văzut.

Orele 6 seara

Nu pot spune că mă simt uşurat sau mulţumit; dimpotrivă totul mă striveşte. Numai că mi-am atins scopul: ştiu ceea ce voiam să ştiu; am înţeles tot ceea ce mi s-a întâmplat începând din luna ianuarie. Greaţa nu m-a părăsit şi nu cred că mă va părăsi prea curând, dar am încetat de a o mai suferi, nu mai e o boală şi nicio toană trecătoare: sunt eu însumi.

Deci mă aflam mai adineaori în Grădina publică. Rădăcina castanului se înfigea în pământ, exact sub banca mea. Nu-mi mai aminteam că e o rădăcină. Cuvintele dispăruseră şi, odată cu ele, înţelesul lucrurilor, modul lor de folosire, slabele repere pe care oamenii. le-au trasat pe suprafaţa acestora. Eram aşezat, puţin adus din spate, cu capul în jos, singur în faţa acelei mase negre şi noduroase, cu totul grosolane şi care-mi provoca teamă. Şi apoi am

avut această iluminare.

Ceea ce mi-a tăiat respiraţia. Niciodată, până acum câteva zile, nu presimţisem ce anume vrea să spună „a exista”. Eranv ca şi ceilalţi, asemeni celor care’s. e plimbă pe ţărmul mării în hainele lor de primăvară. Spuneam ca şi-l ei „marea e verde; punctul, acela alb, acolo sus, e un pescăruş”, dar nu-mi dădeam seama că el exista, că pescăruşul era „un pescăruş-existent”; de obicei, existenţa se ascunde. Existenţa se află aici, în jurul nostru, în noi, ea suntem noi, nu poţi pronunţa două cuvinte fără să vorbeşti despre ea şi, în cele din urmă, nu poţi s-o atingi. Când credeam că mă gândesc la ea, trebuie să cred că nu mă gândeam la nimic, capul mi-era. gol, sau aveam în cap doar un singur cuvânt, cuvântul „a exista”. Sau, atunci, gândeam… cum să spun? Gândeam *apartenenţa*, îmi spuneam că marea aparţine clasei obiectelor verzi sau că verdele făcea parte dintre calităţile mării. Chiar şi atunci când priveam lucrurile, mă aflam la sute de leghe de a-mi închipui că ele există: îmi aparţineau ca un decor. Le luam în mâini, îmi serveau drept unelte, le prevedeam existenţa. Dar toate acestea se petreceau la suprafaţă. Dacă m-ar fi întrebat cineva ce anume e existenţa, aş fi răspuns de bună credinţă că nu era nimic, o simplă formă goală care venea să se adauge din afară lucrurilor, fără să le schimbe nimic din natură. Apoi, dintr-odată iată: era aici, era limpede ca lumina zilei: existenţa se dezvăluise brusc. Îşi pierduse alura inofensivă de categorie abstractă: era însuşi aluatul lucrurilor, rădăcina aceea frământată în existenţă. Sau mai curând, rădăcina, porţile grădinii, banca, iarba rară a peluzei, totul dispăruse; diversitatea lucrurilor, individualitatea lor era doar o aparenţă, un lustru. Lustrul acesta se topise, rămăseseră mase monstruoase şi moi, în dezordine – goale, de o nuditate înspăimântătoare şi obscenă.

Măferam să fac cea mai mică mişcare, dar nu era nevoie să mă mişc pentru a vedea, în spatele arborilor, coloanele albastre şi lampadarul chioşcului de muzică, şi statuia Velledei, în mijlocul unei tufe de lauri. Toate

obiectele acestea… cum să spun? Mă incomodau; aş fi dorit să existe cu mai puţină intensitate, într-un fel mai sec, mai abstract, cu mai multă reţinere. Castanul se lipea de ochii mei. O rugină verde îl acoperea până la jumătatea trunchiului, scoarţa neagră şi umflată părea o piele fiartă. Micul susur al fântânii Masqueret îmi pătrundea în urechi şi-şi făcea un cuib, umplându-l cu suspine; nările îmi erau înecate de o mireasmă verde şi putredă. Încet, uşor, toate lucrurile se lăsau în voia existenţei asemeni acelor femei obosite care se lasă în voia râsului şi zic cu o voce înmuiată: „E bine să râzi”; se etalau, unele în faţa celorlalte, îşi făceau reciproc abjecta confidenţă a propriilor lor existenţe. Am înţeles că nu există ceva intermediar între inexistenţă şi abundenţa aceasta leşinată. Dacă existai, trebuia *să exişti până la*: până la mucegai, până la umflare, până la obscenitate. Într-o altă lume, cercurile, ariile de muzică îşi păstrează liniile pure şi rigide. Dar existenţa e o cedare. Arbori, stâlpii albaştri ai nopţii, horcăitul fericit al unei fântâni, miresmele vii, micile ceţuri de căldură plutind prin aerul rece, un bărbat roşcat care mânca pe o bancă; toate somnolenţele acestea, toate digestiile făcute împreună ofereau un aspect vag hazliu. Hazliu… nu: lucrurile nu ajungeau chiar acolo, nimic din ceea ce există nu poate fi hazliu; eră ca un soi de analogie plutitoare, aproape insesizabile cu unele situaţii de vodevil. Eram o îngrămădire de existenţi stânjeniţi, încurcaţi de noi înşine, fiecare existent, confuz, vag nelinişţit, se simţea inutil în raport cu ceilalţi. *Inutil* era singurul raport pe care l-am putut stabili între arborii, porţile metalice, pietricelele astea, în zadar încercam să *număr* castanii şi să-i situez în raport cu statuia Velledei, să compar înălţimile lor cu cele ale platanilor: fiecare dintre ei evada din relaţiile în care căutam să-i închid, se izola, ieşea din aceste cadre. Simţeam caracterul arbitrar al acestor relaţii (pe care mă încăpăţânam să le menţin pentru a întârzia prăbuşirea omenirii, a măsurilor, a cantităţilor, a direcţiilor) ele încetaseră de a mai avea priză asupra lucrurilor. Inutil, castanul, aici în faţa mea, puţin

mai la stânga. Inutilă, Velleda…

Iar *eu* – lipsit de vlagă, moleşit, obscen, digerând, legănând gânduri sumbre – *şi eu eram inutil*. Din fericire, nu o simţeam, înţelegeam mai ales, dar mă simţeam stingherit pentru că mă temeam că o simt şi acum mi-e teamă de asta – mi-e teamă să nu mă apuce pe la ceafă şi să nu mă ridice ca pe o lamă. Visăm în mod vag să mă omor, pentru a nimici măcar una din rezistenţele astea inutile. Dar însăşi moartea mea ar fi fost inutilă. Inutil, cadavrul meu, sângele pe pietricelele dintre plante, în adâncul grădinii acesteia surâzătoare. Şi trupul meu putrezit ar fi fost inutil în pământul care – l-ar fi primit, iar oasele mele, în sfârşit, curăţate, jupuite, curate şi fără pete, ca şi dinţii, ar fi fost la rândul lor inutile: eram inutil pentru vecie.

Sub pana mea se naşte acum cuvântul Absurditate; adineaori, în grădină, nu l-am găsit, dar nici nu-l căutam, nu aveam nevoie de el: gândeam fără cuvinte, *asupra* lucrurilor, *cu* lucrurile. Absurditatea nu era o idee în capul meu, niciun suflu al vocii, ci acel şarpe lung şi mort la picioarele mele, ş-arpele acela de lemn. Şarpe sau gheară, sau rădăcină, sau gheară de vultur, puţin contează. Şi fără a formula ceva limpede, înţelegeam că aflasem cheia existenţei, cheia Creţurilor mele – a propriei mele vieţi. De fapt, tot ceea ce am putut sesiza ulterior se reduce la această absurditate fundamentală. Absurditate: încă un cuvânt; mă lupt cu cuvintele; acolo atingeam lucrul. Dar aş fi vrut să fixez aici caracterul absolut al acestei absurdităţi. Un gest, un eveniment din mica lume colorată a oamenilor, nu e. niciodată decât relativ absurd; în raport cu situaţia în care se găseşte; în raport cu circumstanţele care-l întovărăşesc. Felul de a vorbi al unui nebun, de exemplu, e absurd în raport cu situaţia în care se află şi nu în raport cu delirul său.

Dar eu, acum, am făcut experienţa absolutului; a absolutului sau a absurdului. Cât priveşte rădăcina aceasta, nu există nimic în raport cu care ea să nu fi fost absurdă. Oh! Cum aş putea fixa toate acestea prin cuvinte?

Absurdă: în raport, cu pietricelele, cu tufele de iarbă galbenă, cu noroiul uscat, cu copacul”, cu cerul, cu băncile verzi. Absurdă, ireductibilă; nimic – nici chiar un delir profund, şi tainic, al naturii – nu putea să o explice. Evident, nu ştiam totul, nu văzusem germenele dezvoltându-se, nici arborele crescând. Dar în faţa acestei labe mari şi zgrunţuroase, nici ignoranţa nici ştiinţa nu aveau importanţă: lumea explicaţiilor şi a cauzelor nu e aceea a existenţei. Un cerc nu e absurd, el se explică foarte bine prin rotaţia unui segment de dreapta în jurul uneia dintre extremităţi, Dar, în acelaşi timp, un cerc nu există. Dimpotrivă, rădăcina aceasta exista în măsura – în care eu nu puteam să o explic. Noduroasă, inertă, lipsită de nume, ea mă fascina, îmi umplea privirea, mă readucea necontenit la propria ei existenţă. În zadar repetam: „E o rădăcină” – nu mai avea niciun efect. Îmi dădeam bine seama că era imposibil să fac abstracţie de funcţia ei de rădăcină, de pompă aspiratoare, de *asta*, de pielea aceasta tare şi compactă de focă, de aspectul ei uleios.

* aspru, obstinat. Funcţia nu explica nimic: ea îmi îngăduia să înţeleg în linii mari ce e o rădăcină, dar câtuşi de puţin să o înţeleg pe *aceasta*. Rădăcina aceasta, cu culoarea ei, cu forma, cu mişcarea ei încremenită, era… sub orice explicaţie. Fiecare calitate era întrucâtva independentă de ea, se scurgea în afara ei, se solidifica pe jumătate, devenea aproape un lucru; fiecare calitate era *inutilă* în rădăcină, şi întregul tăunchi îmi dădea în clipa de faţă impresia că se rostogoleşte întrucâtva în afara lui, că se neagă, că se pierde într-un exces straniu. Am râcâit cu călcâiul gheara aceasta neagră: aş fi vrut s-o jupoi puţin. Fără niciun motiv, pentru a o sfida, pentru a face să apară pe pielea tăbăcită trandafiriul absurd al unei zgârieturi superficiale: pentru a mă *juca* cu absurditatea lumii. Dar când mi-am retras piciorul, am observat că scoarţa rămăsese neagră”.

Neagră? Am simţit cuvântul care se dezumfla, care se golea de înţelesul lui cu o repeziciune extraordinară. Neagră? Rădăcina nu *era* neagră, pe bucata aceea de lemn

nu exista *negru* – era… altceva – negrul, ca şi cercul, nu exista. Mă uitam la rădăcină: era *mai mult* decât *neagră* sau *aproximativ* neagră? Dar curând am încetat să mă întreb pentru că aveam impresia că mă aflu printre cunoscuţi. Da, scrutasem deja, cu aceeaşi nelinişte, nenumărate obiecte, căutasem deja – zadarnic – să gândesc ceva *despre ele* şi văzusem deja cum calităţile lor, reci şi inerte, îmi scapă, îmi alunecă printre degete. Braţele lui Adolphe, seara trecută, la *„Întâlnirea feroviarilor"*. Ele *nu erau* violete. Revăd cele două pete imposibil „de definit pe cămaşă. Şi galetul, acel faimos galet, originea întregii poveşti: nu era., nu-mi aminteam bine ce anume refuza el să fie. Dar nu-i uitasem rezistenţa pasivă. Şi mâna Autodidactului, o luasem şi o strânsesem, odată, la bibliotecă şi apoi avusesem impresia că nu era tocmai o mână. Mă gândisem la un vierme mare şi alb, dar nici asta nu era exact. Iar transparenţa dubioasă a paharului de bere, la cafeneaua Mably. Dubioase: aşa erau şi sunetele şi parfumurile şi gusturile. Când îţi treceau repede pe sub nas, ca nişte iepuri scoşi din bârlog, şi nu le acordai mare atenţie, puteai să vezi că sunt simple şi liniştitoare, puteai să crezi că pe lume există albastru adevărat, roşu adevărat, un miros adevărat de migdale sau de violete. Dar de îndată ce le reţineai puţin, senzaţia aceasta de confort şi de securitate ceda locul unei profunde indispoziţii: culorile, gusturile, miresmele nu erau niciodată autentice; nu erau niciodată pur şi simplu ele însele şi nimic altceva decât ele însele. Calitatea cea mai simplă, cea mai cu neputinţă de descompus, avea ceva inutil în ea, în raport cu ea însăşi în inima ei. Negrul acesta, lângă piciorul meu, nu avea aerul că e negru, ci mai degrabă că e efortul confuz de a-şi închipui negrul din partea cuiva care n-ar fi văzut niciodată negru şi care n-ar fi ştiut să se oprească, care ar fi imaginat o fiinţă ambiguă, dincolo de culori. *Semăna* cu o culoare, dar şi cu o contuzie sau cu o secreţie, cu ɋ lanolină şi cu altceva, cu un miros de pildă, se topea într-un miros de pământ ud, de lemn călduţ şi ud, într-un miros negru întins ca un verniu

pe lemnul acesta nervos, într-o mireasmă de fibră mestecată, zaharată. *Nu vedeam* pur şi simplu acest negru, vederea e o invenţie abstractă, o idee purificată, simplificată, o idee de om. Negrul acesta, prezenţă amorfă şi lipsită de vlagă, deborda; de departe, văzul, simţul mirosului şi al gustului. Dar bogăţia lui provoca confuzie şi în cele din urmă totul nu mai era nimic pentru că era inutil.

Clipa aceasta a fost extraordinară. Eram acolo, nemişcat şi îngheţat, căzut într-un extaz îngrozitor… Dar chiar în sânul acestui extaz apărea ceva nou; înţelegeam Greaţa, o posedam. La drept vorbind, nu-mi formulam descoperirile. Dar cred că acum mi-ar fi uşor să le transpun în cuvinte. Esenţialul este contingenţa. Vreau să spun că, prin definiţie, existenţa nu e necesitate. A exista înseamnă *a fi acolo*, pur şi simplu; cei ce există se lasă *întâlniţi*, dar niciodată nu-i putem *deduce*. Cred că există oameni care au înţeles asta. Numai că au încercat să depăşească această contingenţă inventând o fiinţă necesară şi cauză de sine. Or, nicio fiinţă necesară nu poate explica existenţa; contingenţa nu este o aparenţă înşelătoare, o aparenţă pe care o poţi risipi, e absolutul, prin urmare gratuitatea perfectă. Totul e gratuit, grădina aceasta, oraşul şi eu însumi. Când se întâmplă să-ţi dai seama de aceasta, ţi se face greaţă şi totul începe să plutească, ca aseară la *întâlnirea feroviarilor*; iată Greaţa; iată ce încearcă să ascundă cu ideea lor despre drept Nemernicii – cei de pe Coteau Vert şi ceilalţi. Dar ce minciună lamentabilă: – nimeni nu are dreptul; şi ei sunt cu totul gratuiţi, asemeni celorlalţi oameni, nu ajung să se simtă inutili. Şi, în ei înşişi, în mod tainic, sunt *inutili*, adică sunt amorfi şi vagi, trişti.

Oare câtă vreme a durat fascinaţia aceasta? *Mă aflam* la rădăcina castanului. Sau mai curând eram în întregime conştiinţă a existenţei ei. Continuam să fiu detaşat de ea – din moment ce aveam conştiinţa ei – şi totuşi pierdut în ea, nimic altceva decât ea. O conştiinţă stingherită şi care totuşi se lăsa dusă cu toată greutatea ei,

într-un echilibru precar, pe bucata asta de lemn inert.

Timpul se oprise: o băltoacă mică şi neagră la picioarele mele; era imposibil să mai vină ceva după acest moment… Aş fi vrut să mă smulg, din această atroce voluptate, dar nu-mi puteam nici măcar imagina ca un asemenea lucru să fie posibil; mă aflam înăuntru; trunchiul negru mi *trecea*, rămânea acolo, în ochii mei, aşa cum o bucată prea mare rămâne cuiva în gât. Nu puteam nici să-l accept, nici să o refuz. Cu preţul cărui efort mi-am ridicat privirea? Dar, oare, am ridicat-o? Mai degrabă nu cumva m-am nimicit pentru o clipită pentru a renaşte în clipa următoare, cu capul dat pe spate şi cu ochii îndreptaţi în sus? De fapt, nu am avut conştiinţă de o trecere. Dar, dintr-odată, mi-a devenit cu neputinţă să gândesc existenţa rădăcinii. Se făcuse nevăzută, în zadar îmi repetasem: există, se află încă acolo, sub bancă, lângă piciorul meu drept, asta nu mai voia să spună nimic. Existenţa nu e ceva care se lasă gândit de departe, trebuie ca ea să te invadeze brusc, să se oprească asupra ta, să ţi se lase cu toată greutatea pe inimă asemeni unui animal mare şi nemişcat – sau atunci nu mai e absolut nimic.

Nu mai exista nimic, aveam privirea goală şi eram încântat de eliberarea mea. Şi, apoi, dintr-odată, totul a început să se mişte înaintea ochilor mei, cu mişcări uşoare şi incerte: vântul scutura coroana copacului.

Nu-mi displăcea să văd ceva mişcându-se, era o variaţie după. toate existenţele acestea nemişcate care se uitau la mine ca nişte priviri fixe. Urmărind legănatul crengilor, îmi ziceam: mişcările nu există niciodată absolut, sigur, sunt treceri, intermediari între două existenţe timpi neaccentuaţi. Mă pregăteam să-i văd ieşind din neant, crescând progresiv, înflorind: în sfârşit aveam să surprind nişte existenţe pe cale de a se naşte.

Au fost de ajuns trei secunde ca toate speranţele mele să fie măturate. Pe crengile acelea ezitante, care bâjbâiau în jur ca nişte orbi, nu par veneam să sesizez „trecerea” – spre existenţă. Şi ideea aceasta de trecere era o născocire a oamenilor. O idee prea clară. Toate agitaţiile

acestea mărunte se izolau, îşi dădeau importanţă. Din toate părţile ele covârşeau crengile şi ramurile. Se învârtejau în jurul acestor mâini uscate, le înconjurau cu mici cicloane. Bineînţeles, o mişcare e altceva decât un arbore. Dar era totuşi un absolut. Un lucru. Totdeauna ochii mei nu întâlneau decât plinul. Colcăia de existenţe în vârful crengilor, de existenţe care se reînnoiau necontenit şi care nu se năşteau niciodată. Vântul existent se aşeza pe arbore ca o muscă enormă şi arborele fremăta. Dar freamătul nu era o calitate născândă, o trecere de la potenţialitate la act; era un lucru; un lucru-freamăt se scurgea în arbore, punea stăpânire pe el, îl scutura, şi deodată îl părăsea, pleca mai departe pentru a se în –, vârti în jurul său însuşi. Totul era plin, totul era în act, nu existau timpi neaccentuaţi, totul, chiar şi cea „mai imperceptibilă tresărire, era făcut cu existenţă. Şi toţi existenţii aceştia care forfoteau în jurul arborelui nu veneau de nicăieri şi nu se duceau niciunde. Dintr-odată, existau şi, apoi, dintr-odată, nu mai existau; existenţa e lipsită de memorie; ea nu păstrează nimic de la cei dispăruţi – nici măcar amintirea. Existenţa pretutindeni, la infinit, inutilă, mereu şi pretutindeni; existenţa – care nu e limitată niciodată decât la existenţă. M-am lăsat dus pe bancă, zăpăcit, copleşit de mulţimea aceasta de fiinţe fără început; pretutindeni apariţii, înfloriri, urechile îmi ţiuiau de existenţe, însuşi trupul îmi palpita şi se întredeschidea, se abandona înmuguririi universale, era respingător. „Dar de ce, gândeam, de ce atâtea existenţe, din moment ce se aseamănă toate?” La ce bun atâţia arbori, cu toţii asemănători între ei? Atâtea existenţe eşuate – asemeni, eforturilor stângace ale unei insecte căzute pe spate? (Eu eram unul dintre aceste eforturi.) Abundenţa aceasta nu făcea efectul generozităţii, dimpotrivă. Era sumbră, bolnăvicioasă, stânjenită de ea însăşi. Arborii, trupurile acestea mari şi stângace… Am început să râd, pentru că mi-a venit dintr-odată în minte primăverile formidabile, descrise în cărţi, pline de trosnete, de izbucniri, de ecloziuni gigantice. Erau imbecili care veneau să vă

vorbească despre* voinţa de putere şi despre lupta pentru viaţă. Oare nu priviseră niciodată vreun animal sau vreun arbore? Ar fi vrut să mă facă să iau drept forţe tinere şi aspre care ţâşnesc spre ceruri platanul acesta cu plăcile lui de peladă, stejarul acesta pe jumătate putrezit. Şi rădăcina de sub bancă? Ar fi trebuit oare să mi-o reprezint ca o gheară vorace, sfâşiind pământul, smulgându-i hrana?

Mi-era imposibil să văd lucrurile astfel. Moliciuni, slăbiciuni, da. Arborii pluteau. O ţâşnire spreceruri? O cădere mai degrabă; în fiecare clipă mă aşteptam t să văd trunchiurile ricfăcându-se ca nişte penise obosite, chircindu-se şi prăbuşindu-se» la pământ într-o grămadă neagră şi moale, plină de zbârcituri. *Nu doreau* să existe, numai că nu puteau să evite aceasta; asta era tot. Aşadar îşi făceau micile lor combinaţii în linişte, fără zel; seva urca încet în vase, împotriva voinţei lor, iar rădăcinile se înfigeau încet în pământ. Dar în fiecare clipă păreau pe punctul de a lăsa totul baltă şi de a se nimici. Obosiţi şi bătrâni, continuau să existe, fără nicio plăcere, numai pentru că erau prea slabi ca să moară, pentru că moartea nu le putea veni decât din afară; numai ariile muzicale conţin în ele însele, cu mândrie propria lor moarte, ca pe o necesitate internă; numai că ele nu există. Orice existent se naşte fără nicio noimă, se prelungeşte graţie slăbiciunii şi moare întâmplător. M-am lăsat pe spate şi am închis pleoapele. Dar imaginile, puse imediat, în alarmă, au dat năvală şi au umplut cu existenţe ochii mei închişi: existenţa e un plin pe care omul nu-l poate părăsi.

Ciudate imagini. Ele reprezentau o mulţime de cuvinte. Nu lucruri adevărate, altele care semănau cu acestea. Obiecte de lemn care semănau cu scaune, cu saboţi, alte obiecte care semănau <cu plante. Şi apoi două feţe: era perechea care lua masa lângă mine, duminică, la bra7 seria Vézelize. Graşi, calzi, senzuali, absurzi, cu urechile roşii. Vedeam umerii şi gâtul femeii. Existenţă goală. Cei doi – asta mi-a provocat brusc oroare – cei doi continuau să existe undeva prin Bouville; undeva – în mijlocul căror mirosuri? – gâtlejul acesta dulce continua să

se mângâie de stofe proaspete, să se ghemuiască în dantele, iar femeia continua să-şi simtă gâtul existând în corsajul lui, continua să gândească: „sânii mei, fructele mele frumoase”, să surâdă tainic, atentă la înflorirea sânilor ei care o măguleşte şi apoi am scos un strigăt şi m-am trezit, cu ochii mari deschişi.

Prezenţa asta enormă, oare am visat-o? Ea era acolo aşezată pe grădină, degringolată în arbori, moale, năclăind totul, densă, o dulceaţă. Iar eu mă aflam oare înăuntru, cu întreaga grădină? Mi-era teamă, dar mai cu seamă eram mânios, găseam totul atât de idiot, atât de deplasat, uram marmelada asta ignobilă. Şi era destulă, era destulă! Urca până la cer, circula peste tot, umplea totul în căderea ei gelatinoasă şi vedeam profunzimi şi profunzimi, mult mai departe decât limitele grădinii şi decât locuinţele şi decât oraşul Bouville, nu mă mai aflam la Bouville, nici altundeva, pluteam. Nu eram surprins, ştiam prea bine că era Lumea, Lumea complet goală, care se arăta dintr-odată, şi mă înecam de mânie împotriva acestei fiinţe voluminoase şi absurde. Nici nu te puteai întreba de unde ieşea asta, totul, nici cum de se făcea că exista o lume mai curând decât nimic. Asta nu avea sens, lumea era pretutindeni prezentă, înainte, înapoi. Nu existase nimic *înainte* de ea. Nimic. Nu existase niciun moment în care s-ar fi putut ca lumea să nu fi existat. Tocmai asta mă irita, bineînţeles nu era *niciun motiv* ca această larvă scurgătoare să existe. Dar *nu mai era posibil ca ea să nu existe*. Era imposibil de gândit: pentru a-ţi imagina neantul, trebuia să te găseşti deja acolo, în mijlocul lumii, cu ochii deschişi şi să fii viu; neantul nu era decât o idee în capul meu, o idee existenţă care plutea în această imensitate: neantul acesta nu venise *înainte de* existenţă, era o existenţă ca oricare alta şi apărută după multe altele. Am ţipat: „ce porcărie, ce porcărie!” şi m-am scuturat ca să mă debarasez de porcăria aceasta lipicioasă, dar ea nu ceda şi mai erau atâtea altele, tone şi tone de existenţă, la nesfârşit: mă sufocam în adâncul acestei imense plictiseli. Şi apoi, dintr-odată, grădina se goli ca printr-o gaură mare,

lumea dispăru tot aşa cum venise, sau poate m-am trezit – în orice caz, nu am mai văzut-o; în jurul meu a rămas pământul galben, din care ieşeau crengile moarte înălţate în văzduh.

M-am ridicat, am plecat... Ajuns la poarta metalică, m-am întors. Atunci grădina mi-a surâs. M-am sprijinit de grilă şi am privit-o îndelung. Surâsul arborilor, „al tufei de laur, *voia să spună* ceva; acesta era adevăratul secret al existenţei. Mi-am amintit de o duminică, cu un mai mult de trei săptămâni în urmă, observasem deja în lucruri un soi de aer complice. Oare mi se adresa mie? îmi dădeam enervat seama că nu puteam înţelege nicidecum. Nicidecum. Cu toate acestea era acolo, în aşteptare, semăna cu o privire. Era acolo, pe trunchiul castanului... era *tocmai* castanul. Lucrurile, s-ar fi putut spune gânduri oprite la jumătatea drumului, care se uitau pe ele însele, care uitau ce anume au vrut să gândească şi care rămâneau aşa, legănându-se, cu un mic înţeles nostim care le depăşea. Şi înţelesul acesta mic mă irita: *nu puteam* să-l înţeleg, chiar dacă aş fi rămas rezemat de grilă o sută şapte ani, învăţasem despre existenţă tot ceea ce puteam şti. Am plecat, m-am întors la hotel şi, iată, am scris.

În timpul nopţii

M-am hotărât: – nu mai am niciun motiv să rămân la Bouville, din moment ce am renunţat să mai scriu cartea; am să mă duc să trăiesc la Paris. Vineri, am să iau trenul de la cinci, sâmbătă am s-o văd pe Anny; cred că o să petrecem împreună câteva zile. Apoi o să mă întorc aici pentru a-mi aranja unele treburi şi a-mi face bagajele. La 1 martie, cel târziu, voi fi instalat definitiv la Paris.

Vineri

La întâlnirea feroviarilor. Trenul meu pleacă peste douăzeci de minute. Patefonul. Puternică impresie de aventură.

Sâmbătă

Anny mi-a deschis într-o rochie lungă şi neagră. Fireşte nu-mi întinde mâna, nu-mi spune bună ziua. Nu ftii-am scos mâna dreaptă din buzunarul pardesiului. Îmi

vorbeşte pe un ton îmbufnat şi foarte grăbit, ca să se scape de formalităţi:

— Intră şi aşază-te unde vrei, dar nu pe fotoliul de lângă fereastră.

E ea, e într-adevăr ea. Îşi lasă braţele în jos; are faţa posomorâtă care pe vremuri îi dădea aerul unei fetiţe la vârsta ingrată. Dar" acum nu mai seamănă cu o fetiţă. S-a îngrăşat, are un piept voluminos.

Anny închide uşa, îşi spune cu un aer gânditor:

— Nu ştiu dacă o să mă aşez pe pat... – în cele din urmă, se lasă să cadă pe un soi de cufăr acoperit cu un covor. Nu mai merge ca înainte, se deplasează cu o încetineală maiestuoasă şi nu lipsită de graţie, are aerul încurcat al unei corpolenţe tinereşti. Şi totuşi, în ciuda tuturor acestora, e cu adevărat ear e Anny.

Anny izbucneşte în râs.

— De ce râzi?

Nu-mi răspunde numaidecât, aşa cum îi e obiceiul, şi adoptă o atitudine de sâcâială.

— Spune, de ce?

— Din cauza zâmbetului tău larg, pe care-l abordezi de când ai intrat. Ai mutra unui tată care tocmai şi-a măritat fata. Hai, nu mai sta în picioare. Pune-ţi undeva paltonul, şi aşază-te. Da, acolo, dacă vrei.

Urmează o pauză şi Anny nu caută să o întrerupă. Cât de goală e camera asta! Pe vremuri, Anny ducea în toate călătoriile ei o imensă valiză plină cu şaluri, cu turbane, cu mantile, cu măşti japoneze, cu poze de Epinal. Abia descindea la un hotel – chiar dacă nu avea să rămână decât o noapte – prima ei grijă era să deschidă valiza aceea şi să-şi scoată din ea toate comorile, pe care le atârna pe pereţi, le agăţa de lămpi, le întindea pe mese sau pe podea într-o ordine variabilă şi complicată; în mai puţin de o jumătate de oră, camera cea mai banală căpăta o personalitate greoaie şi senzuală, aproape intolerabilă. Poate că valiza s-a rătăcit, poate că a rămas la biroul de bagaje... Camera această rece, cu uşa întredeschisa spre un cabinet de toaletă, are ceva sinistru. Seamănă, având o

nuanţă în plus de lux şi de tristeţe, cu camera mea din Bouville.

Anny continuă să râdă. Recunosc foarte bine râsul ei scurt, pe un ton înalt şi puţin nazal.

— Ei bine, nu te-ai schimbat. Ce cauţi cu mutra asta înnebunită?

Anny zâmbeşte, dar privirea ei mă descoase cu o curiozitate aproape ostilă.

— Mă gândeam doar că încăperea asta nu are aerul că e locuită de tine.

— Ah! da? îmi răspunde cu un ton vag.

O nouă tăcere. Acum Anny stă aşezată pe pat, foarte palidă în rochia ei neagră. Nu şi-a tuns părul. Continuă să mă privească, cu un aer calm, înălţându-şi puţin sprâncenele. Oare n-o fi având nimic să-mi spună? Pentru ce m-a pus să vin? Tăcerea asta e insuportabilă.

Rostesc brusc, pe un ton jalnic:

— Sunt bucuros că te văd.

Ultimul cuvânt. mi se îneacă în gâtlej: decât să invent aşa ceva mai bine tăceam. Desigur că Anny are să se supere. Mă gândeam într-adevăr că primul sfert de oră va fi penibil. Pe vremuri, când o revedeam, chiar şi după o absenţă de douăzeci şi patru de ore, chiar şi dimineaţa când mă sculam, niciodată nu eram în stare să găsesc cuvintele aşteptate de ea, cele care se potriveau cu rochia ei, cu vremea de afară, cu ultimele cuvinte pe care le pronunţasem în ajun. Dar ce-o fi vrând, oare? Mi-e imposibil să ghicesc.

Îmi ridic ochii. Anny mă priveşte cu un soi de afecţiune.

— Aşadar, nu te-ai schimbat deloc? Eşti tot aşa de prost?

Chipul ei exprimă satisfacţie. Dar ce aer obosit are!

— Eşti un indicator, spune ea, un indicator pe marginea unui drum. Explici imperturbabil şi ai să explici. toată viaţa că oraşul Melun e la douăzeci şi şapte de kilometri şi Montargis la paruzeci şi doi. Iată de ce am atâta nevoie de tine.

— Nevoie de mine? Ai avut tu nevoie de mine în aceşti patru ani cât nu te-am văzut? Ei bine, ai fost foarte discretă.

Am vorbit surâzând, ar putea crede că-i port pică. Simt că zâmbetul ăsta e foarte fals pe buzele mele, că sunt stânjenit.

— Cât eşti de prost! Fireşte, n-am nevoie să te vede dacă asta vrei să spui… Ştii că n-ai nimic deosebit de înveselitor pentru privire. Am nevoie ca tu să exişti şi să nu te schimbi. Eşti ca metrul acela de platină care e conservat nu ştiu unde la Paris sau prin îrpprejurimi. Nu cred că există cineva care să fi simţit vreodată nevoia să-l vadă.

— Tocmai din cauza asta te înşeli.

— În sfârşit, nu contează, şi nu contează – pentru mine. Ei bine, sunt mulţumită să ştiu că există, că măsoară exact a zecea milioana parte din sfertul de meridian terestru. Mă gândesc uneori la el atunci când se măsoară dimensiunile unui apartament sau când mi se vinde stofa cu metrul.

— Ah, da? zic eu. cu răceală.

— Ştii că aş putea foarte bine să nu mă mai gândesc la tine decât ca la o virtute abstractă, ca la un soi de limită. Poţi să-mi mulţumeşti că de fiecare dată îmi amintesc de figura ta.

Iată deci că au revenit. acele discuţii alexandrine pe care trebuia să le susţin pe vremuri, când aveam în suflet dorinţe mai simple şi mai vulgare, precum aceea de a-i spune că o iubesc, de a o lua în braţe. Astăzi n-am niciun fel de dorinţă. Poate numai aceea de a tace şi de a o privi, de a înţelege în linişte întreaga importanţă a acestui eveniment extraordinar: prezenţa lui Anny în faţa mea. Şi pentru ca, oare ziua aceasta e asemeni cu celelalte? Mâinile ei nu tremură. Trebuie să fi avut să-mi spună ceva în ziua în care „mi-a scris – sau, poate, pur şi simplu, era un capriciu. Acum, nu mai e vorba de mult de aşa ceva.

Anny îmi surâde dintr-odată cu o afecţiune atât de vizibilă încât îmi dau lacrimi în ochi.

— M-am gândit la tine mult mai des decât la metrul

de platină. N-a fost zi în care să nu mă fi gândit la tine. Şi-mi aminteam distinct persoana ta chiar şi în cele mai mici amănunte.

Anny se scoală şi vine să-şi pună mâinile pe umerii mei.

— Îndrăzneşte să spui că îţi aminteşti figura mea, tu care te plângi.

— E complicat, spun „tu ştii foarte bine că am o memorie proastă.

— Recunoşti: m-ai uitat de tot. M-ai fi recunoscut pe stradă?

— Fireşte. Nu de asta e vorba.

— Îţi aminteai măcar culoarea părului meu?

— Dar bineînţeles! E blond.

Anny începe să râdă.

— Spui asta foarte mândru. Acum că poţi să-l vezi, nu e mare scofală.

Îşi risipeşte părul cu o mişcare a mâinii.

— Şi tu, tu ai părul roşcat, spune ea imitându-mă; prima cară când te-am văzut, aveai, n-am să uit niciodată, o pălărie de fetru moale care bătea în mov şi care se potrivea ca dracul cu părul tău roşcat. Era cu adevărat penibil să te primesc. Unde ţi-e pălăria? Vreau să văd dacă mai ai tot aşa gusturi proaste.

— Nu o mai port.

Fluieră uşor, căscându-şi ochii.

— Nu ţi-a dat singur prin cap! Ba da? Ei bine, te felicit. Fireşte! Numai că trebuia să te gândeşti la aşa ceva. Părul ăsta nu suportă nimic, se potriveşte ca dracul cu pălăriile, cu pernele de fotolii, chiar şi cu tapiseria de pe pereţi care îi serveşte drept fundal. Sau trebuia atunci să-ţi infuzi pălăria până la urechi, ca pălăria aceea de fetru englezesc pe care ai cumpărat-o la Londra. Îţi vârai smocul de păr sub ea, nici nu se mai ştia dacă nu eşti chel.

Adăugă pe tonul hotărât cu care se încheie certurile vechi:

— Nu-ţi venea bine deloc.

Nu mai ţin minte despre ce pălărie e vorba.

— Şi ziceam eu că-mi stătea bine?

— Sunt sigură că spuneai aşa! Ba chiar vorbeai numai despre asta. Şi te priveai pe ascuns în oglinzi, când credeai că nu te văd.

Felul în care Anny cunoaşte trecutul mă copleşeşte. Nici măcar n-are aerul că evocă amintiri, tonul ei nu are nuanţa înduioşată şi îndepărtată care se potriveşte cu acest soi de ocupaţie. Ea pare a vorbi de ziua de azi, cel mult de ziua de ieri; şi-a păstrat intacte opiniile, încăpăţânările, ranchiunele de pe vremuri. În ceea ce mă priveşte, dimpotrivă, totul e înecat într-un vag poetic; sunt gata la toate concesiile.

Îmi vorbeşte brusc, cu o voce fără intonaţie:

— Vezi, eu m-am îngrăşat, am îmbătrânit, trebuie să mă îngrijesc.

Da. Şi ce aer obosit are! Întrucât vreau să spun ceva – adaugă imediat:

— Am făcut teatru la Londra.

— Cu Candler?

— Nu, nu cu Candler. Te recunosc bine în asta. Îţi vârâseşi în cap că am să fac teatru cu Candler. De câte ori să trebuiască să-ţi spun că acest Candler e un dirijor? Nu, într-un teatru mic, din Soho Square. Am jucat Emperor *Jones*, piese de Sean O'Casey, de Synge, şi *Britannicus*.

— *Britannicus*? întreb eu mirat /

— Ei bine, da, *Britannicus*. Din cauza asta am plecat. Eu le dădusem ideea să monteze *Britannicus*; şi ei au vrut să mă pună s-o joc pe Junie.

— Da?

— Ei bine, eu nu puteam s-o joc, fireşte, decât pe Agripină.

— Şi ce faci acum?

Am făcut rău că am întrebat-o. Viaţa se retrage cu totul din figura ei. Totuşi, îmi răspunde imediat;

— Nu mai joc. Călătoresc. Am un tip care mă întreţine.

Surâde:

— Oh! Nu mă privi aşa de rugător, nu e ceva tragic.

Ţi-am spus totdeauna că nu mi-ar păsa dacă m-ar întreţine cineva. De altminteri e un tip bătrân, nu e jenant.

— Un englez?

— Dar ce te poate interesa? spune ea agasată. N-o să ne apucăm să vorbim despre moşneagul ăsta. N-are nicio importanţă nici pentru tine, nici pentru mine. Vrei un ceai?

Intră în cabinetul de toaletă. O aud mişcându-se de colo-colo, deplasând cratiţi şi vorbind singură; un murmur ascuţit şi ininteligibil. Pe noptieră, lângă pat, se află, ca totdeauna, un volum din *Istoria Franţei* de Michelet. Pe deasupra patului, disting acum că a agăţat o fotografie, una singură, o reproducere a portretului lui Emily Brontë de fratele ei.

Anny. se întoarce şi-mi spune brusc:

— Acum să-mi vorbeşti de tine.

Apoi dispare din nou în cabinetul de toaletă. De asta îmi amintesc, în ciuda memoriei mele proaste: Anny punea, aşa, întrebări directe care mă jenau grozav pentru că simţeam în ele un interes sincer şi, în acelaşi timp, dorinţa de a termina cât mai repede cu ele. În orice caz, după întrebarea asta, nu mai ţi-e îngăduit să te îndoieşti: Anny vrea ceva de la mine. Pentru moment, nu sunt decât preliminarii, se debarasează de tot ceea ce ar putea-o jena, îşi pune la punct definitiv întrebările secundare: „Acum, să-mi vorbeşti de tine”. Imediat apoi are să-mi vorbească despre ea. Dintr-odată, nu mai doresc câtuşi de puţin să-i povestesc ceva. La ce bun? Greaţa, teama, existenţa… E mai bine să păstrez toate astea pentru mine.

— Hai grăbeşte-te, îmi strigă de dincolo de peretele despărţitor…

— Se întoarce cu un ceainic.

— Ce faci? Locuieşti la Paris?

Locuiesc la Bouville.

— *La* Bouville? De ce? Sper că nu eşti căsătorit?

— Căsătorit? spun eu tresărind.

Îmi face mare plăcere că Anny s-a putut gândi la aşa ceva. îi spun:

— E absurd. E exact în genul de închipuiri naturaliste

pe care mi le reproşai pe vremuri. Ştii, când te imaginam văduvă şi mamă a doi băieţi. Şi toate poveştile pe care ţi le spuneam în legătură cu ceea ce o să devenim. Tu detestai toate acestea.

— Şi ţie îţi făcea plăcere, răspunde fără a se tulbura.

— Spuneai aşa ca să faci pe grozavul. De altminteri te indignezi aşa în conversaţie, dar eşti destul de laş ca într-o bună zi să te căsătoreşti pe ascuns. Ai protestât un an de zile, cu indignare, zicândcă nu ai să te duci să vezi filmul *Violete imperiale*. Apoi, o dată, se când eram bolnavă, te-ai dus să-l vezi singur la un cinematograf mic, de cartier.

— Mă aflu la Bouville, spun eu cu demnitate, pentru că scriu o carte despre domnul de Rollebon.

Anny mă priveşte cu o curiozitate atentă.

— Domnul de Rollebon? A trăit în secolul al XVIII-lea?

— Da.

— Mi-ai pomenit de asta, într-adevăr, spune ea vag. Atunci, e o carte de istorie?

— Da.

— Ha! Ha!

Dacă îmi mai pune o întrebare, am să-i povestesc totul. Dar Anny nu mă mai întreabă nimic. Îşi închipuie pare-se că ştie suficiente lucruri despre mine. Anny se pricepe foarte bine să asculte, dar numai când vrea ea. O privesc: şi-a coborât pleoapele, se gândeşte la ceea ce are să-mi spună, la felul în care va începe. S-o întreb şi eu, la rândul meu? Nu cred că doreşte aşa ceva. O să vorbească atunci când va socoti ea că e bine s-o facă. Inima îmi bate foarte puternic.

Spune brusc:

— Eu, eu m-am schimbat.

Iată începutul. Dar Anny tace, acum. Serveşte ceaiul în ceşti de porţelan alb. Aşteaptă să vorbesc eu: trebuie să spun ceva. Nu indiferent ce, ci ceea ce aşteaptă ea. Mă simt torturat. S-a schimbat oare cu adevărat? S-a îngrăşat, are un aer obosit: desigur că nu asta vrea să spună.

— Nu ştiu, nu găsesc. Ţi-am regăsit deja râsul, felul

tău de a te ridica şi de a-mi pune mâna pe umeri, mania de a vorbi singură. Continui să citeşti *Istoria* lui Michelet, şi apoi o grămadă de alte lucruri…

Interesul profund pe care Anny îl arată esenţei mele eterne, precum şi indiferenţa totală faţă de tot ceea ce mi se poate întâmpla în viaţă – şi preţiozitatea ei nos –, timă, pedantă şi în acelaşi timp fermecătoare – şi apoi felul de a suprima dintru început toate formulele mecanice de politeţe, de prietenie, tot ceea ce uşurează raporturile oamenilor între ei, felul de a-i obliga pe interlocutori să inventeze mereu.

Anny ridică din umeri:

— Eu, în schimb, m-am schimbat, rosteşte sec, m-am schimbat cu totul. Nu mai sunt. acelaşi om. Credeam că o să-ţi dai seama de la prima privire. Şi tu îmi vorbeşti despre *Istoria* lui Michelet.

Se aşează în faţa mea:

— O să vedem dacă omul ăsta e atât de puternic pe cât o pretinde. Caută: în ce privinţă m-am schimbat?

Ezit; Anny dă uşor din picior, continuând să surâdă, dar sincer agasată.

— Era ceva care pe vremuri te chinuia. Cel puţin, aşa pretindea! Şi, acum s-a terminat, s-a dus. Ar fi trebuit să-ţi dai seama. Nu te simţi mai în largul tău?

Nu îndrăznesc să-i spun că nu: stau, exact ca şi altă dată, aşezat pe colţul scaunului, cu gândul de a – evita capcanele, de a înlătura enervări inexplicabile.

Anny s-a aşezat din nou.

— Ei bine, spune dând din cap plină de convingere, nu înţelegi pentru că ai uitat o mulţime de lucruri. Mai multe decât îmi închipuiam. Ia să vedem, nu-ţi mai aminteşti de toate supărările de pe vremuri? Veneai, vorbeai, plecai: totul în contratimp. Închipuieşte-ţi că nu s-a schimbat nimic; ai fi intrat, pe pereţi ar fi fost aceleaşi măşti şi şaluri, aş fi fost întinsă pe pat şi ţi-aş fi spus

(îşi dă capul pe spate, îşi dilată nările şi vorbeşte cu un glas. ca la teatru, ca şi cum şi-ar bate joc de ea însăşi): „Ei bine? Ce aştepţi? Aşază-te”. Şi, fireşte, aş fi evitat cu

grijă să-ţi spun: „numai pe fotoliul de lângă fereastră nu”.

— Îmi întindea! capcane… Atunci, tu, fireşte, te-ai fi dus să te aşezi exact pe acel fotoliu.

— Şi ce mi s-ar fi întâmplat? spun, întorcându-mă şi privind curios fotoliul.

— Numai rele, răspunse scurt Anny.

Nu insist: Anny e totdeauna înconjurată de obiecte tabu.

— Cred, îi spun eu brusc, că* ghicesc ceva. Dar ar fi atât de extraordinar. Ascultă-mă, lasă-mă să descopăr: într-adevăr, camera asta e complet goală. O să-mi recunoşti meritul că am observat, acest lucru imediat. Bun, aş fi intrat, aş fi văzut într-adevăr măştile astea pe pereţi, şi şalurile şi tot restul. Hotelul se oprea totdeauna la uşa ta. Camera ta era altceva… Nu ai fi venit să-mi deschizi. Te-aş fi zărit pitită într-un colţ, poate stând pe podea, pe mocheta aceea roşie pe care o aduceai cu tine. totdeauna, privindu-mă fără indulgenţă, aşteptând… Abia aş fi pronunţat un cuvânt, abia aş fi făcut un gest, abia mi-aş fi reluat respiraţia normală şi ai fi început să-ţi încrunţi sprâncenele şi m-aş fi simţit profund vinovat, fără a şti de ce. Apoi, din minut în minut, aş fi acumulat stângăcii, m-aş fi cufundat în greşeala mea…

— De câte ori s-a întâmplat astă?

— De o sută de ori.

— Cel puţin! Şi acum eşti mai îndemânatic, mai subtil?

— Nu!

— Îmi place să te aud spunându-mi-o. Atunci!

— Atunci, din moment ce nu mai există…

— Ha! Ha! ţipă ea cu o voce teatrală, abia dacă îndrăzneşte să creadă!

Reia pe un ton mai blând.

— Ei bine, poţi să mă crezi: nu mai există.

— Nu mai există momente perfecte?

— Nu.

Sunt buimăcit. Insist.

În sfârşit, nu te… S-a isprăvit cu… tragediile, cu

tragediile acelea de moment în care măştile, şalurile, mobilele şi eu însumi aveam fiecare micul nostru rol – iar tu pe cel mare?

Anny surâde.

— Ingratul! I-am dat uneori roluri mai importante decât mie însumi, dar nici măcar nu a bănuit acest lucru. Ei bine da: s-a isprăvit. Eşti surprins?

— Ah! Da, sunt surprins! Credeam că asta face parte din tine însăţi, că dacă ţi s-ar lua asta, ar fi fost ca şi cum ţi s-ar fi smuls inima.

— Şi eu credeam la fel, spune pe un ton care nu trădează niciun regret. Şi adaugă cu un soi de ironie care-mi provoacă o impresie foarte dezagreabilă.

— Dar vezi că pot trăi şi fără asta.

Şi-a încrucişat degetele şi-şi ţine un genunchi cu mâna. Se uită în sus, cu un surâs vag care-i întinereşte întreaga faţă. Are aerul unei fetiţe mari, misterioasă şi satisfăcută.

— Da, sunt mulţumită că ai rămas acelaşi. Dacă te-ar fi mutat, dacă te-ar fi pictat din nou, dacă te-ar fi înfipt pe marginea altui drum, n-aş mai avea nimic fix ca să mă orientez. Îmi eşti indispensabil; eu mă schimb, tu, se înţelege că rămâi neschimbat, iar eu îmi măsor schimbările în raport cu tine.

Mă simt totuşi întrucâtva jignit.

— Ei bine, e foarte inexact, spun cu însufleţire. Dar în ultima vreme am evoluat; în fond, eu…

— Oh! spune Anny cu un dispreţ strivitor, schimbări intelectuale! Eu – m-am schimbat până în albul ochilor.

Până în albul ochilor… Oare ce m-a tulburat atât de profund în glasul ei? în orice caz, brusc, am făcut un salt! încetez de a mai căuta pe o Anny disperată. Mă emoţionează şi o iubesc pe fata asta, fata asta grasă cu» figura ruinată.

— Am un soi de certitudine… fizică. Simt că nu există momente perfecte. O simt până în picioare, atunci când păşesc. O simt tot timpul, chiarşi când dorm. Nu pot să uit. Nu s-a produs niciodată ceva în genul unei revelaţii. Nu

pot spune că începând din cutare zi, din cutare oră, viaţa mea s-a transformat. Dar acum, sunt ca şi cum aceasta mi s-ar fi revelat brusc, în ajun. Sunt uluită, stânjenită, nu mă pot obişnui.

Anny rosteşte cuvintele acestea cu o voce calmă în care mai persistă o urmă de mândrie pentru faptul că s-a schimbat aşa de mult. Se leagănă pe ladă, cu o graţie extraordinară. De când am intrat, nici măcar o singură clipă n-a semănat atât de tare cu Anny cea de altă dată, cea de la Marsilia. M-a recucerit, m-am cufundat din nou în universul ei straniu, dincolo de ridicol, de preţiozitate, de subtilitate. Mi-am regăsit până şi acea febră uşoară care mă agita totdeauna în prezenţa ei şi gustul acela amar în fundul gurii.

Anny îşi desface mâinile şi dă drumul genunchiului. Tace. E o tăcere concertată, aşa cum la Operă scena rămâne goală exact în timpul a şapte măsuri de orchestră, îşi bea ceaiul. Apoi pune ceaşca şi rămâne înţepenită – sprijinindu-şi palmele strânse pe marginea scaunului.

Deodată face să-i apară pe faţă chipul acela superb de Meduză care-mi plăcea aşa de mult, plin de ură, contorsionat, veninos. Anny nu-şi schimbă aproape deloc expresia, îşi schimbă figura; aşa cum actorii antici îşi schimbă masca dintr-odată. Şi fiecare dintre aceste măşti e destinată să creeze atmosfera, să dea tonul celor ce vor urma. Masca aceasta apare şi se menţine fără a se modifica, atâta timp cât Anny vorbeşte. Apoi cade, se desprinde de ea.

Mă priveşte fără a părea că mă vede. Are să vorbească. Aştept un discurs tragic, la nivelul de demnitate al măştii ei, un cântec funebru.

Îmi spune un singur cuvânt:

— Îmi supravieţuiesc.

Accentul nu corespunde câtuşi de puţin feţei. Nu e tragic, e… oribil; exprimă o disperare seacă, fără lacrimi, fără milă. Da, în ea e ceva iremediabil uscat.

Masca a căzut, Anny surâde.

— Nu sunt câtuşi de puţin tristă. De multe ori m-am

mirat, dar n-aveam dreptate: de ce aş fi tristă? Pe vremuri eram capabilă de pasiuni destul de frumoase.

Am urât-o cu pasiune pe mama. De altminteri, spune ea pe un ton sfidător, pe tine te-am iubit cu pasiune.

Aşteaptă o replică. Nu scot o. vorbă.

— Totul s-a terminat, bineînţeles.

— De unde poţi şti?

— Ştiu. Ştiu că n-am să mai întâlnesc niciodată pe cineva care să-mi inspire pasiune. Doar ştii, ca să te apuci să iubeşti pe cineva e o întreagă acţiune. Trebuie să ai energie, curiozitate, să fii orbit... Ba, la început, e un moment în care trebuie să sari peste o prăpastie dacă te apuci să gândeşti, nu mai faci nimic/ Ştiu că n-o să mai sar niciodată.

— De ce?

Îmi aruncă o privire ironică şi nu răspunde.

— Acum, spune ea, trăiesc înconjurată de pasiunile mele defuncte. Încerc să regăsesc elanul acela grozav care m-a făcut să sar de la etajul al treilea, pe vremea când aveam treisprezece ani, într-o zi când mama m-a bătut cu biciul.

Adaugă, fără aparentă legătură, cu un aer îndepărtat:

— Nici nu e prea bine să fixez prea îndelung obiectele. Le privesc pentru a lex identifica, apoi trebuie să-mi întorc repede ochii de la ele.

— Dar de ce?

— Mă dezgustă.

— Dar, nu cumva...? Există în mod cert unele asemănări, în tot cazul. S-a mai întâmplat deja o dată, la Londra, fiecare dintre noi am gândit, complet independent, aceleaşi lucruri despre aceleaşi subiecte, aproape în aceeaşi clipă. Mi-ar plăcea atât de mult să... Dar gândirea lui Anny face numeroase ocolişuri; nu eşti niciodată sigur că ai. Înţeles-o cu adevărat...

În privinţa asta pot fi cu sufletul liniştit.

— Ascultă-mă, aş vrea să-ţi spun: ştii că niciodată n-am ştiut prea bine ce erau momentele acelea perfecte; nu mi-ai explicat acest lucru niciodată”.

— Da, ştiu, nu făceai niciun efort. Stăteai ca un par lângă mine.

— Vai! Ştiu cât m-a costat asta.

— Ai meritat din plin ceea ce ţi s-a întâmplat, erai foarte vinovat; mă agasai cu aerul tău solid. Păreai a-mi spune: eu sunt normal şi te străduia! să respiri sănătate, gâlgâiai de sănătate morală.

— Şi totuşi ţi-am cerut de mai mult de o sută de ori să-mi explici ce înseamnă un…

— Da, dar pe ce ton, îmi răspunde ea mânioasă; binevoiai să te informezi, ăsta e adevărul. Întrebai asta cu un fel de amabilitate distrată, ca bătrânele doamne care mă* întrebau de-a ce mă jucam, când eram mică. În fond, spune ea visătoare, mă întreb dacă nu cumva cel mai mult nu te-am urât tocmai pe tine.

Face un efort asupra ei însăşi, îşi revine şi surâde, cu obrajii încă în flăcări. E foarte frumoasă.

— Vreau să-ţi explic clar ce e. În clipa de faţă am ajuns destul de bătrână pentru a vorbi fără mânie unor femei bătrâne şi bune ca tine, despre jocurile copilăriei mele. Hai, vorbeşte, ce vrei să ştii?

— Ce era.

— Nu ţi-am vorbit într-adevăr de situaţii privilegiate?

— Nu cred.

— Ba da, spune ea cu convingere. Era la Aix, în piaţa aceea al cărui nume nu mi-l mai amintesc. Eram. În grădina unei cafenele, în bătaia soarelui, sub nişte umbrele portocalii. Nu-ţi mai aminteşti: beam citronade şi eu am găsit nişte muşte moarte în zahărul tos.

— Ah! Da, poate…

— Ei bine, ţi-am vorbit de asta, în cafenea. Ţi-am vorbit în legătură cu ediţia mare a *Istoriei* lui Michelet, cea pe care o aveam pe vremea când eram copil. Era mult mai mare decât aceasta şi filele aveau o culoare lividă, ca interiorul unei ciuperci şi chiar miroseau a ciupercă. La moartea tatălui meu, unchiul meu Joseph a pus mâna pe ele şi a luat toate volumele. În ziua aceea, când l-am făcut porc bătrân, mama m-a bătut cu biciul şi eu m-am aruncat

pe fereastră.

— Da, da… Trebuie să-mi fi vorbit de *Istoria Franţei*, a lui Michelet… Nu o citeai într-un pod? Vezi, îmi amintesc. Vez-i că erai nedreaptă adineaori când mă acuzai că am uitat totul.

— Taci. Aşa. dar aduceam în pod volumele alea enorme, după cum ţi-ai amintit foarte bine. Aveau foarte puţine poze, poate trei sau patru la un volum. Dar fiecare poză ocupa o pagină mare, numai ea singură, o pagină al cărei verso rămăsese alb. Faptul acesta mă impresiona cu atât mai mult cu cât, pe celelalte file, textul era dispus pe două coloane pentru a se câştiga spaţiu. Gravurile acestea îmi plăceau extraordinar de mult; le cunoşteam pe toate pe dinafară, şi când reciteam vreo carte de Michelet, le aşteptam cu cincizeci de pagini mai înainte; mi se părea o minune să le regăsesc. Şi apoi în ele era ceva subtil: scena pe care o reprezentau nu se referea niciodată la textele paginilor vecine, trebuia să te duci să cauţi evenimentul. treizeci de pagini mai încolo.

— Te implor „vorbeşte-mi despre momentele perfecte.

— Îţi vorbesc de situaţiile privilegiate. Ele erau reprezentate în acele gravuri. Eu le numeam privilegiate, îmi spuneam că trebuie să aibă o importanţă cu adevărat considerabilă ca să se admită să se facă din ele subiecte ale unor poze atât de rare. Fuseseră selecţionate dintre foarte multe, înţelegi; totuşi existau o mulţime de episoade care aveau o mare valoare plastică iar altele care se deosebeau prin interesul lor istoric. De exemplu: pentru întreg secolul al şaisprezecelea, existau doar trei poze: una pentru moartea lui Henric al II-lea, alta pentru asasinarea ducelui de Guise şi una pentru intrarea lui Henric al IV-lea în Paris. Atunci mi-am închipuit că evenimentele acestea erau de o natură deosebită. De altminteri gravurile acestea îmi confirmau o idee: că desenul lor era frust, că braţele şi picioarele nu erau foarte, bine ataşate de trunchi. Dar erau pline de măreţie. Când de exemplu, e asasinat ducele de Guise, privitorii îşi manifestă stupoarea şi indignarea

întinzându-şi palmele înainte şi întorcându-şi capul; era grozav de frumos, semăna cu un cor. Şi nu cred că puteai uita amănuntele amuzante sau anecdotice. Vedeai paji care se prăbuşeau la pământ, căţei care o luau la goană, bufoni aşezaţi pe treptele tronului. Dar toate amănuntele astea erau tratate cu atâta măreţie şi cu atâta stângăcie încât erau în perfectă armonie cu restul imaginii, nu cred să fi întâlnit vreodată vreun tablou care să posede o unitate atât de riguroasă. Ei bine, de aici au venit.

— Situaţiile privilegiate?

— În sfârşit, ideea pe care mi-o făceam despre ele. Erau nişte situaţii care aveau o calitate cu totul rară şi preţioasă, de stil, dacă vrei. A fi rege, de exemplu, pe vremea când aveam opt ani, mi se părea o situaţie privilegiată. Sau a muri. Râzi, dar erau acolo desenaţi atâţia oameni în clipa morţii şi există atâţia care au rostit cuvinte sublime în acele clipe, încât eu, de bună credinţă, îmi închipuiam că… În sfârşit, credeam că atunci când intri în agonie eşti înălţat mai presus de tine însuţi. De altfel, era de ajuns să fii în camera unui mort: moartea, fiind o situaţie privilegiată, din ea emana ceva şi se transmitea tuturor celor de faţă. Un soi de măreţie. Când a murit tatăl meu, am fost dusă să-l văd în camera lui pentru ultima dată. Urcând scările, mă simţeam foarte nefericită, dar eram, în acelaşi, timp, parcă beată de o bucurie religioasă; intram în sfârşit într-o situaţie privilegiată. M-am rezemat de perete, am încercat să fac gesturile cuvenite. Dar se aflau acolo mătuşa mea şi mama, care stăteau îngenuncheate la marginea patului şi stricau totul cu gemetele lor.

Anny rosteşte ultimele cuvinte cu un anume tori, ca şi cum amintirea ar fi continuat să o doară. Se întrerupe; cu privirea fixă, cu sprâncenele înălţate, profită de ocazie pentru a mai retrăi o dată scena.

— Mai târziu, am extins toate acestea; am adăugat mai întâi o situaţie nouă, dragostea (vreau să spun actul de a face dragoste). Vezi, dacă n-ai înţeles niciodată de ce te refuzam când… când îmi cereai anumite lucruri ai ocazia

să înţelegi acum: pentru mine era ceva de salvat. Şi; apoi, pe atunci îmi spuneam că trebuie să existe mult mai multe situaţii privilegiate pe care a-şi fi putut conta, până la urmă am admis o infinitate.

— Da, dar în definitiv ce era?

— Ei bine, doar ţi-am spus, răspunde ea surprinsă, de un sfert de oră îţi tot explic.

— În sfârşit, trebuia de exemplu, ca oamenii să fie deosebit de pasionaţi, stăpâniţi de ură sau de iubire, sau ca aspectul exterior al evenimentelor să fie măreţ; vreau să spun că ce puteai vedea…

— Amândouă… depindea, răspunde ea în silă.

— Şi momentele perfecte? Ce rol aveau ele?

— Veneau mai apoi. Mai întâi erau o serie de semne prevestitoare. Apoi situaţia privilegiată intră încet, maiestuos, în viaţa oamenilor. Atunci se pune problema de a şti dacă vrem să facem din ele un moment perfect.

— Da, zic eu, am înţeles. În oricare situaţie privilegiată, există e serie de acte care trebuie îndeplinite, o serie de atitudini se trebuie adoptate, de cuvinte ce trebuie spuse – în timp ce alte atitudini, alte cuvinte sunt strict interzise. Asta e?

— Dacă vrei…

În definitiv, situaţia e o materie, ea cere să fie tratată.

— Asta e, spune ea; trebuia mai întâi să fii căzut în ceva excepţional şi să simţi că pui ordine în acel ceva. Dacă toate condiţiile erau îndeplinite, momentul ar fi fost perfect.

— În definitiv, e un fel de operă de artă.

— Mi-ai mai spus asta, face ea agasată. Dar nu, era… o datorie. Situaţiile privilegiate *trebuiau* transformate în momente perfecte. Era o problemă de morală. Da, degeaba râzi: de morală.

Nu râd absolut deloc.

— Ascultă-mă, îi zic eu cu promptitudine, şi eu am să-mi recunosc greşelile. Niciodată nu te-am înţeles prea bine, niciodată n-am încercat în mod sincer să te ajut. Dacă aş fi ştiut…

— Mulţumesc, mulţumesc mult, spune ea cu ironie. Sper că nu te aştepţi să-ţi fiu recunoscătoare pentru regretele astea tardive. De altminteri, nici nu sunt supărată pe tine nu ţi-am explicat niciodată ceva clar, eram prinsă, eram incapabilă să vorbesc cuiva despre asta, nici măcar ţie – mai ales ţie. Era ceva care suna totdeauna fals în clipele acelea. Atunci parcă eram tulburată. Şi totuşi aveam impresia că făceam tot ce stătea în puterile mele.

— Dar ce trebuia să facem? Ce fapte anume?

— Ce prost eşti, nu se pot da exemple, asta depinde.

— Dar povesteşte-mi ce încercai tu să faci.

— Nu, nu am chef să vorbesc despre asta. Dar, dacă vrei, să-ţi spun o poveste care m-a impresionat mult pe vremea când mergeam la şcoală. A fost odată un rege care pierduse o bătălie şi fusese făcut prizonier. Se afla acolo, într-un colţ, în tabăra învingătorului. Îşi vede fiul şi fiica trecând în lanţuri. N-a plâns, n-a zis nimica. Apoi, vede trecând, tot în lanţuri, pe una din slugile sale. Atunci începu să geamă şi să-şi smulgă părul. Poţi să inventezi şi tu o serie de exemple. Vezi, sunt cazuri în care nu trebuie să plângi – sau, atunci devii dezgustător. Dar dacă laşi să-ţi cadă o buturugă de lemn pe picior, poţi face orice vrei, să te văicăreşti, să gemi, să sari pe celălalt picior. Ar fi însă o prostie să te arăţi oricând stoic: ar însemna să te consumi pentru nimic.

Anny zâmbeşte.

— Alteori, e nevoie să fii *mai mult* decât stoic. Bineînţeles că nu-ţi aminteşti de prima oară când te-am sărutat?

— Ba da, îmi amintesc foarte bine, îi spun eu triumfător, a fost în grădina Kiew, pe malul Tamisei.

— Dar n-ai ştiut niciodată că mă aşezasem pe nişte urzici, mi se ridicase rochia, aveam coapsele pline de înţepături şi la cea mai mică mişcare, se produceau alte înţepături. Ei bine, în cazul acesta, stoicismul n-ar fi fost suficient. Nu mă tulburai câtuşi de puţin, n-aveam nicio dorinţă deosebită de a-ţi săruta buzele, sărutul pe care aveam să ţi-l dau era de o importanţă mult mai mare, era

un angajament, un pact. Înţelegi atunci că durerea era nelalocul ei, că, într-o clipă ca aceea, nu-mi era îngăduit să mă gândesc la coapsele mele. Nu era de ajuns să nu semnalez că sufăr: trebuia să nu sufăr.

Anny mă priveşte cu mândrie, încă foarte surprinsă de ceea ce făcuse:

— În decurs de mai mult de douăzeci de minute, în tot timpul în care tu insistai să ai sărutul acesta pe care eram hotărâtă să ţi-l dau, în tot timpul cât ma lăsam rugată – pentru că trebuia să ţi-l dau, respeçtând anumite forme – am ajuns să mă anesteziez cu desăvârşire. Totuşi, numai Dumnezeu ştie cât mi-e de sensibila pielea: n-am simţit *nimic*, până în momentul în care ne-am ridicat.

Asta e, aşa e într-adevăr. Nu există aventuri, nu există momente perfecte… Amândoi ne-am pierdut aceleaşi iluzii, am urmat aceleaşi drumuri. Restul îl ghicesc – pot chiar să iau cuvântul în locul ei şi să spun eu însumi ce-i rămâne să spună:

— Şi atunci ţi-ai dat seama că au existat totdeauna femei bune care plâng, sau poate un tip roşcat, şau indiferent ce altceva care-ţi stricau efectul?

— Da, fireşte, spune ea fără entuziasm.

— Nu e aşa?

— Oh! ştii, poate cu timpul, m-aş; fi putut resemna cu stângăciile unui tip roşcat. La urma urmei, eram destul de bună ca să iau informaţii despre felul în care ai tele îşi joacă rolul… nu, ci mai degrabă è că…

— Că nu există situaţii privilegiate?

— Asta e. Credeam că ura, iubirea şau mpartea pogorau asupra noastră ca nişte limbi de foc în Vinerea Mare. Credeam că poţi să străluceşti de ură sau de moarte. Ce greşeală! Da, într-adevăr, îmi; închipuiam că exista „ură”, că ea venea să se pogoare asupra oamenilor şi să-s. Înalţe pe deasupra lor înşile; Fireşte numai eu sunt cea care urăsc, care iubesc. Şi atunci, acest eu e mereu; acelaşi lucru, un aluat care se întinde, se întinde… Ba e atât de asemănător încât te întrebi cum de au avut oamenii ideea de a născoci nume, de a face deosebiri.

Anny gândeşte ca şi mine; Mi se pare că nu am părăsit-o niciodată.

— Ascultă-mă, îi spun, de câteva clipe mă gândesc la un lucru care-mi place mult mai mult decât rolul acela de stâlp, pe care mi l-ai atribuit cu dărnicie: anume, că ne-am schimbat amândoi şi în acelaşi fel. Îmi place mai bine asta, ştii, decât să te văd îndepărtându-te din ce în ce mai mult, iar eu să fiu condamnat să marchez, veşnic punctul tău de plecare. Tot ce mi-ai povestit e adevărat.

Ne întâlnim la sosire. Nu-ţi pot spune cât de mult îmi place.

— Da? spune ea cu un ton blând, dar eu un aer încăpăţânat, ei bine, mi-ar fi plăcut totuşi mai mult să nu te fi schimbat deloc; era mai comod. Eu nu sunt ca tine, mai curând îmi displace să ştiu că cineva a gândit acelaşi lucru ca şi mine. De altminteri, te înşeli.

Îi povestesc aventurile mele, îi vorbesc despre existenţă – poate puţin cam prea mult. Ascultă cu atenţie, cu ochii mari, cu sprâncenele ridicate.

Când am terminat, Anny avea un aer uşurat.

— Bine, dar tu nu gândeşti absolut deloc aceleaşi lucruri ca şi mine. Te plângi pentru că lucrurile nu se dispun în jurul tău ca un buchet de flori, fără ca tu să-ţi dai osteneala de a face ceva. Eu însă nu am pretins niciodată atât de mult: voiam să acţionez. Ştii, pe vremea când ne jucam de-a aventurierul şi aventuriera: tu erai cel căruia i se întâmplă aventuri, eu eram aceea care le face să se întâmple. Ziceam: „Sunt un om de acţiune”. Îţi aminteşti? Ei bine, acum spun pur şi simplu: nu poţi să fii un om de acţiune.

Nu arăt desigur prea convins, căci Anny se animă şi reia cu şi mai multă tărie:

— Şi apoi există o grămadă de alte lucruri pe care nu ţi le-am mai spus, pentru că ar fi mult prea lung să ţi le explic. De exemplu, ar fi trebuit să pot spune, chiar în clipa în care acţionam, că ceea ce făceam ar putea avea urmări. / fatale. Nu-ţi pot explica prea bine…

— Dar e absolut inutil, spun eu cu un ton destul de

pedant, şi la asta m-am gândit.

Mă priveşte cu neîncredere.

— Dacă e să mă iau după tine, tu ai gândit totul exact la fel ca şi mine: mă uluieşti.

N-o pot convinge, n-aş face decât s-o enervez. Tac. Aş dori s-o iau în braţe.

Deodată, Anny îmi aruncă o privire plină de anxietate

*

— Şi, atunci, dacă ai gândit toate astea, ce putem face?

Îmi înclin fruntea.

— Îmi… îmi supravieţuiesc? repetă ea cu greutate.

Ce-i pot spune? Oare cunosc eu argumente în favoarea existenţei? Eu nu sunt, ca ea, disperat, pentru că nu mă aşteptam la mare lucru. Sunt mai curând… mirat în faţa acestei vieţi care îmi este dată – dată pentru *nimic*. Rămân cu capul plecat, nu vreau să-i văd faţa în clipa asta.

— Călătoresc, continuă ea cu un glas abătut; mă întorc din Suedia. M-am oprit opt zile la Berlin. E tipul acela care mă întreţine…

Să o iau în braţe… La ce bun? Nu pot face oare nimic pentru ea? Anny e singură, ca şi mine.

Îmi spune cu o voce mai veselă:

— Ce mormăi acolo…

Îmi ridic ochii. Anny se uită la mine cu afecţiune.

— Nimic. Mă gândeam numai la ceva.

— Oh, ce personaj misterios! Ei bine, vorbeşte sau taci, dar alege una din două.

Îi vorbesc de *întâlnirea feroviarilor*, de vechiul *ragtime* pe care-l puneam să cânte la pian, de ciudata fericire pe care mi-o provoacă.

— Mă întrebam dacă în privinţa asta n-am putea afla sau, în sfârşit, căuta…

Anny nu-mi răspunde, cred că nu a dat prea multă atenţie celor spuse de mine.

După o clipă, reia totuşi – nu ştiu dacă îşi continuă gândul sau dacă e un răspuns la spusele mele.

— Tablourile, statuile sunt de neutilizat: sunt

frumoase în faţa mea. Muzica…

— Dar la teatru…

— Ei bine, ce e la teatru? Ţii să-mi enumeri toate artele?

— Pe vremuri spuneai că vrei să faci teatru pentru că pe scenă actorii trebuie să realizeze momente perfecte!

— Da, le-am realizat: pentru ceilalţi. Stăteam în praf, în curent, sub luminile violente, între decoruri de carton, în general, îl aveam ca partener pe Thomdyke. Cred că l-ai văzut jucând la Covent Garden. Mi-era totdeauna frică să nu-mi vină să-i râd în nas.

— Dar pe tine rolul nu te prinde niciodată?

— Întrucâtva, în unele clipe: niciodată prea puternic. Pentru noi toţi, esenţialul era prăpastia aceea neagră, exact din faţa noastră, în adâncul căreia se aflau oameni pe care nu-i vedeam; acestora le prezentam, evident, un moment perfect. Dar, ştii, oamenii aceia nu trăiau înăuntrul lui: momentul perfect se desfăşura în faţa lor. Iar noi, actorii, îţi închipui cumva că trăiam înăuntrul lui? În cele din urmă, momentul perfect nu se afla nicăieri, nici de o parte nici de cealaltă a rampei, nu exista, şi cu toate acestea toată lumea se gândea la el. Înţelegi atunci, scumpule, spune ea pe un ton tărăgănat şi aproape deşucheat, de ce am dat dracului totul.

— Eu încercasem să scriu cartea aceea…

Anny mă întrerupe.

— Trăiesc în trecut. Iau de la cap tot ceea ce mi s-a întâmplat şi-l aranjez. De la distanţă, luată aşa, toată povestea noastră nu-mi face câtuşi de puţin rău, aproape că m-aş lăsa dusă. E destul de frumoasă. O mai dichisesc puţin şi devine o suită de momente perfecte. Atunci, închid ochii şi încerc să-mi închipui că trăiesc încă înăuntrul lor. Mai am şi alte personaje. Trebuie să ştii să te concentrezi. Nu ştii ce am citit? *Exerciţiile spirituale* ale lui Ignaţiu de Loyola. Mi-au fost de mare folos. Există un mod de a aşeza mai întâi decorul, apoi de a face să apară personajele. Ajungi *să vezi*, adăugă ea cu un aer magic.

— Crezi cumva că asta mă satisface?

Am rămas tăcuţi o clipă. Se lasă seara; abia dacă mai disting pata palidă a figurii ei. Rochia neagră se confundă cu umbra care a invadat încăperea. Îmi iau maşinal ceaşca, unde mai e un pic de ceai şi o duc la buze. Ceaiul e rece. Aş vrea să fumez, dar nu îndrăznesc, încerc impresia penibilă că nu mai avem să ne spunem nimic. Încă ieri aveam atâtea întrebări să-i pun: unde a fost, ce a făcut, pe cine a mai întâlnit? Dar toate astea nu mă interesau decât în măsura în care Anny s-ar fi dat din toată inima. Acum, curiozitatea mi-a pierit: toate ţările, toate oraşele prin care a trecut ea, toţi bărbaţii care i-au făcut curte şi pe care poate că i-a iubit, toate acestea nu se corelau cu ea, îi erau în fond atât de indiferente, mici sclipiri ale soarelui pe suprafaţa unei mări întunecate şi reci. Anny se află în faţa mea, nu ne-am văzut de patru ani şi nu mai avem nimic să ne spunem.

— Acum, spune ea dintr-odată, trebuie să pleci. Aştept pe cineva.

— Aştepţi…?

— Nu, îl aştept pe un german, pe un pictor, începe să râdă. Râsul acesta răsună ciudat în camera întunecată.

— Vezi, uite unul care nu e ca noi – încă nu e. Ăsta acţionează, se consumă.

Mă ridic în silă.

— Când te mai văd?

— Nu ştiu, mâine seară plec la Londra.

— Prin Dieppe?

— Da, şi cred că apoi am să mă duc în Egipt. Poate că am să trec din nou prin Paris la iarnă, am să-ţi scriu.

— Mâine sunt liber toată ziua, îi spun cu timiditate.

— Da, dar eu am o mulţime de lucruri de făcut, îmi răspunde cu glas sec. Nu, nu pot să te văd. Am să-ţi scriu din Egipt. N-ai decât să-mi dai adresa.

— Asta e.

Îi scriu în grabă adresa mea, în penumbră, pe un colţ de plic. Va trebui să spun la hotelul Printania să mi se trimită scrisorile, atunci când am să plec din Bouville. În fond, ştiu prea bine că Anny nu are să-mi scrie. Poate că o

s-o revăd peste zece ani. Poate că e ultima oară când o văd. Nu numai că sunt copleşit că o părăsesc; mi-e o teamă teribilă că am să-mi regăsesc singurătatea.

Anny se ridică; la uşă mă sărută uşor pe buze.

— Ca să-mi amintesc de buzele tale, spune zâmbind. Trebuie să-mi reîmprospătez amintirile, pentru „Exerciţiile mele spirituale”.

O apuc de braţ şi o apropii de mine. Nu se opune, dar face cu capul semnul „nu”.

— Nu. Nu mă mai interesează. N-o mai putem lua de la cap… Şi, apoi, pentru ceea ce pot face oamenii, primul venit, dacă e puţin băiat drăguţ, e mai bun ca tine.

— Dar, atunci, ce ai să faci?

— Dar, ţi-am spus, mă duc în Anglia.

— Nu, vreau să spun…

— Ei bine, nimic!

Nu i-am dat drumul braţului, îi spun încetişor:

— Atunci, trebuie să te las după ce le-am regăsit. Acum îi disting limpede figura. Dintr-odată, devine livid şi trasă. O faţă de femeie bătrână, absolut îngrozitoare; sunt sigur că nu ea a vrut s-o aibă; e acolo, fără ştirea ei poate chiar împotriva ei.

— Nu, rosteşte Anny încet, nu. Nu m-ai regăsit… îşi eliberează braţele. Deschide uşa. Culoarul e înecat de lumină. Anny izbucneşte în râs.

— Săracul! Nu are noroc. Prima oară când îşi joacă şi el rolul bine şi nu-i pot fi câtuşi de puţin recunoscătoare. Hai, du-te.

Aud uşa închizându-se în urma mea.

Duminică

Azi dimineaţă am consultat mersul trenurilor; presupunând că nu m-a indus în eroare, Anny are să plece cu trenul de Diepe, la ora cinci. Poate că tipul ei o va duce cu maşina. Toată dimineaţa am rătăcit pe străzile din Ménilmontant şi apoi, ddpă-amiaza, pe cheiuri. Mă despărţeau de ea câţiva paşi, câteva ziduri. La ora cinci şi treizeci şi opt, discuţia noastră de ieri va deveni o amintire, femeia opulentă, ale cărei buze îmi atinseseră

buzele, se va întâlni în trecut cu fetiţa slăbuţă de la Meknès de La Londra. Dar încă nu trecuse nimic, pentru că Anny era aici, pentru că era încă posibil să o revăd, să o conving, să o iau cu mine pentru totdeauna. Încă nu mă simţeam singur.

Am vrut să-mi abat gândurile de la Anny, pentru că, tot silindu-mă să-mi imaginez corpul şi figura ei, fusesem cuprins de o teribilă enervare: mâinile îmi tremurau şi eram străbătut de fiori de gheaţă. M-am apucat să frunzăresc cărţile, pe tejghelele anticarilor şi îndeosebi publicaţiile obscene, pentru că, oricum, asta îmi ocupă mintea.

Când orologiul gării d'Orsay a bătut ora cinci, eu priveam ilustraţiile dintr-o lucrare intitulată *Doctorul cu biciul*. Erau puţin variate, în cea mai mare parte dintre ele un individ bărbos şi voinic flutura în aer o cravaşe pe deasupra unor monstruoase crupe goale. De îndată ce am înţeles că se făcuse ora cinci, am aruncat cartea peste celelalte şi am sărit într-un taxi care m-a dus la gara Saint-Lazare.

M-am plimbat vreo douăzeci de minute pe peron, apoi i-am zărit. Anny purta un palton gros de blană care-i dădea aerul unei doamne. Şi o voaletă. Tipul avea un palton din păr de cămilă. Era bronzat, încă tânăr, foarte înalt, foarte frumos. Un străin, negreşit, dar nu un englez; poate un egiptean. Au urcat în tren fără să mă vadă. Nu vorbeau între ei. Apoi tipul a coborât şi a cumpărat ziare, Anny a lăsat geamul compartimentului ei în jos; m-a văzut. M-a privit îndelung, fără mânie, cu ochii inexpresivi. Apoi tipul s-a urcat din nou în vagon şi trenul s-a pus în mişcare. În clipa aceea mi-a apărut înaintea ochilor restaurantul de pe Piccadilly unde luam masa pe vremuri, apoi totul s-a risipit. Am pornit-o la drum. Când m-am simţit obosit, am intrat într-o cafenea şi am aţipit. Chelnerul vine să mă trezească şi scriu aceasta pe jumătate cufundat în somn.

Mă voi întoarce mâine la Bouville cu trenul de prânz. Îmi va fi de ajuns să rămân acolo două zile ca să-mi aranjez treburile la bancă. Cred că cei de la hotel Printania vor

dori să le plătesc o chenzină în plus, pentru că nu i-am prevenit. De asemenea va trebui să restitui bibliotecii cărţile pe care le-am împrumutat. Oricum, înainte de sfârşitul săptămânii, voi fi înapoi la Paris.

Şi ce voi câştiga în schimb? E tot un oraş: acesta e străbătut de un fluviu, celălalt era mărginit de mare, se aseamănă, cu această unică excepţie. Se alege un teren răzuit, steril, şi se cară acolo pietroaie mari scobite. În pietroaiele acestea se află închise miresme mai grele decât aerul. Uneori sunt aruncate pe fereastră în stradă şi rămân acolo până când vitrinele le sfâşie. Când e vreme frumoasă, zgomotele pătrund printr-un capăt al oraşului şi ies prin celălalt capăt, după ce au străbătut toate zidurile; alteori, între aceste pietre pe care le încinge soarele, pe care le fărâmă gerul, zgomotele se învârtesc în cerc.

Mi-e teamă de oraşe. Dar nu trebuie să ieşi din ele» Dacă te aventurezi prea departe, întâlneşti cercul Vegetaţiei. Vegetaţia s-a îndreptat spre oraşe pe mulţi kilometri. Aşteaptă. Când oraşul va muri, Vegetaţia îl va inunda, se va căţăra pe pietre, le va cuprinde, le va scotoci, le va sparge în bucăţele cu cleştii ei lungi şi negri; le va astupa găurile şi va face ca pretutindeni să atârne labe verzi. Trebuie să rămâi în oraşe atâta timp cât sunt vii, nu trebuie să te vâri singur sub acea coamă imensă, aflată la porţile lor: trebuie să o laşi să şerpuiască şi să trosnească fără martori. În oraşe, dacă ştii să te aranjezi, să alegi orele în care animalele digeră sau dorm în vizuinele lor, în spatele grămezilor de deşeuri organice, aproape că nu mai întâlneşti decât minerale, cele mai puţin îngrozitoare, dintre toate lucrurile care există.

Am să mă întorc la Bouville. Vegetaţia nu asediază oraşul decât pe trei laturi. Pe cea de a patra, există o mare spărtură, plină de apă neagră care se agită singură. Vântul şuieră printre case. Mirosurile stagnează mai puţin decât în alte părţi: gonite spre mare de vânt, ele se scurg la nivelul apei asemeni unor mici ceţuri zburdalnice. Plouă, între patru grile, oamenii au lăsat să crească plante. Plante castrate, domestice, inofensive, într-atât sunt de grase. Au

frunze enorme şi palide care atârnă ca nişte urechi. Când le atingi parcă ar fi cartilagii. La Bouville totul e gras şi alb din cauza acestei enorme cantităţi de apă care cade din cer. Am să mă întorc la Bouville. Ce oroare! x

Mă trezesc brusc. E miezul nopţii. Anny a părăsit Parisul de şase ore. Vaporul a pornit-o pe mare. Anny doarme într-o cabină şi, pe punte, tipul acela frumos şi bronzat fumează o ţigară.

Marţi, la Bouville

Oare asta să fie libertatea? Pe deasupra mea, grădinile coboară lent spre oraş şi, în fiecare dintre ele, se înalţă câte o casă. Văd marea, grea, imobilă, văd oraşul Bouville. E vreme frumoasă.

Sunt liber; nu-mi mai rămâne nicio raţiune de a trăi, toate câte le-am încercat s-au risipit şi nu mai sunt în stare să imaginez altele. Sunt încă destul de tânăr, am destulă forţă pentru a reîncepe. Dar ce anume trebuie să reîncep? Cât de mult contasem pe Anny ca să mă salveze, atunci, în toiul terorilor, a greţurilor mele, o înţeleg abia acuma. Trecutul meu a murit. Domnul de Rollebon a murit. Anny a venit numai pentru a-mi răpi orice speranţă. Mă aflu absolut singur pe strada asta albă, mărginită de grădini. Singur şi liber. Dar libertatea asta seamănă întrucâtva a moarte.

Astăzi viaţa mea ia sfârşit. Mâine voi fi placat din oraşul care se întinde la picioarele mele, în care am trăit atâta timp. El nu va mai fi decât un simplu nume, scurt, burghez, foarte franţuzesc, un nume în amintirea mea, mai puţin bogat decât acela al Florenţei sau Bagdadului. Va veni o vreme când o să mă întreb: „Dar, la urma urmelor, când eram la Bouville, ce puteam face în cursul unei zile?” Iar din soarele, din după-amiaza asta nu va rămâne nimic, nici măcar o amintire.

Toată viaţa mea a rămas în urmă. O văd în întregime, îi văd forma şi mişcările încete care m-au dus până aici. Despre asta, puţine lucruri sunt de spus: e o partidă pierdută, asta-i totul. Sunt trei ani de când am descins solemn în Bouville. Pierdusem prima manşă. Am vrut să joc

pe cea de a doua şi am pierdut încă o dată; am pierdut partida. În acelaşi timp, am învăţat că totdeauna pierdem. Numai ticăloşii îşi închipuie că pot câştiga. Acum am să procedez ca Anny, am să-mi supravieţuiesc. Am să mănânc, am să dorm. Am să dorm, am să mănânc. Am să exist, lent, domol, ca arborii aceştia, ca o băltoacă de apă, ca bancheta roşie din tramvai.

Greaţa îmi lasă un răgaz scurt. Dar ştiu că are să revină: e starea mea normală. Numai că, azi, corpul meu e prea epuizat ca să o suporte. Şi bolnavii au unele clipe de fericită slăbiciune care-i fac să-şi piardă pentru câteva ore conştiinţa răului de care suferă. Mă plictisesc, asta e totul. Din când în când casc atât de puternic încât încep să-mi curgă lacrimi pe obraji. E o plictiseală profundă, profundă, inima profundă a existenţei, însăşi materia din care sunt făcut. Nu mă neglijez, ba dimpotrivă: în dimineaţa asta am făcut baie, m-am ras. Numai că atunci când mă gândesc din nou la toate aceste mici acte meticuloase, râu pot înţelege cum de le-am îndeplinit: sunt atât de zadarnice. Fără îndoială că obişnuinţa le-a îndeplinit pentru mine. Nu au murit, continuă să se agite, să-şi ţeasă încet, în mod insidios, pânzele, ele mă spală, mă şterg, mă îmbracă, asemeni unor doici. Oare tot ele m-au condus pe colina aceasta? Nu-mi mai amintesc cum de am ajuns aici. Pe scara Dautry, fără îndoială: să fi urcat cu adevărat cele o sută zece trepte ale ei? Ceea ce e poate mai greu de imaginat e faptul că foarte curând am să cobor aceste trepte. Cu toate acestea, o ştiu: am să mă aflu într-o clipă la poalele Colinei verzi şi, ridicând capul o să pot vedea luminându-se în depărtare ferestrele caselor din apropiere. În depărtare. Pe deasupra capului meu; şi clipa de acum, din care nu pot evada, care mă înlănţuie şi mă zăgăzuieşte din toate părţile, clipa aceasta din care sunt făcut nu va mai fi decât un vis confuz.

Privesc la picioarele mele, scânteierile cenuşii ale oraşului Bouville, în bătaia soarelui s-ar zice că sunt nişte mormane de cochilii de scoici, de eschile de oase, de pietriş. Pierdute între rămăşiţele astea, cioburi minuscule

de sticlă sau bucăţele de mică sclipesc uşor din când în când. Rigolele, şanţurile, micile vâlcele dintre cochilii vor deveni peste o oră străzi, am să merg pe străzile acelea, între ziduri. Voi deveni peste o oră unul dintre omuleţii aceia negri pe care-i disting pe strada Boulibet.

Cât de departe mă simt de ei, din vârful acestei coline. Mi se pare că aparţin altei specii. Ei ies de la birou, după o zi de muncă, se uită la ceas şi la scuaruri cu un aer satisfăcut; se gândesc că e oraşul Zor, un „frumos oraş burghez”. Nu se tem, se simt la ei acasă. N-au văzut niciodată altceva decât apa îmblânzită care se scurge la robinete, decât lumina care ţâşneşte din becuri atunci când apeşi întrerupătorul, decât arborii hibrizi, bastarzi, susţinuţi cu proptele. De o sută de ori pe zi am dovada că totul se realizează, mecanic, că lumea ascultă de legi fixe şi imuabile. Corpurile lăsate în vid cad toate cu aceeaşi viteză, grădina publică e închisă în fiecare zi de la ora şaisprezece iarna şi de la ora optsprezece vara, plumbul se topeşte la 335°, ultimul tramvai pleacă de la Primărie la ora douăzeci şi trei şi cinci minute. Oamenii aceştia sunt paşnici, puţin cam ursuzi, se gândesc la ziua de mâine, adică, pur şi simplu la un nou azi; oraşele nu dispun decât de o singură zi care revine absolut identică, în fiecare dimineaţă. Numai duminica oamenii o împopoţonează întrucâtva. Imbecilii. Îmi repugnă că am să le văd feţele grosolane şi calme. Legiferează, scriu romane populare, se căsătoresc, comit extrema prostie de a face copii. Cu toate acestea, marea natură vagă s-a strecurat în oraşul lor, s-a infiltrat pretutindeni, în casă, în birourile lor, în ei înşişi. Nu face nicio mişcare, stă liniştită, iar ei sunt în ea până peste cap, o respiră şi nu o văd, îşi închipuie că e afară, la douăzeci de leghe de oraş. Eu *văd* această natură, o *văd*... Ştiu că supunerea ei e lenevie, că natura nu are legi... asta iau ei drept constanţă... Nu are decât habitudini pe care mâine şi le poate schimba.

Dacă s-ar întâmpla ceva? Dacă, dintr-odată, natura ar începe să palpite? Atunci oamenii şi-ar da seama că natura se află acolo şi li se va părea că le va plesni inima. Atunci,

la ce le-ar mai servi digurile şi parapeţii, centralele electrice şi furnalele înalte şi ciocanele care funcţionează prin cădere? E ceva care poate surveni oricând, poate imediat: semnele prevestitoare se fac simţite. De exemplu, un tată de familie care se plimbă pe stradă va vedea venind spre el, ca şi cum ar fi dus de vânt, un petic de pânză roşie. Iar când acea cârpă va fi foarte aproape de el, va vedea că e o halcă de carne putredă, murdară de praf, care se târâie căţărându-se, ţopăind; o bucată de carne torturată, care se rostogoleşte în şiroaiele de apă, aruncând în spasme jeturi de sânge. Sau o mamă va privi obrazul copilului ei şi-l va întreba: „Ce ai acolo, o bubă?” Şi va vedea cum carnea se umflă puţin, se crapă, se deschide şi în fundul crăpăturii apare un al treilea ochi, râzând. Sau vor simţi dulci atingeri pe întregul trup, asemeni stufului care-i mângâie în apele râurilor pe înotători. Şi îşi vor da seama că hainele de pe ei au devenit nişte lucruri vii. Iar un altul va descoperi că în fundul gurii îl zgârie ceva. Se va apropia de o oglindă, îşi va deschide gura: şi limba îi va deveni un enorm miriapod viu, care-şi va agita labele şi-i va râcâi cerul gurii. Va dori să-l scuipe, dar miriapodul va fi o parte din el însuşi şi va trebui să-l smulgă cu mâinile. Şi vor apare o mulţime de lucruri pentru care va fi nevoie să se găsească nume noi, ochiul de piatră, marele braţ tricorn, degetul-cârje, păianjenulmaxilar. Iar acel care va adormi în patul său, în dulcea lui cameră caldă, se va trezi complet gol pe un pământ livid, într-o pădure de sexe fremătătoare, înălţându-se spre cer roşii şi albe asemeni hornurilor din Jouxtebouville, cu nişte testicule enorme pe jumătate ieşite din pământ, păroase şi umflate ca nişte cepe. Iar păsările vor zburătăci în jurul acestor sexe şi le vor ciuguli cu ciocurile, făcându-le să sângereze. Sperma se va scurge încet – domol, din rănile acestea, o spermă amestecată cu sânge, vitroasă şi călduţă, cu mici băşicuţe. Sau nu se va întâmpla nimic din toate acestea, nu se va produce nicio schimbare sensibilă, dar oamenii, dându-şi într-o dimineaţă perdelele la o parte vor fi surprinşi de un soi de sens îngrozitor, lăsat cu toată greutatea pe lqcruri şi

care va părea că aşteaptă numai atât, dar cu toate că va dura numai câtva timp, se vor produce sinucideri cu sutele. Ei bine, da! Să se schimbe puţin, aşa ca să vedem, sunt cu totul de acord. Atunci să ne vedem cufundaţi brusc în singurătate. Oameni complet singuri, absolut singuri, cu oribile monstruozităţi, vor alerga pe străzi, vor trece greoi prin faţa mea, cu privirea fixă, fugind de răul lor şi ducându-l cu ei, cu gurile căscate, cu limba-insectă care va da din aripi. Atunci voi izbucni în râs, chiar dacă trupul meu va fi plin de cruste necurate care vor înflori ca nişte flori de carne, violete şi renuncule. Mă voi rezema de un zid şi le vai striga în treacăt: „Ce aţi făcut cu ştiinţa voastră? Ce aţi făcut cu umanismul? Unde e demnitatea voastră de trestie gânditoare?" Nu-mi va fi frică – sau cel puţin nu-mi va fi mai mult decât în clipa aceasta. Oare nu va continua să fie tot existenţă, tot variaţii asupra existenţei? Toţi ochii aceştia care vor devora încetul cu încetul o faţă vor fi în plus, desigur, dar nu mai mult decât primii doi ochi. Eu mă tem de existenţă.

Se lasă seara, se aprind primele lămpi în oraş. Dumnezeule! Cât de *firesc e* oraşul, în ciuda tuturor geometriilor sale, cât pare de zdrobit de venirea serii. E atât de... evident, de aici; oare eu să fiu singurul care văd aceasta? Să nu existe cumva vreo Casandră şi în altă parte, în vârful unei coline, care să privească la picioarele ei un oraş înghiţit de adâncurile naturii? De altfel, ce mă interesează? Ce i-aş putea spune?

Încetul cu încetul, trupul meu se întoarce spre est, oscilează puţin şi se pune în mişcare.

Miercuri

Ultima mea zi la Bouville

Am străbătut tot oraşul pentru a-l găsi pe Autodidact. Negreşit, nu s-a întors acasă. Probabil că umanistul acesta pe care oamenii nu-lmai vor umblă la întâmplare, copleşit de ruşine şi de oroare. La drept vorbind, n-am fost aproape deloc surprins când faptul s-a întâmplat: de multă vreme îmi dădeam seama că era un om al cărui cap blând şi plin de teamă atrăgea asupra lui scandalul. Era atât de puţin

vinovat: un pic de senzualitate, iubirea lui umilă şi contemplativă pentru băieţii tineri – o formă de umanism mai degrabă. Dar trebuia ca într-o bună zi să se trezească singur. Asemeni domnului Achille, asemeni mie; e din aceeaşi rasă ca şi mine, are bunăvoinţă. Acum a intrat în singurătate – şi pentru totdeauna. Totul s-a prăbuşit dintr-odată, visele lui de a se cultiva, visele de a se înţelege cu oamenii. Mai întâi, va fi teama, groaza şi nopţile de insomnie, iar apoi, lunga scurgere a zilelor de exil. Va reveni să rătăcească, seara, în curtea Ipotecilor; vă privi din depărtare ferestrele strălucitoare ale bibliotecii şi îşi va pierde curajul amintindu-şi de şirurile lungi de cărţi, de legăturile lor de piele, de mirosul paginilor. Regret că nu l-am întovărăşit, dar el nu a vrut; el m-a rugat să-l las singur, va începe să deprindă singurătatea. Scriu toate acestea în cafeneaua Mably. Am intrat acolo în mod ceremonios, voiam să-l privesc pe gerant, pe casieriţă şi să simt cu violenţă că-i văd pentru ultimă dată. Dar nu vreau să-mi abat gândul de la Autodidact, păstrez înaintea ochilor figura lui abătută, plină de reproşuri şi gulerul tare plin de sânge. Atunci am cerut hârtie şi am să mă apuc să povestesc ce i s-a întâmplat.

M-am dus la bibliotecă pe la ora două după-amiază. Mă gândeam: „Biblioteca, intru aici pentru ultima dată”.

Sala era aproape goală. Îmi era greu să o recunosc pentru că ştiam că n-am să mai revin acolo niciodată. Era uşoară ca aburul, aproape ireală, roşcată; soarele, apunând, colora în roşu masa rezervată cititoarelor, uşa, cotoarele cărţilor. O clipă am avut impresia fermecătoare că pătrund într-un crâng plin de frunze de aur; am zâmbit. Mă gândeam: „Cât de mult e de când n-am mai zâmbit”. Corsicanul privea pe fereastră, cu mâinile la spate. Ce vedea? Capul lui Impétraz? „Eu n-am să mai văd capul lui Impétraz, nici jobenul, nici redingota lui. Peste şase ore, voi fi părăsit oraşul Bouville”. Am pus pe biroul ajutorului de bibliotecă cele două volume pe care le împrumutasem luna trecută. A rupt o fişă verde şi mi-a întins bucăţile:

— Poftim, domnule Roquentin.

— Mulţumesc.

Mă gândeam: „Acum nu le mai datorez nimic. Nu mai datorez nimic nimănui de aici. Am să mă duc să-mi iau rămas bun de la patroana localului *întâlnirea feroviarilor*. Sunt liber”. Am ezitat câteva secunde: să-mi întrebuinţez aceste ultime clipe ca să fac o plimbare lungă prin Bouville, să revăd bulevardul Victor Hugo, şoseaua Galvani, strada Tournebride? Dar crângul acesta era atât de liniştit, atât de pur: mi se părea că abia există şi că Greaţa îl ocolise. M-am dus să mă aşez lângă sobă. *Journal de Bouville* zăcea pe masă. Am întins mâna, l-am luat

„Salvat de propriul său câine.

Domnul Dubosc, proprietar din Remiredon, se întorcea ieri seară pe bicicletă de la târgul din Naugis…”

O doamnă corpolentă s-a aşezat la dreapta mea. Şi-a pus pălăria de fetru alături. Nasul ei era înfipt în figură ca un cuţit într-un măr. Sub nas o mică gaură obscenă se încreţea cu dispreţ. Şi-a scos din poşetă o carte legată, şi-a pus coatele pe masă, sprijinindu-şi capul cu mâinile grase. În faţa mea, un domn bătrân aţipise. îl cunoşteam: se afla la bibliotecă în seara în care am fost apucat de spaima aceea grozavă. Cred că şi lui i se făcuse frică. Mă gândeam: „Cât de departe sunt toate acestea”.

La ora patru şi jumătate, a intrat Autodidactul. Mi-ar fi plăcut să-i strâng mâna şi să-mi iau rămas bun de la el. Dar probabil că ultima noastră întrevedere i-a lăsat o amintire neplăcută; m-a salutat în mod distant şi s-a dus să-şi pună destul de departe de mine un pacheţel alb care trebuia să conţină, ca de obicei, o felie de pâine şi o tabletă de ciocolată. După o clipă, s-a întors cu o carte ilustrată pe care a aşezat-o lângă pacheţel. „M-am gândit: „Îl văd pentru ultima oară”. Mâine seară, poimâine seară, în toate serile care vor urma, va veni să citească la masa aceasta mâncându-şi felia de pâine cu ciocolata, îşi va continua răbdător ronţăiala lui de şoarece, va citi lucrările lui Nabaud, Naudeau, Nodier, Nys, întrerupându-se din când în când pentru a-şi însemna în carneţel vreo maximă. Iar eu voi merge prin Paris, pe străzile Parisului, voi vedea

figuri noi. Ce mi se va întâmpla oare mie, în timp ce el va fi prezent aici, în timp ce lampa îi va lumina figura grasă şi chibzuită? Am simţit exact la timp că mă voi lăsa din nou cuprins de mirajul aventurii. Am înălţat din umeri şi mi-am reluat lectura.

Bouville şi împrejurimile.

Monistiers.

Activitatea brigăzii jandarmeriei în cursul anului 1932. Sergentul major Gaspard, comandantul brigăzii din Monistiers şi cei patru jandarmi, domnii Lagoutte, Nizan, Pierpont şi Ghil, nu au şomat aproape deloc în cursul anului 1932. Într-adevăr, jandarmii noştri au avut de constatat 7 crime, 82 delicte, 159 contravenţii, 6 sinucideri şi 15 accidente de automobil dintre care 3 mortale.

Jouxtebouville.

Grupul amical al trompetiştilor din Jouxtebouville.

Azi repetiţie generală, acordarea carnetelor de identitate pentru concertul anual.

Compostel.

Acordarea ordinului Legiunii de onoare primarului.

Turistul bouvillez (*Fundaţia „Scout bouvillois”, 1924*):

*Deseară, la orele 20 şi 45, reuniune săptămânală la sediul social din strada Ferdina*nd-*Byron, numărul 10, sala A. Ordinea de zi*: *citirea ultimului proces-verbal. Corespondenţă*; *banchetul anual, cotizaţia pe 1932, programul excursiilor din luna martie*; *probleme diverse*; *adeziuni*.

Protecţia animalelor (*Societatea bouvilleză*):

*„Joia viitoare, de la orele 15 la 17, sala C, strada Ferdina*nd-*Byron, nr. 10, Bouville, serviciu permanent pentru public. Corespondenţa preşedintelui a se adresa la sediu sau acasă pe şoseaua Galvani 154*.

Clubul bouvillez al clinilor de pază... Asociaţia bouvilleză a bolnavilor de război... Camera sindicală a patronilor de taximetre... Comitetul bouvillez al Amicilor şcolilor normale...

Intră doi băieţi tineri, cu serviete. Elevi de liceu.

Corşicanului îi plac mult elevii de liceu, pentru că îşi poate exercita asupra lor o supraveghere părintească. De multe ori îi lasă din plăcere să se mişte pe scaune şi să vorbească între ei, pentru ca, deodată să vină tiptil şi să se aşeze la spatele lor şi să-i bombăne: „Aşa se poartă nişte tineri atât de mari? Dacă nu aveţi de gând să încetaţi, domnul bibliotecar e hotărât să se plângă directorului dumneavoastră de studii”. Şi dacă băieţii protestează, se uită la ei cu nişte ochi teribili: „Daţi-mi numele dumneavoastră”. Le şi îndrumă lecturile, la bibliotecă, anumite volume sunt însemnate cu o cruce roşie; Infernul, operele lui Gide, ale lui Diderot, ale lui Baudelaire, unele tratate de medicină. Când un elev de liceu vrea să consulte una din cărţile acestea, Corsicanul îi face un semn, îl cheamă într-un colţ şi-l supune unui interogatoriu. După câteva clipe, izbucneşte, şi vocea lui umple sala de lectură: „Există totuşi cărţi mai interesante pentru vârsta dumneavoastră. Cărţi instructive. Mai întâi de toate, v-aţi făcut lecţiile? în ce clasă sunteţi? în clasa a doua? Şi n-aveţi ce face după ora patru? Profesorul dumneavoastră vine adeseori pe aici şi am să-i spun”.

Cei doi băieţi rămâneau plantaţi lângă sobă. Cel mai tânăr avea un păr frumos şi brun, pielea aproape prea fină şi o guriţă mică, rea şi mândră. Camaradul său, un băiat înalt şi voinic, cu o umbră de mustaţă, i-a făcut un semn cu cotul şi i-a murmurat câteva vorbe. Brunetul cel mic n-a răspuns nimic, dar a zâmbit imperceptibil, plin de morgă şi de suficienţă. Apoi, amândoi au scos cu nonşalanţă un dicţionar de pe unul din rafturi şi s-au apropiat de Autodidact care-şi fixase asupra lor o privire obosită. Aveau aerul că-i ignoră existenţa, dar s-au aşezat exact lângă el, brunetul cel mărunţel la stânga şi găliganul cel înalt la stânga colegului său. Au început numaidecât să frunzărească dicţionarul. Autodidactul a lăsat să-i rătăcească privirea prin sală, apoi s-a întors la lectura sa. Nicicând vreo sală de bibliotecă n-a oferit un spectacol mai odihnitor: nu auzeam niciun zgomot, cu excepţia răsuflării precipitate a doamnei corpolente, nu vedeam decât capete

aplecate peste tomurile in-octavo. Cu toate acestea, din acea clipă, am avut impresia că are să se producă un eveniment neplăcut. Toţi oamenii aceştia care-şi ţineau privirile aplecate cu un aer atent păreau să joace teatru: simţisem, câteva clipe mai devreme, cum trece peste noi parcă o adiere de cruzime.

Îmi terminasem lectura, dar nu mă hotărâm să plec: aşteptam, în timp ce mă prefăceam că-mi citesc ziarul. Ceea ce-mi sporea curiozitatea şi jena era faptul că şi ceilalţi aşteptau. Mi se părea că vecina mea dădea mâi repede paginile cărţii sale. Trecură câteva minute, apoi am auzit şoapte. Am ridicat cu prudenţă capul Cei doi ştrengari închiseseră dicţionarul Brunetul cel mărunt nu vorbea, îşi îndrepta spre dreapta o muvă plină de deferenţă şi de interes. Pe jumătate ascuns de umărul acestuia, blondul trăgea cu urechea şi făcea haz în tăcere; „Dar cine vorbeşte, oare?” gândeam eu.

Vorbea Autodidactul. Se aplecase spre tânărul său vecin, cu ochii în ochii acestuia, îi zâmbea; îi vedeam buzele mişcându-se şi, din când în când, vedeam cum îi tremură genele lungi. Nu-i cunoşteam aerul ăsta juvenil, era aproape fermecător. Dar uneori, se întrerupea şi arunca în urmă o privire neliniştită. Băiatul cel tânăr părea că-i soarbe cuvintele. Această mică scenă nu avea nimic extraordinar şi eram pe punctul de a reveni la lectura mea, când, l-am văzut pe băiat strecurându-şi încet pe la spate mâna pe marginea mesei. Astfel, fără a fi văzută de Autodidact, a înaintat o clipă apoi a început să pipăie de jur-împrejur, până când întâlnind braţul băiatului blond, l-a ciupit cu putere. Celălalt, prea absorbit de satisfacţia de a asculta în tăcere cuvintele Autodidactului, nu văzuse mâna venind. A sărit în sus şi gura i s-a căscat excesiv sub efectul surprizei şi al admiraţiei. Brunetul îşi păstrase aerul de interes respectuos. N-ai fi putut bănui că mâna aceea ştrengară îi aparţinea. „Ce au să-i facă?” mă gândeam. Înţelegeam perfect că avea să se producă ceva ignobil, vedeam tot atât de bine că mai era timp să împiedic să se producă acel ceva. O clipă mi-a venit ideea

să mă scol şi să-l bat pe umăr pe Autodidact şi să angajez o discuţie cu el. Dar chiar în clipa aceea, mi-a surprins privirea. A încetat brusc să mai rostească o vorbă şi şi-a muşcat buzele iritat. Descurajat, mi-am întors repede privirea şi am reluat lectura ziarului, fără a-mi pierde cumpătul. Între timp, doamna cea grasă îşi lăsase cartea şi-şi ridicase capul. Părea fericită. Îmi dădeam limpede seama că avea să izbucnească; toţi voiau să izbucnească ceva. Ce puteam face? Am aruncat o privire spre Corsican: nu se mai: uita pe fereastră, se întorsese pe jumătate spre noi.

Se scurse un sfert de oră. Autodidactul începuse din nou să şoptească. Nu mai îndrăzneam să mă uit la el, dar îmi imaginam aşa de bine aerul lui juvenil şi tandru, precum şi privirile grele care cădeau asupra lui fără ca el să-şi dea seama. La un moment dat i-am auzit râsul, un râsuşor, melodios şi ştrengar. Mi-a produs o strângere de inimă, mi s-a părut că nişte copilaşi netrebnici se pregătesc să înece o pisică. Apoi, dintr-odată, şuşotelile au încetat. Tăcerea aceasta mi s-a părut tragică, era sfârşitul, era execuţia. Mi-am aplecat iar capul asupra zirului şi m-am făcut că citesc, dar nu citeam: înălţăm sprâncenele şi-mi ridicam privirea cât puteam de sus, pentru a încerca să surprind ceea ce se petrecea în faţa mea, în tăcere. Întorcându-mi uşor capul, am izbutit să prind cu coada ochiului ceva: era o mână, acea mână mică şi albă care se strecurase mai adineaori de-a lungul mesei. Acum stătea pe spătar, destinsă, dulce şi senzuală, avea nuditatea indolentă a unei femei după ce s-a scăldat şi se usucă la soare. Un obiect brun şi păros s-a apropiat de ea ezitând. Era un deget gros, îngălbenit de tutun; apărea dizgraţios alături de mâna aceea, ca un sex masculin. S-a oprit o clipă, rigid, îndreptat spre palma fragilă, apoi, dintr-odată, a început să o mângâie cu timiditate. Nu eram surprins, eram mai degrabă furios împotriva Autodidactului; aşadar nu se putea stăpâni, imbecilul; nu-şi dădea oare seama de pericolul pe care-l înfrunta? îi rămânea o şansă, o şansă mică: dacă-şi aşeza amândouă mâinile pe masă, de ambele

părţi, dacă stătea absolut liniştit, poate că scăpa acum de ceea ce îi rezerva destinul. Dar *ştiam* că va rata această şansă; degetul continua să mângâie, uşor, umil, carnea aceea inertă, abia o atingea, fără a îndrăzni să o apese, s-ar fi zis că era conştient de propria sa urâţenie. Am ridicat brusc capul, mi-era imposibil să mai suport acest mic şi obstinat du-te-vino; am căutat privirea Autodidactului şi am început să tuşesc puternic pentru a-l avertiza. Dar el îşi închisese pleoapele, surâdea. Cealaltă mână dispăruse sub masă. Cei doi băieţi conteniseră din râs, deveniseră foarte palizi. Brunetul cel mic îşi muşca buzele, i se făcuse frică, s-ar fi zis că se simţea depăşit de evenimente. Cu toate acestea, nu-şi retrăgea mâna, o lăsa pe masă, nemişcată, abia puţin crispată. Colegul său îşi căsca gura, cu un aer stupid şi îngrozit.

În clipa aceea, Corsicanul a început să urle. Fără să fie auzit, venise şi se aşezase în spatele scaunului Autodidactului. Se înroşise la faţă şi părea că râde, dar ochii îi aruncau scântei. Am sărit de pe scaun, dar m-am simţit aproape uşurat: aşteptarea era prea apăsătoare. Voiam ca totul să se isprăvească cât mai curând posibil, voiam ca Autodidactul să fie dat afară, dacă vreţi, dar voiam ca totul să se termine. Cei doi băieţi, palizi la faţă ca nişte rufe, şi-au luat servietele într-o clipită şi s-au făcut nevăzuţi.

— Te-am văzut, ţipa Corsicanul nebun de furie, de data asta te-am văzut, n-ai să-mi spui că nu e adevărat. Ai să spui acum că nu e adevărat? Crezi că nu te-am văzut ce făceai? Doar nu sunt îmbrobodit la ochi, amice. Răbdare, îmi spuneam, răbdare! Când o să-l prind are să-l coste scump. Oh! Da, asta are să te coste scump, îţi cunosc numele, îţi cunosc adresa, m-am informat, înţelegi. îl cunosc şi pe patronul dumitale, pe domnul Chuillier. O să se mire mâine dimineaţă când o să primească o scrisoare de la domnul bibliotecar. Ei? taci? îi spune el, rostogolindu-şi privirile. Şi în primul rând să nu-ţi închipui că treaba o să se oprească aici. Exista tribunale în Franţa pentru indivizi de soiul dumitale. Domnul se instruia, domnul îşi

completa cultura! Domnul mă deranja tot timpul ca să-i dau informaţii despre cărţi. Să ştii că n-ai izbutit să mă duci de nas nici măcar o clipă.

Autodidactul nu părea surprins. Probabil că de ani de zile se aştepta la un astfel de deznodământ. De o suşă de ori trebuie să-şi fi imaginat ce se va întâmpla în ziua în care Corsicanul se va fi strecurat tiptil în spatele lui şi o voce furioasă îi va răsuna deodată în urechi. Şi totuşi, venea la bibliotecă în fiecare seară, îşi urma în mod febril lecturile şi, apoi, din când în când, asemeni unui hoţ, mângâia mâna albă sau poate piciorul vreunui băieţel. Ceea ce-i puteam citi pe faţă era mai degrabă resemnare.

— Nu ştiu ce vrei să spui, bâlbâi el, vin aici de ani de zile…»

Se prefăcea indignat, surprins, dar fără convingere. Ştia bine că evenimentul era acolo şi că nimica nu-l putea opri, că trebuia să trăiască minutele acestui eveniment unul după altul.

— Nu-l ascultaţi, l-am văzut eu, spune vecina mea. Se ridicase greoi: Ah! nu. Nu e prima oară când îl văd; lunea trecută, nu mai demult, I-am văzut şi n-am vrut să zic nimic pentru că nu-mi credeam ochilor şi nu mi-aş fi închipuit că într-o bibliotecă, într-un loc serios unde oamenii vin să se instruiască, se vor petrece lucruri atât de ruşinoase. Eu n-am copii, dar le plâng pe mamele care-şi trimit copiii să lucreze aici şi îşi închipuie că aceştia stau foarte liniştiţi, la adăpost, în timp ce există monştri care nu respectă nimic şi care-i împiedică să-şi facă lecţiile.

Corsicanul se apropie de Autodidact:

— Auzi ce spune doamna? îi răcni el în faţă, nu trebuie să mai joci teatru. Ai văzut, ticălosule!

— Domnule, îţi ordon să fii politicos, zice Autodidactul plin de demnitate. Intrase în rolul său. Poate ar fi vrut să mărturisească, să fugă, dar trebuia să-şi joace rolul până la capăt. Nu-l privea pe Corsican, îşi ţinea ochii aproape închişi. Braţele îi atârnau, era îngrozitor de palid. Apoi, dintr-odată, un val de sânge i se urcă în figură.

Corsicanul se sufoca de turbare.

— Politicos? Nemernicule! Poate îţi închipui că nu te-am văzut. Te pândeam, îţi spun. De luni de zile te pândeam.

Autodidactul ridică din umeri şi se prefăcu că se cufundă din nou în lectură. Stacojiu la faţă, cu ochii plini de lacrimi, avea un aer de interes extrem şi privea atent o reproducere a unui mozaic bizantin.

— Are neruşinarea să continue să citească, spune doamna uitându-se la Corsican.

Acesta stătea nehotărât. În acest timp, ajutorul de bibliotecar, un tânăr timid şi conformist, pe care Corsicanul îl terorizează, s-a ridicat încet pe deasupra biroului său şi a strigat:

— Paoli, ce s-a întâmplat?

Fu o clipă de ezitare şi am putut nădăjdui că toată afacerea se va mărgini la atât. Dar Corsicanul a fost obligat să revină în sine şi să se simtă ridicol. Enervat, nemaiştiind ce să spună victimei sale mute, el s-a înălţat cu întreg trupul şi a dat cu pumnul o formidabilă lovitură în gol. Autodidactul s-a întors îngrozit. îl privea pe Corsican cu gura căscată, în ochi se citea o spaimă oribilă.

— Dacă mă loveşti, am să mă plâng, spune el cu greutate, vreau să plec de bunăvoie.

M-am ridicat şi eu, dar era prea târziu: Corsicanul scoase un mic geamăt de voluptate şi dintr-odată strivi cu pumnul nasul Autodidactului. O clipă n-am văzut decât ochii acestuia, ochii lui magnifici, larg deschişi de durere şi de ruşine, pe deasupra unei manşete şi a unui pumn brun. Când Corsicanul şi-a retras pumnul, din nasul Autodidactului a început să curgă sânge. A vrut să-şi 1 ducă mâinile la faţă, dar Corsicanul l-a lovit încă o dată Ş la colţul buzelor. Autodidactul se prăbuşi pe scaun şi se uită înaintea sa cu nişte ochi timizi şi blânzi. Sângele îi şiroia din nas pe haine. Pipăi cu mâna dreaptă pentru a-şi găsi pachetul în timp ce mâna stângă încerca îndârjită să-şi şteargă nările din care curgea sânge.

— Mă duc, zise el ca pentru sine însuşi.

Femeia de lângă mine devenise palidă iar ochii îi

străluceau.

— Nemernicul, spuse, bine i-a făcut.

Tremuram de mânie. Am ocolit masa, l-am apucat de gât pe micul Corsican şi l-am ridicat în timp ce el dădea din picioare; l-aş fi zdrobit într-adevăr de masă. Devenise livid şi se zbătea, căuta să mâzgârie, dar braţele lui scurte nu ajungeau până la mâna mea. Nu scoteam o vorbă, dar voiam să-i dau una peste nas şi să-l desfigurez. A înţeles, şi-a ridicat un cot ca să-şi apere faţa, eram mulţumit văzându-l că îi e frică. Deodată a început să horcăie:

— Lasă-mă, bestie. Şi dumneata eşti tot ca el?

Mă întreb şi acum de ce i-am dat drumul. Mi-a fost teamă de complicaţii? Oare anii aceia de trândăvie petrecuţi la Bouville m-au făcut să-mi pierd vlaga? Altă dată nu l-aş fi lăsat fără să-i scot dinţii din gură. M-am întors spre Autodidact, care în sfârşit se ridicase. Dar îmi ocolea privirea; cu capul plecat s-a dus să-şi ia paltonul din cuier. Îşi trecea necontenit mâna stângă pe sub nas, ca pentru a opri curgerea sângelui. Dar sângele ţâşnea întruna, şi am început să mă tem că o să i se facă rău. Mormăi, fără să se uite la nimeni:

— De ani de zile vin aici…

Dar abia restabilit pe propriile picioare, omuleţul redevenise stăpân pe situaţie…

— Şterge-o, spuse el Autodidactului, şi să nu mai calci cumva pe aici că te dau afară cu poliţia.

L-am ajuns din urmă pe Autodidact în josul scării. Eram jenat, ruşinat de ruşinea lui, nu ştiam ce să-i spun. N-a părut că îşi dă seama de prezenţa mea. Îşi scosese în sfârşit batista şi scuipa ceva. Nasul îi sângera mai puţin.

— Vino cu mine la farmacie, i-am spus eu cu stângăcie.

Nu mi-a răspuns. O rumoare puternică răzbătea din sala de lectură. Probabil că toată lumea vorbea odată. Femeia izbucni într-un râs ascuţit.

— N-am să mai pot veni niciodată aici, spuse Autodidactul. S-a întors şi a privit cu un aer perplex scara, intrarea în sala de lectură. Mişcarea aceasta făcu să i se

scurgă sângele între gulerul său tare şi gât. Avea gura şi obrajii mânjiţi de sânge.

— Vino, i-am spus, luându-l de braţ.

S-a scuturat şi s-a eliberat cu violenţă.

— Lăsaţi-mă!

— Dar nu poţi rămâne singur. Trebuie să-ţi şteargă cineva sângele, să te îngrijească.

A repetat:

— Lăsaţi-mă, vă rog, domnule, lăsaţi-mă.

Era pe punctul de a face o criză de nervi: l-am lăsat să se depărteze. Soarele la apus i-a luminat o clipă spatele aplecat, apoi Autodidactul a dispărut. Pe pragul intrării era o pată de sânge în formă de stea.

O oră mai târziu

Se întunecă, soarele apune; peste două ore trenul pleacă. Am străbătut pentru prima oară grădina publică şi mă plimb pe strada Boulibet. *Ştiu* că e strada Boulibet, dar nu o recunosc. De obicei, când o luam pe acolo, mi se părea că străbat un strat adânc de bun simţ; greoaie şi pătrată, cu seriozitatea ei dizgraţioasă, cu suprafaţa ei bombată şi gudronată, strada Boulibet părea unul dintre acele drumuri naţionale care străbat orăşelele bogate şi sunt flancate pe mai mult de un kilometru cu case mari cu două etaje; o numeam o stradă de ţărani şi faptul mă incinta, pentru că era aşa de deplasată, atât de paradoxală într-un port comercial. Astăzi casele se află acolo, şi asta e totul. În grădina publică am avut dintr-odată o impresie de acelaşi gen: plantele, peluzele, fântâna lui Olivier Masqueret aveau un aer încăpăţânat din cauza inexpresivităţii. Înţeleg, oraşul mă părăseşte el mai întâi. Nu am plecat încă din oraşul Bouville şi deja nu mă mai aflu în el. Bouville tace. Mi se pare ciudat că mai trebuie să stau două ore în oraşul ăsta care, fără a mă lua în seamă, îşi aranjează mobilele şi le vâră sub huse pentru a putea să le dezvelească în toată prospeţimea lor, în seara aceasta, mâine altor noi sosiţi: Mă simt mai uitat ca oricând.

Fac mai mulţi paşi şi mă opresc. Savurez această uitare totală în care am căzut. Mă aflu între două oraşe,

unul mă ignoră, celălalt nu mă mai cunoaşte. Cine îşi aduce aminte de mine? Poate, la Londra, o femeie tânără şi greoaie... Şi încă. s-o fi gândind într-adevăr la *mine*? De altminteri există individul acela, egipteanul. Poate, că tocmai acum a intrat la ea în cameră, poate că a luat-o în braţe. Nu sunt gelos; ştiu bine că Anny îşi supravieţuieşte. Chiar dacă l-ar. iubi din toată inima, ar fi totuşi o dragoste de moartă. Eu, am avut ultima ei dragoste de fiinţă vie. Cu toate acestea, el îi poate oferi un lucru: plăcerea. Şi dacă Anny e pe punctul de a se pierde şi a se prăbuşi în confuzie,<4 n ea nu mai există nimic care s-o lege de mine. Se bucură în timp ce eu nu mai exist pentru ea, ca şi cum n-aş fi întâlnit-o niciodată; s-a golit de mine dintr-odată şi toate celelalte cunoştinţe din lume sunt, şi ele, golite de mine. Asta mă face caraghios. Cu toate acestea sunt sigur că exist, că eu sunt aici.

În clipa de faţă, când zic „eu", faptul mi se pare golit de orice substanţă. M-am uitat în asemenea măsură, încât aproape că nu mai ajung să mă simt prea bine pe mine însumi. Tot ceea ce-mi mai rămâne real în mine este existenţa care se simte existând. Casc domol, îndelung. Nimeni. Antoine Roquentin nu există pentru nimeni. Faptul mă amuză. Şi ce e asta, Antoine Roquentin? E ceva abstract, în conştiinţa: mea se clatină o pală amintire de sine. Antoine Roquentin... Şi, deodată, acel Eu păleşte, păleşte, şi totul s-a isprăvit, se stinge.

Lucidă, nemişcată, pustie, conştiinţa stă aşezată între ziduri; se perpetuează. Nimeni nu mai sălăşluieşte în ea. Mai adineaori, cineva mai zicea încă *eu*, spunea conştiinţa *mea*. Cine? Afară erau străzi care vorbesc, străzi cu culori şi cu mirosuri cunoscute. Rămân ziduri anonime, o conştiinţă anonimă. Iată ce e: ziduri, şi, între ziduri, o mică transparenţă vie şi impersonală. Conştiinţa există asemeni unui copac, unui fir de iarbă. Somnolează, se plictiseşte. O serie de mici existenţe fugitive o populează ca păsările pe crengi. O populează şi dispar. Conştiinţă uitată, părăsită între zidurile acestea, sub soarele cenuşiu. Şi iată sensul existenţei sale: e conştientă de faptul că e inutilă. Se

diluează, se risipeşte, caută să se piardă pe zidul întunecat, de-a lungul felinarului sau în aburii serii. Dar ea nu se uită *niciodată*; e conştientă de faptul că e o conştiinţă care se uită pe sine. E soarta ei. Există o voce înăbuşită care spune: „Trenul pleacă peste două ore” şi există conştiinţa acestei voci. Există de asemenea conştiinţă a unei figuri. Figura aceasta trece încet, plină de sânge, mânjită, iar ochii ei mari lăcrimează. Nu se află între ziduri, nu e nicăieri. Dispare, un trup încovoiat o înlocuieşte cu un cap plin de sânge, se depărtează mergând lent, la fiecare pas pare a se opri, nu se opreşte niciodată. Există o conştiinţă a acestui corp care merge încet pe o stradă întunecată. Merge, dar nu se depărtează. Strada întunecată nu se sfârşeşte niciodată, se pierde în neant. Nu se află între ziduri, nu se află nicăieri. Şi există o conştiinţă a unei voci înăbuşite care spune: „Autodidactul rătăceşte prin oraş”.

Nu în acelaşi oraş, nu! Autodidactul nu-şi poartă paşii între zidurile acestea atone, ci într-un oraş feroce, care nu-l uită. Există inşi care se gândesc la el, Corsicanul, doamna cea grasă, poate toată lumea din oraş. Poate că nu şi-a pierdut încă eul, nu-şi poate pierde eul acesta supus la chinuri, sângerând, pe care n-au vrut să-l dea gata. Buzele, nările îl dor se gândeşte: „Mă doare”. Merge, trebuie să meargă. Dacă s-ar opri o singură clipă, zidurile înalte ale bibliotecii s-ar ridica brusc în jurul lui, l-ar întemniţa; Corsicanul ar apare lângă el şi scena ar reîncepe, exact la fel, în toate amănuntele, iar femeia ar rânji: „Ar trebui să stea la ocnă nemernici dintr-ăştia”. Autodidactul merge, nu vrea să se întoarcă acasă, Corsicanul îl aşteaptă în cameră şi femeia şi cei doi băieţi: „Nu te mai sili să negi, te-am văzut”. Şi scena ar reîncepe. Se gândeşte: „Dumnezeule, dacă n-aş fi făcut asta, dacă s-ar putea să nu fi făcut asta, dacă s-ar putea să nu fie adevărat!”

Figura neliniştită trece şi revine prin faţa conştiinţei: „Poate că are să se sinucidă”. Dar, nu, sufletul acesta blând şi hăituit nu se poate gândi la moarte.

Există conştiinţă a conştiinţei. Ea se vede complet de

la un capăt la altul, liniştită şi pustie între ziduri, eliberată de omul care sălăşluia în ea, monstruoasă pentru că nu e nimeni. Vocea spune: „Bagajele sunt înregistrate. Trenul pleacă peste două ore”. Zidurile alunecă la dreapta şi la stânga. Există o conştiinţă a caldarâmului, o conştiinţă a magazinului de articole de fierărie, a ferestruicilor de pe zidurile cazărmii şi vocea spune: „Pentru ultima oară”.

Conştiinţa lui Anny, a lui Anny cea grasă, a bătrânei Anny, în camera ei de hotel, există o conştiinţă a suferinţei, suferinţa e conştientă între zidurile lungi care se duc şi nu se vor reîntoarce niciodată: „Nu se va mai termina oare?” Cântă vocea o arie de jaz între ziduri. „*Some of these days*”, nu se va termina oare? Şi aria revine încet, pe la spate, în mod insidios, să reia vocea, iar vocea cântă fără să se poată opri, şi corpul merge şi există o conştiinţă a tuturor acestor lucruri şi, vai, o conştiinţă a conştiinţei. Dar aici nu e nimeni ca să sufere şi să-şi frângă mâinile şi să i se facă milă de sine însuşi. Nimeni. E o pură suferinţă a răspântiilor, o suferinţă uitată – care nu se poate uita pe sine. Iar vocea spune: „Iată *întâlnirea feroviarilor* şi Eul ţâşneşte în conştiinţă sunt *eu*, Antoine Roquentin, plec la Paris foarte curând; mă duc să-mi iau rămas bun de la patroană.

— Am venit să-mi iau rămas bun.

— Pleci, domnule Antoine?

— Am să mă stabilesc la Paris, ca să mai schimb. Norocosul!

Cum de mi-am putut lipi buzele de faţa asta latră? Trupul ei nu-mi mai aparţine. Până ieri aş fi ştiut să-l descopăr sub rochia de lână neagră. Astăzi, rochia a devenit de nepătruns. Să fi fost oare un vis corpul acesta alb, cu venele vizibile sub piele?

— O să ne pară rău după dumneata, spune patroana. Nu vrei să iei ceva? îţi fac cinste.

Mă aşez, ciocnim. Patroana coboară puţin vocea.

— Mă obişnuisem grozav cu dumneata, spune ea cu un regret politicos, ne înţelegeam bine.

— Am să mai vin să te văd.

— Bine, domnule Antoine. Când ai să mai treci prin Bouville, să mai vii să ne faci o mică vizită. Ai să-ţi spui: „Am să mă duc la doamna Jeanne să o salut, o să-i facă plăcere”. E adevărat, oamenilor le place să afle ce devin ceilalţi. De altminteri, aici, oamenii revin totdeauna. I-avem pe marinari, nu? Pe funcţionarii de la Tranşat: uneori stau câte doi ani fără să-i mai văd, atunci când sunt plecaţi în Brazilia sau la New York, sau când fac serviciul la Bordeaux pe vreun vapor de mesagerie. Şi apoi, într-o bună zi, îi revăd. „Bună ziua, doamnă Jeanne”. Bem un pahar împreună. Dacă vrei să mă crezi, dar ţin minte ce le place să bea. După doi ani de zile! îi spun lui Madeleine: „Să serveşti un vermut sec domnului Pierre, un Noilly Cinzano domnului Léon”. Şi ei îmi spun: „Cum de ai ţinut minte, doamnă?” „E meseria mea”, le răspund, în fundul sălii se află un bărbat gras care se culcă cu ca de puţină vreme. O strigă:

— Micuţă patroană!

Patroana se ridică:

— Scuză-mă, domnule Antoine.

Fata se apropie de mine:

— T-Atunci, va să zică ne părăsiţi?

— Mă duc la Paris.

— Am locuit la Paris, spune ea mândră. Doi ani. Lucram la Siméon. Dar mi-era dor de aici.

Fata ezită o clipă, apoi îşi dă seama că nu mai are să-mi spună nimic.

— Ei bine, la revedere, domnule Antonie, îşi şterge mâna pe şorţ, şi mi-o întinde:

— La revedere, Madeleine.

Pleacă. Pun mâna pe *Journal de Bouville* şi apoi arunc r puţin mai înainte, la bibliotecă l-am citit de la un capăt la altul.

Patroana nu se mai întoarce; şi-a lăsat mâinile ei grăsulii în mâinile prietenului ei, care le strânge cu pasiune.

Trenul pleacă peste trei sferturi de oră.

Ca să mă distrez, îmi fac socotelile.

O mie două sute de franci pe lună nu e grozăvie. Cu toate acestea, dacă mă restrâng puţin, are să-mi ajungă. O cameră de trei sute de franci, cincisprezece franci pe zi pentru mâncare, îmi vor rămâne patru sute cincizeci de franci pentru spălatul rufelor, bani de buzunar şi cinema. Nu voi avea nevoie multă vreme de lenjerie, de haine. Cele două costume pe care le am sunt curate, deşi puţin cam lustruite pe la coate: mă vor ţine încă trei sau patru ani dacă o să le îngrijesc.

Dumnezeule! Oare *eu* am să duc existenţa asta de ciupercă? Ce am să fac în timpul zilei? Mă voi plimba. Am să mă duc să stau în grădina Tuileriilor pe un sc-un metalic – sau mai bine pe o bancă, din economie. Am să citesc în biblioteci. Şi, apoi? O dată pe săptămână, un film. Şi, apoi? Am să-mi ofer un spectacol de acrobaţie, duminica? Am să mă duc să joc crochet cu pensionarii din grădina Luxembourg? La treizeci de ani! Mi se face milă de mine. Sunt momente când îmi vine să mă întreb dacă n-aş face mai bine să cheltuiesc într-un an cele trei sute de mii de franci care-mi rămân – şi, după aceea… Dar ce mi-ar oferi asta? Nişte costume noi? Câteva femei? Câteva călătorii? Am avut toate acestea şi acum s-a terminat, nu mai doresc aşa ceva: tot nu-mi mai rămâne nimic din ele! Peste un an, m-aş regăsi tot atât de vid ca şi astăzi, fără nicio amintire laş în faţa morţă-i.

Treizeci de ani! Şi 14.400 de franci rentă. Cupoane de încasat în fiecare lună. Cu toate acestea, nu sunt un bătrân! Să mi *se* dea ceva de făcut, indiferent ce… Ar fi mai bine să mă gândesc la altceva, pentru că în clipa asta sunt pe cale de a juca teatru faţă de mine însumi. Ştiu foarte bine că nu vreau să fac nimic: a face ceva înseamnă a crea existenţă – şi existenţă există îndeajuns.

Adevărul e că nu pot să abandonez scrisul: cred că are să mă apuce din nou Greaţa şi am impresia că-i întârzii venirea scriind. Atunci scriu ce-mi trece prin minte.

Madeleine, care ţine să-mi facă plăcere, îmi arată un disc şi mă întreabă de departe:

— Discul dumneavoastră, domnule Antoine, cel care

vă place, nu vreţi să-l ascultaţi pentru ultima oară?

— Dacă eşti bună.

Am spus asta din politeţe, dar nu mă simt într-o dispoziţie prea favorabilă pentru a asculta o arie de jazz. Cu toate acestea, am s-o urmăresc cu atenţie, pentru că, după cum spune Madeleine, aud discul ăsta pentru, ultima oară, e foarte vechi; prea vechi chiar şi pentru un oraş de provincie; la Paris l-aş căuta în zadar. Madeleine are să-l pună pe platanul gramofonului, are să se învârtească; în şanţurile lui, acul de oţel o să înceapă să salte şi să scrâşnească şi, apoi, când va fi împins de ele în spirală până în centrul discului, totul se va termina, vocea răguşită care cântă „*Some of these days*” va amuţi pentru totdeauna.

Aria începe.

Când te gândeşti că există imbecili care din artă scot consolaţi! Ca mătuşa mea Bigeois: „*Preludiile* lui Chopin mi-au fost de mare ajutor la moartea bietului tău unchi”. Iar sălile de concert sunt pline de umiliţi, de ofensaţi care, cu ochii închişi caută să-şi transforme figurile palide în antene receptoare. Îşi închipuie că sunetele captate se scurg în ei, dulci şi hrănitoare şi că suferinţele pe care le încearcă devin muzică, asemeni celor ale tânărului Werther; cred că frumuseţea e consolatoare. Nătărăii.

Aş vrea să-mi spună dacă găsesc şi eu că muzica asta e cumva consolatoare. Mai adineaori eram desigur foarte departe de a mă bălăci în fericire. La suprafaţă îmi făceam socotelile, în mod mecanic. În străfunduri stagnau toate gândurile neplăcute care au luat forma unor întrebări neformulate, unor mirări m-ute şi care nu mă mai părăsesc zi şi noapte. Gânduri despre Anny, despre viaţa mea risipită. Şi apoi, încă mai în adânc, Greaţa, timidă ca revărsatul zorilor. Dar în clipa aceea nu cânta muzică, eram mohorât şi liniştit. Toate obiectele care mă înconjurau erau făcute din aceeaşi materie ca şi mine, dintr-un soi de suferinţă neplăcută. În afara mea, lumea era atât de urâtă, erau atât de urâte paharele astea de pe mese „petele întunecate de pe oglindă şi de pe şorţul

Madeleine/ precum şi acrul afectuos al grăsanului iubit al patroanei, era atât de urâtă însăşi existenţa lumii, încât m-am simţit în largul meu, m-am simţit în familie.

În clipa de faţă, se aude cântând saxofonul. Şi mi-e ruşine. A luat naştere o mică suferinţă glorioasă, o suferinţă model. Patru note la saxofon. Se agită de colp, colo, de parcă ar spune: „Trebuie să faceţi ca noi, să suferiţi în *măsură66*. Ei bine, da! Fireşte aş vrea într-adevăr să sufăr în felul acesta, în măsură, fără complezenţă, fără milă faţă de mine însumi, cu o puritate aridă. Dar sunt oare de vină eu că berea e călduţă pe fundul paharului, că sunt pete întunecate pe oglindă, că eu sunt inutil, că suferinţa mea cea mai sinceră, cea mai seacă, trenează şi îşi pierde vioiciunea, având prea multă carne şi în acelaşi timp o piele prea largă, asemeni elefantului de mare, cu ochi mari şi umezi, înduioşători, dar atât de necinstiţi? Nu, nu se poate spune cu siguranţă că e consolatoare blândeţea asta mică de diamant care se învârteşte pe deasupra discului şi mă uluieşte. Nu e nici măcar ironică: se învârteşte plină de veselie, ocupată în întregime cu ea însăşi; a tăiat ca o seceră fada intimitate a lumii şi acum se învârteşte, iar pe noi toţi, pe Madeleine, pe domnul cel gras, pe patroană, pe mine însumi şi mesele, banchetele, oglinda pătată, paharele, pe noi toţi care ne abandonăm existenţei pentru că ne aflam între noi, doar între noi, melodia ne-a surprins în neglijenţa, în nepăsarea noastră de fiecare zi: mi-e ruşine pentru mine însumi şi pentru tot ceea ce se află în *faţa* ei.

Melodia nu există. Faptul e chiar agasant. Dacă m-aş ridica în picioare, dacă aş smulge discul de pe platanul care-l suportă şi dacă l-aş sparge în două, n-aş ajunge până la *acea melodie*; Ea e acolo – mereu dincolo de ceva, de o voce, de o notă de vioară. Străbătând straturi şi straturi de existenţă, ea se dezvăluie, subtilă şi fermă.

şi când vrei să o apuci, nu întâlneşti decât existenţi, te împiedici de existenţi lipsiţi de sens. Ea se află în spatele lor: ajung să nu o mai aud, aud sunete, vibraţii ale aerului care o dezvăluie. Nu există, din moment ce nu are

nimic inutil: dimpotrivă, în raport cu ea, tot restul e inutil. Melodia *este*.

Şi eu am vrut *să fiu*. Ba n-am voit decât acest lucru; iată cuvântul hotărâtor al vieţii mele; în adâncul tuturor acestor încercări care păreau lipsite de legătură între ele, regăsesc aceeaşi dorinţă, dorinţă de a izgoni din mine existenţa, de a goli clipele de unsoarea lor, de a le toarce, a le usca, de a mă purifica, de a mă întări, pentru a reda în cele din urmă sunetul net şi precis al unei note de saxofon. Totul ar putea chiar da naştere unui apolog: a fost odată un individ amărât care s-a înşelat asupra lumii. El exista, ca şi ceilalţi oameni, în lumea grădinilor publice, a cârciumelor, a oraşelor comerciale şi voia să se convingă cum că trăia în alta, în spatele pânzelor tablourilor, cu dogii lui Tintoretto, cu bravii florentini ai lui Gozzoli, în spatele paginilor cărţilor, cu Fabrice del Dongo şi Julien Sorel, în spatele discurilor de patefon, cu lungile lamentaţii seci ale jazzului. Şi apoi, după ce a făcut pe imbecilul, a ajuns să înţeleagă, a deschis ochii, a văzut că de fapt cărţile au fost date greşit: se afla într-o cârciumă, cu adevărat, în faţa unui pahar de bere caldă. A rămas pe banchetă copleşit; s-a gândit: sunt un imbecil. Şi momentul acesta precis, de cealaltă parte a existenţei, în lumea cealaltă, pe care o putem vedea în depărtare, dar de care nu ne putem nicicând apropia, o mică melodie a început să cânte, să danseze: „ca mine trebuie să fiţi, trebuie să suferiţi în măsură”.

Vocea cânta:

Some of these days You’ ÎI miss me honey.

Probabil că discul e plesnit în locul ăsta, pentru că face un zgomot, ciudat. Şi e ceva care-ţi strânge inima: faptul că melodia nu e absolut deloc afectată de micile icneli ale acului pe disc. Ea e atât de departe – atât de în urmă. Înţeleg şi acest lucru: discul se crapă şi se uzează, cântăreaţa poate că nu mai e în viaţă; eu am să plec, am să mă duc să iau trenul. Dar în spatele existentului care se prăvăleşte dintr-un prezent într-altul, fără trecut, fără viitor, în spatele acestor sunete care se descompun pe zi ce

trece, care se scorojesc şi se îndreaptă spre moarte, melodia rămâne aceeaşi, proaspătă şi fermă, asemeni unui martor nemilos.

Vocea a tăcut. Discul hârâie un pic, apoi se opreşte. Scăpată de un vis inoportun, cafeneaua rumegă, mestecă din nou plăcerea de a exista. Patroanei i s-a urcat sângele la cap, îl pălmuieşte pe noul ei prieten pe obrajii mari şi albi, fără a izbuti să-i coloreze. Sunt nişte obraji de mort. Eu zac pe scaun, aproape adormit. Peste un sfert de oră voi fi în tren, dar nu mă gândesc la asta. Mă gândesc la un american ras, cu sprâncene dese şi negre, care moare de căldură la etajul al douăzecilea al unei clădiri din New York. Pe deasupra New York-ului, cerul arde, albastrul cerului e incandescent, enorme flăcări galbene mângâie uşor acoperişurile; ştrengarii din Brooklyn, în chiloţi de baie, se vor vârî sub furtunurile stropitoarelor. Camera întunecată de la etajul al douăzecilea se coace la foc puternic. Americanul cu sprâncene negre suspină, gâfâie şi sudoarea i se prelinge pe obraji. Stă aşezat în faţa pianului, în cămaşă: are un gust de fum în gură, şi în mod vag, fantoma unei melodii în cap. *Some of these days*. Tom are să vină într-o oră aducând plosca lui plată pe una din fese; atunci se vor cufunda amândoi în fotolii de piele şi vor bea pahare mari de alcool, iar focul cerului le va arde gâtlejurile, vor simţi greutatea unui imens somn torid. Dar mai întâi trebuie să noteze aria aceasta *Some of these days, you' ÎI miss me honey*.

Aşa s-au petrecut lucrurile. Aşa ori altminteri, dar nu contează prea mult. Aşa a luat naştere. A ales pentru a se naşte trupul acela uzat. Ţinea fără vlagă creionul şi picături de sudoare căzeau pe hârtie de pe degetele împodobite cu inele. Şi de ce nu eu? De ce era nevoie de viţelul ăsta mare, plin cu bere de calitate proastă şi cu ajcool, pentru ca miracolul să se realizeze?

— Madeleine, nu vrei să mai pui o dată discul? Numai o dată, înainte de a pleca.

Madeleine începe să râdă. Răsuceşte manivela şi iată că totul reîncepe. Numai că eu am încetat să mă mai

gândesc la mine. Mă gândesc la individul acela de departe care a compus melodia aceasta, într-o zi de iulie, în căldura neagră a unei camere. Încerc să mă gândesc la el prin melodia aceasta, prin sunetele albe şi acidulate ale saxofonului. A compus melodia asta. Avea necazuri, nu-i mergeau toate lucrurile cum ar fi trebuit: note de achitat – şi apoi trebuie să fi fost pe undeva vreo femeie care nu se gândea la el aşa cum ar fi vrut el – şi mai era şi valul acela îngrozitor de căldură care-i prefăcea pe oameni în nişte băltoace de grăsime care se topeşte. E ceva absolut deloc agreabil sau foarte glorios. Dar când ascult cântecul şi mă gândesc că individul acela l-a compus, găsesc că suferinţa şi transpiraţia lui sunt… emoţionante. A avut talent. De altminteri nu trebuie să-şi fi dat seama de asta. Trebuie să fi gândit, cu puţin talent, şmecheria asta îmi va aduce sigur cincizeci de dolari! Ei bine, de ani de zile e pentru prima oară că un om mi se pare emoţionant. Aş vrea să ştiu câte ceva despre individul ăsta. M-ar interesa să aflu ce fel de necazuri avea, dacă era căsătorit sau dacă trăia singur. Câtuşi de puţin din motive umanitare: dimpotrivă. Ci pentru că a compus melodia asta. Nu doresc să-l cunosc – de altfel poate că a murit. Numai pentru a obţine unele informaţii despre el şi pentru a putea să mă gândesc la el, din când în când, ascultându-i discul. Bănuiesc că individului nu-i va ţine nici de cald nici de frig dacă i s-ar spune că în al şaptelea oraş din Franţa, în apropierea gării, cineva se gândeşte la el. Dar eu, dacă aş fi în locul lui, aş fi fericit; îl invidiez. Trebuie să plec. Mă ridic, dar rămân o clipă ezitând, aş vrea s-o aud pe negresă cântând. Pentru cea din urmă oară.

Negresa cântă. Şi iată că doi inşi sunt salvaţi: evreul şi negresa. Salvaţi. Probabil că se crezuseră pierduţi cu totul, înecaţi în existenţă. Şi, totuşi, nimeni nu s-ar putea gândi la mine aşa cum mă gândesc eu la ei, cu acest soi de afecţiune. Nimeni, nici măcar Anny. Pentru mine ei sunt întrucâtva ca nişte morţi, sunt întrucâtva ca nişte eroi de roman; s-au spălat de păcatul de a exista. Nu de tot, bineînţeles, dar pe cât poate un om s-o facă. Ideea aceasta

mă tulbură dintr-odată profund, pentru că eu încetasem să mai sper până şi în aşa ceva. Simt că ceva mă atinge în treacăt, cu sfială, şi nu îndrăznesc să fac vreo mişcare pentru că mi-e teamă să nu se ducă. Ceva ce nu mai cunoşteam: un soi de bucurie.

Negresa cântă. Atunci, ne putem justifica existenţa?" Chiar şi în foarte mică măsură? Mă simt extraordinar de intimidat. Nu pentru că aş avea prea multă speranţă. Dar sunt ca un ins complet îngheţat – după un drum prin zăpadă, care ar intra brusc într-o încăpere călduţă. Cred că ar rămâne nemişcat lângă uşă, încă îngheţat şi că întregul trup ar fi străbătut de fiori.

Some of these days You' ÎI miss me honey.

Aş putea oare încerca... Fireşte, n-ar fi vorba de o arie muzicală... Dar n-aş putea cumva, în alt gen?... Ar trebui să fie o carte: altceva nu ştiu' să fac. Dar nu o carte de istorie, o asemenea carte vorbeşte de lucruri care au existat – niciodată un existent nu poate justifica existenţa unui alt existent. Greşeala mea a fost că am voit să-l reînviu pe domnul de Rollebon. Alt gen de carte. Nu prea ştiu bine care anume, dar ar trebui ca în spatele cuvintelor tipărite, în spatele paginilor, cititorul să ghicească ceva care n-ar exista, care ar fi pe deasupra existenţei. O întâmplare, de exemplu, aşa cum nu se poate întâmpla, o aventură. Ar trebui ca ea să fie frumoasă şi dură ca oţelul şi ar trebui să-i facă pe oamenii să se ruşineze de propria lor existenţă.

Mă duc, mă simt confuz. Nu îndrăznesc să iau vreo hotărâre. Dacă aş, îl sigur că am talent... Dar, niciodată – niciodată n-am scris nimic de genul acesta; articole de istorie aride, da – şi totuşi o carte. Un roman. S-ar găsi oameni care l-ar citi şi ar spune: „L-a scris Antoine Roquentin, era un tip roşcat care îşi pierdea vremea prin cafenele", şi se vor gândi la viaţa mea aşa cum m-am gândit şi eu la viaţa acelei negrese, ca la ceva preţios şi pe jumătate legendar. O carte. Fireşte, asta ar fi la început doar o muncă plicticoasă şi obositoare, asta nu m-ar împiedica să exist nici să simt că exist. Dar ar veni desigur

un moment când cartea va fi scrisă, când va rămâne în urma mea şi cred că trecutul mi se va lumina în oarecare măsură. Poate că atunci aş fi în stare să-mi amintesc prin el viaţa fără repulsie. Poate că într-o zi, gândindu-mă anume la clipa la momentul acesta de tristeţe în care aştept cocârjat să se facă timpul ca să mă urc în tren, poate că aş simţi că inima îmi bate mai puternic şi mi-aş zice: „Totul a început în ziua aceea, în clipa aceea”. Şi aş ajunge să mă accept, dar în trecut, numai în trecut.

Se lasă noaptea. La primul etaj al hotelului Printania s-au luminat două ferestre. Şantierul Noii Gări miroase puternic a lemn ud; mâine va ploua la Bouville.